

PIETINĖ LIETUVA

G. VALAVIČIAUS 1559 METU
LIETUVOS GIRIŲ APRAŠYME

Kaygo: gražinimo terminų
LAPELIS

Knyga prasome gražiai nurodytu laiku

Anksēšau šī knyga īsduota _____kartu

25,2000
20040212/1148

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

PIETINĖ LIETUVA

**GRIGALIAUS VALAVIČIAUS 1599 METŲ
LIETUVOS GIRIŲ APRAŠYME**

400 metų (1559-1959) sukakčiai paminėti

SOUTHERN LITHUANIA

**IN THE DESCRIPTION OF LITHUANIAN FORESTS
BY GRIGALIS VALAVICIUS**

Commemorating its 400 Years (1559-1959) Anniversary

**Redagavo - Edited By
VINCAS ŽEMAITIS**

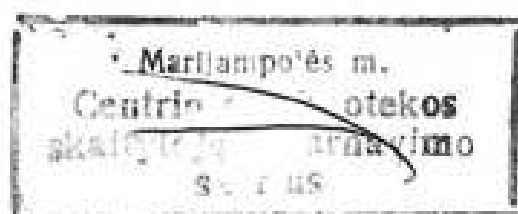
**Anglų kalba apžvalga - English Review By
A.J.A. Žemaitis, M.A. (Oxon.)**

**Išleista - Published By
Lietuvos Miškininkų Sąjungos Išeivijoje
Lithuanian Foresters Association in Exile**

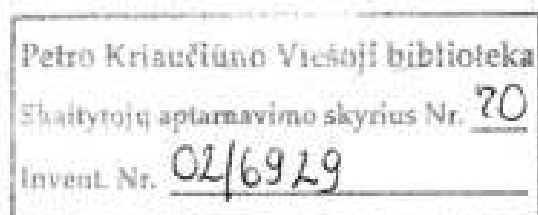
**Leidiny Nr. 3 - Publication No. 3
Čikaga, 1964 - Chicago, 1964**

K
947.45(093.3)

Va-155

2-~~22149~~

Leidinį galima įsigyti: V. Ankudavičius, 7038 S. Talman Ave.
Chicago 29, Ill., U.S.A.

Andriolli - Lietuvos senose giriose.
In the Forests of Old Lithuania, Auroch (European
bison) - the king of Lithuanian forests.

T U R I N Y S

	Psl.
Pratarmė	9
Prof. Jonas Kuprionis, Ruston, Louisiana	
Redaktoriaus ir Leidėjų žodis	12
Vieton dedikacijos	15
Pietinė Lietuva: Turinio apžvalga anglų kalba	17
Algirdas J. A. Žemaitis, M.A. (Oxon.), Čikaga	

P i r m o j i d a l i s

Grigaliaus Valavičiaus Girių Revizija ir Lietuvos didžiųjų girių sunykimo priežastys	31
Prof. dr. Zenonas Ivinskis, Bonna	
Svarbesni duomenys Grigo Valavičiaus 1559 metų veikale	36
Dipl. miškų inž. Vincas Žemaitis, Čikaga	
Miškų ūkis XVI šimtmečio Lietuvos valstybės įstatymuose	41
Teis. Jonas Dainauskas, Čikaga	
Šešioliktojo šimtmečio Pietinės Lietuvos upių ir ežerų vardai	49
Prof. Steponas Kolupaila, Notre Dame Univ.	
Kryžiuočių keliai per Sūduvą	62
Prof. dr. Jonas Totoraitis, Kaunas	
Jotva-Sūduva. Trumpa istoriniai geografinė ir kalbinė apybraiža ir vietovardžiai.	66
Kalb. Petras Būtėnas, Bostonas	

A n t r o j i d a l i s

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos medės (girios) ir žvėrių takai aprašyti Grigo (Grigorijaus) Valavičiaus 1559 metais	99
Paruošė ir vertė dipl. miškų inž. Vincas Žemaitis	

P i r m a s i s s k y r i u s

Turinys	100
Vertėjo žodis	101
28 medžių aprašymo santrauka su pastabom	104

A n t r a s i s s k y r i u s

Turinys	117
12 medžių aprašymo vertimas su pastabom ir paaiškinimais	119
Literatūra	172

Trečioji dalis

Priedas A

Santrumpos	177
Knygos rėmėjų sąrašas	178

Priedas B

Žemėlapiai su redaktoriaus paaiškinimais ir pastabom

1. Aisčių-baltų kiltys XIII amžiaus pradžioje	179
2. Sūduvos-Jotvos šiaurinė dalis su G.Valavičiaus aprašytų medžių ribomis	183
3. 1623 metų Gerardo Merkatoro Lietuvos žemėlapis	185
4. H. Baginskio žemėlapis iš knygos <i>P o l s k a i B a l t y k</i> : senųjų prūsų žemės	186
5. Lietuvos valstybės XVI amžiaus administracinis sutvarkymas (karvedijos - palatinatai)	188

Priedas C

Reprodukcija G. Valavičiaus 1559 metų veikalo, išleisto rusų Archeografinės Komisijos 1867 metais Vilniuje	190
---	-----

C O N T E N T S

Introduction	9
Prof. Jonas Kuprionis, Ruston, Louisiana	
Preface	12
Editor and Publishers	
Instead of Dedication	15
Southern Lithuania: A Review of Contents (in English)	17
Algirdas J.A. Žemaitis, M.A. (Oxon.), Chicago, Illinois	

P a r t O n e

The Valavičius Survey and Reasons for Extinction of Lithuanian Forests	31
Prof. Dr. Zenonas Ivinskis, Bonn, Germany	
The Survey: A Presentation of More Important Data	34
Dipl. Forest Engineer Vincas Žemaitis, Chicago, Illinois	
Forestry in Ordinances of 16th Century Lithuania	41
Jonas Dainauskas, Chicago, Illinois	
Names of Rivers and Lakes in 16th Century Southern Lithuania .	49
Prof. Steponas Kolupaila, South Bend, Indiana	
War Routes of Teutonic Order Through Sūduva (Southern Lithuania)	62
Prof. Dr. Jonas Totoraitis, Kaunas Lithuania	
Jotva-Sūduva; An Etymological-Geographical Discussion and Analysis of Locality Names	66
Petras Būtenas, Boston, Massachusetts	

P a r t T w o

Survey of Forests and Animal Paths in the Grand Duchy of Lithuania Conducted in 1559 by Grigalius Valavičius: An Annotated Translation into Lithuanian	99
Dipl. Forest Engineer Vincas Žemaitis, Chicago, Illinois	

Section One

Contents	100
Translator's Preface	101
Annotated Summary of the Description of 28 Forests	104

Section Two

Contents	117
Annotated Translation of the Description of 12 Forests . . .	119
Sources	172

P a r t T h r e e

Appendix A

Abbreviations	177
List of Patrons	178

Appendix B

Maps with Editor's Elucidation and Comments

1. Ethnic Subdivisions of Balts in 12th-13th Centuries . . .	179
2. Northern Sėduva-Jotva with Boundaries of Forests Described in Valavičius Survey	183
3. Lithuania in 1623 by Gerard Mercator	185
4. Lands of Old Prussians by Henryk Baginski	186
5. Administrative Subdivisions of Lithuania in 16th Century.	188

Appendix C

The Survey's Reproduction as Published by Russian Archeographical Commission at Vilnius in 1867	190
--	-----

P r a t a r m ė

Grigo Valavičiaus Lietuvos valstybinių (valdovo) girių aprašymas atskleidžia Lietuvos gamtovaizdžio poveikslą ir pateikia žinių apie gamtos turtų tvarkymą ir naudojimą, koks jis buvo prieš 400 metų. Šis veikalas yra vertingas keleriopu atžvilgiu.

Pirma - jis parodo, kad jau anais laikais Lietuvos valstybė buvo tiek gerai organizuota, jog pajėgė tvarkyti gamtos turtus plačiu mastu. Lietuvos miškininkystei yra didelis pasididžiavimas. Tik senovės tautos, kaip kinai, egiptiečiai, jau daug metų prieš Kristaus erą turėjo girininkus ir tam tikras miškininkystės formas. Vėliau susiformavusios valstybės, jau nekalbant apie rytinius kaimynus - plačiuosius Rusijos kraštus, arba kaimynus į pietus, bet net ir tirščiau buvę apgyventi Vakarų Europos kraštai neturi panašių dokumentų, kurie liudytų, kad jau prieš 400 metų miškai ten būtų buvę tvarkomi tokio plačiu mastu.

Tiesa, dabartinės miškininkystės mokslas bei praktika nedaugko tegali pasinaudoti iš Gr. Valavičiaus veikalo. Jame nėra nurodyta net kokios medžių skirtys vyravo ano meto miškų medynuose. Tačiau jis pateikia labai vertingos medžiagos miškininkystės vystimosi istorijai.

Antra - Gr. Valavičiaus veikalo didelė vertė yra tai, kad jame iškeliamą senovės girių didybę, o tas sugestijuoja į pačios Lietuvos didybę. Turime ir kitų autorių, taip, pavyzdžiui, istoriko, Simano Daukanto, senovės girių aprašymų. Bet jie yra labai bendro pobūdžio. Juos skaitydamas, jauti daugiau literatūrinį stilių. Visai kitokio pobūdžio yra Gr. Valavičiaus Lietuvos girių (medžių) inventorizacija. Ją skaitydamas, tarytum, pats pasiėmęs žemėlapi keliauji per 16-to šimtmečio Lietuvą. Jei pradėti nuo šiaurės (Valavičiaus veikale aprašymas prasideda nuo pietų), nuo Baltijos jūros apylinkių, pirmiausia įžengiame į didžiulę Jurbarko medę. Čia sutinkame įvairias ir dabar mums pažįstamas vietas: Kiduliai, Sutkiai, Gečiai (Gansaičiai) ir kt. Priešios medės šliejasi Jurbarko žemiečio Jono Ulono žemės ir iš vakarų pusės: neseniai įkurti Pašešupio vaitijos kaimai.

Jurbarko medei pasibaigus, įžengiame į Skirsnemunės medę. Toliau keliaujame per Veliuonos, Vilkijos, Kauno, Rumšiškės, Darsūniškio, Birštono, Punios, Alytaus, Merkinės, Perlamo, Perstūnio medes ir taip iki Gardino, arba maždaug dabartinių etnografinių Lietuvos ribų. Bet ten ano meto Lietuvos ribos nesibaigė. Į pietus nuo Gardino Gr. Valavičius aprašė dar 28 medes, kurios nusiėmė iki už Pripetės upės. Reiškia iki ten ėjo Lietuvos valstybės žemės.

Laikoma, kad anuo metu apie 60% teritorijos buvo padengta miškais, kita dalis vandenų, pelkių ir tarp miškų išsimėtę lopai laukų ir sodybų. Pridėjus, kad ano meto girios buvo nuo amžių beveik nekirstos, kad ten augo šimtametės pušys ir tūkstantmečiai ąžuolai, gaunasi nuostabus Lietuvos senovės girių vaizdas.

Visa tai veikė (lietuvių sąmonę, kad net ir šiandien lietuvis turi girioms didelį sentimentą. Kai dabar tų girių beliko vos maži likučiai, tai lietuvis sielos gelmėse ko tai liūdi. Faktinai jis negali labai gailėtis girių, nes jų sumažėjimas yra normali žmonių bei jų civilizacijos plitimo pasėka. Šiandien niekas negalėtų pasivelyti tokius didesnius žemės plotus užleisti giriomis. Tad anas lietuvių sieloje glūdin-tis liudesis yra netiesioginis atspindis ilgesio pačios Lietuvos didybės.

Galingoms gyvenimo audroms blaškant ir imperialistinės ekspansijos kaimyninėms tautoms spaudžiant, lietuvis dažnai pradeda pats bijoti ir savęs nebevertinti. Labai būdingas pavizdys, kai nepriklausomos Lietuvos valstybei imama skirti tik 22 metų (1918-1940) laikotarpis. Tarytum, kad karaliaus Mindaugo laikai, o taip pat Gedimino, Kęstučio, Algirdo, Vytauto ir kt., tai buvo keno kito, ar kokių tai kitokių lietuvių, bet ne mūsų protėvių. Gr. Valavičiaus veikalas fotografiniu tikslumu nurodo, kad 16 šimtmečiuje Lietuvos valstybės plotai tęsėsi nuo Baltijos jūrų iki už Pripetės upės. Tuo atžvilgiu šis veikalas turi didelės moralinės ir auklėjamos reikšmės kiekvienam lietuviui.

Trečia - veikalo vertė, kad jis sudaro gausų šaltinį medžiagos apie Lietuvos praeitį. Daugumą senųjų raštų apie Lietuvą yra parašę tendencingi kaimynai, dėl to dažnai sunku susigaudyti, kur tiesa, kur tikrovės iškraipymas. Šis gi Gr. Valavičiaus veikalas yra pačių lietuvių duomenimis surašytas ir yra autentiškas, kas labai padidina jo vertę.

Paimkime, pavyzdžiui, vietovardžius: kai skaitai apie kurias žinomas vietas, arba kai lygini jas su dabartiniais žemėlapiiais ir kai matai pavadinimus girios, upokšnio, ar net ir pelkės, kuri prieš 400 metų buvo lygiai taip pat vadinama, tai savotiška šilima aueina per kūną. Praeities ir dabarties tyrinėtojams, tai neišsemiamas medžiagos šaltinis pagal daugelį aspektų. Iš jų ypač paminėtini: geografinis girių išsidėstymas, jų plotai, žvėrių takai, upės, ežerai, keliai, miškų - medžioklės - bitininkystės - žuklės ūkis, vietovardžiai, gyvenamos vietovės, žmonių vardai ir kt.

Žymus šio leidinio patobulinimas yra tas, kad jo redaktorius V. Žemaitis pateikia ne vien pliką vertimą, bet prideda daug paaiškinimų. Gale net paduodama fotostatinis atspaudas šio veikalo, kaip jis buvo atspausdintas rusų Archeografinės Komisijos Vilniuje 1867 metais. Tatoi leidžia skaitytojui vertimo tekstą bei vietovardžius sulyginti bei patikslinti. Šalia to, įvairiems Gr. Valavičiaus veikale iškeltiems aspektams paryškinti ir papildyti buvo pasitelkta eilė atitinkamų sričių žinovų. Tuo būdu šis leidinys tampa žymiai praplėstas.

Dipl. miškų inžinierius Vincas Žemaitis yra užaugęs kaip tik tame Lietuvos rajone, kur dar iki šių dienų bene geriausiai yra išlikę anų

senovės girių likučiai. Dabartinis Kazlų Rūdos miškų masyvas, nors stipriai gyvenamų vietovių lopais ir įsiterpimais iškandžiotas, bet dar siekia apie 52.000 hektarų plotą, ir tuo būdu yra beveik didžiausias miškų masyvas dabartinėje Lietuvoje. Kaip miškininkas ir apie 18 metų savo tarnybos, kaip miškų urėdas, revizorius, inspektorius, V.Ž. žymią dalį tų girių pats asmeniškai yra išvaiškėjęs ir vietoje ištyręs. Dėl to vargiai kas kitas gali būti tiek kompetentingas šios rūšies medžiagą tinkamai apvaldyti ir ją visuomenei pateikti. Prie to dar reikia pridėti V. Ž. būdo savybę - giliai įsijausti ir detaliai išnagrinėti, ypač etnografinius dalykus ir visa, kas liečia Lietuvos praeitį ir dabartį. Jis yra plačiai išstudijavęs Lietuvos istorinių ir etnografinių sienų klausimą. Tuo klausimu yra net išleidęs atskirą studiją. Taip pat šiais klausimais yra rašęs periodinėje spaudoje.

Šis Gr. Valavičiaus veikalas, kaip jis buvo atspausdintas Vilniaus Archeografinės Komisijos, dabar - retenybė: vos keletas egzempliorių berandama senose bibliotekose. Be to jis atspausdintas (surusinta) senąja slavų kalba. Dėl to ligi šiol išvis nedaug kas tēra šį veikalą matęs ar skaitęs. Vinco Žemaičio iniciatyvą ir pastangas šį veikalą surasti, jį išversti į lietuvių kalbą, pridedant savo paaiškinimus ir kitų šios srities žinovų papildymus, tenka laikyti dideliu įnašu į mūsų literatūrą. Taip pat Algirdo Žemaičio (Jun.) parašytoji anglų kalba apžvalga (review) pakelia leidinio orumą, supažindindama platųjį anglo-saksų pasaulį su knygos turiniu ir Lietuvos problemomis.

L. Miškininkų Sąjungos Išeivijoje Valdyba su Miškų Literatūrai leisti Fondo negausiais nariais, įsipareigojusi šią knygą išleisti, atliko didelės patriotiškos reikšmės pareigą.

Prof. J. Kuprionis

Louisianos Polytechnikos Institutas, 1963 m.

Nemunas žemiau Birštono. Fot. S. Kolupailos

Redaktoriaus ir leidėjų žodis

"Jei kiekvienas geras sūnus gerbia savo tėvus ir tėvų tėvus, tai ir mes, šių laikų lietuviai, turime sekti gerų senovės Lietuvos sūnų pavyzdžiu; todėl pirmu pirmiausia turime pažinti jų senovišką gyvenimą, būdą, darbą ir tikybą, jų darbus ir rūpesčius, nes jų gyvenimą pažinę, pažinsime geriau juos, o juos pažinę - ir patys save pažinsime."

Dr. Jonas Basanavičius (iš "Aušros" prakalbos, 1883m.).

Laiks nuo laiko mūsų spaudoje trumpais straipsneliais prisimename senoji lietuvių tautos dalis: sūdai-sūdynai-sūduviai arba jotvai-jotvingai-jotvyžiai, sakyčiau, tai šių dienų: dzūkai, žemaičiai, aukštaičiai, bet platesnių ir gilesnių apie juos studijų iki šiol (be Dr. J. Totoraičio: Sūduvos-Suvalkijos ist. ir str. Liet. Encikl.) nėra buvę. Šiuo klausimu daugiau yra rašę ir tyrinėję mūsų artimi ir tolimi kaimynai: lenkai, rusai, vokiečiai, švedai. Jie yra surinkę ir pateikę daug

objektyvios medžiagos ir duomenų, bet kartais nekurie iš jų, kad savo imperialistinius, politinius tikslus užtušuoti ar pateisinti, daug ką yra savaip (savom tezėm) nušvietę, ar net suklautoję. . . Tai liečia daugiau sūdavių-jotvingų gyvenamą (gyventą) plotą, istorinius įvykius, kalbą etc.

Kiekvieno lietuvių pareiga - pažinti visos baltų (aisčių) giminės istoriją, ypač tų genčių ir kraštų, kurie likiminiai buvo surišti su senąja Lietuva. Nes tų laikų problemos daug kame tampriai rišasi su mūsų tautos šių dienų ir ateities problemomis. Anot Dr. J. Basanavičiaus: "Juos (t.y. savo tautos praeities problemas, Red.) pažinę ir patys save (t.y. šių dienų problemas, Red.) geriau pažinsime". Tai atlikę, mokėsime aiškesnes, kovingesnes ir tvirtesnes gaires nustatyti mūsų tautos šviesesnei atečiai.

"Mažoji Lietuva" (veikalo išl. New Yorke 1958 m.) pratarėje užsiminta, kad mūsų veiksmų 1954 m. konferencijoje N. Yorke buvo suorganizuotos Lietuvos problemoms tirti trys studijų komisijos: Lietuvos Vakarų, Lietuvos Rytų ir L. Ūkio Atstatymo. Nežinia kodėl čia buvo pamirštos Pietinės Lietuvos problemos, o gal jos buvo pavestos vienai iš šių komisijų.

Šio leidinio - Pietinė Lietuva - redaktoriui, nepriklausančiam nė vienai iš šių komisijų, buvo ilgų metų galvosukis, kaip šią spragą nors kiek užtaisyti, nes jam pačiam nors ir visai privačių studijų būrelyje (su P. Lietuvos kaimynais) teko blogai jaustis ir raudonuoti už save ir bendrai lietuvių, priverstam tuščiom rankom šias problemas spręsti. Ir taip begalvojant, rodos, savaime dėl palankiai susiklosčiusių aplinkybių, visa tai išsiprendė. Buvo atrastas ir atkastas, pamirštas ir apleistas tolimos praeities "Revizija puščė!". Šaltinis. Tai G. Valavičiaus Lietuvos senovės girių ir žvėrių takų aprašymas, kuris nagrinėjamas darėsi vis platesne ir gilesne mokslo žinių srove. . .

Tai visa sėkmingai vyko atlikti dėka malonių bendraminčių, šio leidinio talkininkų ir bendradarbių. Jiems visiems nuoširdus asmeniškasis ir lietuvių tautos vardu - ačiū. Redaktoriui pageidautų, kad šis leidinys kiekvienam lietuviui taptų svarbiu šaltiniu savo žiniomis apie Pietinę Lietuvą papildyti, ir kad paminėtoji mokslo žinių srovė nenutrūktų, nesunkytų, kad ji, senųjų, o ypač jaunųjų mūsų mokslininkų prižiūrima, puoselėjama, gilinama ir platinama, nemunais išsiliėtų išsivijoje ir po laisvą Lietuvą, jos artimų ir tolimų kaimynų kraštus, didesnei Lietuvos garbei ir jos palaimai.

Šio veikalo leidėjai - Lietuvos Miškininkų Sąjungos Išsivijoje Valdyba, su po platų, laisvą pasaulį išblaškytais nariais, Sąjungos įstatuose užsibrėžtus uždavinius gali vykdyti tik per spaudą: leisdama miškininkystės žurnalą ir su miško mokslo reikalais surištus leidinius. Tai įgyvendinti pirmoje eilėje reikalingos lėšos. Tam reikalui buvo įsteigtas Miško Literatūrai Leisti Fondas, kurio statutas visuotinam narių suvažiavime 1963 m. geg. mėn. 12 d. buvo priimtas ir patvirtintas. MLF yra L.M.S.I. Valdybos žinioje. Čia numatyti šie Fondo postai: Fondo mecenatas - nemažiau \$500.00, garbės narys - nemažiau \$100.00, amžinas

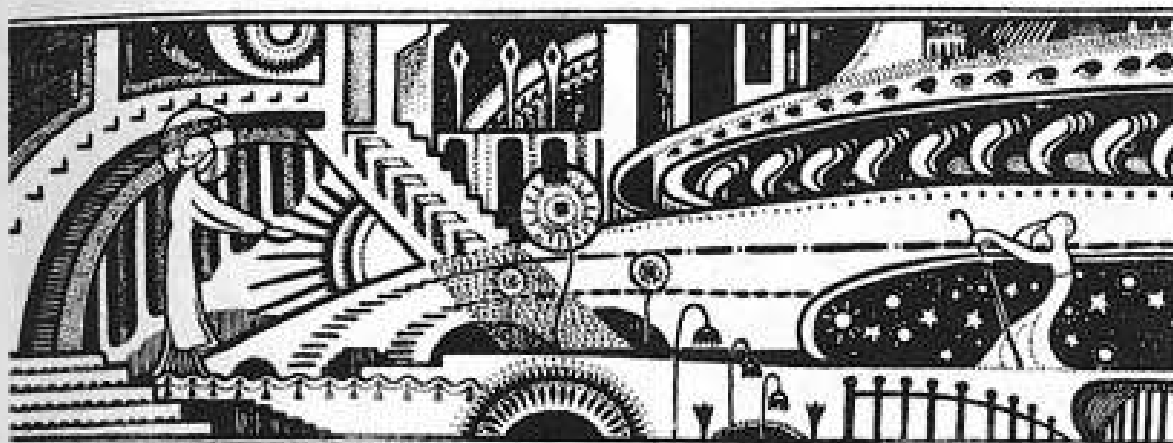

Liet. Miškininkų Sąjungos Išėivijoje Valdyba. Iš kairės deš.: I eilėje - Vincas Žemaitis, Vincas Ankudavičius; II eilėje: Petras Šilas, Juozas Skeivys, Petras Norkaitis.

narys - nemažiau \$50.00, narys rėmėjas - nemažiau \$20.00, ir paprasto nario - metinis mok. \$5.00.

L.M.S.I. Valdybos nariai savo posėdyje 1963 m. gr. mėn. 28 d. dalyvaujant: pirm. Vincui Žemaičiui, vice-pirm. Petru Šilui, sekr. Juozui Skeivui, išd. Vincui Ankudavičiui ir "Girios Aido" adm. Petru Norkaičiui, vienbalsiai nutarė: 1) Imant domėn Valdybos nutarimą iš 1962 m. geg. mėn. 6 d., veikalą: Pietinė Lietuva (Sūduva - Jotva - Dainava). . . išleisti 1964 m. L.M.S.I. leidiniu nr. 3. 2) Šioje knygoje priedu išleisti G. Valavičiaus veikalo I-62 psl., kaipo 1867 metų rusų leidinio reprodukciją. Tuo būdu bus pagerbta ne tik 400 metų sukaktis (1559-1959) nuo Valavičiaus veikalo parašymo, bet ir šimto metų sukaktis (1867-1967) nuo jo atspausdinimo. 3). Paprašyti buv. Valdybos narį mišk. Antaną Belešką, kad jis susitaręs su knygos redaktoriumi, nubraižytų reikalingus žemėlapius. 4) Valdybos pirmininkui, šios knygos redaktoriui Vincui Žemaičiui, paaukojusiam šį veikalą L. Mišk. Sąjungai iš., už didelį darbą ir rūpestį, paruošiant šį veikalą spaudai, taip pat ir visiems šio leidinio bendradarbiams, pareikšti miškininkiškai kolegišką padėką. (Ištrauka iš Valdybos posėdžio protokolo).

Čikaga, 1963 m. gruodžio mėn. 30 d.

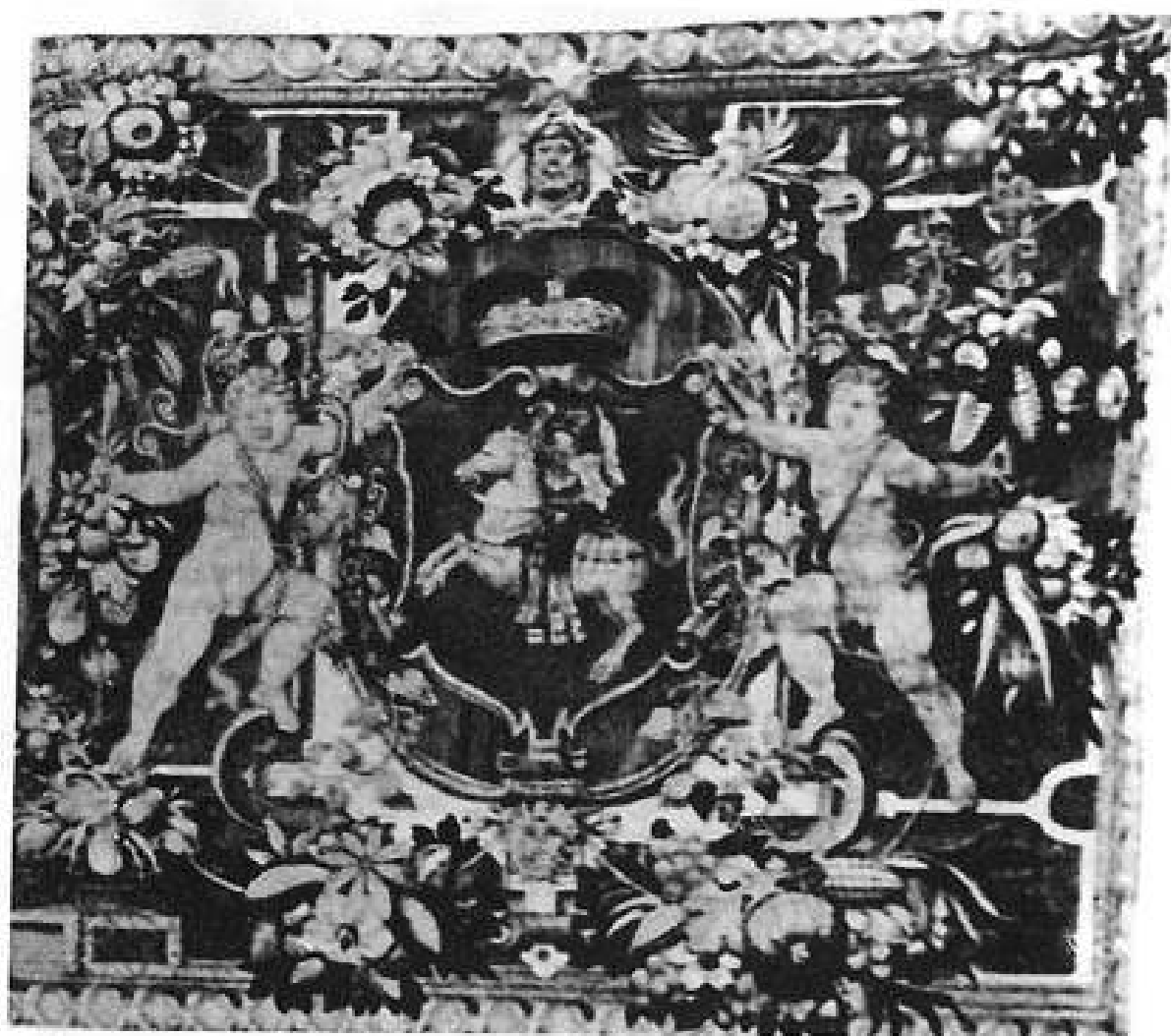
Iš lietuvių tautosakos. Mėnuo saulužę vedė . . . Aušrinė svodbą kėlė.
Dail. K. Šimonio grafikos piešinys.
From the Lithuanian Folklore. The nuptials of sun and moon. Art. K.
Šimonis.

VIETO N DEDIKACIJOS

Labiausiai širdin smigo, viliojo ir žavėjo vasaros vakaro ir nakties vaizdai. Stebėjau tylias, ramias Ukrainos naktis, taip pat Saksonijos miškuotuose kalnynuose, skardžiuose Elbės aukštupio krantuose ir Amerikoje - Indianos prerijų naktis. Visur jos žavios, puikios, savotiškai ramios ir nuostabios savo pasireiškimais, bet kartu, sakyčiau, dvasiniai šaltos: taip jautriai neužgaunančios širdies paslaptingų stygų ir nesuvirpančios dieviškais ilgesio ir nerimo akordais, kaip tos mano išgyventos naktys gimtiniam Sūduvos krašte. . . ir apie Vilnių.

Sėdėjau mėnulio nušviestam upelio krante, tylioje vakaro prieblandoje, po žvaigždėm, žvaigždutėm nusėtu dangum; ramybės angelo sparnų užgautos erdvės švelniai aidėjo nesuprantamu virpesiu, visos gamtos atnaušaujamos maldos tyliu šnabždesiu. . . Atrodė - dangus su žeme suartėjo. . . ir tų žvaigždžių buvo pilna upelio tekmė ir pilna mano širdis. . .

(Iš atsiminimų "Marijampolės gimnazijoje. . .")

Lietuvos valstybinis herbas, Žygimanto Augusto, L.D. Kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus, kilime - gobeline iš antros pusės XVI-jo šimtmečio. Iš Krokuvos nuo Hitlerio išvežtas į Kanadą ir neseniai į ten grąžintas.

Raitelio-žirgvaikio šarvai šviesaus plieno spalvos. Kryžius - aukso. Čaprakas - tamsiai mėlynas. Žirgas - baltas. Didelio skydo dugnas raudonas. D. kunigaikščio kepurė (kalpokas-mitra) - tamsiai raudona su aukso vainiku, be kryželio. Mitros ir skydo bendras didelis ovalas - šviesiai mėlynas; lyg veidrodis. Viso kilimo dugnas - kaštanų spalvos; kiek muša į rausvumą. Figūros ir ornamentai - gelsvi. Vaisiai natūralios išvaizdos, o lapai - žalsvi.

Krokuvos Vavelyje, Varšuvos pilyje, Šveicarijoje, Prancūzijoje ir daug kitur dar randasi apščiai Lietuvos valstybinių turtų. O ypač daug jų prisiplėšė Maskvos viešpačiai.

Coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania in a XVIth century tapestry of King Sigismund Augustus.

SOUTHERN LITHUANIA

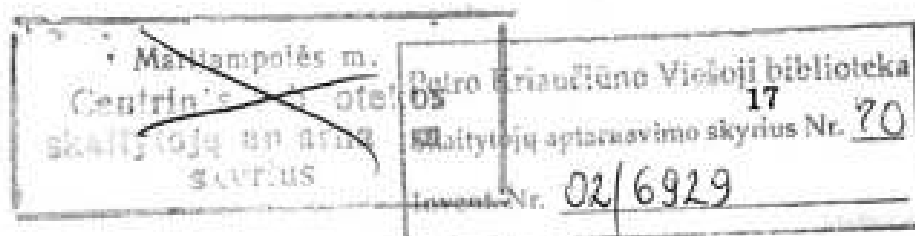
A Review of Contents

By A. J. A. Žemaitis, M. A. (Oxon.)

The basis of symposium Southern Lithuania is a survey of State (crown) forests in Lithuania conducted at the order of Sigismund II Augustus, grand duke of Lithuania and king of Poland, by a Lithuanian civil servant Grigalius Valavičius (Grigoriĭ Volovich) in 1559.*) The Survey was written in old Slavonic which, like Latin in Western Europe, was used at that time for Lithuanian official documents. The period was when Lithuania, although no longer an empire from the Black to the Baltic seas and with an eastern boundary only some 100 miles from Moscow, was still a major power covering the whole of present day Byelorussia and part of the Ukraine. Sigismund Augustus (1548-72), last sovereign of Gediminas (Gedymin) dynasty which ruled Lithuania from the end of 13th century and Poland since 1386 (Jogaila), initiated with the H i d e D e c r e e (Ustav na Voloki) of 1557 a far reaching land reform. This necessitated, among other things, a forest survey in order to denote boundaries between crown and private property. As game was a major source of food for the royal armies and trade in hides provided substantial income for the treasury, a survey of crown forests and their resources was made necessary also by the increasingly frequent wars with the Grand Duchy of Muscovy.

Moreover, a survey of crown property was needed for implementation of greater centralization and control of the national economy, as forestry (including hunting and fishing) was one of its most important

*) Survey's original title was Reistr spinsan'ja i vyvie-dan'ja pušč i perechodov zvierinnych u panstvie ego korolevskoe milosti, Velikom Kniazstvie Litovskom, kotoroe sja stalo, za roskazan'em ego korolevskoe milosti, našego milostivogo pana, čerez mene Grigor'ja Bogdanoviča Voloviča, starostu Mstibogovskogo ("Document describing and investigating forests and animal paths of his royal majesty in the Grand Duchy of Lithuania written at the command of his royal majesty,

sectors. In the Symposium's introduction, Professor Jonas Kuprionis of the Louisiana Polytechnical Institute emphasizes *The Survey's* importance to the historian. It is indicative of a high degree of organization in historic Lithuania and ability to regulate the nation's natural resources on a large scale. Lithuanians should be proud, indeed, of these accomplishments, as only such countries as ancient China and Egypt had achieved some organization in the field of forestry. The more recent states - not only Lithuania's Slavic neighbours in the east and the south but, also, the more densely populated nations of Western Europe - don't have documents similar to Valavičius' Survey which demonstrates that as many as 400 years ago Lithuanian forestry was being administered on a national scale. Prof. Kuprionis expresses his gratitude to the Symposium's editor, Dipl. Forest Engineer Vincas Žemaitis, who translated *The Survey* into Lithuanian language and contributed some very valuable comments regarding therein described forests. He was born and brought up in the area surveyed by G. Valavičius and had administered for eighteen years the remains of forests described in *The Survey*. Mr. Žemaitis has performed a great service by obtaining, and including into the Symposium, a copy of *The Survey* as it was published at Vilnius in 1867, of which there remain only a few copies (see Appendix C).

The author of this review believes that *The Survey* provides valuable data not only for the students of forestry but, also, for all those who are interested in history in its widest sense. It contains a wealth of material for the geographer, economist, political scientist, etymologist and others who want to know the past in order to understand the present and to foresee the future. Besides, it is important to remember that *The Survey*, unlike some other historic sources, presents an authentic and unbiased picture of the 16th century. That is, it is a document written to provide solutions for the problems of those times - not a chronicle extolling a country's rulers or depreciating its enemies - and, therefore, gives an opportunity to view this bygone age through the eyes of its people.

our most illustrious lord, by me Gregory son-of-Bogdan Volovich, starosta of Mstibogovo'). It was published, after transliteration of a molded manuscript into Russian alphabet, by the Russian Archeographical Commission at Vilnius (Wilno) in 1867 under the title of *Revizija pušč i perechodov zvierinych v byvšem Velikom Kniažestvie Litovskom, s prisovokupleniem gramoti privilegij na vchody v pušč i na zemli* ('Survey of Forests and Animal Paths in the former Grand Duchy of Lithuania, with Appendix of Documents and Privileges to Enter Forests and Lands'). The publication has a total of 331 pages: 62 pages of *The Survey* itself, the remainder being other historic documents

As indicated by the table of contents, the Symposium consists of three parts. The second part contains *The Survey's* translation into Lithuanian and is beyond the scope of this article which is limited to a review of articles contained in the Symposium's first part. These articles, written by well known authorities, provide information concerning the person of Grigalius Valavičius, his survey of forests and animal paths, and Lithuanian forestry of his times. They also concern themselves with Lithuanian language, its legal system, and the 16th century life in general. In order to assist the English reader, this discussion follows the same sequence as that given in the table of contents. A brief English summary of elucidation to the five attached maps is added to this review.

The Valavičius Survey and Reasons for Extinction of Lithuanian Forests by Prof. Dr. Zenonas Ivinskis at the Rheinische Friedrich-Wilhelm University, Bonn, Germany. Here, Prof. Ivinskis provides more information about *The Survey's* author and discusses some of the factors that have accelerated the extinction of Lithuanian forests. The Valavičius family belonged to Lithuanian gentry and several of its members had achieved prominent positions in State service. A brother of Grigalius Valavičius, Eustachijus (Eustathius V.) even became Lithuania's chancellor. Grigalius himself, however, was a relatively minor official at the time of *The Survey*, in 1559. Later, he was made a seniūnas (starosta) and given supervision of several crown estates. In 1572, he was appointed titular vaivada (vojevoda) of Smolensk which at that time was occupied by the Muscovites. He died in 1577, and his chief claim to fame is that of having been the first to make a survey of Lithuanian forests.

After these introductory remarks, Prof. Ivinskis discusses the forests of historic Lithuania. He states that already from the 15th century onwards, there are data indicating that the rulers paid a substantial amount of attention to the forest economy and its development. The documents enumerate various grades of officials engaged in royal forests - such as hunters, game keepers, beaters, etc. - and describe the form and amount of their remuneration. The importance of forests is indicated also by the fact that at a relatively early date they were placed under the supervision of officials responsible for administration of crown estates. The duties of foresters in Žemaitija (Samogitia) were defined as early as 1528 by Sigismund I (1505-48). However, a national policy was not formulated until some 40 years later and, as mentioned previously, the land reform of 1557 was one of the reasons for *The Survey* in 1559. There is no doubt that *The Survey* provided a better understanding of forest economy and was the basis for a number of ordinances. The most important of these was the *Foresters' Decree* issued by Sigismund Augustus in 1567. (See "*Girios Aidas*" /Echo of the Forest/, Lith. Forestry magazine, No. 21. Chicago, 1963).

The V a l a v i č i u s S u r v e y contributed also to the development of sectors other than forestry. It included an inventory of crown property on forest land, defined the forests' size and their boundaries, and established the rights granted to local inhabitants to cultivate, hunt, and make other uses of crown property. Valavičius describes also areas which could be colonized by establishing villages and manors. T h e S u r v e y is an authentic witness of the massive and impenetrable forests of the historic Lithuania. It was in these virgin forests that the 14th century Lithuanians built barriers of trees (in German - V e r h a u s, in Latin - I d a g i n e s) sometimes stretching for miles, as a protection from pillaging German knights.

The destruction of Lithuanian forests was begun in the second half of 16th century. The country's agriculture was developing and forest had to yield place for cultivated land. The discovery of America and the consequent increase in gold supply caused in Europe a price revolution that lasted well into the 17th century. Demand increased not only for cereals but, also, for timber and other forest products, especially ashes. Moreover, competition between European nations for the newly discovered lands caused a boom in the ship-building industry and increased its requirements for good quality timber.

Frequent wars with Muscovy, requiring the maintenance of large armies, which were composed predominantly of mercenaries, were depleting Lithuania's treasury. Therefore, the newly developed export opportunities for forest products were welcomed by the country's rulers. The exploitation of forests was given into the hands of merchants of Danzig (Gdansk) who, because of the existing abundance, wasted forest resources and made ashes out of valuable timber. In the 16th century, Danzig became the most important port for cereals and a major outlet for Lithuanian timber, particularly oak. The exploitation proceeded at such a rapid pace that approximately within some hundred years Lithuanian forests were reduced from about 60% of the country's total area to some 30% at the end of 18th century.

T h e S u r v e y: A P r e s e n t a t i o n o f M o r e I m p o r t a n t D a t a by the Symposium's editor, Dipl. Forest Engineer Vincas Žemaitis. After a brief introduction to T h e S u r v e y, as it was published at Vilnius in 1867, Mr. Žemaitis provides some background information about the times of Grigalius Valavičius and discusses the more important developments in Lithuanian State in the 16th century. Thus, for example: in 1512 Lithuanian army repulsed a Tatar attack on Vilnius; in 1514, at the battle by Orša on the Dnieper, Lithuanian army of 20,000 vanquished 80,000 Muscovites; in 1529 the first edition of Lithuanian Codex was published, with revised editions being issued in 1564 and in 1588; the first printed book in Lithuanian language appeared in 1547; 1557 was the year of the H i d e D e c r e e; 1559 - V a l a v i č i u s S u r v e y; 1567 - F o r e s t e r s' D e c r e e regulating

the administration of Lithuanian forests; 1569 - Lithuania's union with Poland at Lublin, which weakened the centralized Lithuanian State and was a major cause of its eventual downfall; 1579 - establishment of an university at Vilnius; 1596 - the Greek Orthodox Church in Lithuanian territory unites with Rome, etc.

The rest of the article is devoted to a discussion of *T h e S u r v e y*. As mentioned earlier, *T h e S u r v e y* was conducted at the order of Sigismund Augustus who, while preparing for a war with Muscovy, commanded G. Valavičius, as he himself writes, to: "Explore and describe all forests (pušči) of the Grand Duchy of Lithuania and animal paths originating in the plains of the Dnieper and, also, localities suitable for habitation and establishment of villages as well as for erection of royal hunting lodges." Thus, G. Valavičius visited and described in 1559 a total of 41 forests - a relatively small proportion of the total forest area in historic Lithuania. He makes no mention as to the species of trees or animals, except bison, to be found in these forests and limits himself to defining the size of areas occupied by crown forests and their boundaries. He mentions also the different localities in the forests' vicinity - gives names of villages, towns, rivers, lakes, cultivated forest lands, manors, etc. - and frequently points out how unauthorized persons were damaging crown forests. In several instances he even gives the names of individuals who had seized crown property, were hunting or in some other manner exploiting forest resources without the ruler's permission.

The map that G. Valavičius had originally attached to his description was lost. Therefore, Mr. Žemaitis took a present-day map of area covered by Valavičius and carefully traced his steps through forests mentioned in *T h e S u r v e y*. Where it was possible, Mr. Žemaitis denoted forest boundaries and described doubtful cases regarding each particular forest in *T h e S u r v e y*'s Lithuanian translation, which is presented in the Symposium's second part.

The original inhabitants of area described by G. Valavičius were related to Lithuanians and it is estimated that they were living there since about 2,000 B.C. The so-called *J o t v i n g a i - S ū d u v i a i* (in Slavic - jatves, jatviagi) nation had been mentioned already by Ptolemy in 198 A.D. under the name of *g a l i n d a i k a i s u o d i n o i*. From the 10th century onwards their land came under an increasingly strong attack by the Slavs from one side and by the Germans (the Teutonic Order) from the other. The slavization of this area's southern part was not completed until the end of 19th century. The slavization of local inhabitants was hastened by two methods. One, was suppression of Lithuanian press by Russian tsars for a period of 40 years (1864-1904) - there is no doubt as to the intention to russianize, since Lithuanian books in Russian alphabet (Lithuanians used Latin) were permitted. The other method, was slavization through the churches, with sermons and other services being performed not in the local Lithuanian language

but in Polish and, to somewhat lesser extent, in Russian. (N.B. In connection with the Symposium, Mr. Žemaitis gathered a substantial amount of data about the original inhabitants of Southern Lithuania. This has been published, in book form and with an English summary, under the title *P a s t o f S ū d u v a: 4,000 Y e a r s o f S ū d u v a - J o t v a - D a i n a v a* at Chicago in 1964).

G. Valavičius described a total of forty-one forests. Twenty-eight of these forests were in area that has been made Slavic - region south of river Nemunas (Niemen) and the towns of Gardinas (Grodno) and Augustavas (Augustovo) - and, consequently, is of less interest to the general Lithuanian reader. For this reason, Mr. Žemaitis has limited his translation of the description of these 28 forests in *T h e S u r v e y* to summaries of the more interesting facts (see part two, section one). The remaining 13 forests are within ethnographic Lithuania - also, according to the 1920 Peace Treaty with the Soviet Union, within the boundaries of modern Lithuanian State - and Mr. Žemaitis has translated their complete description, which is given in the Symposium's second part, section two.

F o r e s t r y i n O r d i n a n c e s o f 16 t h C e n t u r y L i t h u a n i a by Jonas Dainauskas. Mr. Dainauskas, who is both a jurist and a historian, discusses the legal system in 16th century Lithuania, especially as it applied to forestry and other crown property. At the time of *T h e S u r v e y* Lithuanian laws were codified in the Lithuanian Codex (Statute) of 1529. Paragraphs 8 and 9 of this first Lithuanian Statute were almost exclusively devoted to forestry. These paragraphs cover such topics as forest ownership rights, forest administration, utilization of forest resources, trials of disputes concerning forest ownership and rights to use its resources, payments for forest damages, punishments for disregarding the king's regulations, etc.

Mr. Dainauskas quotes extensively both from the Statute and other sources to substantiate his thesis as to the importance of forestry in the 16th century Lithuania. For instance, Paragraph 6 of the *H i d e D e c r e e* of 1557 states that: "The inspector (revisor) has the duty to select with the forester's (liesniczy) assistance the beaters, but not too many and only as it is necessary, to assign them to our (the ruler's) forests or hunting grounds and to inform us (the ruler) about it; for their services to grant to each of them (beaters) two hides (some 40 hectares) of land free from all taxes and servitude." Another decree of the same year defines the methods for preparing different wood products and avoiding wastage. According to Mr. Dainauskas, these numerous regulations indicate not only that forestry played a vital role in the country's economy but, also, that Lithuanian rulers realized its importance and developed an outstanding forest administration. There is no doubt that forest resources - timber and other wood products, game, hides, honey, wax - were of major importance to the State in peace and even more

when the country was at war.

The Lithuanian Statute and numerous individual decrees formed the basis of the so-called *F o r e s t e r' s D e c r e e*, issued on the 27th February 1567 at Knišinas (Knishin). This decree provided for sub-division of crown forests into administrative units which were supervised by foresters, who were assisted by hunters, scouts, beaver-catchers, bee-masters, etc. For his service the forester was given the use of 9 hides (some 180 hectares) of land. In return, the foresters had to protect the forest assigned to them and its animals and, also, to take care of the colonisation of new lands, to supervise sources of forest income and bear responsibility for any wastage. Moreover, the regulations required the foresters to administer forest under their jurisdiction in accordance with the "science of economics."

In conclusion, Mr. Dainauskas points out that at the time of the *V a l a v i č i u s S u r v e y* there were numerous forest laws in existence, and that *T h e S u r v e y* has greatly contributed to their interpretation as well as to the development of new regulations even at much later dates, e.g., the *R o y a l F o r e s t O r d i n a n c e* of 1641. It must be remembered that all this was being accomplished in one of the most difficult periods of Lithuanian history. The whole of the 16th century, especially its first half, was marked by constant wars with the Grand Duchy of Muscovy and frequent Tatar attacks. Nevertheless, Lithuania's rulers found time to advance and refine the country's legal system and to develop the national economy.

N a m e s o f R i v e r s a n d L a k e s i n 16th C e n t u r y S o u t h e r n L i t h u a n i a by Professor Steponas Kolupaila of the Notre Dame University at South Bend, Indiana. Prof. Kolupaila points out that the Russian editors of *T h e S u r v e y*'s 1867 edition emphasized in their introduction to *T h e S u r v e y* its value to geographers, topographers, historians, etymologists and other scientists interested in the country's past. Information regarding rivers and lakes, which are frequently mentioned in *T h e S u r v e y* as the forests' natural boundaries, are of interest to the hydrologist and of great assistance in research on the balance of water. The names of rivers and lakes, their endurance, their change and disappearance are of immense value to historians and etymologists. Lithuanian philologist Prof. K. Būga has pointed out that names of rivers and lakes have shown through the centuries a greater endurance than those of localities, when the population is being changed by natural penetration. With very few exceptions - for example, when the Nazis changed names of Lithuanian origin in East Prussia to German and the Russian Communists, in their turn, changed them to Russian ones - even in cases of genocide the original names of rivers and lakes have prevailed. Prof. Kolupaila makes a comparison between the names found in *T h e S u r v e y* with those in

present day usage, and concludes that: "A substantial majority of names mentioned by Valavičius are Lithuanian or of a definite Lithuanian origin and meaning." At the end of the article he compares a list of names of rivers and lakes from the 16th century with those being used today. The article contains also a detailed analysis of several names to illustrate the writer's thesis, and several corrections to the map of Lithuania by Gerard Mercator which was issued in Holland in 1623. Prof. Kolupaila mentions that although distances in *The Survey* are given in miles, the mile used by Valavičius differs from that in usage in his times - Lithuanian mile was equal to 8.527 km., Russian to 8.478 km., and Polish to 8.640 km. He estimates that the "Valavičius mile" is equal to about 4 kilometers.

W a r R o u t e s o f T e u t o n i c O r d e r T h r o u g h S ū d u v a is taken from pages 2 through 4 of *History of S ū d u v a - S u - v a l k i j a* by Prof. Dr. Jonas Totoraitis, published at Kaunas in 1938. In Lithuanian history, the 14th century is known for an almost unceasing war between Lithuania and the two German Orders which, while proclaiming to Western Europe that their aim was Lithuania's christianization, sought to enslave its inhabitants. One order - the Knights of the Cross - was located in present-day East Prussia, which was originally inhabited by Lithuanians and their kin-folk, the Prussians. The other - the Knights of Livonia - had enslaved the inhabitants of what today is Latvia. Thus, for about 150 years Lithuania was being constantly attacked from two directions. During the reign of Algirdas (Olgerd) (1345-1377) who titled himself "emperor of Lithuania"**, the Knights of the Cross attacked Lithuania as many as 70 times and those of Livonia about 30 times. (The Lithuanians revenged themselves by 31 attacks on the former and 11 on the latter.) These attacks were well planned and before each of them scouts were sent to explore the possible routes and to investigate any points of defense, the earlier mentioned tree-barriers, or any other difficulties that could impede the knights' progress. The reports of the scouts were carefully recorded and there remain description of some 100 German war routes, (in German - *Litauische Wegeberichte*), covering the period from 1382 to 1402. A number of these routes went through Sūdava (Southern Lithuania) and were used by Germans as well as Lithuanians. Later these routes developed into regular roads, some of which served as boundaries between forests described in *The Survey*.

**) See page 99 of *History of the Lithuanian Nation* by C.R. Jurgėla, New York, 1948.

J o t v a - S ū d u v a: An Etymological-Geographical Discussion and Analysis of Locality Names by Petras Būtėnas. Mr. Būtėnas, who is by profession a teacher and a philologist, discusses here the history, geography and language of region south of the line formed by the river Nemunas (Niemėn), city of Gardinas (Grodno), river Bebras (Bobr, a tributary of Narev), and lake Rogardas (Rajgrad). It is approximately the same area as covered by the twenty-eight southern forests of The Survey. The writer points out that this area, south of Nemunas and up to the swamp of Pripet, has been inhabited by Lithuanian kin-folk, the **J o t v i n g a i - S ū d u v i a i** (Jatves) since about 2,000 B.C. He emphasizes that the name Black Russia (**Č e r n a j a R u s**) - being applied to the regions of Naugardukas (Novogrodek), Slanimas (Slo-nim), and Valkaviskas (Volkovisk) - has been imported by Russian invaders and has no historic basis. This is the land of **J o t v i n g a i** - who are no relation of the Russians or other Slavs - and has been a part of historic Lithuania since the reign of king Mindaugas (Mindove) (1240-63).

Mr. Būtėnas supports his thesis that the area called Black Russia is actually Lithuanian land by an analysis of locality names still in usage as well as Russian and Polish chronicles. As a philologist, Mr. Būtėnas delineated the language boundary between the Balts-Aistens (an independent Indo-European group of which the Lithuanians and the Latvians are the only survivors) and their neighbours in the 10th and 11th centuries, which boundary is given in Map No. 1. He also made a very extensive analysis of 150 locality and other names in Southern Lithuania, which were taken from the **V a l a v i č i u s** Survey. However, due to space limitation, only about a third of this very valuable study was included in the article. At the conclusion, Mr. Būtėnas states that, although Lithuania has no intention to claim this and other areas originally inhabited by the Balts, a thorough investigation of these areas is needed as they form a part of Lithuania's historic heritage.

SUMMARY OF ELUCIDATION TO ATTACHED MAPS

M a p No. 1. This boundary is taken from a map showing Lithuanian and Prussian lands in the 13th century, appearing in **L i e t u v o s T S R I s t o r i j a** (History of Lithuanian SSR, Vol. I), published at Vilnius in 1957. There is no doubt that this boundary is a gross falsification of history and an example of Russian Communist imperialistic designs. That is, it represents approximately the present political boundaries of Lithuania which were forced upon it by the Soviet Union and Poland. In a similar manner the Russian Com-

munists claimed the so-called Minor Lithuania (eastern and northern part of East Prussia) - after they named it *K a l i n i n g r a d s k a j a o b l a s t* and russianized local names - as the "ancient lands of Baltic Slavs" (see *B o l š a j a S o v i e t s k a j a E n c i c l o p e d i j a*, Vol. 19, pages 426-429; published at Moscow in 1953). Actually, there have never been in this region any Slavs until they were brought as colonists by the Russian Communists after World War II.

+ + + This is the boundary of Lithuania Proper in 1566 which was inhabited by Lithuanians speaking Lithuanian language.

 Boundary of the Baltic group of nations at the beginning of 13th century, taken from *L i e t u v o s I s t o r i j a* (Lithuanian History) by A. Šapoka, published at Fellbach in 1950.

-O-O-O- The linguistic boundary of Balts with Eastern and Western Slavs in 10th - 11th centuries by philologist Petras Būtėnas. This boundary is based upon the research of locality names, and several centuries earlier was far on the eastern side of river Dnieper. In the 13th-14th centuries this area became a part of Lithuanian kingdom. In addition to these originally Lithuanian lands, Lithuanian kingdom included also Kiev and some other Slavic areas which welcomed Lithuanians as liberators from the Tatar yoke. Thus, according to Prof. Dr. M. Hellmann, "The formation of Ukrainian and Byelorussian nations was possible only because their forefathers lived in the Grand Duchy of Lithuania. In this manner the historic Lithuania has left its traces in today's Eastern Europe." (See *S e c u l u m*, No. 9, Munich, 1959).

M a p No. 2. Forests, and their boundaries, described by G. Valavičius in 1559. The forests given in this map are north of the line formed by river Nemunas, city of Gardinas and river Bebras, and belong to present ethnographic Lithuania. Their description in *The Survey* takes up pages 34 through 62; translation into Lithuanian is given in part two, section two of the Symposium.

M a p No. 3. Is a copy of a map of Lithuania in 1623 by Gerard Mercator. This map was discussed by Prof. Steponas Kolupaila in *N a m e s o f R i v e r s a n d L a k e s i n 16th C e n t u r y S o u t h e r n L i t h u a n i a*, and contains several major errors, e.g., rivers of different basins are shown to have their beginning in the same lake.

Map No 4. Is a copy of a map from Henryk Baginski's *Polska i Baltyk* (Poland and Baltic Sea), 3rd edition, Warsaw, 1959. This map gives the western boundary of Lithuanians-Sėduviai-Jotvingai. However, there are two falsifications. One is that Minor Lithuania (in Polish *M a l a L i t w a*; in German *K l e i n L i t a u e n*, *P r e u s s i s c h L i t a u e n*) is designed only as the old administrative district of Skalva (Skalovia) while actually it included, in addition to Skalva, the districts of Nadruva (Nadrovia) and parts of Barta (Bartovia) and Sėduva (Sėdavia) north of town of Lukas (in German *L y c k*; in Polish *E l k*). The second, is the desire to slavize the lands of Old Prussians (Balts) in the lower part of river Visla by tracing the origin of the Old Prussian name *P a m e d e* (in Latin *P o m e s a n i a*) from Slavic *P o m o r z e*. In reality, historic sources indicate that this area was inhabited by the Old Prussians from about the 3rd century until the beginning of 13th century, when they were enslaved by the German Knights of the Cross.

Map No. 5. Shows the administrative subdivisions (Palatinates) of Lithuania in 1566, which remained almost unchanged until the partition of Lithuania by Russia and Prussia in 1795. Lithuania Proper was composed of the Palatinates of Žemaitija (Samogitia), Trakai (Trocken), and Vilnius (Wilno) with Breslauja (Breslav).

Andriolli: Stumbru medžioklė
Hunting of aurochs

PIRMOJI DALIS

GRIGALIAUS VALAVIČIAUS "GIRIŲ REVIZIJA" IR LIETUVOS DIDŽIŲJŲ GIRIŲ SUNYKIMO PRIEŽASTYS

Kelios įvedamos pastabos

ZENONAS IVINSKIS, Roma

Prieš 400 metų Lietuvos ūkio bei jos kultūros istorijai buvo atliktas reikšmingas darbas. Būsimo Vilniaus kašteliono ir Lietuvos kanclerio Eustachijaus Valavičiaus brolis Grigalius (Grigas, Grigorijus), Bagdono sūnus p i r m a s i s atliko Lietuvos girių reviziją. Žiūrint valstybiniu to meto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos poaukščiu, palyginti jis nebuvo tada didelis pareigūnas, būtent, tik seniūnas (storasta) Mscibove (tarp Balstogės ir Valkavisko) vėliau paskirtas seniūnu ir valdytoju dar eilėje kitų Žygimanto Augusto dvarų ir seniūnijų. 1572 Grigalius tapo tituliariniu vaivada dar Maskvos okupacijoje esančių Smolensko žemių ir po penkerių metų (1577) mirė. XVI a. žinomi dar du tos pat giminės Grigaliai Valavičiai abu mirė vėliau už Bagdono sūnų (1585 ir 1891), šis - antrasis buvo tapęs net Lietuvos medžio-klininku (vad. "lovčij").

Mūsų minimasis Grigalius, sakytum, eilinis Lietuvos pareigūnas (tada buvo sakoma "urėdas"), kokių šimtinės iki pat padalinimų per Lietuvos istoriją yra praėjusios, tikrai yra nusipelnęs žymiai didesnio dėmesio negu palikuoniai jam iki šiol yra parodę. Tad reikia tikrai džiaugtis miškininko Vinco Žemaičio apdairia iniciatyva Grigalių Valavičių ir jo atliktą darbą a r č i a u p r i s t a t y t i lietuvių visuomenei.

Tiesa, G. Valavičiaus "Girių Revizija" nea'sirado staiga lyg koks aukštas kalnas žemumoje. . . Jau visą šimtą metų prieš Valavičių, t.y. Kazimiero laikais, yra pėdsakų, leidžiančių daryti išvadas, jog buvo pradėta šiek tiek domėtis kontroliuojamu girių ūkiu. Kazimiero žemių dovanojimo knygos "Knigi danin" mini ne tik šaulius, bet ir girių sargus, "žvėrių sekėjus". XV amžiaus gale didžiojo kunigaikščio pilių ir jo dvarų valdytojai buvo įpareigoti prižiūrėti ir valdovo, ar valstybės išdo girias. Kai XVI a. pradžioje Didysis Kunigaikštis savo dvarams leido įvairių ūkinių instrukcijų, pasitaikydavo nuostatų ir girių bei jų eksplotacijos reikalu. 1528 metais Žygimantas Senasis išleido nuostatus, kaip atlikti miško darbus Žemaičių giriose (priklausė dalis Vilkijos, Veliuonos, Skirsnemunės ir Jurbarko miškų). Kitais metais (1529) buvo kalbama apie miško darbams reikalingų "būdų" sta-

tymą ir t.t. Tačiau tai buvo tik gana daliniai ir atsitiktiniai nurodymai.

Daug išsamiau "iždo" (didžiojo kunigaikščio) girių tvarkymo reikalas buvo paliestas per platų užsimojimą iš pagrindų pertvarkyti Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio žemės ūkį. Tad ir G. Valavičiaus atliktąją "Reviziją", kuri lietu ne tik girių sienas, bet ir "žvėrių takus", reikia laikyti dalimi didžiojo ūkinio plano, kuris buvo pradėtas 1557 m. balandžio 1 d. "Valakų įstatymu".

Žvelgiant į Valavičiaus atliktą darbą Lietuvos miškų ūkio požiūriu, jis tebuvo p a r u o š i a m a s i s. Kaip anuo metu paprastai buvo daromi dvarų, pilių ir kitokio turto i n v e n t o r i a i, Valavičius atliko tokį surašymą Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio girių. Juk valdovas, kai prasidėjo vis didesnė miško eksplotacija, turėjo žinoti, kur baigiasi jo girių sienos. Reikėjo praveisti aiškesnes ribas su privačių savininkų giriomis. Būtina buvo patikrinti ir išaiškinti privačių asmenų, miesto gyventojų teisę "įeiti" į Didžiojo Kunigaikščio girią. Tai taip vad. "vchody", kurie miškų ūkyje Lietuvoje vaidino didelę rolę. Bet sudarydamas valdovo girių inventorių, G. Valavičius, naujojo "Valakų įstatymo" dvasioje, turėjo dar ištirti, kur giriose galima vykdyti k o l o n i z a c i j ą ir steigti naujus dvarus su baudžiavinių prievolių kaimais, medžioklės dvarus.

Kai valstybinių girių revizija jau buvo atlikta, t.y. sudarytas tikslus jų inventorius (kartais buvo išskaičiuotos ir visokios žalos, neteisingi išskirtimai, užgrobimai ir kt.), po aštuonerių metų (1567, II-27) Žygimantas Augustas savo pamėgtame Knišine išleido specialų girių įstatymą (Russk. Istorič. Bibl. XXX 1914, Litovskaja Metrika. Knygi Publicnych del, skiltys 622-628). Jame buvo tačiau mažiau kalbos apie patį miškų ūkį, o daugiau buvo liečiamos girininkų pareigos - prižiūrėti naujų kaimų kūrimąsi.

G. Valavičiaus atliktoji "Girių Revizija" visokiariopu atžvilgiu Lietuvos istorijos tyrinėtojų yra svarbus ir įdomus šaltinis, pareikalautas paties gyvenimo. Ne specialiai samoningu žmogaus nusistatymu ateities kartoms rašomi "šaltiniai", kaip yra su visokiomis apologijomis, promemorijomis, net kronikomis-analais ir mūsų laikų gausiais atsiminimais, o p a t i e s g y v e n i m o padiktuoti raštai, skaitosi pačios objektyviosios versmės praeičiai tirti. Prie šios rūšies šaltinių priklauso ir "Girių Revizija". Nuostabu, kad per 95 metus nuo to svarbaus šaltinio paskelbimo Vilniuje, mūsųose į jį nebuvo užtenkamai atkreipta dėmesio. Nors 1864 m. Muravjovo Vilniuje įsteigtoji rusų archeografinė komisija savo leidiniuose parodė daug rusiškos tendencijos (ypač tai galima pasakyti apie Vilniaus komisijos 39 tomų atranką), tačiau "Revizija pušč" turėjo pasilikti autentiškas šaltinio tekstas, prie kurio originalo dar buvo duotas teksto vertimas į rusų kalbą.

"Girių Revizija" yra mums brangus šaltinis dar vienu atžvilgiu. Tai sakyčiau, liūdnas, bet drauge ir autentiškas liudininkas anų traškančių, neižengiamų Lietuvos miškų, kuriuose XIV a. dešimtimis kilometrų lietuviai sudarydavo nepereinamas kryžiuočiams kliūtis, vad. "Verhaus" (lot. "indagines"). G. Valavičiaus "Inventorius" parodo,

kokia dar giriomis turtinga Lietuva buvo XVI a. viduryje. Jai dar tiko žinomi S. Daukanto žodžiai iš "Lietuvos Būdo" apie Lietuvos girias senovėje: "Neišžengiamys pušynai, eglynai, beržynai, ąžuolynai nuo amžių amžiais suaugę niūksojo, ir visi vienu viena gire buvo"... (Kaunas, 1935, 26).

Paminėjau, jog "Girių Revizija" yra mums liūdnas dokumentas. . . Liūdnas jis darosi, žvelgiant į vėlesnę, ypač šių dienų Lietuvos miško buklę, į skurdų miško procentą, pasilikusį iš anų girių masių. Tai plačiu mastu "Anykščių Šilelio" tragedija. . .

Kun. prof. Dr. J. Totoraitis gera dalimi pirmasis savo "Sūduvos-Suvalkijos istorijoje" (Kaunas 1938, 32-36) yra davęs 12-kos G. Valavičiaus "inventarizuotų" Sūduvos girių aprašymą. Jis tyrinėjo, kokiu būdu, iškertant miškus, yra vykęs Sūduvos apgyvendinimas. Bet J. Totoraitis tik iš dalies tegalėjo parodyti kaip negailėstingai ten buvo naikinamas miškas, iš kurio milžiniško masyvo beliko Kazlų Rūdos -Lekėčių girios, Prienų, Punios šilas ir dar vienas kitas mažesnis liudininkas didžios praeities.

Pirmuosius didžiuosius vad. neplaningo miško kirtimo smūgius Lietuvos girios yra patyrusios kaip tik XVI a. Atrodė, joku planu, ar iškirstų plotų atželdinimu nereikėjo rūpintis, nes miško buvo visur pilna. Pagaliau reikėjo iš miškų laimėti ir naujų plotų sodyboms: dirvoms. Kaip tik ryšium su Amerikos atradimu ir staigiu aukso padaugėjimu, Vakarų ir Vidurio Europoje XVI-XVII a. yra įvykusi tikra kainų revoliucija. Lyg iš snaudulio pabudęs visas ekonominis gyvenimas įgavo naują tempą. Vakaruose ėmė stipriai didėti paklausa ne tik javams, bet ir medienai, medžio įvairiems produktams, ypač pelenams. Prasidėjusios ankstybojo merkantilizmo dešimtmečiuose ūkiškai stiprėjančių tautų karštligiškos varžybos, skatino dideles laivų statybas. O šiems reikėjo daug ir gero medžio.

Šitokioje ūkinėje Europos konjunktūroje ir Lietuvai atsivėrė geros eksporto galimybės kaip tik tuo metu, kai jos išdui vis daugiau ir daugiau reikėjo pinigų, nes tolimi karai su Maskva ištuštindavo ištisas išdo skrynias. Tie karai ypač didino išlaidas dėl to meto samdytos kariuomenės brangumo. Tad pastangos pakelti ir suintensyvinti žemės ūkį (Valakų įstatymas), plečiant apsėjamus plotus, steigiant naujus palivarkus javų gamybai, pirmoje eilėje reiškė norą gauti didesnius grūdų perteklius eksportui. Tuose pat rėmuose reikia vertinti ir Didžiojo Kunigaikščio pastangas labiau kontroliuoti savo miškų ūkį. Iš miško jam rūpėjo išdui paimti kuo daugiau pinigų. Nė XVI, nė XVII a. (žr. Ordinacija korolevskich pušč v lesničestvach Velikogo Knjažestva Litovskogo 1641 g., išl. Vilniuje 1871) dar nėra sistemingų pastangų rūpintis planingu miško ūkiu. Vienintelį rūpestį teturi miško savininkai - gauti iš jo kiek galima daugiau pajamų.

Kitados Lietuva buvo gana garsi savo ąžuolynais, XIV-XV a. baltiniuose ypač ordino gamintuose Lietuvos kelių aprašymuose (žr. Liet. Encikl. "Litauische Wegeberichte") dažnai yra minimi dideli ąžuolynai, vad. "Dammeraw" (Dammerow). Didžioji dalis jų, ypač ar-

čiau plukdymui tinkančių upių, buvo iškiršta per porą šimtų metų. Kai Dancigas XVI a. pradžioje virto Rytų Europai svarbiausiu jos grūdų ir medienos uostu, ąžuolinės Lietuvos girių sijos (dažniausiai 3,7-5,5 m ilgio) vad. "vančos" (Wagenschoss) užėmė vieną iš pirmaujančių vietų. Labai daug gero ir kieto medžio suėsdavo taip pat XVI-XVII a. gana intensyvi pelenų gamyba.

Kadangi pati valstybė ilgai neorganizavo eksporto, ištisi miškų plotai, kartais net plačios girios eilei metų buvo atiduodamos vokiečių, ypač Dancigo stambiems miško pirkliams. Jie pačiose giriose susiorganizuodavo reikalingas paruošas, gamindavo pagrindines medienas, iš gerų, kietų lapuočių degindavo pelenus ir t.t.

Lietuvos Metrika, Dancigo ir Karaliaučiaus archyvai atveria visą eilę tos rūšies faktų iš XVI-XVII a. sąvartos. Lietuvoje pagarsėjo tokie girių eksporto magnatai, kaip Hanus Skop, H. Sudormann, Bolemann, M. Vogelsang, John. Piamann, Iberfeldt. Bet šalia jų vis buvo ir smulkesnių pirklių, M. Dovnar-Zapolskij ir V. Plčeta savo studijose tėra patiekę tik dalelę pavardžių ir vieną kitą ryškesnį faktą, rodantį, kaip XVI a. Lietuvos miškų istorijoje pagrindinį vaidmenį telėmė valstybės fiskas. Bet ano laiko akimis žiūrint, kitaip ir negalėjo būti. Įvairių prekių eksportas valstybei buvo svarbus pajamų šaltinis ir medienos gaminiai nuo XV a. galo eksporte vis labiau ir labiau ėmė užimti didėjančią vietą. Dar niekas iki šiol nėra ryžęsis parašyti Lietuvos girių ir viso jų sunykimo istorijos. XVI a. šaltiniai tiekia tikrai gausios medžiagos.

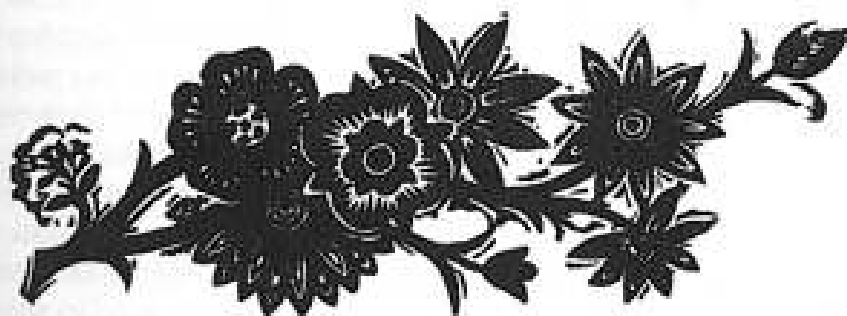
Pagrindinis šaltinis tačiau, kuris akivaizdžiai apsaiko pradingusią Lietuvos miško didybę, pasilieka Grigaliaus Valavičiaus "Girių Revizija". Ir galima džiaugtis, kad turime pagaliau svarbiausių tos versmės vietų autentišką lietuvišką vertimą.

Keletas bibliografinių nurodymų iš senojo Lietuvos miškų ūkio ir jo eksporto

- Brundza K.: Lietuvos miškų istorijos pradmens: "Mūsų Girios", Kaunas, 1934. Nr. 1-2.
- Conze Werner: Agrarverfassung und Bevolkerung in Lithauen und Weissrussland, Leipzig 1940.).
- Dovnar Zapolskij M.: Gosudarstvennoje choziazstvo Vel. Kniažestva pri Jagiellonach, I, Kijev, 1901 (Lietuvos miškų istorijai XVI a. svarbi studija).
- Hoszowski Stan.: Revoliucija cen w srodkowej Europie w XVI ir XVII v. Kwartalnik Historyczny LXVIII Nr. 1961, 297-314.
- Ivinskis Z.: Lietuvos prekyba su Prūsais, I, Kaunas 1934 (du žml. ir gausi bibl.).

- Lukinas N.: Lietuvos ąžuolynai ir jų atželdymas, Lietuvos Žemės ūkio atželdymo fondai (1956).
- Malowist Marian: Polska a przewrót cen w Europie w XVI i XVII w., Kwartalnik Historyczny LXVIII, Nr. 2, 1961, 515-319.
- Matusas Jonas: Lietuvos miškų gaminiai ir jų transportas iki XVI a. pabaigos, Mūsų Gerios, 1943.
- Pičeta V. I.: Agrarnaja reforma Sigizmunda Avgusta v Litovsko-Russkom gosudarstvie, Moskva, 1958 (p. 248-281 liečia miškų ūkį).
- Kita bibliogr. žr. Z. Ivinskio straipsniuose Lietuvių Enciklop.: Dancigas (IV 268-270), Dikra (V 33), Hanza Lietuvoje (VIII-129-130), Kaimas Lietuvos praeityje (X 228-233), Laivininkystė Lietuvoje (XIV, 103-109), Lentų plovėjai (XV, 444-445), Medžioklė senoje Lietuvoje (XVIII, 113-117), Miško prekyba sen. Lietuvoje (XIX, 56-58), Pelenų pramonė ir prekyba D.L.K.-tijoje (XXII, 259-260), Pirkliai D.L.K.-tijoje (XXIII, 39-44), Prekyba sen. Lietuvoje (XXIII, 519-522).

Roma, 1962 m. kovo 17 d.

SVARBESNI DUOMENYS GRIGO VALAVIČIAUS 1559 METŲ VEIKALE

Vincas Žemaitis, Čikaga

Šio veikalo pilnas vardas buvo: "Reistr spisan'ja i vyviedan'ja pušč i perechodov zvierinnych u panstvie ego korolevskoe milosti, Velikom Kniazstvie Litovskom, kotoroe sja stalo, za roskazan'em ego korolevskoe milosti, našego milostivogo pana, čerez mene Grigor'ja Bogdanoviča Voloviča, starostu Mstibogovskogo."

Vilniaus archeografinė komisija šį veikalą išleido iš rasto jau ap-trunijusio G. Valavičiaus rankraščio, jo parašyto tuomet Lietuvoje ofi-cialiuose raštuose vartota senąja slavų kanceliarine kalba, kuri su priemaiša lietuvių kalbos daug bendra turi su senąja gudų, bulgarų ir ukrainiečių kalba. Leidinio redaktoriai rankraštį, perrašę rusų rai-dėmis, išleido Vilniuje 1867 metais pavadinę "Revizija pušč ir pere-chodov zvierinych v byvšem Velikom Knjažestvie Litovskom, s pri-sovokupleniem gramot i privilegij na vchody v pušči i na zemli", viso 331 psl.

1959 metais suėjo 400 metų nuo šio veikalo parašymo. Dipl. miškų inž. K. Sčesnulevičius priminė Lietuvos Miškininkų Sąjungos Valdybai Išeivijoje šią sukaktį plačiau paminėti, bet, neturint prieš akis pačio veikalo, šis faktas buvo "Girios Aido" 17 nr. tik trumpai prisimintas. Prof. Jonas Kuprionis 1960 metais pasidarė G. Valavičiaus veikalo fo-tostatą ir mėgino jį versti lietuvių kalbon. Man beruošiant straipsnį "Iš Kazlų Rūdos miškų praeities", jis mielai paskolino fotostatą. Tuo būdu man teko pirmą kartą tą veikalą pažinti ir nuodugniau įvertinti.

XVI šimtmetis Lietuvai buvo reikšmingas ir lemtingas. Pavyzdžiui, 1512 metų balandžio 28 dieną Lietuvos kariuomenė nuvijo totorius nuo Vilniaus, 1514 m. rugs. 8 dieną mūšyje prie Oršos 20.000 Lietuvos jungtinės kariuomenės nugalėjo Maskvos 80.000 kariuomenę, 1529 me-tais pasirodė epochinės reikšmės, Albrechto Goštauto redaguotas, Lie-tuvos Statutas (antroji jo laida - 1564 m. ir trečioji - 1588 m.), 1547 m. atsiranda pirmoji lietuvių kalba spausdinta knyga - Mažvydo Katekiz-mas, 1557 m. balandžio 1 d. pradėta Valakinė Žemės Reforma, 1559 m. paruoštas šis G. Valavičiaus pirmasis Lietuvos senųjų girių aprašymas, 1569 m. atsitinka nelemtoji Ljublino unija, 1579 m. Vilniuje įsteigiama akademija su teologijos ir filosofijos skyriais, 1596 m. įvykdoma baž-nytinė unija, sukėlusį daug kovų ir maištų.

Maskva, išsilaikiusi iš 200 metų totorių jungo, pasisavino iš jų žiauriai klastingus kariavimo ir žmonių valdymo būdus ir jiems svetimų žemių grobimą - imperializmą. Praplėtusi savo ekspansiją toli į Rytus (Sibiro užkariavimas 1581 m.), ji vis dažniau pradeda pulti Lietuvos valstybės žemes, kurias lietuviai savo žygiais prieš totorius (kaip senas aisčių žemes) išlaisvino ir paėmė savo globon. Taip puolimo, taip gynimosi karai yra susiję su didelėmis išlaidomis ir jiems pasiruošimu. Be ginklų (amunicijos) atsargų, čia pirmos reikšmės reikalas yra kariuomenės maistu aprūpinimas. Tais laikais svarbiausi maisto - mėsos (žvėrienos ir paukštienos) ištekliai telkėsi miškuose. Tuo būdu to laiko girios buvo gal ne tiek svarbios savo mediena, kiek ypač žvėriena, kurios kiekis nebuvo pastovus, nes žvėrys dažnai keitė savo vietas ieškodami maisto išteklių. Žvėrys buvo gaudomi ir dėl jų brangių kailių, kurių daug tada eksportuota į Vakarų Europą. Čia buvo gyvas reikalas žinoti ne tik valdines girias ir jų sienas, bet ir medžiojamų žvėrių vietas - varas (ostupy) ir jų perėjimus, persikraustymus, taigi, žvėrinius takus.

1558 m. gruodžio mėnesį Petrakove (Lenkijoje) vyko seimo posėdis. Dalyvaujant Lenkijos ir Lietuvos karaliui Žygimantui Augustui (1548-1572), buvo aptariamos karo su Maskva galimybės ir pasiruošimas tam karui. Čia ir buvo pavesta, kaip pats G. Valavičius rašo: "iširti ir aprašyti visas Lietuvos D. Kunigaikštijos medes (t.y. girias, miškus) ir žvėrių perėjimus (takus), ateinančius iš už Dniepro laukų į Lietuvos D. K-jos medes; taip pat vietas ir kaimus žmonėms apgyvendinti ir kur būtų galima pastatyti karaliaus medžioklei namus (dvarus)". Turėjo būti nubraižytas šių medžių (senovės girių) žemėlapis, bet archyvuose to žemėlapio nebuvo rasta.

Šioje "Revizija pusč. . ." knygoje yra 331 puslapis, bet pats medžių aprašymas apima tik pirmuosius 62 puslapius. Pradedant 63 puslapiu eina nuorašai įvairių privilegijų ir dovanojimo aktų turtams valdyti, kur daug yra medžiagos iš tų laikų administracinės ir teisiniai socialinės sritys.

G. Valavičius šiame girių aprašyme tepalietė 41 medę, taigi palyginti labai nedidelę anų laikų Lietuvos senovės girių dalį. Jis nemini jokių medžio skirčių (veislių) sudarančių medynus, nei žvėrių (išskyrus stumbrus, (sl. zubrus), ar paukščių, šiose medėse besilaukančių.

Jis nurodo daugelio girių plotus ir aprašo jų sienas. Kur tos sienos yra naturalios, t.y. eina upėmis, keliais, ežerais ir raistais, jos visai tikslios. Ryšium su sienomis, jis mini įvairių vietovių (miestelių, kaimų, dvarų, miškų, laukų, upių, ežerų) vardus; kaikurių medžių aprašymuose, jis iškelia viešumon karaliaus medžių saugališką naudojimą, užgrobimus, kirtimą, vertimą dirbama žeme, pelenų, deguto degimą. Prie daugelio medžių sienų aprašymo, jis prideda ir šienaujamų pievų, ežerų sąrašus, ypač nepamiršta paminėti žvėrių varų, jų kiekio ir pavadinimų; vietomis net pavardėmis išvardija medininkus, medžiotojus ir asmenis žalingus miškui ir žvėrimis.

Bet kas itin svarbu, tai kad, turint prieš akis smulkų žemėlapi, pagal Valavičiaus aprašymus galima apytikriai nustatyti jo aprašytų ar paminėtų medžių vietas, plotus ir sienas, susidaryti tų "karališkųjų girių" visą vaizdą, rasti tais laikais žmonių daugiau mažiau apgyventas vietas šiose medėse ar jų apylinkėse. Jo užrašyti upelių ežerų, įvairių vietovių, asmenų vardai ir pavadinimai suteikia nepaprastai rimtos medžiagos etnografui, geografui, kalbininkui, istorikui, miškininkui ar juristui.

P. Būtėnas laiške (iš 1962.XI.24) rašo: "Pagal Valavičių būtų galima (P.B. turi omenyje visą knygą, Red.) tyrinėtojams gerokai ir socialoginės medžiagos iš anų laikų gauti ir gana nustatyti, koks elementas kur anais laikais Lietuvą administravo, jei tyrinėtojai mokėtų gerai tekstus ir pavardes išskaityti, pasisavinti ir pasisavinę suprasti. Matau, kad ligi šiol "Revizija pušč" dar visiškai nė kieno nebuvo žmoniškiau, net ir bent kiek, patyrinėta, jau nekalbant apie tai, kad ta knyga parodo į amžius nuėjusią tam tikrą sistemą lietuviuose, su kuria ten daugiausia ir lietuvybė dingo, prasidėjus slaviško imperializmo laikotarpiui.

"Revizija pušč" būtų galima išvartoti kalbiškai, vietovardiškai, asmenvardiškai, etniškai, istoriškai, miškininkiškai, ūkiškai, sociologikai, matininkiškai, kriminologiškai, bitininkiškai ir dar gal kaip".

Iš tiesų, įdomu šią knygą bestudijuojant, nusikelti į XVI šimtmetį ir drauge su jos autoriumi keliauti per tų laikų Lietuvos didžiąsias girias (medes), pradedant jau antrame puslapyje jo aprašomoje Sterblės (sl. Sterbel; liet. *Sterbl-, ar Sterpl-, Stirbl-, ar Stirpl-) medėje esančiu Kalno (sl. Kolno) mišku, kuris yra Pripeties upyno aukštupy, Lucko rako medžių rajone, ir vykti toliau nuo Pinsko mst. į vakarus jo aprašomomis medėmis, Pripeties, Pinos, Jaseldos paupiais net iki Baltvyžio (sl. Bialowiež) medės, o iš čia plačia juosta tarp Slanimo ir Bielsko miestų pasiekti Gardiną ir panemuniais pro Alytų, Kauną, Vilkią atsirasti senajame Jurbarko miestelyje.

Šių laikų lietuvių akimis žiūrėdamas, aš šį Lietuvos senųjų girių aprašymą skiriu į dvi dalis. Pirmąjį skyrių sudaro G. Valavičiaus aprašytos 28 medės, besančios už dabartinės Lietuvos valstybės sienų (į pietus nuo Gardino). Tai lietuvių-jotvingų-sūduvių kraštas, sunykęs nuolatinuose karuose su kryžiuočiais, lenkais, rusais ir pradėjęs slauvėti XII šimtmetį. Betgi ir lig šios baltos dienos ten visur dar tebėra lietuviškų oazių. Jotvingai-sūduviai buvo 1264 metais sumušti lenkų karaliaus Boleslavo ir jų sąjungininko Kryžiuočių Ordino bendromis jėgomis ir sunaikinta V. Bugo dešiniame-šiauriniame krante jų svarbioji pietinė pilis Dargukinas arba Dargukeinas (sl. pramintas Drogičėn - "Drogičinas", kuris kitados lietuvių giminės galėjo būti vadinamas Dargakainiu). 1284 m. kryžiuočiai buvo paėmę Gardiną ir ją visiškai sunaikinę.

Pietų jotvingų-sūduvių krašto lietuvišką praeitį liudija seni sulenkintų žodinių lyčių vardai: Kolno (Kalnas), Nur (Naras), Nurek (Narelis), Malkinia (Malkinas), Santoka (Santaka), Brest (Brasta, Bras-

tukė), Krzna (Kirsna), Zielawa - Zelwianka (Zelva-Zelvytė), Ryta (Rytupis) ir daug kitų.

Visas šis kraštas, jos gyventojai, turi net tris tos pat reikšmės vardus. Slavai (rusai, lenkai) kariaudami pietinėje krašto dalyje, juos vadino: jatviagi, jatviazi, jatviez, jacwingi, jacwiesz; vok.: Jazygen arba Jazwesier (Jatwinger), liet.: Jotva, jotvingai; vokiečiai - kryžiuočiai vidurinę ir šiaurinę šio krašto dalį ir jos gyventojus vadino: Sudauen, Sudauer, lot. Sudavia, liet.: Sūduva, sūduviai ir patys lietuviai (Mindaugas), atrodo, juos visus vadino dainuviais, Dainavos šalim, arba jotvingais (jotvyžiais).

Dar 1861 metais rusų statistikas Lebedkin, sudaręs buv. Gardino gubernijos (L.Brastos, Kabrino, Valkavisko, Bielsko, Gardino, Sokolkos, Slanimo, Pružanos ir Baltstogės apskričių tautybių sąrašą, rado: 25.879 gudus (baltarusius), 201.897 lietuvius, 30.924 jotvingus, 98.934 ukrainus, 132.286 rusus, 193.288 lenkų, 94.219 žydų ir 12.277 kitų tautybių. (Dr. K.Pakštas, "Earliest Statistics of Old Lithuania". *Commentationes Balticae* IV-B Bonn, 1957).

Dėl laiko ir vietos stokos nuo pilno pirmo skyriaus vertimo (28 medžių aprašymo) atsisakiau (originalo pilną tekstą suinteresuoti ras prie šio leidinio-reprodukcijoje). Čia patiekiu tik trumpą tų girių sienų aprašymo santrauką, parinkdamas aiškius ar kiek abejotinos kilmės lietuviškus vietovardžius bei asmenvardžius. Kalbininkas Petras Būtėnas ėmėsi palukštenti kaikurių šių vardų lietuvišką kilmę ir parašė istoriniu ir kalbiniu požiūriu geografinę šios senos lietuvių žemės apybraižą. (Žr. jo str.: "Jotva-Sūduva"). Be to į šią santrauką įrašytos kaikurios trumpos ištraukos, kurios galėtų dominti miškininką.

Vandenvardžiai turi didelės reikšmės tautų istorijai pažinti. Prof. S. Kolupaila, Lietuvos vandenų žinovas, maloniai sutiko sudaryti šio krašto vandenų sąrašą, suderindamas tų vandenų vardus su paminėtais Valavičiaus veikale. (Žr. jo str.: "Šešioliktojo šimtmečio P. Lietuvos upių ir ežerų vardai"). Teisininkas Jonas Dainauskas aprašė XVI šimtmečio Lietuvos miškų teisinę padėtį, (žr. str.: Miškų ūkis XVI š. Lietuvos įstatymuose).

Antrąjį skyrį sudaro dvylikos medžių aprašymas (ir tryliktoji - jo tik paminėtoji Punios medė). Tos medės yra į šiaurę nuo Gardino ir priklauso dabartiniam etnografiškai aiškiam lietuvių tautos gyvenamam plotui, būtent: Perstūnio, Perlamo, Merkinės, Alytaus, Birštono, Darsūniškio, Rumšiškės, Kauno, Vilkijos, Veliuonos, Skirsnemunės ir Jurbarko. Šių visų 12 medžių aprašymą mums seniai reikėjo turėti lietuvių kalba. Šį vertimą atlikau čia su pastabomis ir paaškinimais.

Baigdamas noriu pastebėti, kad G. Valavičius pirmųjų 28 medžių aprašymui paskyrė 33 puslapius, o antrųjų 12 medžių aprašymui - 29 puslapius, taigi, veik pusė savo veikalo. Tai parodo, kad šios 12 grynai lietuviškos medės buvo geriau tvarkomos, ir todėl jų administracija galėjo apie jas pateikti daugiau žinių, negu administracija pirmųjų 28 medžių, kurios jam kaip Mstibogo seniūnui (storastai), buvo iš

artimesnių apylinkių. O gal ir pačiam Valavičiui šio grynai lietuviško ploto medės kuo nors labiau imponavo ar buvo arčiau širdies. Taip pavyzdžiui, po Knišino medės aprašymo turėjo eiti iš eilės: Gardino (Perstūnio), Perlamo, Merkinės medžių aprašymai. Valavičius pradeda nuo Alytaus medės, ir grįžta prie šių trijų medžių aprašymo tik po Vilkijos medės aprašymo. Tuom jis pabrėžia jų visų bendrą, etnografiškai-lietuvišką pobūdį.

Ryšium su 400 metų sukaktimi šiuo darbu bent kukliai bus pagerbtas pirmasis Lietuvos miškininkas-rašytojas Grigas (Grigalius, Grigorijus) V a l a v i č i u s, suslavėjęs lietuvis, Mstibogo seniūnas (storasta), Gardino burmistras ir Čyro, Varėnos, Kaniavos, Dubičių ir Zelvos laikytojas.

Čikaga, 1962-63 m.

Red. pastaba.

Baigiant paruošti šį leidinį spaudai, ryšium su šio krašto praeitimi, kilo visa eilė klausimų ir neaiškumų. Bejieškant į juos atsakymo, atsirado platokas straipsnis: "Sūduvos praeitis. 4000 metų Sūduvai-Jotvai-Dainavai. Trumpa archeologinė, politiniai istorinė ir kalbinė šio krašto apybraiža su išvadomis ir 2 žemėlapiais". "Sūduva (Sudavia) and its past (summary)".

Kad įterpti tai į šio leidinio rėmus būtų tekę kai ką išleisti ir naujai perredaguoti. Dėl to buvo susitarta spausdinti jį ištisai "Naujiečių" dienr. ir porą šimtų egz. išleisti atskiru leidiniu. ("Naujiečių" dienr. šis str. tilpo, pradedant bal. mėn. 7 d. ir baigiant bal. mėn. 30 d. 1964 m. Atskiru leidiniu jis išleistas "Naujiečių" adm., kur jį galima gauti).

Čia skyrelyje: "Kalb.dr. A.Salio išvedžiojimai apie sūduvių-jotvinių kalbą" (žr.: "Sūduvos praeitis", psl. 76-84), leidinio autorius padarė keletą neužtarnautų kalbinio ir politinio pobūdžio priekaištų, dėl ko gerb. kalb. dr. A. Salį atsiprašo.

Tai atsitiko vien dėl to, kad mes iki šiol neturime platesnio istorinio bei kalbinio leidinio apie vakarinius aisčius (baltus). Liet. Encikl. pateiktų duomenų toli nepakanka, ypač šiais laikais, kai aisčių (baltų) genčių kaimynai iš rytų, pietų ir vakarų - politiniai imperialistiniais sumetimais klastoja, išgalvotais ir iškraipytais išvedžiojimais (tvirtinimais) bei veiksmais, ne tik aisčių (baltų) praeitį, bet ir dabartį.

Yra degantis reikalas paruošti ir išleisti "Prūsų ir Mažosios Lietuvos istoriją" ne tik lietuvių, bet ir anglų ar vokiečių kalbomis.

*Sigismundus Augustus
Rex Pol.*

MIŠKŲ ŪKIS XVI-tojo ŠIMTMEČIO LIETUVOS ĮSTATYMUOSE

Jonas Dainauskas

Grigaliaus Valavičiaus 1559 m. pravestoji Lietuvos valdovo miškų revizija neatskiriama iš rišasi su XVI šimtm. Lietuvos teisinėmis reformomis, senų papročių, privilegijų, valdovų parėdymų kodifikavimu, kodekso, atskirų įstatymų skelbimu. Vieni tų įstatymų, kaip ir pati miškų revizija, lietė tik valdovo turtus, kiti - visus Lietuvos valstybėje esančius miškus.

Valdovo miškai buvo tvarkomi privatinio ūkio naudojimo dėsniais, užtat valdovo miškus, medes liečiantieji nuostatai, daugiausiai, kalba tik apie tų miškų eksploatavimą ir administravimą. Gi apie miško nuosavybės teises, valdymą, naudojimą, bylas, ginčus dėl to valdymo ir

naudojimo, nuostolius miško ūkyje ir jų atlyginimą, lygiai kaip ir apie valdovo nuostatus, privalomus susiduriantiems su Lietuvos miškais bei sankcijas už tų nuostatų peržengimą apima tuometinis Lietuvos įstatymų kodeksas: Lietuvos Statutas. Valavičiaus padarytos revizijos metu galiojo 1529 metų I-sis Lietuvos Statutas, kurio 8 ir 9 skyrių veik visi straipsniai liečia tuos reikalus.

Apie valdovo miškų eksploatavimą randame: 1) 1529 m. "Įstatymas mūsų (t.y. Lietuvos valdovo) dvarams Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, taip Vilniaus, taip ir Trakų srityje - kaip juose laikytojai ir urėdininkai turi tvarkytis", kur 18 str. sako: "Taip pat, jei prie kurio mūsų dvaro bus perdėrbami miško produktai, kaip (pavyzdžiui) smala, vančosai, šulai statinėms, pelenai, - visa tai paliekama mums patiems (t.y. valdovo naudai). 2) 1529 m. "Žemaičių Žemės Įstatymo" (privilegijos 35 pastraipoje randame: "... kas liečia kiaunių mokestį, kurį mūsų žmonės kiaunininkai mums mokėjo po šešiolika grašių. ...". 3) 1557 m. "Valakų Įstatymo" 6 str. "Apie varovus" rašoma: "Revizorius su girininku turi parinkti varovus, tik ne perdaug, o vien pagal reikalą, juos paskirti mūsų giriose bei medžioklynuose ir apie tai pranešti mums, valdovui, gi už jų tarnybą duoti (jiems) po du valaku, laisvus nuo činšų bei visų lažų". 4) To pat meto "Įstatymo apie valdovo pilių, dvarų ir žemės valdos tvarkymą" 31 pastraipoje randame: "... taip pat kur miškai yra kertami, naujienojų arba valakus matuoja ar matuos, kad ten iš to medžio storlentes lentpiuvėse piautų, balkius, vančosus, šūlus, stiebus darytų, pelenus, smalą degintų, kad veltui joks medis nebūtų nuleidžiamas. ..." ir t.t.

I-jo Lietuvos Statuto (pagal t.v. Dzialynskio egzemplioriaus tekstą) aštuntas skyrius kalba "Apie žemės teismus, rubežius, ežes bei kilpas". To skyriaus 9 str. sako: "9. Apie bendrąjį mišką ir apie (jo) prakirtimus. Taip pat nustatome: jei kas turėtų bendrąjį mišką, tada prakirtimus kiekvienas jų turi daryti nuo savo lauko (kirsdamas) priešais save, o nuo miško vidaus šono nė vienas neturi užeidinėti, gi kur (kaip) kirviai susitiks, ten ir bus rubežius. Tačiau, jei vienas (jų) būtų pajėgesnis ir iškirštų daugiau nė kitas, ir pastarajam atrodytų esanti skriauda ir šis patrauktų į teismą anąjį, tai (teismas) turi siųsti apžiūrėti (vietoje); tada anas turi duoti prie prakirtimų (tiek) kiek daugiau iškirto, nors ir ne taip gerojo, iki šis (tą miško "priedą") iškirs. O kai šis tą mišką iškirs, kiek per maža turėjo ir lygiai tiek (pat) iškirs, kiek ir anas, tada kruvoje ir blogesnį ir geresnį turi pasidalinti pusiau. O jeigu anas neturėtų (jau) duoti miško šiam, kiek (būtų) daugiau iškiręs, tada jis privalo savo (viršaus) iškirtimus padalinti pusiau". To paties Statuto (irgi pagal Dzialynskio egz. tekstą) devintas skyrius kalba "Apie medžioklynus, apie medę, apie drevės medį, apie ežerus, apie bebrynus, apie apinynus, apie sakalų lizdus". To skyriaus 3 straipsnis skamba šitaip: "3. Apie dreves, ežerus ir apie šienvietes, kurias kas turi kieno nors medėje, kaip ten turi elgtis. Taip pat nustatome: tie, kurie mūsų valdoviškoje arba taip pat kunigaikštiškoje, ir žemvaldiškoje medėje turi savo dreves, - kaip (kuria tvarka) jie tas savo

dreves turi naudoti. Ogi štai koku papročiu (kokia tvarka): kas kieno nors medėje turi savo dreves arba ežerus, arba šienvietes, gi prie šienviečių pirkėles, tai prie ežero gali važiuoti sutinklu, bet šuns nei ragotinės, nei jokios šaudyklės jis negali imti (su savimi), kuo galėtų žvėrimis žalą padaryti. O kas turi šienvietes svetimoje medėje, tas gali savo senas šienvietes naudoti, bet naujųjų neturi pridėti; o jeigu jo senosios šienvietės užaugtų, tai jasias gali sau pravalyti (praskinti). O jei kas kieno medėje turi dreves, tai bitininkai, kurie turi vaikščioti (prieiti) prie tų drevių, neturi su savimi imti šunų nei ragotinių, nė jokios kitos šaudyklės, kuo galėtų žvėrimis žalą padaryti, o bitininkas gali turėti tik kirvį bei paikėną, kad galėtų dreves daryti. Gi į šienvietes negali eiti nė su kuo kitu, o vien tik su kirviu, kad turėtų kuo atvažynus (atžalynus) pravalyti (prakirsti), ir su dalgiu, kad turėtų kuo ją (žolę) piauti. Betgi tiems, kurie turi kieno nors medėje ežerus, kai (jiems) teks žiemą savo ežerus valkstyti, galima jiems iš tos medės paaimti malkų savo pirkelėms ir lovius (vagas) žuvims padaryti. Gi tie, kurie turi šienvietes, turi laisvą (teisę) padaryti ar aptverti žagą arba stirtą arba diendaržinę. Gi bitininkams galima karną lipynei (liesvoms) ir luobą geiniui (antkupriniam krepšiui bitėms kopt) ir kitokiems reikalams, kurie (kas) bitininkams (prie) jų bitinininkiškų reikalų priklauso, imti kiek tik jiems (to) bus reikalinga; tačiau tik tiek, kiek gali su savimi paaimti (panešti), o ne vežimu išvežti, - gali imti iš bet kieno medės, kurioje jų drevės būsiančios (bus). O kai medis, kuriame bus jų drevės sugrius, ar tai su bitėmis, ar be bičių, arba jei (tas) medis ir nesugrius, galima jiems avilį su dreve išimti, gi viršūnę bei šaknis (kelmą) to medžio turi palikti medėje tam ponui, kurio būsianti toji medė. Betgi medžių statybai ir malkoms per tuos įėjimus iš (tos) svetimos medės, savo reikalams neturi imti. O jeigu kas kieno (nors) medėje turi iš seno ežerus, šienvietes ar dreves, (tai tais) ežerais, šienvietėmis bei drevėmis svetimos medės užvaldyti negali; gi tas, kieno medėje ežerai, šienvietės bei drevės būsiančios, taip pat tų svetimų įėjimų į savo medę atimti negali. O tas, kuris turi savo medę ir (toje) jojo medėje būsiančios svetimos drevės, tai kai norės savo medę išdirbinėti, neturi drevėms ir drevės medžiui jokios žalos daryti. Gi jei kas dirvą (arimą) išdirbdamas (parengdamas), kieno nors drevės medį arba drevelį darytąjį, išskaptuotą, ar tai su bitėmis, arba ir be bičių apkirstų (ibrozdytų) ar ugnimi apdeginutų ir kuriam (nors tokiam) medžiui padarytų žalą, dėl kurios tas medis galėtų nudžiūti, tai toksai tam, kieno medžiui žalą padarys, - už tai turės mokėti pagal tuos mūsų nuostatus, žemiau parašytus. O jei kieno nors arime (lauke) būtų svetimas drevės medis, tai ardamas tą savo arimą neturi arti svetimos drevės aparinėti taip, kad to medžio brazdą branktu galėtų pasiekti. Gi kai tą medį apars per arti ir tas medis dėl to išdžius, tada tasai privalės už tą medį užmokėti tam, kieno tas medis būsiąs". To paties skyriaus 4^{str.} skamba šitaip: "4) Jei kas svetimus ežerus savo medėje išžvejos ir šienvietes iškirs, kiek turi (už tai) mokėti. O jei kas svetimą ežerą savo

medėje išvalkstys, tai (tada) turi tam, kieno ežeras būsiąs, mokėti atlyginimą už smurtą, o mums, valdovui, kita tiek; gi už žuvį tiek, kiek anas pasiryš prisiiekti, kad jam žuvyse nuostolių pasidarė. Taip pat, jei svetimas šienvietes savo medėje kas smurtu iškirs ir, nušalindamas anąjį nuo jo šienvietės, padarys muštynes, tai turės mokėti atlyginimą už smurtą, o mums, valdovui, tiek pat; gi jei muštynių nebūtų, bet kas (nors) svetimas šienvietes iškirstų, tad privalės (už) šieną su kaupu (dvigubai) atlyginti". To paties 9 skyr. 6 str. skamba šitaip: "6. Jei kas turėtų ginčą dėl drevių ar dėl įėjimų į medę ir norėtų vienas kitą nuo drevių bei įėjimų nušalinti, kaip turi būti vedama byla tarp jų". O jei kas turėtų ginčą dėl drevės ar įėjimų į medes ir norėtų vienas kitą nuo drevių nuo įėjimų nušalinti ir (jei) kas kieno nors dreves ar įėjimus perduotų į svetimas rankas, kaip tai dažnai atsitinka tarpe valstiečių, kai dėl nedateklių duoklei parduoda bites arba medį su bitėmis duoda, paskui dukterį, žentui į svetimą kaimą, gi tasai ant tų medžių su bitėmis savo žymės uždės ir pagal tas naujas žymes įėjimą į tą medę turėsiąs, gi tą pirmą, kuris pirma tuos įėjimus buvo turėjęs, nušalintų ir būtų dėl to ginčas, tada reikia (tas) žymes nuo medžio nulupti ir (jas) apžiūrėti; kieno žymė bus seniau įaugusi, tam turi priteisti dreves bei įėjimus, gi tam kieno žymė bus vėlyvesnė turi įsakyti, kad į tai nesiveržtų". To paties 1529 m. I-jo L. Statuto t.v. Slucko egzemplioriuje esantis 18 straipsnis sako šitaip: "18. Jei kas augintoje girėlėje padarytų nuostolius". Jei kas, kam, augintoje girioje kokią žalą smurtu, tyčiomis padarytų ar kirstų, (ir) jei tai padarytų kilmingasis kilmingajam, tada turi jam atlyginimo už smurtą sumokėti dvyliką rublių grašių ir atlyginti nuostolius už malkų vežimą po aštuonius grašius. O jei girią smurtu iškirstų ir žalą padarytų valstietis valstiečiui, tada turi sumokėti tris rublius grašių, (tai yra) taip lyg būtų jam ežė peraręs, o taip pat ir nuostolius atlyginti. Gi jei kas vogtinai (vagies būdu), ar tai kilmingajam, ar valstiečiui girią iškirstų ir jis (toksai) būtų vietoje, su medžiu, pagautas ir lyčius būtų iš jo paimtas, tada jis už tai moka savo galva. O jei jis pats nebūtų pagautas ir vien tik lyčius būtų paimtas, tada už kiekvieną medį, kuris tikėtų sienojuoms, taip svirnui, taip ir trobai, - po dvyliką grašių; gi kuris tikėtų (tik) ienai, lygiai kaip ir malkoms, - po šešius grašius". Apie svarbaus miško panaudojimą, medžioklės pažeidimą tas L. Statutas numato irgi visą virtinę baudų. Taip, to paties Dzialynskio egz. IX-jo skyriaus 1 straipsnis sako šitaip: "Jei kas, kieno medžioklynus smurtu išmedžiotų. Taip pat nustatome: jei kas kieno nors medžioklynus smurtu išmedžiotų, tada tam, kieno girią bus išmedžiojęs, turi atlyginimo už smurtą sumokėti dvyliką rublių grašių, gi mums, valdovui, turi sumokėti tiek pat, kiek kaštuos žvėris, kurį jis bus sumedžiojęs, pagal tai kaip žemiau parašyta. O jei kas pasiųstų šaulius į svetimą žemę, į medes, arba pats slapčiomis (ten) žvėrį užmuštų, tada jei tai būtų prieš jį pamatuotai (neabejotinai) įrodyta, - kiek (tų) žvėrių bus užmušęs, už tiek jų turi sumokėti (mokėti) pagal žemiau parašytą kainą. O jeigu šaulį pagautų prie žvėries užmušto girioje,

tai jis tada turi būti vedamas į rėdybą, gi rėdyboje (jis) turi būti nu-
baustas mirtimi, kaip ir kiti (tokie) vagys. O jei kas savo žemėje pa-
keltų (pavarytų) žvėrį, gi tas žvėris pabėgtų į svetimą žemę, tada tasai,
paskui savo žvėrį gali sekti (vytis) ir per svetimą žemę ir savo žvė-
rį gali užmušti ir ant svetimosios žemės. O jei kas pašautų žvėrį sa-
vo žemėje, gi tasai žvėris pabėgtų į svetimą žemę, tai tada savo (to)
pašauto žvėries gali eiti pasiimti į svetimą žemę". Pagaliau to pa-
ties skyriaus 2 straipsnis nustato: "2. Kainos žvėrimis. Taip pat nu-
statome kainas laukiniams žvėrimis: už stumbrą dvyliką rublių gra-
šių, už briedį - šešis rublius grašių, už elnią ar už danielį po tris
rublius grašių, už mešką - tris rublius grašių, už arklį arba už ašvą
(kumelę) - tris rublius grašių, už kuilį ar už kiaulę - rublį grašių, už
stirną - puskapį grašių, gi už lūšį - rublį grašių". Visi čia pacituo-
tieji senosios Lietuvos įstatymų nuostatai, galiojusieji Valavičiaus
pravestos miškų revizijos metu, rodo, kad miškų ūkis buvo ne tik reikš-
mingas veiksnys visame Lietuvos gyvenime, bet ir tai, kad Lietuvos
valdovas gerai suprato tą reikšmę ir mokėjo ją ypatingai gerai re-
glamentuoti. Medžio gaminiai, lygiai kaip ir žvėrių mėsa, kailiai, me-
dus, vaškas didžia dalimi tarnavo juk krašto išlaikymui, taip taikos
metu, taip ir karo atveju.

Giriose, medėse, nauji dirbamosios, ariamosios žemės plotai bu-
vo paprastai parengiami, išdeginant didesnę ar mažesnę kiekį medžių,
ir tada pelenai tarnavo derliui padidinti lyg kokios dirbtinos trašos.
Tačiau toks naujienų parengimas buvo primityvus ūkis. Tuo tarpu ci-
tuotame "Valdovo pilių, dvarų ir žemės valdos įstatyme" Lietuvos
valdovas aiškiai nurodo, kad parengiant naujienų "joks medis nebūtų
veltui nuleidžiamas".

Savaime suprantama, jog visų miškų, mažesnių ir didesnių girių
inventarizacija, arba kaip tada vadino revizija, buvo būtinas darbas,
siekiant tobulinti miškų ūkio tvarkymą. Tai, gal dar labiau, buvo reika-
linga siekiant sutvarkyti teisinį miškų naudojimą, miškų nuosavybės ir
valdymo klausimą.

Įvairiomis privilegijomis apsaugotos valsčių, bendruomenių teisės
įeiti į medes, arba net ir paskirų asmenų teisės įeiti į tą ar kitą valdo-
vo girią, rodo, kad Lietuvoje medės nebuvo valdovo išimtinomis rega-
lijomis. Pakakdavo vien iš seno žinomo papročio, kad kilmingasis lais-
vai galėtų turėti įėjimą į valdovo girią ir joje turėti savo naudą, savo
valdymą. Laikui bėgant, tie seni papročiai buvo įteisinami privilegi-
jomis, dovanų aktais, kuriuose buvo nurodoma, jog apdovanotasis gau-
na ne tik žemę bet ir miško bei žvejybos naudą ir t.t. Pagaliau, įėjim-
us į valdovo medes turėjo ir valdovo dvarų valstiečiai, kur toji teisė
niekad nebuvo kvestionuojama. Buvo net ir miestų, kurie gavę Magde-
burgo teises, gaudavo su tomis teisėmis ir teisę įeiti į kurią nors,
artimą valdovo medę. Vienok, didėjant miško gaminių vertei, kilo rei-
kalas tas įėjimo teises reglamentuoti, riboti ar net mažinti. Tam tikslui
ir miško valdymo srityje, revizoriai reikalavo iš besinaudojančiųjų tų
naudojimosi teisių įrodymų: iš seno užsilikusių papročių, privilegijų,

dovanų aktų. Ryšium su tuo valdovas pasirūpino ir savo girių apsaugos padidininimu, įvesdamas tam reikalui net specialius nuostatus t.v. Valakų Įstatyme. Jau valdovo Kazimiero duoklių knygoje minimi miško šauliai bei žvalgai (sekėjai), kurių pareiga buvo saugoti valdovo girių rubežius, neleisti medžioti ir, neturint įėjimo teisės, įeiti į valdovo medes, girias. Tad, laikui bėgant, medės darėsi išimtinomis valdovo valdomis. Tai, visų pirma, rėšosi su miško medžiagos, gaminių vertės didėjimu, kas savo ruožtu vertė keisti iš pagrindų visos valstybės miškų ūkio politiką. To laikotarpio pradžioje, faktiškai, visą pelną iš prekybos miško gaminiiais gaudavo tos medžiagos parengėjai-rangovai, o tai nešė "nuostolius kraštui ir valdovo išdui". Kilmingieji, bajorai nesugebėjo paimiti į savo rankas miško prekybą, nes to darbo nemokėjo ir visiškai nesiorientavo užsienio rinkos sąlygose. Beliko tuo užsimti valdovui, gi tas, irgi nesijausdamas pajėgus pats eksploatuoti miško ūkį, buvo priverstas kreiptis į tarpininkus, daugely atveju į svetimus. Atrodė, tai buvo geriausia išeitis, nes valdovui nešė tiesiogines pajamas už tarpininkų parengtus miško gaminius ir, priedui, dar davė muitus, plukdant tuos gaminius į užsienius. Taip, 1522 m. pirklys Sudormanas gavo valdovo leidimą įrengti miško kirtikams pastovius ir pirkeles Darsūniškių bei Birštono medėse, kirtimui medžių tinkančių laivų statybai, mokant už tai į metus 50 kapų grašių ir muitus. Porą metų vėliau sekretorius Povilas Milčius gavo "penkiems - šešiams" metams teisę gaminti "pelenus, vančosus, šulus", už mokestį tolygų mokesčiui mokamam kitų tokių pat pirklių. Gi pirklys Kasparas Lionderis gavo teisę dirbti Birštono medėje, mokėdamas "už šimtą vančosų, už šimtą šulų ir už laštą (svorio matas, apie dvi tonas) po 20 grašių. Panašių leidimų, sutarčių buvo gana daug.

Eksploatuojant valdovo mišką, neišvengiamai buvo visokių vagilavimų, suktybių, sauvaliavimų, "įsiveržimų" į valdovo medes, kertant slapta medžius ir gaminant sau pelenus, anglis, smalą ir t.t. Revizija kaip tik turėjo nutraukti ir užkardyti tokius sauvaliavimus. Visumoje gi revizija turėjo tokius pagrindinius tikslus: 1) aprašyti valdovo miškų rubežius ir tuo pačiu praveisti aiškia ribą tarp valdovo ir privatių miškų, 2) išsiaiškinti iki tol vykdytos apsaugos kiekybę ir kokybę, 3) nustatyti skaičių ir apimtį ūkiškų įėjimų į valdovo medes, kur jau buvo, kuria nors forma, daromas miško gaminių parengimas, 4) išsiaiškinti kokia dalis, kurios medės, kokie įėjimai ir kuriuo pagrindu buvo naudojami privatių asmenų ir 5) išsiaiškinti kokios žinybos-rėdybos bei asmenys turi tikrai teisėtą pagrindą įeiti į valdovo medes ir jose gauti sau naudos. Iš čia aišku, kad Revizija neatskiriama rėšosi su Valakų Įstatymu, kuris juk turėjo uždavinį sutvarkyti valdovo žemių, dvarų eksploatavimą, padidinti jų pelningumą ir žemės našumą. Revizija sudarė Žygimanto Augusto bei Bonos prarastos Žemės Reformos papildymą ir buvo pagrindu taip vad. "Miško nuostatų", 1567.II. 27 d. paskelbtų Knišine. Pagal tuos nuostatus valdovo medės buvo pādalintos į girininkijas, kurioms tvarkyti valdovas paskyrė girininkus, duodamas pastarųjų pagalbai sekėjus (eigulius), šaulius, bėb-

rininkus, kopinėtojus. Jie visi savo darbus vykdė girininko prižiūrimi ir kontroliuojami, kuris už visą tą darbą gaudavo naudoti 9 valakus žemės (3 palivarkus ir 6 apgyvendintus valakus - palivarko žemės apdirbimui). Miško nuostatai girininkus įpareigojo saugoti ne vien tik mišką, bet ir žvėris, drauge rūpintis, kad joks pajamų šaltinis iš valdovo miškų nenuėitų niekais. Pagaliau tie nuostatai reikalavo, kad jie valdovo mišką tvarkytų pagal "ūkio mokslą".

Išvadoje reikia pabrėžti, kad Revizija rišosi su jau veikusiais Lietuvoje įstatymais ir pati sudarė pagrindą tolimesniems įstatymams ir net 1641 m. paskelbtai "Karališkų miškų ordinacijai". Neužmirškime taip pat, kad ir toji Revizija ir tie įstatymai, kuriais valdovas tvarkė savo miško ūkį, buvo daromi labai sunkiu Lietuvai momentu. Juk visas XVI amž., o ypač jo pirmoji pusė, tai nuolatinės kovos su Maskva ir su totorių įsiveržimais. Miško ūkio sutvarkymas turėjo padėti rasti lėšas toms kovoms.

Kai kurių žodžių, išsireiškimų paaiškinimas

1. D r e v ė - medyje (daugiausia pušyje) specialiai iškalto sky-
lės bičių šeimoms laikyti.
2. G e i n y s - (luobą imti geiniui), antkuprinė pintinė, krepšys var-
totas bitininkų, kopiant bites drevėse.
3. Į ė j i m a s . . . { medę, į ežerą - teisė naudotis medžių dre-
vėmis, šienvietėmis, vandenimis svetimoje girioje, medėje.
4. L y č i u s - L. Statuto kalba "lico" - nusikaltimo daiktinis įro-
dymas, pagavus (daugiausia vagi) nusikaltėlį, nusikaltimo vietoje (pav.
su pavogtu daiktu, iškirštu medžiu).
5. P a i k ė n a - didelė vedega drevėms skaptuoti.
6. R u b l i s g r á š i ū - piniginis vienetas lygus 100 grašių, gi
kapa grašių turėjo 60 grašių.
7. V a l k s t y m a s e ž e r ū - ežero žvejojimas velkant tink-
lus.

Panaudota literatūra

1. Działynski, Adam Tytus, ZBIOR PRAW LITEWSKICH OD ROKU 1387 DO ROKU 1529, Poznan, 1841.
2. DZIEJE ZIEM WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO, Prace Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego na ob-
czyźnie, London, 1953.
3. Lappo, Jonas, 1588 METŲ LIETUVOS STATUTAS, Kaunas, 1934-
1938.

4. Lietuvos Statuto I laidos, 1529 m. 3 rankraščių mikrofilmai ir tų rankraščių tekstų vertimai į lietuvių kalbą (autorius rankraštis).
5. Liubavskij, M.K. OČERK ISTORII LITOVSKO-RUSSKOGO GOSUDARSTVA DO LIUBLINSKOJ UNII VKLIUČITELNO, Moskva, 1910.
6. Pičeta, V.I. BIELORUSSIJA I LITVA - XV-XVI VV. Moskva, 1961.
7. " AGRARNAJA REFORMA SIGIZMUNDA AVGUSTA V LITOVSKO-RUSSKOM GOSUDARSTVE, Moskva, 1958.
8. Sruogienė, Vanda, LIETUVOS ISTORIJA, Chicago, 1956.
9. STATUT VELIKOGO KNIAŽESTVA LITOVSKOGO 1529 GODA, Minsk, 1960.
10. Wielhorski, Wladyslaw, POLSKA A LITWA, London, 1947.
11. ZAKONODATEL'NYJE AKTY VELIKOGO KNIAŽESTVA LITOVSKOGO XV - XVI VV., Leningrad, 1936.
12. Zaremba, Pawel, HISTORIA POLSKI, T. I., Paris, 1961.

Nemuno vaizdas nuo Sėduvos .

Nemunas žemiau Gardino. Foto S. Kolupailos

ŠEŠIOLIKTOJO ŠIMTMEČIO PIETINĖS LIETUVOS UPIŲ IR EŽERŲ VARDAI

Prof. Steponas Kolupaila
Notre Dame universitetas

Šaltiniai

Karaliaus Žygimanto Augusto laikų (1548-1572) palikimas - keli svarbūs dokumentai, mūsų žinių apie XVI šimtmečio Lietuvą šaltiniai. Tai yra poema apie Nemuną, Lietuvos upę (1553), D.L.Kunigaikštystės girių aprašymas (1559) ir Lietuvos Statuto antroji redakcija (1564).

Nemuno poemą parašė lotyniškai dvaro poetas silezietis Adomas Schroeteris, iškeldamas nuopelnus Mikalojaus Tarlos, kuris vadovavo Nemuno rėvų tarp Gardino ir Kauno reguliavimo darbams (žr. 400 metų poemai, red. B. Kviklys, Chicago, 1952, Akademiniis Skautų Sąjūdis).

Grigaliaus Valavičiaus medžių (girių) aprašymas buvo atliktas 1558 metų Seimo pavedus ir karaliui įsakius, valdymo riboms ir medžiok-

lės sąlygoms nustatyti. Pranešimas karaliui buvo parašytas kanceliarine slavų kalba, artima gudų kalbai, ir nebuvo spausdintas, o gyvenimo reikalams perrašinėjamas, kaip daugelis kitų kronikų ir metraščių. Vienas iš tokių, pusiau sutrunijusių nuorašų buvo rastas Vilniaus archyve ir 1867 metais išleistas Vilniaus Archeografinės komisijos, rusų raidėmis (tik skaitmenys palikti kirilica).

To leidinio redaktoriai (N. I. Gorbačevskij, P. A. Giltenbrandt ir J. J. Sprogis) pabrėžia išangos žodyje vieną jo tikslą - turtingą geografinę ir topografinę medžiagą kraštui ir jo praeičiai pažinti. Žinios apie upes ir ežerus, duotos kaip gamtinės girių ribos, yra įdomios hidrologijai, vandens balanso kitimams tirti. Vien hidrografiniai vietovardžiai, jų pastovumas, kitimas ir nykimas, yra svarbūs istorikams, ne vien toponomastikos kalbininikams. K. Būga įrodė, kad upių vardai laikosi šimtmečiais, ilgiau negu kiti vietovardžiai, net tuo atveju, kai keičiasi gyventojai, genocido ar natūralios penetracijos keliu. Tuo Būga rėmė savo hipotezę apie lietuvių tautos tolimą praeitį, jų slinkimą į vakarus per Dniepro baseiną. Tebuvo retos išimtys, kada upių vardai buvo prievarta keičiami, pav. Hitlerio laikais buvo suvokietinti visi lietuviški Rytprūsių vietovardžiai, o po to Stalino laikais jie visi buvo nemokšišškai surusinti. Amerikoje Oregono upė pavadinta Columbia, pagal pirmojo laivo vardą, kuris ją "atrado", panašiai pakrikštytos Mackenzie, Nelson, Churchill ir kitos Kanados upės.

Girių aprašymo hidrografinė vertė

Valavičiaus medžių aprašymas (ar tas, kas mums yra žinoma, nes galėjo būti platesnių nuorašų) liečia Pripietės, Narvies ir Nemuno baseinus, Jotvingų-Sūduvos žemes. Nemuno baseino paliesta tik kairiojo šono dalis (vien Vilkijos medė trumpai paminėta anapus Nemuno). Tiksliau aprašyta pietinė Sūduvos dalis, daugiau apgyventa, ir palenkės sritys, geriau pažįstamos autoriui, Mstibogo miesto storastai.

Atidžiai skaitant 1559 metų medžių aprašymą ir lyginant jį su tiksliu mūsų dienų žemėlapiu, nesunku matyti, kiek susitraukė girių plotai per 400 metų, pavirsdami laukais ir sodybomis, kiek nutiesta naujų kelių ir atsirado naujų vietovardžių. Ir mūsų amžiuje buvome liudininkai Lietuvos girių nykimo, nežiūrint didelių pastangų išsaugoti tą krašto turtą ir grožį.

Hidrografinis tinklas, bendrais bruožais, mažai pasikeitė. Tiesa, per tą laiką padaryta naujų vandens kelių, kaip Oginskio perkasas, Augustavo vandens kelias, patvenktos kai kurios upės ir išnyko keli ežerai. Palyginant mūsų šimtmečio žemėlapius, galima pamatyti, kad melioracijos tikslais buvo visai nuleisti Raudenio ir Susnie ežerai, S. Kalvarijos apylinkėse.

Daugiausia pasikeitė Palenkės pelkių hidrografinis tinklas. Tarp Slanimo ir Pinsko nepavyko rasti eilės upelių, nors sodybų vardai tebėra gyvi. Tie upeliai, matyti, buvo visai nugaltėti augančios samaninės pelkės. Jų vietoje dabar nutiesti nusausinimo kanalai, iškasti gen. J. Žilinsko vadovaujamos ekspedicijos po 1885 metų.

Valavičiaus aprašymas padarytas pagal vietos žmonių ir liudininkų žodžius, kurie galėjo būti kiek subjektyvūs, kartais siekiant sau naudos, kaip mokesčių deklaracijos. Išskyrus dažnas klaidas krypties nurodymuose, tos žinios yra gan tikslios ir teisingos.

Visi ilgiai ir atstumai nurodyti myliomis. Tačiau tos mylios buvo kitokios, negu legalios: senoji lietuvių 8,527 km, lenkų 8,640 km, rusų 8,478 km. Norėdamas patirti Valavičiaus mylios ilgį, pasirinkau Merkinės girios ribą, kurią galėjau be ginčų nustatyti, išmatavau visus nurodytus atstumus topografiniame 1:100,000 žemėlapyje. Valavičiaus ilgių suma 34 su puse mylios atitiko žemėlapyje 106,2 km arba 3,08 km vienai myliai. Suprantama, aš matavau tiesius atstumus, kai žmonės sakė Valavičiui savo ar žirgų kojomis žingsniuotus šunkelių, takelių ar upių vingių ilgius. Atskirų tarpų santykis svyruoja tarp 2 ir 4 km/m, vienu kitu atveju net tarp 1 ir 7 km/m. Todėl galėtumėm laikyti Valavičiaus mylią lygia 4 km.

Valavičiaus tekste vietovardžiai įrašyti taip, kaip vietos gyventojai tarė ir raštininkai (suslavindami, Red.) užrašė: Abelica - Obelytė, Omolva - Amalvas, Dovtenis - Dautenis, Rovsua - Rausvė, Ejsta - Aista, Foroščia ir Kvoroščia - Koroščia. Gudai taria raidę g, kaip h, tad garsui g išskirti rašo kg, pvz. Kgravža - Graužė. Žodis "ust'ie" pas Valavičių reiškia ne žiotis, bet ištaką iš ežero ar versmės, upės pradžią. Pasitaiko klaidų, spaudos ar perrašinėjimo, pvz. Svaistažerėj - Skaistežeris, Skaistelis, Jegodižeraitis - Jurgežeris ar Jurgežeraitis; Vintrė - Vingrė, Žusno, Zusno ir Susno - Žūsnas, Liporia, Liponia ir Leponia - Liepona, Zborša ir Borša - Baršia, Skorč ir Korč - Karčia, Isusia - Jusius.

Žymį dauguma Valavičiaus vietovardžių yra lietuviški ar aiškiai lietuviškos kilmės ir prasmės. Daugelyje atvejų atsispindi mūsų liaudies išmintis, kad ežerų vardai yra vyriškos giminės ir vienaskaitoje, o upių vardai yra moteriški; upė, tekėdama iš ežero pasisavina to ežero vardą, tik moteriškos giminės. Tik didysis Nemunas ir smulkūs upokšniai sudaro išimtį. Neviaža - Nevėžis, pagal K. Jaunių, buvo irgi moteriškos giminės. Višakis, dabar vyriškos giminės, minimas pas Valavičių įvairiai - Višakis, Vyšsakis ir Vyšoka. Narvis, pas Valavičių Narva ir Velikaja Narva, lenkų Narew, kilm. Narwi, yra aiškiai moteriškos giminės. Tik rusai padarė Narevą vyriškos giminės ir pas mūsų autorius dažnai pralenda Narevas.

Upės pas Valavičių beveik visos yra moteriškos giminės. Tik pietuose, kur vardai slaviški, pasitaiko vyriškų vardų, kaip Muchavec, Stvr, Stochot, Strumien'.

Ežerų vyriškos giminės pas Valavičių nemaža: Bebrinis, Dovtenis - Dautenis, Ilij - Ylelis, Kelnovič ir Kelnovicys - Kelmavytis, Lejc - Leitis, Okmin - Akmenis, Pererosl' - Prieraslis, Pirčaz' - Pirčaitis, Rovden' - Raudenis, Pun' - Punis, Rovsv' - Rausvys, Sklik - Seklys, Šorokis - Šarkis, Šorkaitis - Šarkaitis, Vilkokuk - Vilkakukis, Vistinec - Vištutis, Vistutis - Vištutis, Vižen' - Vižainis, Vosok - Vasakas, Zel'čič - Žaltutis, Žuvint - Žuvintas.

Slavų kalbose ežeras (ozero, jezioro) yra bendros giminės (neutrum). Todėl lauktini tokie vardai, kaip Simno - Simnas, Somovo - Samavas, Chriso - Krisas, More - Maras, Skorino - Skarinas, Dumble - Dumblys, Duse-Dusia, Goščė - Goščius, Arie - Orijas, Zeleve - Želvas. Lietuvių kalba neturi bendros giminės, dėl to "tuteišai" taikė moterišką giminę: ta jeziora, nasza morza, moja serca. Lenkai suprato tai, kaip daugiskaitą: te jeziora, nasze morza, moje serca. Taip atsirado mūsų vietovardžiai daugiskaitoje: Telšė - Telšiai, Biržė - Biržai, Dysnas-Dysnai, Rašys - Rašiai. Yra tokių vardų ir pas Valavičių: Versmy - Versminis, Browdy - Bradys, Ilkgeli - Ilgelis, Kgremzdy - Grimzdas, Sejvy - Seivas, Servy - Sirvas, Šelmenty - Šelmentas, Talijki - Taleikis, Taleikajti - Taleikaitis, Versemcy - Versmietis, Vinkgreiti - Vingraitis.

Slavų kalbose įprasta vietovardžius žymėti būdvardžiais, pvz. Bieloje ozero, Baltijskoje more, Onežskoje ozero (Onego), Ladožskoje ozero (Ladoga, senas vardas Nevo, iš jo teka Neva), Kaspijskoje more (Kaspij: mes iškreipėm Kaspijas į Kaspiją, mot. gim.), Wygonowskie jezioro (Vygonoščios, Šventytis). Lietuvių kalba vengia būdvardžių, todėl turime Baltį, Baltiją, Juodį, Gylį, Seklį, Skaistį, Ilgį, Siaurį, Juodę, Balčią, Raudonę, Rausvę, Mažupę, Šventupį, Juodupį. Lyg išimtį rodo Auksinė ir Šventoji. Šventosios (Neries įtako) vardas man atrodo labai netikras: jos krantuose nėra nei vieno Pašvenčio, kai kitur randame daug Pajūrių, Padubysių, Panevėžių, Panerių, Panemunių, Pajiesių, Pastrėvių, Paverknių, Pamerkių. . . Tėra keli Pašventupiai. Turime būdvardžių sudėtiniuose varduose, kaip: Baltoji Ančia, Juodoji Ančia, Baltasis Lakajas, Juodasis Lakajas (todėl drauge vadinami Lakajai), Baltasis Versminis arba Baltaversmis, Juodasis Grimzdas.

Gretimi ežerai slavų kalbose dažnai išskiriami Didžiuoju ir Mažuoju (anglų kalboje Greater ir Lesser, vokiečių kalboje Grosser ir Kleiner, lenkų kalboje Wielkie ir Małe, rusų Bol'shoje ar Velikoje ir Maloje). Lietuviams įprasta smulkesnį ežerą vadinti mažybiniu vardu: Szwakszta Wielka - Švokštas, Szwakszta Mala - Švokštaitis. Daugiau pavyzdžių: Dysnas ir Dysnykštis, Zarasas ir Zarasaitis, Liminas ir Liminėlis, Utenas ir Utenykštis, Luodis ir Luodykštis, Šiaurys ir Šiaurelis, Kretonis ir Kretonėlis, Monis ir Monaitis, Bučnys ir Bučnelis, Sainas ir Sainelis, Bliznas ir Bliznelis, Šlavantas ir Šlavantėlis, Šelmentas ir Šelmentėlis, Dumblys, Dumblelis ir Dumblaitis.

Sutinkame kiek būdvardinių vietovardžių ir pas Valavičių: Bočnoje ozero - Bučnys, Gruzskaja - Gružė, Mick ozero - Mėtas, lenkų padarytas Necko, iš kurio teka Mėta, lenkų Netta, Punskoje ozero, kitur Pun' - Punis, nuo jo Punsko bžk. vardas, Rimeckoje ozero - Rimietis, Svietick - Šventytis. Daugiau būdvardžių yra tuose varduose, kurie jau buvo išversti į slavų kalbą, nevisada vykusiai, pvz. Dolgoje ozero - Ilgys, Glubokoje ozero - Gilys, Gluchoe ozero - Akležeris, Čerskoje ozero - Čėrys, Krugloje ozero Apskritis, -ukas, Jasn', dabar lenkų vad. Jaczno - Skaistis, Mšanoje ozero - Samanis, Novodvorskoje ozero - Naujadvario, bet tai nėra tikras to ežero vardas, Bielyje Versmy - Baltaversmis, Kgremzdy Čornyje - Juodasis Grimzdas, gal teisingiau būtų Juodagrimzdis.

Vienos upės vardas išverstas Zubrinaja Golova (Stumbrės Galva, nes Stumbro Galva būtų Zubrovaja Golova). Dabar beliko Strumbagalvių kaimas, išsigimęs iš Stumbragalvių, Būdviečio bžk. apylinkėse.

Sienų aprašymuose dažnai minimas Blindos vardas. Tai ežeras pačiame Rytprūsių pasienyje ir tekanti iš jo upė, kuri netrukus nu-eina į Prūsus ir įteka į Romintą-Ramintę, Priegliaus baseino upę. Rytprūsių ežerų sąrašuose randamas Poblindscher See, nuo Pablindžių kaimo, vėliau jis buvo vadinamas Zoll-See; jis dirbtinai prijungtas prie Romintos aukštupio. Blindė, pasilaikanti Blindžio ež. vardą, nebeturi su juo ryšio, bet prasideda iš mažyčio ežerėlio ties Veršelių k., 1 km į pietus.

Revizijos psl. 12, Kuželyčių medės aprašyme paminėtas vienas ežeras: Toje girioje yra Jo karališkos malonybės ežeras, ties kuriuo gyvena kunigaikščio Kurcevičiaus Dryžėnų žmonės, ir kito Balar...žėnų kaimo, pono Zavišos žmonės. Jie teturi ten ariamus laukus, ... turi teisės žuvauti ežere. . . Tas ežeras yra tarp Pinos ir Pripetės, ties juo yra kaimai, lenkiškai vadinami Odryžyn ir Balandycze, o pats ežeras pavadintas Jezioro Pieszcane (Smėlinis) arba Odryžyn'skie. Gaila, kad Valavičius praleido to ežero vardą.

Psl. 16-18 keleta kartų nurodyta upė Zolotaja (Auksinė). Dabar ji vadinama Bulianka, kadangi teka pro Bulių kaimą, bet jos krante tebėra girininkija Zolota. Tas upelis yra Hrivdos (Ščėros, Nemuno) kair. intakas, aukštupy jis dar vadinamas Brodok. Nemanyčiau, kad tą upę turėtumėm vadinti Auksine, nors tuo vardu yra kita upė Rytprūsiose, nes Zolota galėjo būti suslavinta iš Žaltytės ar pan.

Takoskiroje tarp Nemuno Ščėros ir Dniepro Pripeties yra du didesni ežerai, pavadinti lenkų žemėlapyje Jez. Wygonowskie ir Jez. Bobrowickie. Abu tūno lygiose pelkėse, žemais krantais, seklūs ir užaugę meldais. Pirmasis yra Šventytis, pas Valavičių Svietick, 7 km ilgumo, 5 km platumo. Ežero krantai sunkiai prieinami, kito kranto beveik nematyti, vietos žmonėms atrodė, kad jūra, ir dėl to, tur būt, buvo laikomas šventuoju. Per tą ežerą prakastas Oginskio kanalas, ties kuriuo išsistatęs Vygonoščios kaimas, minimas p. 13. Kitas ežeras, 8 km į p. vakarus nuo Šventyčio, vadinamas Babravičių pagal kaimą jo pietiniame krante, tikrai vadinamas Radoha (gudų - vaivorykštė), 5 km ilgumo, 3 km platumo. Vak. jo krante yra Viadės (Viado) k., daug kartų minimas pas Valavičių, nuo jo ir giria - Viažskaja pušča - pavadinta. Keista, kad Valavičius nenurodo to didelio ežero visai. Tos girios ribų aprašymas pradedamas ypatingai keista fraze: Siena prasideda nuo Šventyčio ežero, kuriame karaliaus pavaldiniai Viadėnai turi trečiąją dalį, o pono Kiškos Vygonoščios kaimas dvi dalis. Kodėl Viadės gyventojai turėjo trečdalį svetimo ežero, o jų gretimas - visai neminimas? Ežeras pelkėje tegali nusekti, užaugti, bet negali naujai pasidaryti, nebent užtvent-tas. Vienintelis paaiškinimas tegalimas: Šventyčio ežeras buvo daug didesnis, ir dabartiniai abudu ežerai tebuvo to vieno ežero dalys. Jei ežero lygmuo buvo tik 0.5 m aukštesnis, jis galėjo būti ligi 30 km ilgumo, ligi 15 km platumo. Toks buvo tikrai didingas, vertas Šventyčio

vardo ežeras. Dabartinio Radohos ežero š. rytiniame šone yra pusiasalis, a. 10 m aukštesnis kaip pelkės, buvusio ežero, lyguma. Labai galimas dalykas, kad tas kalnas buvo tikras piliakalnis, piltas iš smėlio, buvusi pilis ar šventykla. Neteko man užtikti žinių apie tą kalną ir jo istoriją. Ežero lygis galėjo būti nuleistas kasant Oginskio kanalą 1765 - 68 metais, bet Valavičiaus laikais jis tikrai galėjo būti didesnis.

Ne pro šalį būtų priminti, kad viename seniausių Lietuvos žemėlapių - 1623 metų Gerardo Mercatoriaus išleisto Olandijoje - tikrai yra parodytas labai didelis ežeras, 17 mylių (*Miliaria Lithuanica communia*) ilgumo, ligi 7 mylių platumo. Jis pavadintas *Sahnatia lago* (klaida, turėjo būti *Sarmatia lago* - Sarmatų ežeras). Iš ežero teka į šiaurę *Memel flumen* (klaida, turėjo būti *Ščėra*), į pietus drauge išteka *Mucanac* (*Muchavec*, Bugo-Vyslos intakas), ir bevardis *Pripeties* - Dniepro intakas, matyti *Jasiolda*. (Tuo būdu, iš ežero teka trijų baseinų upės - gamtos stebuklas!) Tokių įsivaizduotų ežerų tame žemėlapyje yra ir daugiau: *Amodoca lago* Volynijoje ir *Crono lago*, iš kurio prasideda *Nemunas*. Artimi vietovardžiai taip pat iškraipyti, kai kuriuos sunku rasti.

Šiauriniame Sarmatų ežero krante pažymėta vietovė *Lossossina*, kuri minima pas Valavičių, p. 22, kaip centras *Lasasnos medės* (pušča *Lososinskaja*). Žemėlapiuose neradau tuo vardu "karališkojo dvaro". Valavičius nurodo atstumus nuo to dvaro ligi 5 vietovių, kurias pasisekė rasti. Tuo būdu pavyko atspėti galimą to dvaro vietą, kur dabar yra Michalino urėdija vidury vad. Rožanos girios, 7 km į šiaurę nuo Jasioldos upės, 60 km į vakarus nuo Šventyčio ežero.

Birštonas

Upių ir ežerų sąrašas G. Valavičiaus aprašyme

Čia duodami vietovardžiai, kuriuos pavyko rasti žemėlapiuose ir pakankamai patikrinti. Skliausteliuose duota Valavičiaus transkripcija ir puslapių.

- Aista, upė (Eista, 36), Širvintos (Šešupės) deš. intakas.
Akmenis, ež., (Okmin, 53), 6 km į š. vak. nuo Suvalkų mst.
Aišia, upė, (Olšanka, 54), Seinos (Maros, Juodosios Ančios) kair. intakas.
Aišia, upė, (Vol'šanka, 172), Beržės (Bebros, Narvies, Bugo, Vyslos) deš. intakas.
Amalvas, ež. (Omolva, 40), 3 km į š. ryt. nuo Daukšių bžk.
Ančia, ež. (Anča, 47, lenkų Han'cza), 10 km į p. nuo Vižainio mstl.
Ančia, upė, (Anča, 50-54), žemiau Vygrių ež. Juodoji Ančia (lenkų Czarna Han'cza), Nemuno kair. intakas.
Apskritis, ež., (Krugloje, 47, lenkų Okrągłe), 11 km į p. nuo Vižainio mstl.
Apsuona, upė, (Apsona, 42), Nemuno deš. intakas.
Aukspirta, upė, (Okspirta, 57), Šešupės deš. intakas. Atspirta (Jurb. v. invent. 1561).
Bala, upė, (Boła, 39), dabar Dūmė, Peršekės (Nemuno) kair. intakas ties Balbieriškio mstl.
Balia, upė, (Balía, 192), Nemuno kair. intakas žemiau Gardino.
Baltaversmis, ež., (Bielyje Versmy, 56, lenkų Białowiersnie), 4 km į vak. nuo Gibų bžk.
Bambena, Bambinyčia, upė, (Bombena, 34, 37, Bomba, 37-38), teka iš Simno ež. į Žuvinto ež., Dovinės (Šešupės) aukštupis.
Bandys, ež., (Bondy, 49, lenkų Pobondzie), 8 km į p. ryt. nuo Vižainio mstl., per jį teka Šešupė savo aukštupiu.
Bebra, upė (Bobra, 49-51, 175, Bobr', 163, lenkų Biebrza), Narvies (Bugo, Vyslos) deš. intakas.
Bebrukas, upė, (Bobryk, 8-9), Pripeties kair. intakas; jis teka ne iš Naujadvario ež., kaip rašo Valavičius, tik jo deš. intakas Vislytė teka per tą ežerą prieš jungdamasi su Bebruku.
Beržė, upė, (Berezovaja, 29-33, lenkų Brzozowka), Bebros (Narvies, Bugo, Vyslos) kair. intakas.
Blindė, upė, (Blinda, 47-55, lenkų Błędzianka), Romintos (Unguros, Priegliaus) kair. intakas.
Blindys, ež., (Blinda, 47-52, vok. Poblindscher See, vėliau Zoll-See), 8 km į p. vak. nuo Vižainio mstl., Rytprūsių sienoje.
Bučnys, ež., (Bocnoje, 50-55, lenkų Boczne), 1 km į š. nuo Prieraslio mstl., prie Rytprūsių sienos.

Dautenis, ež., (Dovtenis, 55, lenkų Dowcien'), 2 km į š.vak. nuo Vygrių mstl.

Dievogala, upė, (Devikgola, Divakgulia, 43), Nemuno kair. intakas ties Zapyškiu, kartais laikomas Kerupio kair. intaku.

Dovinė, upė, (Davina, 39), Šešupės deš. intakas.

Dusia, ež., (Duse, 35), 6 km į p. nuo Simno mstl.

Gilys, ež., (Glubokoje, 56), 6 km į r. nuo Krasnapolio mstl.

Girmuonis, upė, (Kgermona, 4), Jiesios (Nemuno) deš. intakas.

Goščius, ež., (Gošče, 129-132, 295, lenkų Hoszcza), 12 km į š. nuo Motolio mstl., netoli Jasioldos upės.

Grauzė, upė, (Kgrauže, Kgravža, 36, 48), Šešupės kair. intakas.

Grauzys, ež., (Kgruvža, 47), 4 km į š. nuo Liubavo mstl.

Grimzdas Juodasis, ež., (Kgremzdy Čornyje, 55, lenkų Gremzdy), 8 km į ryt. nuo Vygrių mstl.

Hrivda, upė (Grivda, 16-19, 206, lenkų Hrywda), Ščėros kair. intakas.

Ilelis, ež., (Ilij, 34), 4 km į š.v. nuo Simno mstl.

Ilgelis, ež., (Ilkeli, 38), 10 km į p. nuo Liubavo mstl.; per ež. teka Šelmenta, Šešupės deš. intakas.

Ilgys, ež., (Dolgoje, 53-55, lenkų Długie), 2 km į p. nuo Pilypavo mstl.; per ež. teka Rospuda.

Ilsna, upė, (Il'sna, 2, lenkų Les'na), Bugo (Vyslos) deš. intakas.

Ilsna, upė, (Il'sna, 168, Il'snica, 167, lenkų Les'na), Narvies (Bugo, Vyslos) kair. intakas.

Jasiolda, upė (Jasolda ir Jaselda, daugelyje vietų), Pinos (Pripeties) kair. intakas, įteka žemiau Pinsko mst., svarbi Oginskio vandens kelio dalis. Lenkai vadina Jasiolda, rusai Jasel'da, pas mus kartais Jesiolda: tai yra labai senas jotvingių vietovardis.

Jiesia, upė Jiesia (39-41), Nemuno kair. intakas, įteka ties Kaunu.

Jotija, upė, (Jotija, Jatija, 57-61), Šešupės deš. intakas.

Jūrė, upė, (Jura, 41-44), Višakio (Šešupės) kair. intakas.

Jurgežeris, ež., (Jegodižerajtis, 38), 5 km į vak. nuo Suvalkų Kalvarijos mstl.

Jurkis, ež., (Jurkovo, 56, lenkų Jurkowo), 9 km į ryt. nuo Vygrių mstl.

Kelmavytis, ež., (Kelnoviči, 36, Kelnovica, 38, Kelnovicys ir Kelnovicy, 48), 6 km į p. vak. nuo Suvalkų Kalvarijos mstl.; per ež. teka Šarkyčia, Šešupės deš. intakas.

Kerupis, upė, (Kerupa, Kerepa, 43), Dievogalos (Nemuno) deš. intakas ar Nemuno kair. intakas ties Zapyškio bžk.

Kiaulyčia, upė, (Svaja, 34, ir Kevljucia, 37), Žuvinto ež. intakas.

Kirsna, upė (Kirsna ir Kirsne, 35-48), Šešupės deš. intakas.

Kregždantė, upė (Kerždanča, 59-62), Jotijos (Šešupės) deš. intakas.
 Krisa, upė, (Chrisa, 21, lenkų Chryssa, dabar Dorohobuža), Jasioldos kair. intakas.

Krisas, ež., (Chriso, 21, 205, lenkų Czarne Chryso), 12 km į š. nuo Chomsko mstl.

Kumelė, upė, (Kumela, 172, lenkų Kumiałka), Beržės (Bebros, Narvies, Bugo, Vyslos) deš. intakas.

Kumprė, upė, (Kumpria, 210-212), Šventupės (Jiesios) deš. intakas.

Leitis, ež., (Lejc, 40), 2 km į vak. nuo Gudelių bžk.

Lekė ar Liekė, upė, (Leka, 4), Nemuno kair. intakas, teka pro Lekėčių bžk.

Liepona, upė, (Liporia, 35, Liponia ir Leponia, 39), Širvintos (Šešupės kair. intakas.

Mara, upė, (Moricha, 50-54, lenkų Marycha), Juodosios Ančios (Nemuno kair. intakas, aukštupyje Seina.

Maras, ež., (More ozero, 54, lenkų Pomorze), 1 km į ryt. nuo Gibų bžk.

Markupis, upė (Markupia ir Markup, 59-61), Kregždantės (Jotijos, Šešupės) deš. intakas.

Marva, upė, (Morva, 194), arba Marvelė, Nemuno kair. intakas žemiau Kauno.

Mėta, upė, (Mita, 49-50, lenkų Netta), Bebro (Narvies, Bugo, Vyslos) deš. intakas, aukštupyje Rospuda; Augustavo vandens kelio dalis.

Mėtas, ež., (Mick, 50, lenkų Necko), 1 km į š. nuo Augustavo mst.

Motolis, ež., (Motol', 129, 295), ties Motolio mstl.; per ež. teka Jasiolda.

Muchavecas, upė (Muchavec, 2, 52, 126, ir Muchovec, 125, lenkų Muchawiec), Bugo (Vyslos) deš. intakas, Karališkojo perkaso dalis.

Narvis, upė, (Narva, 28, Velikaja Narva, 163, ir Narev, kilm. Narvi, 163, lenkų Narew, kilm. Narwi.), Bugo (Vyslos) deš. intakas; kartais Narvis laikoma Vyslos deš. intaku, o Bugas - Narvies kairiuoju intaku.

Narvelė, upė (Narovka, 28, ir Narevka, 163, 170, lenkų Narewka), Narvies (Bugo, Vyslos) kair. intakas.

Naujadvario ež., (Novodvorskoje, 14), dabartinis vardas Pohost, ties Naujadvario mstl.; per ež. teka Vislytė, Bebruko (Pripeties, Dniepro) deš. intakas.

Nemunas, upė, (Niemon, 39-62, lenkų Niemen).

Nereslė, upė, (Ner'stka, 33, lenkų Neres'l), Narvies (Bugo, Vyslos) deš. intakas.

Netupė, upė, (Netupa, 31, 190, lenkų Nietupa), Svisločiaus (Nemuno) kair. intakas.

Nevėžis, upė, (Neviaža, 46), Nemuno deš. intakas.

Nyka, upė, (Nika, 58), Nemuno kair. intakas.

Nova, upė, (Nava, 46-60), Šešupės deš. intakas.

- Obelytė, upė (Abelica, 38), deš. Peršėkės aukštupis, teka iš Obelijos ež.
- Orija, upė, (Orija, 57-59), Jotijos (Šešupės) kair. intakas.
- Orijas, ež., (Arie, 36-38, 48), 2 km į p. nuo Suvalkijos Kalvarijos mstl. iš jo teka Orija, Gazdos (Kirsnos, Šešupės) kair. intakas.
- Pagirėliai, Baltasis ir Juodasis, ež., (Pogorielec, Bielyj ir Čornyj, 56), 11 km į ryt. nuo Vygrių mstl.
- Palyčia, upė, (Polica, Poličia, 36-49), dabar Raudenyčia ar Senupė, Kirsnos (Šešupės) kair. intakas.
- Penta, upė (Penta, 57-59), Novos (Šešupės) deš. intakas.
- Pietvė, upė, (Impitves, 56), Nemuno kair. intakas, kitaip Pietvis.
- Piliša ar Pėliša, upė, (Peliša, 42), Nemuno kair. intakas ties Kampiš-
kio bžk., anapus Dovainonių šlaitų (naprotiv gory Dievočioje).
- Pilvė, upė, (Pilva, 42), Šešupės deš. intakas.
- Pina, upė, (Pina, 1, 88), Pripeties (Dniepro) kair. intakas.
- Pirčaitis, ež., (Pirčaz', 47, lenkų Pirtek), 10 km į p. nuo Vižainio mstl.
- Plokščias, ež., (Ploskoje, 56, lenkų Płaskie), 10 km į ryt. nuo Vygrių mstl.
- Prieraslė, upė, (Pererosl', 50, 53, vok. Blindžių upelis, vėliau Aschenbach), Blindės (Romintos, Unguros, Priegliaus) kair. intakas.
- Prieraslis, ež., (Pererosl', 53, lenkų Przerosl, dabar Koscielne) ties Prieraslės mstl., arti Rytprūsių sienos; per jį teka Prieraslė.
- Priestainis, ež., (Pristalnoje, 53, lenkų Przystajne), 5 km į š.r. nuo Pilypavo mstl., per jį ir gretimus Kreivį ir Baltį teka Prieraslė, Blindės (Romintos, Unguros, Priegliaus) kair. intakas.
- Plesa, upė, (Ples, 208, lenkų Płoska), Supraslės (Narvies, Bugo, Vyslos) kair. intakas.
- Pripetis, upė, (Pripet', 1, 8-9, Prypet', 348, lenkų Przypec'), Dniepro deš. intakas.
- Prūska, upė, (Pruska, 50), dabar Štababrastis, lenkų Kamienny Brod, teka iš Rytprūsių į Mėto ež., Mėtos (Bebros, Narvies, Bugo, Vyslos) kair. intakas; vardą palaiko kaimai Pruska Didžioji ir Mažoji.
- Punis, ež., (Punsk, 47, Pun', 49), ties Punsko bžk.; iš ež. teka Seivos-Seinos, Maros aukštupis.
- Radulė, upė, (Raduninka, Riaduninka, 30, lenkų Radulinka), Supraslės (Narvies, Bugo, Vyslos) deš. intakas.
- Raudenis, ež., (Rovdenica, 36, 38, Rovden', 48), 4 km į p. ryt. nuo Suvalkų Kalvarijos mstl., visai nusaustas.
- Rausvė, upė, (Rovsva, 35), Šešupės kair. intakas, įteka aukščiau Pilviškių mstl., teka iš Rausvio ežerėlio.
- Rausvys, ež., (Rovsv', 35), 4 km į š. nuo Liubavo mstl.
- Reketijas, ež., (Reketie, 38, Reketis, 48, lenkų Rykocieje), 5 km į p. ryt. nuo Liubavo mstl.; iš ež. teka Reketija, Šešupės deš. intakas.
- Rimietis, ež., (Rimeckoje, 35-36), 9 km į p. nuo Krosnos mstl.; per ež. teka Kirsna, Šešupės deš. intakas.

Ringys, upė, (Rinka, 39, Renkga, 40), Dūmės (Peršėkės, Nemuno) deš. intakas.

Romeikinis, ež., (Romyjkinis, 55, lenkų Remenkinie, dabar Zubrowo) 5 km į š.v. nuo Vygrių mstl., 4 km į vak. nuo Krasnapolio mstl.

Rospuda, upė, (Dovspuda, 175, 183, lenkų Rospuda), Mėtos (Bebros, Narvies, Bugo, Vyslos) aukštupis; Dovspudos vardas pasiliko tik dvaro ir valsčiaus centro pavadinime. Upė teka iš Rospudo ež. paliai Rytprūsių sieną per eilę ežerų.

Salaperaugis, ež., (Soloperevo, 38, lenkų Salopirogi), 4 km į p. ryt. nuo Šešupės, Reketijos (Šešupės) baseine.

Samavas, ež., (Somovo, 55, lenkų Sumovo), 6 km į p. ryt. nuo Krasnapolio mstl.

Samavas, ež., (Sumovo, 47, lenkų Sumowo), 12 km į p. ryt. nu Vižainio mstl.

Seina, upė, (Sajna, 54, lenkų Sejna), Maros (Juodosios Ančios, Nemuno) aukštupis, teka iš Seino ež. į Maro ež.. Saino ež. yra kitur, 2 km į p. nuo Augustavo mst.

Seiva, upė, (Sejva, 47, lenkų Sejwa), Seinos (Maros, Juodosios Ančios) aukštupis, teka iš Seivo ež. į Seino ež.

Seivas, ež., (Sejvy, 47, lenkų Sejwy), 5 km į p. nuo Punsko bžk.

Seklys, ež., (Melistoje, 52, lenkų Miałkie), 9 km į ryt. nuo Vygrių mstl.

Sėmena, upė, (Semenia, 194), Nemuno kair. intakas A. Panemunėje.

Sidra, upė, (Sidra, 29, 175, 180), Bebras (Narvies, Bugo, Vyslos) kair. intakas.

Siesartis, upė, (Cesarka, 57-60), Šešupės deš. intakas.

Simnas, ež., (Simno, 34), ties Simno mstl.

Sirvas, ež., (Servy, 52, lenkų Serwy), 14 km į š. ryt. nuo Augustavo mst.; iš ež. teka Sirva, Juodosios Ančios (Nemuno) deš. intakas.

Skaistežeris, ež., (Svajstažerej, 38), 3 km į ryt. nuo Liubavo mstl.; kitas ež., Skaistelis, yra 7 km į š. ryt., arti Šešupės.

Skaistis, ež., (Jasn', 47, lenkų Jaczno), 10 km į p. nuo Vižainio mstl.

Slaja, upė, (Sloja, 29, 30, lenkų Słoja), Supraslės (Narvies, Bugo, Vyslos) deš. intakas.

Sokolda, upė, (Sokolda, 29-31, lenkų Sokolda), Supraslės (Narvies, Bugo, Vyslos) deš. intakas; senas jotvingių vardas.

Sokoldelė, upė, (Sokoldka, 29-32, 189, lenkų Sokoldka), Sokoldos (Supraslės, Narvies, Bugo, Vyslos) kair. intakas.

Stebra, upė, (Stebra, 175, lenkų Szczeberka), Bliznos (Rospudos, Mėtos, Bebras, Narvies, Bugo, Vyslos) deš. intakas.

Styrė, upė, (Styr, 11, 80), Pripeties deš. intakas.

Stochotas, upė, (Stochot, 3, lenkų Stochód), Pripeties (Dniepro) deš. intakas.

Stumbragalvė, upė, (Zubrinaja Golova, 47.49), Kirsnos (Šešupės) kair. intakas.

Sūduonia, upė, (Sudonia, 35), Šešupės kair. intakas.
Supraslė, upė, (Suprasl', Supriasl', 29-34, 189, lenkų Suprasl), Narvies
(Bugo, Vyslos) deš. intakas.

Šakaitis, ež., (Šakajti, 38, lenkų Szakalis), 6 km į p.v. nuo Suvalkų
Kalvarijos mstl.

Šarkaitis, ež., (Šorkajtis, 38), 6 km į r. nuo Liubavo mstl.

Šarkis, ež., (Šorokis, 38), 6 km į r. nuo Liubavo mstl.; per ež. teka
Šarkyčia, Šešupės (Nemuno) deš. intakas.

Ščėra ar Ščara, upė, (Ščara, 16, lenkų Szczara), Nemuno kair. intakas.

Šeimena, upė, (Seimena, Šeimona, 39-41), Širvintos (Šešupės) deš.
intakas.

Šelmenta, upė, (Šermenta, 48, Širmenta, 49, lenkų Szelmentka), Še-
šupės deš. intakas, teka iš Šelmento ež. per Šelmentėlio, Ilgelio
ir Kupavo ež.

Šelmentas, ež., (Šelmenty, 47, lenkų Szelment), 14 km į p. nuo Liuba-
vo mstl.

Šešupė, upė, (Šašupa, 34-48, Šešupa, 56-61, lenkų Szeszupa), Nemuno
kair. intakas.

Šilupis, upė, (Šilupis, 46), Novos (Šešupės, Nemuno) kair. intakas.

Širvinta, upė, (Šervinta, Širvinta, Šerventa, Širvint, 35-39), Šešupės
(Nemuno) kair. intakas.

Šlavanta, upė, (Slovančia, 39), Amalvės (Dovinės, Šešupės, Nemuno)
aukštupis, teka į Amalvo ež.

Šlamytė, upė, (Šlēmica, 50, lenkų Szlamica), Maros (Juodosios Ančios
Nemuno) deš. intakas.

Šušvė, upė, (Šušva, 44-47), Nevėžio (Nemuno) deš. intakas.

Šventytis, ež., (Svietick, 13, lenkų Wygonowskie), 5 km į š. nuo Vygo-
noščios k., 2 km nuo Ščėros upės.

Šventupė, upė (Šventupa, 39-50, 210-212), Jiesios (Nemuno) deš. in-
takas.

Temrė, upė, (Temria, 22-24, Temra, 25), Jasioldos (Pinos, Pripe-
ties, Dniepro) kair. intakas.

Vaiponė, upė, (Vojpenis, 48), Gazdos, (Kirsnos, Šešupės, Nemuno),
deš. intakas, teka iš Vaiponio ež.

Vasakas, ež., (Vosok, 39, lenkų Ossok), 2 km į š. nuo Igliaukos bžk.;
iš ež. teka Vasaka, Jiesios (Nemuno) deš. intakas.

Vembrė, upė, (Vimbra, 39), Šeimenos (Širvintos, Šešupės, Nemuno)
kair. intakas.

Vyčius, upė, (Vit', Vic', Vicia, 40-41), Jiesios (Nemuno) deš. intakas.

Vygriai, ež., (Vikgry, 54, lenkų Wigry), ties Vigrių mstl.

Vilkakukis, ež., (Vilkokuk, 56), 4 km į p. ryt. nuo Gibų bžk.

Vingraitis, ež., (Vinkgrajti, 38), 5 km į p.v. nuo Liubavo mstl.

Vingrė, upė, (Vintrė, 49, lenkų Wigra), Šešupės (Nemuno) kair. in-
takas, teka į Vingrello ež.

Vinkšnupis, upė, (Venšnupa, 62), prie Sudargo bžk. Nemuno kair. intakas.

Vislytė, upė, (Vislica, 14, Visla, 8), Bebruko (Pripeties, Dniepro) kair. intakas, teka per Naujadvario ež.

Višakis, upė, (Višakis, Vyšsakis, 41-44, Vyšoka, 58), Šešupės (Nemuno) deš. intakas.

Vištytis, ež., (Vistinec, 36-38), Rytprūsių pasienyje ties Vištyčio mstl. iš jo teka Peisė, Romintos (Unguros, Priegliaus) deš. intakas.

Vištutis, ež., (Vistutis, 48, lenkų Wistuć), 1 km į p. nuo Vižainio mstl.

Vižaina, upė, (Vižen', 38), teka iš Vižainio į Vištyčio ež.

Vižainis, ež., (Vižen', Vižejni, 36-38, 48-49, lenkų Wiżajny), ties Vižainio mstl.

Vilkuša, upė, (Volkuša, 192, lenkų Wolkuszanka), Juodosios Ančios (Nemuno) deš. intakas.

Zolota, upė, (Zolotaja, 16-18), Hrivdos (Sčėros, Nemuno) kair. intakas, dabar Bulianka.

Žaltytė, upė, (Zel'čič, 37), Šešupės (Nemuno) deš. intakas.

Žaltytis arba Naujienų ež., (Zel'čič, 34), 8 km į p. ryt. nuo Liudvino mstl.; iš ež. teka Žaltytė.

Želvas, ež., (Zeleva, 56, lenkų Zelwa), 4 km į p. v. nuo Gibų bžk.; jungiasi su Mara (Juodosios Ančios, Nemuno) iš deš. šono.

Žūsna, upė, (Žusna, 53, lenkų Zusienka), Rospudos (Mėtos, Bebras, Narvies, Bugo, Vyslos) kair. intakas, teka iš Žūsno ež.

Žūsna, ež., (Žusno, Zusno, Susno, 50-53, lenkų dabar Łanowicze), 7 km į š. ryt. nuo Pilypavo mstl.

Žuvintas, ež., (Žuvint, 34-39), 8 km į š. nuo Simno mstl.; iš ež. teka Dovinė (Šešupės, Nemuno kair. intakas).

- - - - -

Į šį sąrašą nėra įtraukti tie objektai, kurių nepavyko rasti ar jų vardų patikrinti: pvz., Akležeris (Gluchoje, 56), Apširas, (Opšir, 39, Opšer, 40), tas, atrodo, galėtų būti Ivoniškio ež., Dvoklys (Dchloje, 56), Elnys ar Eglinis (Jelnik, 8, 47), Gilbaitis (Pustoje Kgilbajcova, 47), Kupava (Kupovaja, 172), Kupavas (Kupovoje, 49), Ligajis (Lichoje, 47), Milius (Myl'ne, 129), Ožys (Kozin, 47, Kožoje, 80), Samanis (Mšanoje, 56), Seklytė (Sklik, 12), Skuopas (Skupoje, 129), Vidurinis (Oseredka, 56). Nerasta eilės smulkų ežerėlių, kurie galėjo išnykti be pėdsakų per 400 metų.

Iliustracija V.K. Jonynas

KRYŽIUOČIŲ KELIAI PER SŪDUVĄ *)

Dr. Jonas Totoraitis

*) Red. pastaba:

Inž. Jonas Augustaitis dėl nesveikatos ir kitų priežasčių straipsnio: "Kryžiuočių strateginiai keliai per Sūduvą (pagal Litauische Wegeberichte) ir jų vėlesni pėdsakai (su žemėlapiu)" paruošti šiam leidiniui nesuspėjo. Jis tikisi tai parašysias vėliau. Kad neapvilti skaitytojų dėl anksčiau tuo reikalu spaudoje skelbimo, čia apie tuos kryžiuočių kelius talpinama ištrauka iš "Sūduvos - Suvalkijos istorijos" L. kun. Dr. Jono Totoraičio, Kaunas, 1938 m. sk.: Sūduvos sienos, psl. 2-4.

Šį Dr. J. Totoraičio labai glaustai pateiktą tų kelių aprašymą tekstų papildyti smulkesniu (detaliu) jų aprašymu. Iš ko galima būtų nustatyti aiškias tų kelių kryptis, vietas, be to reikėtų duoti paminėtų vietovardžių (vieta, upių, ežerų ir kt.) taip pat vokišką jų transkripciją.

Atrodo, kad kai kurie šių kelių bus vėliau tapę G. Valavičiaus aprašytos vienos kitos medės siena, taip pavyzdžiui: Darsūniškių - Kauno medžių (nuo Pilviškių mstl. iki Kauno-Kristoforo kelio), Punios ir Birštono medžių (nuo Virbalio iki Vižaidų, vieton naturalios Širvintos upe sienos), gal būtų, tokiu pat keliu ėjo Valav. minima 9 mylių ilgumo Vilkijos-Veliuonos medžių siena nuo Šešupės į Vaiguvą (prie Nemuno). Atrodo, ir lietuviai bus tuos kelius naudoję savo žygiuose puldami Kryžiuočių valdas. Visa tai bus aiškiau, turint braižinyje tų strateginių kelių kryptis ir lyginant jas su Valavičiaus aprašytų medžių kai kuriomis sienomis.

- - - - -

Antroje pusėje XIV š. Ordinas, rengdamas žygį į Lietuvą, pirma siūsdavo žvalgus, kad nustatyta kryptimi apžiūrėtų patogiausią kelią, kur geriau nakvoti, ar pasilsėti, kur tiltai per upes ir upelius reikia daryti, kur yra žolės arkliams pasiganyti, kur yra vandens, kur per girią reikia kelias praskinti, kurioje vietoje palikti pašaro ir maisto grįžantiems, sužinoti visas kliūtis, kurios kryžievių ėjimą galėtų trukdyti. Tokių žvalgų pranešimų yra likę vienas šimtas, kurių 20 liečia čia kalbamąją šalį (Sūduvą). Pranešimus apie tuos kelius darė prūsai, kurie gyveno arčiau dikros, skiriančios Lietuvą nuo Ordino žemių, arba lietuviai pabėgėliai, kurie buvo apsiėmę tarnauti vokiečiams, ar ir prūsai, kurie kaip kolonistai buvo apsigyvenę Lietuvoje. Tie kelių žvalgymai buvo daromi nuo 1384 iki 1402.

Tarp tų pranešimų yra aprašyti keturi keliai iš Insterburgo (Istrubo) į Marienverderį, kryžievių statytą pilį prie Nemuno arti Kauno. Kariuomenei, išėjusiai iš Insterburgo reikėdavo nakvoti pirmą naktį toje vietoje, kur buvo iškirsta giria ir medžiai suversti, kad perėjimas per juos trukdytų lietuviams pulti Insterburgą: tai buvo ilga išvartų siena, dengianti tą Ordino pilį nuo lietuvių, dažnai ją puolusių. Prieš tą sieną į rytus buvo dar keletas kaimų ir šiaip gyvenamų vietų, kurios bus buvusios sargybų punktai. Čia buvo nakvojama antra naktis. Trečia naktis buvo šiaupus tų vietų jau tuščioje šalyje prie Pisos upės. Nuo čia vykdavo dvi mylias iki Lieponos upės, kuri dabar skiria Lietuvą nuo Prūsų ir įteka į Širvintą, Šešupės įtaką. Nuo čia trys mylios iki laukui Vižaidais vadinamam, kur dabar yra to vardo kaimas Vilkaviškio parapijoje. (Tą vietą tuo pat vardu mini ir Gr. Valavičius savo girių aprašyme 1559 m. ir vadina ją šienaujama pieva "Visaseden" prie Šeimenos up. apie 5 km į pietus nuo Vilkaviškio mst.). Kitame to paties kelio aprašyme tarp Lieponos ir Vižaidų yra minima Daudiškiai, vieta, gal kuri dabar turėtų būti Šiaudiniškių dvaras (apie 3 km į rytus nuo Virbalio). Paskui trys mylios (nuo Vižaidų) iki Šešupės. Nuo

Šešupės šešios mylios pievomis, nedideliais medžiais ir krumokšniais apaugusiomis, iki kur jos virsta mišku, kurs vadinosi Kampu (kempe) ir gal bus buvęs kur dabar yra netoli nuo Veiverių arti geležinkelio prie Pilvės kaimas Kampiniai ar arčiau Kauno Kempiškių sodžius. (Pilvės aukštupyje, jos ištakoje esantis miškas, ir dabar turi Kempės vardą. Red.) Nuo tos vietos dvi mylios per girią kelias reikia prasiskinti iki Marienverderiui, Vokiečių piliai, pastatytai saloje pas Kauną 1384 ir tais metais Vytauto sugriautai, pabėgant jam pirmą kartą iš Ordino globos. Kelio aprašyme yra minimi ir tiltai, kurie reikia statyti ir paduodamas jų plotis. Tarp Marienverderio ir Šešupės septyniose kelio myliose reikėjo keturių tiltų ar net šešių, kaip pažymėta kitame to kelio aprašyme. Minima ir kur yra žolės pasiganyti arklius ir vandens pagirdyti. (Scrip. R.Pr. I 682-684; Nr. 39, 40.) Kelio aprašyme iš Insterburgo į Rittersverderį, esantį prie Nemuno, be kelių vietų Prūsiose, yra paminėta dabartinėje Lietuvoje Šeimenai, Širvintos įtakos, Rausvė, nuo kurios iki Šešupės trys mylios, nuo jos keturios mylios iki Jūrės, Pilvės įtakui. Šiame tarpe vieną mylią kelio reikia per girią skintis; nuo Jūrės iki Nemunui ir Rittersverderiui trys mylios.

Yra vienas smulkiai aprašytas kelias iš Insterburgo per Prūsų vietas, per Lieponą, Želvos upelį (Zanila) tekančią į Širvintą, per Širvintą, Rausvę ir Šešupę, nuo kurios dar devynios mylios kelio, kur reikia devynių tiltų per Šešupę, per Sasną, Vabalkšnę, Jesią, Šventupę, per tris neišvardintus upelius ir devintas per Vyčių šalį, pavadinta Slowisso (dabar Šlienavos k.) į Vaišvidų kaimą, be abejojimo vietą, kur dabar yra Vaišvidavo dvaras, esąs tarp upelio Vyčiaus, Jesios ir Nemuno ne per toli nuo Kauno. Visame kelyje nuo Šešupės iki Vyčiui labai daug reikia skintis per miškus (ib. Nr. 4).

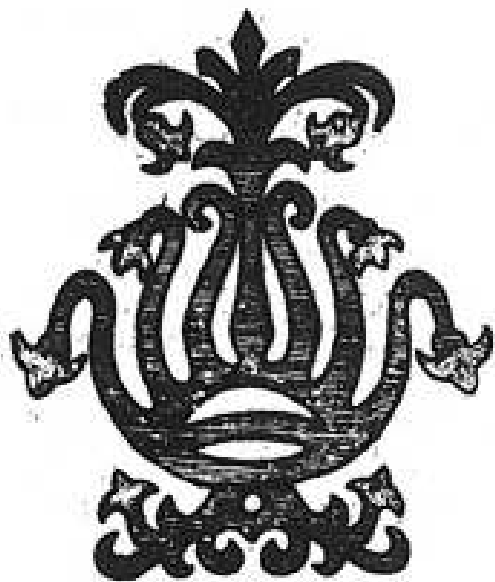
Kelyje iš Insterburgo į Darsūniškį nuo minėtųjų Daudiškių per Rausvę ir Šešupę ir tolyn, yra ypatingas nežinomas upelis Kempesappe (Ib. Nr. 54.) Iš tų pat Daudiškių kelio į Alytų per Amalvos upelį, Dovinės įtaką ir dar viena neišvardinta upė tur būt Peršėkė, visoms nakvynėms turi gana žolės ir vandens. To kelio pranešėjas siūlosi vesti į Birštoną, Nemaniūnus ir Puniją. Į Alytų ejo ir kitas kelias tolyn į pietus pro Dusios ežerą ir upę Obelytę. (Ib. Nr. 55, 75, 76).

Kelyje iš Insterburgo į Merkinę nurodomos nakvynės: pirma nakvynė šiaurės linijos medžiais užverstos, dariusios kliūtį lietuvių puolimams, Gauseniškiuose (Gausenišken), antra kaip ir minėtoji, dabar nėsančioje vietoje Kaniswig, trečia Govaičiuose (dabar Gawaiten), ketvirta prie Vištyčio upelio, penkta prie nežinomo upelio Possuntna, šešta prie Vižainio ežero, septinta prie Šešupės, aštunta prie Palyčios upelio, tekančio iš Raudonės ežero į Kirsną, devinta prie Lazdijos, bėgančios į Rimiečio ežerą. Nuo čia iki Merkinės dar aštuonios mylios, kurias kelio žvalgai praneša susirūpinę, nes dikroje jie radę "daug žmonių ir daug šieno" ir "lietuviai važiavo nuo Nemuno pas Seirijų ežerą, nuo kurių iki Merkinės dar trys mylios" (Ib. Nr. 5 ir 58).

Yra aprašytas kelias iš Loetzeno pilies į Merkinę per nežinomas vietas, kurių viena pavadinta Seynin, gal Seinių ežeras, gal kitas arti

Augustavo Saino ežeras (Ib. Nr. 6) Yra nurodytas kelias iš Metenburgo pilies, buvusios prie Netos (Mėtos) upės į Merkinę per Juodąją Ančią; per Marą (Maryką) per Baltąją Ančią. (Ib. Nr. 61). Iš Loetzeno per Mėtą paduotas yra kelias link Gardino į kitapus Nemuno – D.Kun. dvarą Astryną; prie to pažymima, kad sustojimo vietose reikia palikti pašaro, kad grįžtant kuo būtų pasiganyti (Ib. Nr. 88).

Ordino pilių toliausiai į pietus nustumta buvo Vizna, kurią kryžieiviai laikė nuo 1370-1402 kaip užstatą iš Mozūrų kunigaikščių. Iš tos pilies yra nurodytas kelias į Gardiną paliai Narą; pirma nakvynė trys mylios nuo Vznos prie Naros, nuo čia trys mylios iki Naresnai (tai pačiai Narai aukščiau dabartinio Tikocino) tame tarpe yra giria ir upelis Geskra per kurią reikia tilto, toliau šešios mylios iki upei, kuri vadinasi Supraslė; tame tarpe nėra žolės, tolyn penkios mylios iki Ploskos upeliui, čia yra gana žolės, toliau trys mylios iki Mažai Naresnai, paskui trys mylios iki Svisločio upelio čia visur gana žolės, tolyn penkios mylios į šalį, kur randama kaimų, t.y. arti Gardino (Ib. 62). Į tą Gardiną kitas kelias yra padarytas iš Ordino pilies Liko (Luko) per Rogardą, kurią kryžieiviai tada drauge su Vizna turėjo kaip užstatą iš Mozūrijos, jis ėjo per Mėtos (Netos) upę, Bebros įtaką per upelius Alsarbę, Jostrę ir Vilkų (Ib. Nr. 63). (Prie Rogardo ežero kirtosi Lietuvos, Mozūrų ir Ordino valdos. Red.).

Jotvingai sutirpo ir neramūs prūsai
Gynėsi ir žuvo patys sau vieni -

Taip norėjo ir tenai mus vedė mūsų
Laimė ir likimo žingsniai kruvini . . .

(Likimo giesmė. J. Aistis).

JOTVA - SŪDUVA

Petras Būtėnas, Boston, Mass.

A. Pati knyga

Man gerb. Vinco Žemaičio buvo paminėta trumpai parašyti apie Jotvą-Sūduvą ir pažiūrėti lietuviškų vietovardžių iš Grigo Valavičiaus "Revizija pušč i perechodov zvierinych v byvšem Velikom Kniažestvie Litovskom. . . Vil'na, 1867", iš I-34 psl. ligi Alytaus girios ten aprašymo. Tiek tų tos knygos puslapių buvo atsiųsta panagrinėti.

Tų I - 34 puslapių aprašytosios girios daugiausia priklauso Pripetės balynui: vienos jo pietinėje pusėje, taigi Užpripetyje, o kitos, jų daugiausia, šiaurinėje pusėje ir dar nuo to balyno - nuo Pripetės aukštupio bei nuo Baltvyžio girišs toliau į Žiemvakarius Augustavo (Dainavos-Jotvos) girišs ir Alytaus girios linkan.

Girių ribų apibrėžimai knygoje, tiesa, yra gana smulkūs, bet, kai nėra pridėta jokio žemėlapio ar planų, tai tyrinėtojų yra dalykai nuolat užkliūvantys. Tad bent reiktų turėti labai smulkų šių dienų žemėlapi ir betyrinėjant net žinoti šiandien pasikeitčius vietovardžius atitinkamiems G. Valavičiaus knygos vietovardžiams. Tokio smulkaus žemėlapio čia rašydamas neturėjau. Todėl ir pačias girias tegalėjau apytikriai lokalizuoti pagal prieš antro pas. karo buvusios Lenkijos valstybės naują žemėlapi apie Pripetę ir toliau nuo tos upės pagal Lietuvos žemėlapius, kurie abeji tėra tiek pat stambūs, todėl tokiam darbui ir neperdaug našūs. G. Valavičiaus knygos vietovardžiai man buvo painūs tyrinėti iš 1867 metų leidinio, o knygos originalas yra 1559 metų, taigi per 308 metus ankstesnis. Tad ar tų abiejų datų raštų vietovardžiai yra vienodi, vienodų kalbinių lyčių, - nežinau. Nežinau, ar 1867 metų knyga yra tikra 1559 metų G. Valavičiaus darbo kopija aplamai ir ypač

vietafordžiams, ar ne. 1867 metų leidinio bendroji tendencija vietafordžiams yra grynai ir aiškiai slaviška, nors aprašomos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos girios ir duodami jose pasitaikę vietafordžiai. Visi vietafordžiai tepaskelbti slaviškų kaibinių lyčių, daugiausia būdvardiškai ir neturi rūpestingesnio vietafordžiui geriau atpažinti reikiamo vaizdo sakiniuose, sintaksiniuose vienetuose. Mat, ir pati knyga ne tam yra skirta, kaip pasako ilgiausia jos antraštė, – net įvairiai sudėtinio turinio antraštė.

1867 metų leidinio trijų nepilnų puslapių pratarmė yra begalo šykšti, apie knygos turinio reikalą ir tyrinėjimą nieko neužsimenanti, betgi turinti nereikalingo, pašalinio skystimėlio, ir todėl skaitytojas greit nučiumpi vaizdą, kad tokios pratarmės tėra buvęs uždavinėlis paminėti, jog leidinį: spausdinti paruošė Načal'nik Centralnago Archiva i jego Pomoščniki, o išleido Vilenskaja Archeografičeskaja Komisiija.

B. Jotvos - Sūduvos plotas.

Jotvos - Sūduvos sričiai reiktų turėti bent kiek apibrėžtą pietinę jos ribą, kuri yra tokia: Naros (Nara Vigando kron., lenk. Narew, Valav. Narva; V. Bugo pačio žemupio dešinysis-šiaurinis įtakas) žiotys - V. Bugas aukštyn į rytus - Lietuvos Brastos (prie V. Bugo) mst. - Pripetės upė - Kalnas (sl. Kolno) gyvenvietė Pripetės kairiame-šiauriniame krante beveik ties Tūrovo miesčiuoku = 460 kilometrų.

Jei pripažintumėm, kaip rašo Lietuvos istorijos vadovėliai ir kas, Jotvos-Sūduvos pietinė riba tik ligi Naros aukštupio ir vidurupio, tai tos ribos būtų vakarų - rytų linijoje šios gairės: Torno-Torunės mst. (Vyslos didžioje kilpoje, Kulmo srities pietuose, kur Dravantos žiotys ir kur buvo istorinė Vogelsang Vokiečių kryžiuočių ordino pilaitė) - Leipavos-Liubavo srities pietūs - Sasnos srities (čia buvo 1410 metų Žalgirio-Tannenbergo mūšis) pietūs - Mylavo- Malvos (vok. Mielau, lenk. Mława) mst. ir upelė - Lomžos (bene XIV a. ist. dok L a m a s i l a "lomos šilas, šilia") mst. - Naros vidurupys - Balstogės mst. - Naros aukštupys Baltvyžio girios šiaurinėje dalyje - Zelvos (Nemuno kairio-pietinio įtako) versmės - Ščaros (*Skarà, *Skėrijà; Nemuno kairys-pietinis įtakas) aukštupio balotoji kilpa ties Šventyčio- sl. Svietick (Vygonošča) ežeru - 50 km į pietus nuo Nemuno versmių Slucko mst. apylinkėje = 600 kilometrų.

Pietinės ir vidurinės Jotvos-Sūduvos vakarinė kaimynė yra didelė labai ilga Galindos sritis. Jotvos-Sūduvos pietryčiai yra didžiai slėnūs ir vėlai apgyventi, nes čia yra Pripetės balyno šiaurinė plačiai balota ir krumokšlėta žemė.

Grižtu prie Jotvos-Sūduvos piečiausios ribos: V. Bugas - Pripetė, ir žiūrime kaikurių distancijų nuo šiaurės ligi tos piečiausios ribos:

a. Nuo Galindos srities, arba nuo XIV a. dusburginės ir buv. valstybinės ilgametės sienos ties Chorzele mstl. Nartos XIV a., lot. Nartze, vok. Naritzen, kamienas Nar-īt-, Aretis Toeppeno žml., lenk. Orzyc - Naros dešinysis-šiaurinis įtakas) upe į Naros žemupį (27 km

į šiaurę nuo Varšuvos mst.), Naros žemupiu ligi jos žiočių į V. Bugo patį žemupį = 87 kilometrai.

b. Prūsų ežeryno Galindoje pietinė dalis į pietus per Pisą /lenk. Pisek, vok. Pissa ir Galinde "Galinda"; Naros dešinys-šiaurinis įtakas; Kalno (lenk.-vok. Kolno) mstl., Staviškių (lenk.-vok. Stawiski) mstl., Skardos (lenk.-vok. Skroda— Pisos kairys-rytinis įtakas) upelę/, Lomžos mst., Ostrów Mazowiecki mst., Malkino (lenk. Malkinia prie V. Bugo žemupio, 80 km į Žiemryčius nuo Varšuvos mst.) mstl. ir g. st. = 100 kilometrų.

c. Nuo Augustavo mst., Sirvo (lenk. jez. Serwy; jotvingų-sūduvių gynybos punktas Dainavos-Jotvos Augustavo girioje) ežero į pietus per Dolistowo bžk. ir vlsč. (kur yra J o t v i n g ų vardo du dideli kaimai), Bebroso upe pro Osovo mst. (čia buvo carinės Rusijos tvirtovė), Laukų balas (lenk.-vok. Bagno Lawki, Lafki Bebroso pačiame žemupyje ties Naros-Narevo upe), Viznos mst., Šepetavo (lenk.-vok. Szepetowo, Sze-petowo) g. st. ir gv., Kirsnos (lenk. Czarna "juoda") upelę (čia ir to pat Kirsnos vardo du palivarkai apie Narelę-Nurą — V. Bugo dešinį-šiaurinį įtaką; šičia buvo Kirsnos mūšis 1264 m. (žr.:L.E.); kovojo jotvingai-sūduviai su jungtine lenkų, mozūrų, krokuvių ir Vokiečių kryžiuočių ordino kariuomene; tada čia žuvo paskutinysis pietinės Jotvos-Sūduvos kunigaikštis ir vadas Komotas, lenk. Kunat, ir čia jis palaidotas vad. Komoto, lenk. Kunat vietovėje) = 135 kilometrai ir dar į pietus ligi Jotvos-Sūduvos sostinės Drogičino prie V. Bugo 40 km = iš viso 175 km, ir nuo Drogičino dar į pietus ligi Kirsnos (lenk. Krzna, sen. žml. lot. Krssna; V. Bugo pietinis įtakas vakariau L. Brastos mst.) aukštupio apie Luków msč. dar apie 60 kilometrų.

d. Nuo Gardino mst. į pietus pro Indūros mst., Lašos bžk., Odelsko mst. į Jotvos ir Kalnos upes ligi Naros - Narevo aukštupio Baltvyžio girios šiaurinėje dalyje = 90 km; Gardinas į pietus Baltvyžio giria, Kamieniec Litewski mstl. ir L. Brastos (prie V. Bugo) mst. = ligi 180 km; Gardinas, į pietus Baltvyžio giria, L. Brasta, Zelvės (lenk. Zielawa; Kirsnos žemupio dešinys - rytinis įtakas) versmės, Pripetės versmės = 260 kilometrų.

e. Lydos mst. į pietus Valkaviskas - Zelva (Nemuno kairys - pietinis įtakas) upė ir mstl. — Slanimas mst. = 90 km; Lydos mst., į pietus L. Brasta, Kobrynas mst., Pinos upės Drogičinas mstl. ir Pinsko mst. = 200 kilometrų.

f. Nemuno versmės (50 km į pietus nuo Minsko mst.), į pietus ligi Kalno (sl. Kolno) gyvenvietės ties Pripetės upe = 140 kilometrų.

Šitoje Jotvoje-Sūduvoje augo dalis Grigo Valavičiaus aprašytų girių (žr. sk. D. Girios), išskyrus girias, augusias į pietus nuo Pripetės (Dniepro dešinysis - vakarinis 810 km ilgio įtakas) upės, tekančios iš vakarų į rytus Pinos-Pripetės balyno viduriu. Tas milžiniškas balynas graikų istoriko Herodoto laikais, V a. prieš Kr., esąs tebebuvęs tikra jūra. Nuo to balyno į šiaurę ir į vakarus ligi Baltijos jūros gyvena baltų giminė nuo 2000 — 1800 metų prieš Kr., o slavai iš Užpriečio į baltų žemės sodybas ėmė veržtis apie VI amžių po Kristaus.

C. Jotvingų klausimu

Yra galvojama, kad jotvingai galėję būti sūduvių pietrytinė kiltis, o 2. rusai ir lenkai jotvingo tautovardį anksti išplėtę visiems sūduviams, ir 3. jei jotvingo vardo sodybų randama Valkavisko bei Naugarduko srityse ir "Mozūruose bei Poliasėje," tai jotvingai ten visur būsią atsiradę kaip belatviai savo naujose sodybose svetimoje žemėje. — Tai rimti klausimai, reikia jų pasvarstyti.

1. Kad jotvingai galėjo būti sūduvių pietrytinė kiltis, jei tikrai jie buvo nuo sūduvių atskira kiltis, tai geografiškai šitaip galėjo būti tik vėlesniais laikais, tada aną tokį jų "pietrytumą" numatant orientuotis nuo Sūduvos-Dainavos pusės. Bet jei daug ankstesnį imtumėm laiką, tada jotvingai sūduviams, jei sūduviai ir jotvingai būtų ne ta pati kiltis, būtų buvę į rytus ar į žiemryčius. Čia tuos sūduvius turiu galvoje Ptolemėjo II a. po Kr. "Galindai kaip Suodiniai" galindai ir sūduviai — galindus ir sūduvius, kur nors pavyslio ruožuose gyvenančius ar ir besiekiančius V. Bugos upę. Bet Ptolemėjus galindus mini už sūduvius pirmiau eilėje. Tik nežinia, ar jis juos abejus geografiškai orientuoja iš vakarų į rytus ar iš pietų į šiaurę. Jei iš vakarų į rytus, — tada galindus randame pasistumėjusius maždaug ten, kur juos vėlesnė istorija ir užtinka, o sūduvius esant jų rytiniais kaimynais, taigi sūduvius tada gyvenant "Poliasėje"; jei iš pietų į šiaurę, — tada galindus randame ten pat, kaip ką tik buvo minėta, o sūduvius jų žiemryčiuose ir rytuose, t.y. "Poliasėje" ir Sūduvoje-Dainavoje. Didelio skirtumo vistiek nėra. Tik šiaip jau labai ilga, bet dabar posiaurė rodoma Galinda į pietinę, poliasinę pusę bus buvusi gerokai platesnė, negu paprastai rodo XIV a. dusburginė valstybinė siena: anksčiau Galinda savo pietryčiuose bus buvusi ligi Naros - Narevo žemupio ir jos dešinio-šiaurinio tako Bebro žemupio. Mozūrai yra ateiviai į Galindą ir į "Poliasę", kuri pastaroji kaip Galindos rytinė kaimynė turėtų būti pietinė Jotva, arba pietinė Jotva-Sūduva. Mozūrai, į "Poliasę" atėję, turėjo rasti ankstesnius gyventojus baltus, kurie čia buvo jotvingai-sūduviai, arba Ptolemėjo sūdynai "sūdai, sūduviai". Kol ptolemėjinius sūduvius jų pietryčiuose slavai, pradedant rytiniais slavais, pažinę vadino jotvingais — jie buvo jotvingai, o kai kariaudami įsibrovė giliau į "Poliasę" ir sužinojo vokiečius tuos jotvingus sūduviais vadinant, tai ir jie (slavai) "anksti išplėtę jotvingo tautovardį visiems sūduviams" tuo tarpu rytesnei jotvingų-sūduvių žemei galvodami prigydyti vardą Čornaja Rus', o pietesnei jų žemei — Podliachia "Palenkė". Tai ir kokios atskiros nuo sūduvio vardo jotvingo vardo kilties nėra kaip jieškoti ir atskiromis suprasti. Gi šiais laikais tiek net ir kaikurių mūsiškių pamilti Mozūrai iš tikrųjų tėra Galinda, o "Poliasėje" ir į šiaurę — Sūduvos, arba Sūduvos-Jot-

vos, žemė. Kad, galop, sūduviai - jotvingai yra tie patys, tai priešingai nerodo nei vietovardžiai, nei kalba.

2. Jei Valkavisko ir Naugarduko sritys neįeina į Jotvos žemę, — tai vadinasi, nuo tų sričių visas didelis tarpas į pietus Baltvyžio girios link ir į pietryčius Pripetės balyno link nebūtų Jotvos žemė; kitaip sakant, mažiausiai nuo Nemuno aukštupio kiaurai į pietus ligi Baltvyžio girios ir Pripetės balyno nebūtų baltų žemė. Čia tuoj įterptina šitokia istorinė žinia: Senasis jotvingų kraštas, t.y. vad. Juodoji Rusija su Naugarduku, Slanimu ir Valkavisku, kurį buvo užėmusi ir kolonizavusi Valuinė, jau tapo nebeginčijamu Lietuvos kraštu Vytenio (1295-1316m.) laikais (A. Šapoka, Liet. Ist. 67 p.). Pats vardas Čornaja Rus' "Juodoji Rusė" aiškiai pasako, kad čia yra neslavų žemė, nes vardas Čornaja ir dar Rus' čia yra atneštinis ir užkrautinis, taigi savaime dirbtinis jotvingų tautovardžiui atmiešti, nuneigti ir panaikinti. Pėčios rusų kronikos skelbė: kariavę, kariavę rusų kniaziai sunarsiaisiais jotvingais čia, — ir štai iš ūmo nebėra jotvingų, nei jų vardo toje kariautoje jotvingų žemėje, perkrikštytoje istoriškai ir etnografiškai negalimu Rusės, dar ir Čornos "juodosios" Rusės vardu; visiškai panašu į lenkų nesenos istoriografijos sumetimą: "Lietuva, tai Kowienszczyzna" arba į rusų bolševikų pramą: Mažoji Lietuva, tai tik tikriausio vardo Kaliningradskaja oblast' ir dar (monstrum! kitas) Leningrado apygardoje, o tas Leningrad-Petrograd-Piter (Puškino laikais rusų inteligentuose ir poezijoje) — Sankt Peterburg su savo apygarda net už Lietuvos, Latvijos ir Estijos iš vakarinių suomių-ugrų atimtoje žemėje.

Manau, kad jotvingų vardo vietovardžiai Valkavisko ir Lydos srityse, taip pat ir Naugarduko ir Slanimo, Zelvų apylinkėse nėra karo belaisvių jotvingų vietovės po nukariavimų, taip pat kaip ir pvz. Rytiniai galindai Protvos ir Naros (Okos, Volgos, kairieji-šiauriniai įtakai) paupiuose ar nuo tų paupių plačiai į įvairias puses randami Goliažje, Goliad "Galindai" ir kiti jų vietovardžiai nėra kolonistai vėliau ten visur atsiradusiuose slavuose kolonistuose. Kur lig šiol yra išlikę jotvingų vardo vietovardžiai, ten slavams yra Jotvingų žemė, t.y. Jotva-Sūduva: slavų užplūdime aptirpo baltai jotvingai (= jotvingai-sūduviai), bet jų oazių dar daug liko, o kaikurių oazių vardai jotvingų tautovardžiui pasiliko šiose apylinkėse (rašau vardininkais): Baltvyžio giria; Bobrok (Val. 8 p.), lenk. Bobryk — Pripetės kairys-šiaurinis įtakas į rytus nuo Pinsko mstl.; Bebroso paupys (Dolistowo vls.); Gardinas; Juodosios Ančios (Nemuno kairys-vakarinis įtakas) žemupio dešinė-pietinė pusė; Lyda; Naros-Narevo žemupys; Naugardukas; Slanimas; Ščaros aukštupio didžioji kilpa Pripetės balyne; Valkaviskas; Zelva — Nemuno kairys-pietinis įtakas tarp Valkavisko ir Slanimo; Žietela ir kt.

Jotvos-Sūduvos rytams ar pietryčiams apginti ir istoriškai klaidinančiam Čornaja Rus' vardui panaikinti ir upėvardžiai taip pat yra labai svarbūs. Ir Jotvos vardo upių žinome ne vieną, bet dvi, ir kaip tik toje srityje ir toje geografinėje linijoje, kur yra ir jotvingų

vardo gyvenviečių. Vandenvardžiai (čia upėvardžiai) įprastinais yra laikomi senais ir būdingais tokios žemės šeimininkų liudytojais. Viena J o t v a teka Lydos apskrityje, o kita Baltvyžio girios šiaurinėje dalyje, — taigi, Jotvos upės teka Nemuno aukštupio abiem pusėmis.

L y d o s a p s k r i t i s. Kad J ó t v o s upės kitą kartą tikrai tekėta per jotvingų žemę, rodo šis 1516 metų Lietuvos Metrikos išrašas: protiv Šejbakova (Lydos aps.) dvora, na rečce na Jatfi RIB. XX 414. Upėvardį Jatfa Liet. Metrika rašo lenkiškai, nes iš jotvingų kaimynų vieni tikrai lenkai Jatvos vietoje teištaria Jatfa — iš aistiškos *Jātvā (liet. *Jótva) (Bg, Lkž. LXXXVIII §121) LE IX. 501 p. pridėda: Ji pažįstama, tik perdirbta į Yethwes ir XIV a. kryžiuočių žygių aprašuose.

B a l t v y ž i o g i r i a. J o t v a, Jatwies' (Vokštž.), upelė prasideda tuoj į pietvakarius nuo Svīslōčiaus mstl., į pietryčius nuo J o t v i n g ū. Jatwiesk (Vokštž.), kaimo, teka pro J o t v i n g ū, Jatwiesk (Vokštž.) bažnytkaimį (jis upės kairiame — pietiniame krante) — Kalnos (lenk.-vok. Kolonna (Vokštž.), rus. Kolonka (Bg, TŽ, I. 1923, 27 p.), Kol-on-k-a, kamienas Kol-on- iš Kol-n-, iš Kal-n-; ties K a l n o (-s), Kolonna (Vokštž.) kaimų) dešinys-šiaurinis įtakas, o Kalna yra Naros-Narevo aukštupio dešinys-šiaurinis įtakas, Baltvyžio girios šiauriniame šone, bet girioje.

Lydos miestas su savo apskrities Jotvos upe Lithuania Propria 1566 metų ribose stovi į šiaurę nuo Nemuno aukštupio, o nuo jo 100 km į pietvakarius jau Nemuno aukštupio pietinėje pusėje stovi Valkavisko aps. mst. ir Zelvos mstl. prie Zelvos upės, — jau nebe Lithuania Propria ribose; nuo Lydos mst. į pietvakarius per Valkaviską ir Zelvą ligi Baltvyžio girios šiaurinės dalies, kur teka vėl J o t v a ir K a l n a, yra 150 km; nuo Lydos mst. per Nemuną į pietus (vakariau) ligi Zelvos mstl. prie Zelvos upės yra 90 km; nuo šaknies J o t- upėvardžių: J o t i j ā — Šešupės dešinysis-rytinis įtakas Plókščių ir Slavikų apylinkėje, J o t ū l ē — Nemuno kairys-pietinis įtakas po Kriūkais, prieš Serėdžių, Ilguvės par. (Bg, Lkž. LXXXVIII §122), J ō t u p i s (Anž.) — Orijos (Jotijos, Šešupės dešinio-rytinio įtako, kairys-pietinis įtakas) aukštupio kairys-pietinis įtakas Šakių mst. apylinkėje, — nuo jų visų į pietus per Dainavos-Jotvos (Augustavo) girią ligi Baltvyžio girios šiaurinės dalies yra iki 160 km; nuo Lydos mst. per Nemuną į pietus ligi lietuviško valsčiaus Zietelos miestelio 46 km, nebe Lithuania Propria ribose, o Zietela 30 km į pietvakarius nuo Naugarduko mst.

Per dviejų Jotvų upių tarpą ir šių miestų: Naugarduko, Slanimo, Valkavisko, Zietelos, Zelvos sritį teka baltiškų vardų upės:

J a t r a s l. — Molčadės (Nemuno kairio-pietinio įtako) kairys-rytinis įtakas, į pietryčius nuo Zietelos mstl., kilusi iš baltų A i t r ā (Bg, TŽ I. 1923. 26 p. ir Bg, Lkž. 26 p. Aitra).

M ō l ē a d i s, - i e s, rus. Molčad' (Bg, TŽ, I. 1923. 26 p.), lenk. Mołczadź, dabar dažnai rašoma Mōlčadē — teka per Zietelos valsčių ir yra Nemuno kairys-pietinis įtakas, žemupys Lithuania Propria ribose, o Z i é t e l a yra jos žemupio kairys-pietvakarinis įtakas; šaknis

M o l č - b u s i š * M a u t j -, ir plg. M á u č i u v i s, - i o, 7, Mauč-iuv-is, lat. Mauče, Mauč-e — Yslykio (Mūšos-Lielupės kairys - pietvakarinis ūtakas) kairys-pietvakarinis ūtakas tuoŭ Latvijoje, o prasideda žiemavakariau Vaškų mstl., Biržų ir Bauskės aps., prie jo Vaškų valsčiuje stovi P a m á u č i a i k., Pa-mauč-iai.

Š č a r à, sl. Ščara (sen. rus. Ščarja, Ipatijaus kron. 1253 m.) - Nemuno kairys-pietinis ūtakas ryčiau Mastų mstl. ir Zelvės žiočių, žemupiu eina Lithuania Propria siena, o ta ilga upė savo aukštupio kilpa siekia net Pripetės balyną, ten kanalu sujungta su Š. v e n t y - č i o, arba sl. Svietick (Vygonoščos kaimo) (St. Klp., Nemunas 66 p.) ežeru; iš baltų *S k a r à, *Skèrijà (Bg. ršt. I. 530 p. ir Bg. TŽ. I. 1923. 38 p.). (K. Būga siūlė vartoti Ščèra).

Z é l v a, lenk. Zelwianka (Bg. TŽ I. 1923. 43 p.) — Nemuno kairys-pietinis ūtakas, tekąs tarp Valkavisko ir Slanimo; prie jos Z é l v a miestelis.

Po tų upėvardžių minėtojo tarpo nėra pagrindo nelaikyti baltų žemės ir Sūduvos-Jotvos dalimi.

N a u g a r d u k a s ir "P o l i a s è" su D r o g i č i n u (Poliasė yra pietinė Jotva-Sūduva) kaip jotvingų sritys dar ir šitaip istorinių dokumentų yra minimi: Iš rusų kronikos patiriame, kad 1264 m. jotvingų gyventa ir Poliasėje (lenk. Podlasze, Podlesie): 6772 (=1264). V s i e l i e t o B o l e s l a v S t y d l i v y j, k o r o l' P o l s k i j, d o o s n o v a n i j a i s k o r e n i s P o d l i a š a J a t v i a g o v (Polnoje sobr. rus. liet. II. 343, Sjögren.). Kronika Polska Marcina Bielskiego. Nowe przez Joach. . . Roku Panskiego 1597: p. 184. Bolesław. . . wciągnął na P o d l á s z e. . . g d z i e J á c w i n g o w i e n a t e n c z á s m i e s z k á l i (1264 m.); p. 112. O J á z y g a c h á b o J á c w i n g a c h . . . C i l u d z i e i e d n e g o Ź j é z y k a y n á r o d u b y l i z L i t w ą, z P r u s y, y P o ł o w c y. A t u n a P o d l á s z u m i e s z k á l i: k t o r a k r á i n ą á b o o d l á s o w g ę s t y c h, á b o t e Ź s t ą d i e s t n ą z w ą n ą, i Ź i e s t L á c h o m á b o P o l s z c e p r z y l e g ł ą. D r o h i c z y n t o b y ł o g ł ó w n e m i a s t o i c h. . . y p r z e t o s z w y g i n ę l i o d n ą s z y c h p r z e z c z ę s t e w a l k i. . . M o g ł o i c h c o i e s z c z e w L i t w i e z o s t á ć, z w ł a s z c z ą o k o ł u N o w g r o d ą, b o t e Ź t o i c h m i ą s t o p r z e d t y m b y ł o (Bg. Lkž. LXXV §. 100 ir išnaša). Lenkų metraštis Drogičiną prie V. Bugo laiko jotvingų sostinę, taip pat jotvingų neskiria nuo lietuvių ir prūsų. — tiek buvo panašūs jų visų kalbos, papročiai ir gyvensena.

J o t v o s - S ū d u v o s čia nustatytąją žemę dar paremia ir: a. K a l n o v a r d o v i e t o v a r d ž i a i, r a n d a m i v i s o j e b a l t ū ž e m ė j e i r t a i p p a t č i a p a s i t a i k ą n u o P r ū s ū e ž e r y n o — D a i n a v o s - J o t v o s (A u g u s t a v o) g r i o s — N e m u n o a u k š t u p i o l i n i j o s (p i e t u s l i g i P r i p e t ė s b a l y n o — V. B u g o l i n i j o s. T u o' a t Ź v i l g i u j o t v i n g a i - s ū d u v i a i y r a t i e s i o g l a i s u s i j ę s u l i e t u v i a i s. U Ź t a t i r k r o n i k o m s s u n k u i š s k i r t i a r a t s k i r t i j o t v i n g u s - s ū d u v i u s i r l i e t u v i u s.

b. K i r s n o s v a r d o v i e t o v a r d ž i a i, p a s i t a i k ą n u o N e m u n o K u r š - m a r i ū — K a u n o ž e m u p i o l i g i n e t Ź V. B u g o u p ė s i r t a i p p a t P r ū s ū ž e m ė j e, r o d o č i a b e n d r ą j ą b a l t ū ž e m ę. Š a k n i s s u p o š a k n i u n K i r s - n -, o k i t u r L i e t u v o j e y r a k a m i e n a s K i r š - i n -, p v z.: K i r š i n a s, K i r š -

-in-as — Nevėžio dešinys-vakarinis įtakas ties Naujamiesčio mstl., Kedainių ir Panevėžio aps., piečiau Lietuvos Žiemgalos. Tai lydo prūsus, jotvingus-sėduvius ir lietuvius.

c. Z a l - v -, Z e l - v - ar Ž a l - v -, Ž e l - v - šaknies vietovardžiai randami yra visoje baltų žemėje, taip pat ir Jotvoje-Sėduvoje, baigiant V. Bugo kairiu-pietiniu Kirsnos įtaką Zelvą (lenk. Zielawa) upe. Kur tokiems vietovardžiams yra išlikęs senasis priebalsis ž, ten, kaip ir lietuvių kalbos ž, nėra paliestas, o kur baltų žemės pakraščiuose tas ž yra virtęs į z, ten baltų vietovardžiai jau yra gavę svetimų įtakos: pietuose iš slavų ar germanų, o šiaurėje iš suomių-ugrų. Tas viskas tinka ir priebalsiui š - arba palikusiam š arba jam į s išvirtusiam. Šitie š, ž yra senieji baltų priebalsiai. Tuo reikalu žr. Bg, Lkž. CXXVI § 172.

D. Girios

Šunkiau man būtų buvę duotųjų 100 vietovardžių patikrinti, nežinant kiekvieno vietovardžio girios žėlimo vietovės, ypač nenumatant kurioje Pripetės upės pusėje. Mat tos upės dešinioji-pietinė pusė nėra baltų žemė, todėl ir dėl vietovardinės kilmės yra kita kalba. Tai pirmiausia teko nustatyti kiekvienos girios, aprašytos ligi Valavičiaus knygos 34 puslapio, taigi ligi Gardino (Perstūnio) girios, apylinkę. Tuo būdu ir pats vietovardis, kaip ir yra būtina susilaukia savo geografinės metrikėlės, nes vietovardis be jos visiems mokslams nustoja vertės, tad ir pasitikėjimo. Tas girias trumpai čia ir surašau.

B a l t v y ž i o giria, pušča Bielowiežskaja (Val. 28 p.), lenk. Puszcza Białowieska, rus. Belowiežskaja pušča, didžiausias ištisinių miškų masyvas, miškynas, šiais laikais mažiausiai trečdaliu susiaurėjęs, stovi nuo Pripetės pačio aukštupio ir nuo L. Brastos mst. į šiaurę, pradedant Kamieniec Litewski ir Wysokie Litewskie miesteliokais — nuo jų šiauryn. Giria želia Jotvos-Sėduvos pietuose, o nuo girios į pietus jotvingų (baltų) pėdsakų dar yra, pvz.: K i r s n à, sen. žml. lot. Krssna, lenk. Krzna, nuo prūsų k i r s n a n neutrum "juodas" — V. Bugo kairys-pietinis įtakas žemiau - vakariau L. Brastos mst. ir jos žemupio dešinys-rytinis įtakas Z é l v a, lenk. Zielawa. Girios šiaurinėje dalyje N a r o s (Vigando kron., lenk. Narew (mot. gim.), rus. Narev (vyr. gim.), Valavičiaus Narva; V. Bugo pačio žemupio dešinys-šiaurinis įtakas) aukštupys ir jo dešinys-šiaurinis įtakas K a l n a, o tos įtakas J o t v a (žr. anksčiau), į pietvakarius nuo Valkavisko mst. ir į pietryčius nuo Baltstogės mst.. Baltvyžio girios ir Pinos-Pripetės balyno vakarinė dalis yra tas tarpas, pro kurį VI a. po Kr. iš už Pripečio pamažu pradėjo slavai brautis į to balyno šiaurinę pusę, kada nors norėdami pasiekti Nemuno aukštupį nuo jo versmių ligi Gardino miesto. Ir čia visur yra didelių slėznių miškų zona. Baltvyžio girios šiaurinė plati ilga pusė Nemuno link yra buvusi patogesnė žmogui gyventi, ir užtat čia randame stipriau įsigyvenusius lietuvius-jotvingus (=sėduvius).

B i e l s k o giria (Val. 28 p.) į vakarus nuo Baltvyžio girios, o pats Bielsko miestas kitados buvo pačioje Baltvyžio girioje. Nuo Bielsko šiek tiek į vakarus apie Bransko miestelį prie **N a r e l ẽ s** (Nara Vīgando kron., rus.-vok. Nur, lenk. Nurzec — V. Bugo dešinio-šiaurinio įtako) **K i r s n a v o s** ir **K i r s n a v ẽ l ẽ s** palivarkų ir **K i r s n o s** (lenk. Czarna "juoda") upelės apylinkėje, 40 km į šiaurę nuo pietinės Jotvos-Sūduvos sostinės Drogičino prie V. Bugo, buvo 1264 metais jotvingų kariuomenės mūšis su jungtine rytinių ir vakarinių slavų ir Vokiečių kryžiuočių ordino kariuomene, kur tada žuvo ir ten pat palaidotas jotvingų kunigaikštis ir vadas **K o m o t a s** (lenk. Kunat). Nuo V. Bugo — Bielsko — Balstogės linijos kiaurai į vakarus yra jau aukštesnės vietos, ir čia vėl randame tirščiau gyvenant lietuvių-jotvingų (-sūduvių), bet taip pat ir patiriame vakarinius slavus mo-zūrų pavidalu į jų žemę besiveržiant.

B u l i ū giria, **Bul'skaja** pušča (Val. 18 p.) apie Slanimo miestą, Jotvos-Sūduvos pietryčiuose.

C h r i s t o b o l o t s k vaitijos giria (Val. 3 p.) apie Pinsko miestą, turbūt, Pripetės aukštupio kairėje-šiaurinėje pusėje, ir tada ji būtų Jotvos-Sūduvos pačiuose pietuose.

Č e r č i c k o vaitijos giria (Val. 7 p.) apie Pinsko miestą, Jaseldos (suteka su Pina ir yra Pripetės aukštupio kairys-šiaurinis įtakas) srityje, Jotvos-Sūduvos pietuose.

Č e r n o g o r o d o giria (Val. 4 p.), atrodo, Pripetės aukštupyje, Kovelio-Lucko srityje.

F o e n s k o g o vojtovstva giria (Val. 11 p.) pagal Styrės (lenk. Styr'; Pripetės dešinys-pietinis įtakas) paupį, į pietus nuo Pripetės, Užpripetyje.

G a č i ū bažnytkaimio giria (Val. 13 p.) apie Telechanų bžk., prie Šventyčio, arba Vygonoščios kaimo, ežero (St. Klp., Nemunas. 66 p; netoli ežero teka Ščaros, Nemuno, aukštupio didžioji kilpa) iš jo prasideda Oginskio perkasas į Jaseldą, kuri teka šiaurėje nuo Pinsko mst., Jotvos-Sūduvos pietryčiuose.

K a u n - š a k n i s . K o v n i a t i n s k o g o bžk. giria (Val. 14 p.) Pinos giriose, taigi šiauriau Pripetės aukštupio, Jotvos-Sūduvos pietuose.

K n i š i n o giria (Val. 32 p.) lenk. Knyszyn mst. ir g. st. prie Žygimanto Augusto - Jez. Czechowskie (Vokž.) ežero, vakariau Lithuania Propria 1566 metų sienos, šiauriau Naros-Narevo upės, žiemvakariau Baltstogės mst., vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje.

K o v e l i o - N u j n o giria, Kovel'skaja-Nuinskaja (Val. 5 p.) Lenk. **N u j n o** gyvenvietė Turjos (Pripetės aukštupio dešinio-pietinio įtako) dešiniame-rytiniame šone, į šiaurę nuo Kovelio mst., Užpripetyje.

K o v e l i o - V y ž v o s giria, Kovel'skaja-Vižovskaja (Val. 7 p.), o Kovelis, sl. Kovel', mst. į rytus nuo V. Bugo upės, į pietus nuo Pripetės aukštupio. Lenk. **W y z w a** — Pripetės aukštupio dešinys-pietinis įtakas vakariau Kovelio mst., Užpripetyje.

K r i n k ū giria (Val. 28 p.), o lenk. Krynki mst. į pietus nuo Odelsk mst., Svísločiaus (Nemuno kairio-pietinio įtakos, prasidedančio nuo Baltvyžio girios šiaurės) kairiame-vakariame šone, į pietus nuo Gardino mst., įeina į Lithuania Propria ribas, vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje.

K u p e t y č i ū, Kupetickaja giria (Val. 8 p.) prie Bobrok (Val. 8 p.), lenk. Bobryk — Pripetės kairys-šiaurinis įtakas, į rytus nuo Pinsko mst., Luniniec mstl. apylinkėje, Jotvos-Sūduvos pietryčiuose. "Na dwie dworišči v Kupjatičach". (Val. 63 p.).

K u ž e l y č i ū, Kuželickaja vaitijos giria (Val. 12 p.) Pinos girių tarpe, su Skorina (Val.) lenk. Skoren, ežeru ir, turbūt, lenk. K o z l i c z y n gyvenvietė šiauriau to ežero, Pripetės aukštupio šiaurinėje pusėje, tarp Pripetės ir Pinos upių, į vakarus nuo Pinsko mst., Jotvos-Sūduvos pietuose.

K u z n i c o s giria (Val. 28 p.), o Kuznica msč. šiauriau Lietuvos vlstybės reikalaujamos sienos, įeina į Lithuania Propria ribas, į pietvakarius nuo Gardino mst., prie Lašišinės (sl. Lososna; Nemuno kairys-pietvakarinis įtakas), vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje.

L a š i š i n ė s giria (Val. 22 p.), o Lašišinė, sl. Lososna — Nemuno kairys-vakarinis įtakas 6 km į vakarus nuo Gardino mst., tekanči iš pietų į šiaurę ir visa įeina į Lithuania Propria ribas, vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje.

L i s k a v o s - L i š k i a v o s giria (Val. 25 p.), o lenk. Łysków mstl. Zelvės (Nemuno kairio-pietinio įtakos) versmių apylinkėje, Jotvos-Sūduvos pietryčiuose.

L i u b i s k o giria (Val. 16) Slanimo aps., kur yra lenk. Byteń mstl. prie Ščaros upės, Miłowidų, kamienas M i l - o + v y d - "Mila-vydai", gyvenvietė, plg. Mil+vyd-as pav., Ščaros aukštupio kilpoje, į pietryčius nuo Slanimo mst., Jotvos-Sūduvos pietryčiuose.

L u c k o šaltinio giria (Val. 2 p.), o Luck mst. prie Styrės (Pripetės aukštupio dešinys-pietinis įtakas), į pietryčius nuo Kovelio mst., į rytus nuo Vladimir Volynski (prie V. Bugo mst.), Užpripetyje.

M a l v - šaknis? M o l i a v i c k a j a giria (Val. 28 p.) apie Krynką, Kuznicos ir Odelsko girias (žr.), Lithuania Propria ribose, vidurinėje Jotvoje - Sūduvoje. Čia prisimintina istorinė retenybė — Lithuania Propria 1566 metų trikampis: Mėtos (lenk. Netta) žemupys — Bebras aukštupys (Augustavo, arba istoriškai Dainavos-Jotvos, girioje) — Priepilė — Totorė — Lašišinė — Nemunas — Gardino mst. — Nemuno aukštupys ligi Mastų mstl. — 115 km ilgio linija ir nuo tos linijos galų (Mėtos žiočių ir Mastų mstl.) surmaišelio pavidalu 80 km į pietus nueina Lithuania Propria "Tikrosios Lietuvos" sienos, net gerokai piečiau Baltstogės miesto, Baltvyžio girios žiemvakarių pusėn. Tai aukštumėlių ir patogios gyventi žemės kraštas — sritis į šiaurę nuo Baltvyžio girios, kurion istorijoje veržėsi vakariniai ir rytiniai slavai, betgi kurioje nuo seno gyveno vieni baltai, sau Gardiną ir Baltstogę pasistatę. Šitame trikampyje yra G. Valavičiaus aprašytos girios — Knišino, Krinkų, Lašišinės, Moliavickaja (giria), Odelsko ir į šiaurę nu-

eina ir susilieja su Dainavos Jotvos (Augustavo) giriomis. Rytiniai slavai (rusai), čia beįsistiprindami, bet nenuolatai ir netvarkingai, to trikampio rytinę dalį ir į rytus Valkavisko, Zelvos ir kt. apylinkes, net buvo pavadinę ne istoriniu, bet savo dirbtiniu proklamaciniu vardu Čornaja Rus' "Juodoji Rusė", norėdami nuslopinti šios žemės savininkų j o t v i n g ū tautovardį. Kaip čia nėra buvę "Baltosios Rusės" (•bielorusų, taigi gudų), taip čia nebūta nė "Čornaja Rus' " ar dar kokios "Rusės". Tas jau buvo užmiršta. Bet štai su kosmopolitiniu komunizmu-rusišku bolševizmu dabartinėje rusų istoriografijoje atgimė visa carų imperijos dvasia, ir dabar rusų žemėlapiai ties Gardinu, Valkavisku, Zelva, Slanimu, Zietela, Naugarduku ir kt. vėl žymi "Čornaja Rus' ". Į vakarų pusę aname trikampyje tos "komedijos" jie savo žemėlapiuose jau nebežymi, nes, mat, čia jau dabartinės Lenkijos aneksuota žemė. Didelis didelio bijo, o mažąsias tautas visi "didieji" "didvyriškai" mažina ir jų plotus, tik nepasakiau, — vagia. Rytinis slavai su vakariniu slavų taip nuo seno ir dalinasi baltų žemes.

N u j n o giria (Val. 5 p.) žr. Kovelio- Nujno giria.

O d e l s k o giria (Val. 28 p.), o Odelsk mst. tuoj piečiau Lietuvos valstybės reikalaujamos sienos, į šiaurę nuo Krynki mst., prie lenk. Odla, - os — Svisločiaus (Nemuno kairio-pietinio įtako) kairio vakarinio įtako, įeina į Lithuania Propria ribas, vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje.

P e r v a l k o giria, pušča Perevolotskaja (Val. 18 p.) Slanimo aps., Jotvos-Sūduvos pietryčiuose.

P i n s k o giria (Val. 7 p.), o Pinsk mst. Pinos (Pripetės aukštupio kairys-šiaurinis įtakas), žemupio kairiame-šiauriniame krante, kiek vakariau Jaseldos (Pinos žemupio kairys-šiaurinis įtakas) žiočių, į rytus nuo Pinos upės Drogičino mstl., Jotvos-Sūduvos pietuose.

S e l e c o giria (Val. 24 p.), o lenk. Solec bžk. žiemvakariau lenk. Bereza Kartuska mstl. ir didžiausios priverstino darbo stovyklos Vokietijos hitleriniame laikotarpyje II pasauliniam kare ir prieškarinėje Lenkijoje, prie Jaseldos upės, į rytus nuo Baltvyžio girios. O gal dabar ta giria lenk. Puszcza Różańska Różana miestelio srityje, Jotvos-Sūduvos pietuose.

S l a n i m o giria, Slonimskaja Zagriveckaja (Val. 15 p.) , o Slanimas, lenk. Slonim, miestas prie Ščaros (Nemuno kairio-pietinio įtako), į rytus nuo Zelvos miestelio ir Valkavisko miesto, į pietus nuo lietuvių valsčiaus Zietelos mstl., Jotvos-Sūduvos pietryčiuose.

S t i r b l o s giria, Sterbel'skaja pušča (Val. 2 p.), atrodo, piečiau Pripetės aukštupio kur nors Kovelio miesto apylinkėje, nuo jo į rytus, Užpripetyje. Čia yra Valavičiaus minimas Kalno miškas (Kolno lies).

S v e r e t i n o, S v e r e t i n s k a j a giria (Val. 14 p.) Pinos girių tarpe; tad bus Jotvos-Sūduvos pietuose.

V i a d -; gospodarskije V i a d i a n e; volosti Viažskoje (Val. 13 p.) giria - Pinsko girioje, apie Šventyčio-Vygonoščos kaimo ežerą, ot ozera Sveticka (Val. 13 p.), Jotvos-Sūduvos pietryčiuose.

V i ž v o s giria (Val. 7 p.) žr. Kovelio-Vižvos giria.

Zagriveckaja giria (Val. 15 p.) žr. Slanimo giria.

Zariekogo vojtovstva giria (Val. 9 p.) apie Pinsko mst., Jotvos-Sūduvos pietuose.

Zditovo giria (Val. 20 p.), o lenk. Zdzitów bžk. pietryčiau Bereza Kartuska mstl., į šiaurę nuo Pinos upės Drogičino mstl., Jotvos-Sūduvos pietuose.

Čia yra 32 girios.

E. Jotva-Sūduva ir visi kiti baltai XIII a.

(Pastabos prie A. Šapokos Lietuvos Istorijos 22 p. žemėlapiu).

Kur brukšnėta linija, ten yra baltų geografinės etnografinės ribos, o kur brukšnėtumas panašus lyg į šukas, tai ten baltai jau esą rytinių slavų atmiešti. Kulmo (Kalno) sritis nurodyta tokia pat, bet ji yra Prūsų žemės aiški dalis. Vogensang, Kryžiuočių pilaitė stov ties Torno-Torunės miestu. Vyslinės Dravantos ar Drivantos upės Dobrinės miesto apylinkėse taip pat yra baltiškųjų vietovardžių.

Kur parašyta Mozūrai, — reikėtų smarkių pataisų, nes ten pietinės Jotvos-Sūduvos dalis ir šiauriau jos Galindos dalis, o patys mozūrai čia tik atsikėlėliai iš Lenkijos. Pietinė Jotva-Sūduva tiksliai parodyta ligi V. Bugo, bet ji trunka į vakarus ligi Naros-Narevo žemupio, o į rytus visu platumu Minsko — Turovo (jis prie Pripetės, o tos upės kairiame-šiauriniame šone stovi Kalnas (sl. Kolno) gyvenvietė/linijos, pietuose ribai einant Pripetės upe.

Vakariau L. Brastos miesto parodyta Kirsnos upė — V. Bugo kairys pietinis įtakas savo upėvardžiu skelbianti Jotvos-Sūduvos užbuginį tarpą. Nuo jos aukštupio 60 km į šiaurę prie V. Bugo stovi pietinės Jotvos-Sūduvos sostinė Drogičina s, 40 km šiauriau Drogičino 1264 metų Kirsnos mūšio vietovė, Kirsnavos ir Kirsna vėlės palivarkai ir Kirsnos (lenk. Czarna, "juoda", prūsų kirsnan "juodas") upelis.

Zelva yra anos buginės Kirsnos žemupio dešinys-rytinis įtakas piečiau L. Brastos, o kita Zelva teka tarp Valkavisko ir Slanimo — Nemuno kairys-pietinis įtakas. Abi Zelvės, kaip ir Kirsnos savo vardais rodo baltų žemę.

Kur yra Naros-Narevo-Narvos, Muchauco (sl. Muchavec, V. Bugo dešinys-šiaurinis įtakas ties L. Brasta) ir Jaseldos (jotvingiškas upėvardis; apie Pinsko mst., sutekęjus su Pina — Pripetės kairys-šiaurinis įtakas) aukštupiai, ten želia Baltvyžio giria. Jos šiaurinėje dalyje teka Naros aukštupys, o jo šiauriniai įtakai yra Kalna ir tos įtakas Jotva, savo vardais paliudijančios jotvingų-sūduvių žemę.

Pro Slanimo miestą teka Nemuno kairys-pietinis įtakas Ščara (Skara), o jos aukštupyje žymu Šventytis — Vygonoščia ežeras.

Naugarduko miesto apylinkėje yra lietuvių valsčiaus Žietelos miestelis.

Nemuno ir Neries versmės yra baltų žemėje, nors čia žemėlapy-

je kitaip yra rodoma. Nuo tų abejų versmių ir Minsko miesto į žiemryčius prie dnjeprinės Berezinos žemėlapyje matomo aukštupio stovi kolonizacinis Borisov miestas ir jo apylinkėje teka upelė N e m u n ė - l i s, sl. Nemanicinka, o prie jos to pat vardo miestelis.

Minsko miestas, dabartinė Gudijos sostinė, stovi Svísločiaus aukštupyje, taip pat yra lietuvių žemėje, ir pvz. Svísločiaus kairys-žiemrytinis įtakas Minsko apylinkėje yra sl. V i a t a, atsiradusi iš baltiškų upėvardžio V e n t a.

Prie P o l o c k miesto į Dauguvą įteka latvių vardo upė P a l t a, dabar slavų vadinama P o l o t a. Latvijos Latgalos rytuose, į žiemvakarius nuo Polocko miesto, jau S. Rusijos ribose yra didelis neslaviško vardo ežeras O s v e j a – A s v e j a (žemėlapy žymu ežervietė), kurio apylinkė yra latgališka.

Velikaja, rus. "didžioji", teka iš Ltv. Latgalos rytinio šono į šiaurę — Pliskuvos (rus. Pskovskoje oz.) ežero pietinis įtakas žemiau Pliskuvos-Pskovo miesto. Tos upės senasis vardas yra M ū d a v a ar M a u d a v a, sen. žml. lot. Wielka seu Muddaw, o šaknies M a u d - vietovardžių ir asmenvardžių yra pvz. M. Lietuvoje ir Prūsų žemėje. Upė S. Rusijos pusėje, bet ligi jos gyvena latviai latgaliai. Gi dabar S. Rusija, ne tik tų latgalių Latvijai negrąžinusi, Latgalos žiemryčių gerą gabalą sau prisijungė, — taip kaip ir Lietuvos rytinių žemių.

Pliskuvos — Polocko — Kalno ties Pripete linija yra kalbinė pirmoji. Bet Ilmenio — Lovatės (K. Būga rašė: Lovatis, -ies, rus. Lovat', sen. lytis Lovot', kaip Ipot' ir tt.) — Lučesa, - os, "Laukėsa, -os" Dniepro vandenų kelio linija yra ankstesnė, senesnė. Be to pastaroji linija ir priešmindauginei istorijai istoriniais įvykiais labai svarbi. Mūsų istorijose apie tai nė žodžio! Ji yra susijusi su tais laikais, kada Lietuvos valstybė kūrėsi. Mindaugas čia niekuo nedėtas: jis vėlesnis (daug!) ir tėra Lietuvos valstybės sujungėjas. Dar toliau į rytus yra ir dar senesnių linijų.

Lithuania Propria tebėra užmirštas dalykas. Jos kaip reikiant nėra paliestos nė vienoje mūsų istorijoje ar geografijoje. Mes patys savo vieną iš geriausių liudininkų, tiesiog, užmiršome, ir šiandien dar lietuviausiems lietuviams Prūsų ežerynas tebėra Mozūrų ežerais!

P a s t a b a: Čia talpinamo "Aisčių (baltų) kiltys XIII a. pradžioje" žemėlapiu pagrindan yra paimtas A. Šapokos Lietuvos Istorijos 22 psl. tilpęs žemėlapis.

Žr. : Paaškinimai prie žemėlapiu Nr. 1.

Boston, 1962, Vasario 25 d

F. Vietovardžiai pietinėje ir vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje

(Vietovardžių ištrauka su sąrašu iš Petro Būtėno studijos "Jotva-Sūduva" 2-sios dalies). *

* R e d . p a s t a b a. Pradžioje buvo manyta kukliu leidinėliu paminėti G. Valavičiaus 400 metų — Lietuvos girių ir žvėrių takų aprašymo — sukaktį. Prof. Z. Ivinskiui maloniai sutikus parašyti įžangą, Petras Būtėnas buvo paprašytas, parašyti trumpą Jotvingų krašto geografiniai istorinę apybraižą, ir iš pasiūstų jam 100 vietovardžių (Val. I - 34), parinkus bent 20, palukštenti jų kalbinę kilmę. P. Būtėnui paprašius, buvo pasiūstas tų I-34 psl. tekstas ir bal. mėn. 1962 m. buvo gauta (rankraštyje) ištisa studija: "Jotva-Sūduva", I-oji dalis - 70 psl. ir 2-oji dalis - 230 psl.

L. Mišk. S. Iš. Valdyba labai džiaugėsi šiuo vertingu, patriotišku P. Būtėno darbu ir įvertindama jo pasiaukojimą, rūpinosi jį ištisai atspausdinti. Teko keisti ir praplėsti senesnę planą ir rūpintis tam reikalui lėšomis. Čia ir gimė Miško mokslų literatūrai leisti Fondo idėja su jos rėmėjais.

Nežiūrint geriausių norų ir pastangų, atsižvelgiant į leidinio apimtį ir lėšas, šiam reikalui galima buvo panaudoti maždaug apie pusę turimos medžiagos. Autorius nenorėjo imtis naujo darbo — padaryti 2-os dalies (vietovardžių) kalbinę santrauką, dėl to teko pasitenkinti iš vietovardžių skyriaus svarbesnėmis ištraukomis. Geriau nors dalis negu nieko. Red. labai tai apgailestauja ir prašo autorių būti apdairiam ir atlaidžiam.

Petras Būtėnas, kupina širdimi degančios meilės Lietuvai ir lietuvių kalbai, yra nepaprasto kruopštumo ir darbštumo asmenybė. Tegul kas nors prilygsta jam iš mūsiškių išeivijoje — per trumpą 12-15 metų laikotarpį, sugebėjusiam sudaryti apie 150.000 lietuvių kalbos ir Lietuvą liečiančių žodžių ir vietovardžių kartoteką. Ir tai padaryta atspėjamu, poilsio, po fizinio darbo, laiku. Jis, kalbinės analizės ir sintezės (tipologijos) metodą pavartodamas vietovardžiams-asmenvardžiams, ieško ir įrodo tai kas atskiras baltų kiltis, atskiras lietuvių kalbinės srities, riša į vieną giminę šeimą ir sodina prie bendro baltų tautų židinio. Lietuvių tautos kultūrai pažinti ir nustatyti politines gaires ateičiai, tai turi dideliai vertingos reikšmės.

Toliau seka apie 50 vietovardžių, sakytum — nuskendusią varpų senuose Sūduvos-Jotvos-Dainavos ežeruose, kuriuos Petrai Būtėnai apžavia kalbininko lazdele palietus, jie atsiliepė žavingai slėpiningu, lietuvišku: "brolau, skendau! . . ." gaudesiu. Tik pasiklausykime! Bet Lietuvos pietuose, rytuose, vakaruose šimtai-tūkstančiai panašių — dar guli nepajudintų, nepalietų. Tikėkime jų gaudesį išgirsti, jei tuomi mūsų veiksniai ar šiaip patriotai lietuviai susirūpins... Paskubėkime, nes tam laikas - labai ribotas! (N.B. Be abejo P. Būtėnas pajėgtų pateikti

plačios apimties studiją, kad ir tema: "Sūduva-Jotva-Dainava vietovardžių ir asmenvardžių šviesoje".)

A.

1. AUG - Ovginskoje bžk. Pinsko mst. srityje (Val. 10), jei ne nuo stačiai O g i n s k i s pavardės, kamienas A u g - i n -, plg.: A u g i n - t i n è vsd. (LAV. 228), Aug - i n - t - i n - è, Raseinių aps. Viduklės vls..... Asmv. A w g o n s 105, 239 (1339 m) Ša (Trtm. PN. 15), Aug-on-(a)s, plg. Aug-ūn-as pavardę.

2. BALAND-, Bal-and - nuo žodžio b a l a n d i s z'karvelis" ar nuo b a l á n d a I "žolė - chenopodium" (LKV): B a l a n d i č i bžk. (Val. I), Bal-and-ič-i, Pripetės kairėje - šiaurinėje pusėje, Pinos upės srityje, gal tarp Pripetės aukštupio ir Kabrino mst. (Val. I-2), B a l a n d i č a n e Kuželickogo vojtovstva (Val. 12), plg.: B a l a n d i š k è vsd. (LAV 398), Bal-and-iškė, Kaišiadorių aps. Semeliškių vls..... B a l a n d ž i a i k., vok. Balandszen, Ragainės aps. Lenkviečių par. (Klv. 26).....

3. BARS- Barš- : v r i e k u Z b o r š u; a z r i e k i Borši (Val. 13) apie Slanimo mst., *Barsa ar *Barša upelė, plg. B a r s ū n i š k i s k. (LAV. 401), Bars-ūn-išk-is, Kaišiadorių aps. Vievio vls.: B a r š è n ū k. (LAV 238), Barš-èn-ų, Rokiškio aps. Kriaunų vls.....

4. BEBRÀ 4, lenk. Biebrza, upė (Anž) žr. skirsnį Jotvos-Sūduvos plotas ir Bobrok. Bebra upėv. nuo bēbras 2 ir bebrūs, - aūs 4 "žvē-riukas (castor fiber; LKV)".

5. BRAD-, b r á d a s 4 "didelis purvas, klampynė; brasta (LKV), sl. B r o d y ežeras (Val. 9) apie Dubuoja bžk. Pinsko mst. srityje, žr. Brasta, L. mst. ir Bg, ršt. I. 323 bei 517. Red. past.: Bradinys, -io - mažas tinklas (marška) žuvims gaudyti; brada, braduva (=brasta), sekli vieta = sekluma — priešinga sietuvai, plg.: pav. Bradūnas. Bridė = nubrista, nueita, palikusi žymė (pėdsakas) per javus, pievas ir kt., plg.: Brideikis up. (Širvintos įtakas į pietus nuo Alvito bžk.), pav. Bridžius (Vilkav. aps.).

6. BRASTÀ 4, Lietuvės Brastà mst., lenk. Brześć, rus. Brest Litovsk, dabar Brest, o Vigando kron. 232 p. 1379 m. P r i s k e; b r a s t à 4 "bradas, negili upės vieta (LKV), perbridimo upės tarpas, persikėlimo per upę vieta, "žr. Nara upė, Štabinas mst. ir plg. Brad-. Red. past.: Brasta, brastukė, bristukė (Vilkav. aps.), seniau galėjo būti trumpai tariama: bristkė, kron. vokietis, tai nugirdęs, už-rašė - Priske.

7. BULIŲ ar BULĖNŲ giria (žr.), Bul'skaja pušča (Val. 18), B u l i a n y volosti, Slonimskoje (Val. 18), pvz. B u l a v è n a i k. (LAV 220), Bul-av-èn-ai, Raseinių apskr., Šiluvos vls.; B u l è n a i k. (LAV 299), Bul-èn-ai; Šiaulių aps. Kurtuvėnų vls..... Liet. asmv. B u l ū s, B ū l o t a (AV 26) (Trtm. PN 21) - B u l i š k i a i vsd. (LAV 59), Bul-išk-iai, Šiaulių aps., Žeimelio vls. Bus ar nuo žodžio b u l' i s, -iės 4 "užpakalis; adatos skylutė, ausis" (LKV), ar dar nuo kurio kito žodžio, ar beturi ryšį su búolas, -à "beragis-ė" (Dov.).

8. ČORNAJA RUS' "Juodoji Rusė" buvo sudaryta iš Naugarduko, Slanimo, Valkavisko, Zditovo, Želvos, Zietelos apylinkių, taigi į pietus nuo Nemuno aukštupio, nueinant į pietvakarius Baltvyžio girios link. Tos jotvinginės srities didelė dalis XII-XIII a. priklausė (jau smarkiai rusinamai) Polocko kunigaikštijai; tada be pardono rusinti ne tik Lietuvos rytai, bet ir Latgalos ypač rytai, o pats Polockas mst. ir Polota, lat. Palta, upė (Dauguvos dešinys-šiaurinis įtakas) stovi latgalių-latvių žemėje. Tą "Juodąją Rusę" XIII a. pusėje atsiėmė lietuviai (plačiau L.E. X.90), žr. skirsnį Jotvingių klausimu ir Malv-giria (Val.28). R e d . p a s t a b a: Antanas Vadopalas pateikia duomenų (žr.: Pabaltijo upių kelyba senovėje. Draugas, šeštad. pr. 1963 m. XII.7d., nr. 287), kad senovėje kinuose, vėliau turkuose, totoriuose ir į jų įtaką patekusiųose slavuose, geografinės kryptys buvo išreiškiamos simbolinėm spalvomis: šiaurė – juoda, pietus – raudona, vakarai – balta ir rytai – mėlyna. Pvz., Juodosios jūros (gr. pontos Akseinos) vardas turkų kalboje: Kara daeniz (juodoji), ji jiems buvo šiaurėje, tuomet kai Viduržemio jūra, turk.: Ak daeniz (baltoji), ji jiems buvo vakaruose.

Slavų dijokai, kronikų rašėjai, taip pat vartojo šią simboliką. Kievo dijokai, (10-15 a.) išeidami iš Kievo egocentro, sritį Nemuno aukštupyje: su Naugarduku, Nesvyžium, Slanimu, Valkavisku vadinę Či- naja Rusj, Juodoji Rusa, Šiaurės Rusa. Tie patys dijokai upių Bago, Styro sritį vadinę Červonnaja Rusj – Raudonoji Rusa, Pietinė Rusa. Taip nuo 14 a. Dauguvos-Dniepro aukštupio sritį su Polocko, Vitebsko, Smolensko žemėmis, išeinant iš Maskvos dijokų egocentro, imta Maskvos kronikose vadinti Bielorūsija, Baltoji Rusa, atseit, Vakarų Rusa, greta senesnio jos vardo Litovskaja Rusj (Lietuvos Rusa). Dabar dar yra vietovė Staraja Rusa į pietus nuo Ilmenio ežero (ties Ilmenio-Lo- vatės vandens keliu).

Rusa (ne Rusė!) galėjusi būti ir bendrinis vardas srovės arba vandens keliui, kelybai pasakyti. Rusa gimininga liet. rusėti, rusenti, rusuoti – ramiai, lėtai tekėti. Rusnė – Nemuno ištakas. Rusa gimininga vok. rieseln. Tos visos Rusos nusako senovės vandens kelius iš Baltijos į Bizantiją ir Kaukazą. Lietuviai vartoja simboliką drėgnom vietom: bala – baltas, pelkė – pelėkas, pilkas, palios – vok. fahl, liet. palšas, mulvė – mulvas, molio spalvos, palvė – palvas, palšas, purvas – gr. purros, liet. bėras, rudas ir t.t.

9. - da, iš tikrųjų priesaga, pošaknis, d :-d-a, pvz.: 1) G a l d ā p ē 2, vok. Goldap, aps. mst. (Anž), prie jo G a l d ā p ē s 2, ežeras, vok. Goldaper-S. (Anž) ir per jį savo aukštupiu teka G a l d ā p ē 2, vok. Goldap (Anž), Gal-d+ap-ē – Unguros (Priegliaus pradžios) aukštupio dešinys-rytinis įtakas žiemryčiau Prūsų ežeryno; 2) G a l d ā p g a r a s 1; , vok. Goldapgar – S., ežeras (Anž), Gal-d+ap+gar-as (trišaknis) ryčiau Prūsų ežeryno šiaurinės dalies, į pietus nuo anų Galdapės upės, ežero ir aps. miesto; 3) G a l d a, lenk. Gołda, upė (žr.), Gal-d-a; 4) vok. Gr. G o l d b a c h bžk. prie kokios upelės, Deimenos (išteka iš Priegliaus į šiaurę ir įteka Kuršmarių pietuose, skirdama Nadruvos ir Sembos sritis M. Lietuvoje) kairiame – vakariniame šo-

ne, Vėluvos aps., Sembos vakariniame pakraštyje; tas Gol-d+bach ne-lyginant "auksinis upelis" ir jo pirmas sandas lyg ir būtų nuo vok. G o l d "auksas", šituo sunku tikėti, nes germanai (vokiečiai) baltų žemėje yra ateiviai; kadangi antrassandas vok. B a c h "upelis", tai ta gyvenvietė turi ten tekančio upelio vardą, ir todėl tas tariamasis vok. G o l d "auksas" tėra "nepiniginis" baltiškąs G a l d: "G a l - d - a ar *G a l - d + u p ė upelė, ir čia plg. pradžioje minėtą Gald+apė upę, o dėl "aukso" upėv. nebuvimo žr. P. Būtėnas, Ne tas vardas: ne Aukšinė, bet Aukštė, -inė upė (M. Lietuvoje), Karys, 3nm. 1957 m.; 5) G r i v d a lenk. Hrywda, upė (žr.), Griv-d-a; J a s e l d a upė (žr.), Jas-el-d-a, kur pries. d yra prie pries. -el - (-ol; -il-); N e v d a, lenk. Newda, Nev-d-a — Servečiaus (lenk. Serwecz; Nemuno aukštupio kairys-pietinis įtakas) žemupio kairys- vakarinis įtakas žiemryčiau Naugarduko mst., vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje); S o k o l d a upė (žr.), Sok-ol-d-a, kur pries. d yra prie pries. -ol-(-il-?); ir kt. K. Būga sprendžia, kad Sūduvos-Jotvos srities priesagos - d - vietovardžiai (vandenvardžiai) yra sūduviški-jotvingiški. Pridėtina, kad kartu jie yra ir prūsiški. Tad tuo pagrindu Sūduvos-Jotvos žemė yra ir nuo Nemuno aukštupio į pietus (Nevda) ir ta žemė prieina prie pat Pripetės aukštupio ir Pinos upės, kur teka Jaselda, taigi pietryčiau Baltvyžio girios ir žiemryčiau buginės Kirsnos (lenk. Krzna, sen. žml. lot. Krssna) upės.

10. DAIG-, Deig-: Ostup Dojkgutėv v pušcie Moliavickoj (Val. 31), Dojg-ut-, Daig-ut- ir plg. asmv. D a y k o n t . 110, 71 Vėluvos srityje Deigūnas I, vok. Deyguhn-S., ežeras (Anž), Deig-ūn'as, Prūsų ežeryno šiaurinėje dalyje, Lėciaus, vok. Loetzen, aps..... Matome išskylant šaknį D a i g-, D e i g-, D a g-, D e g-, D y g-; toliau plg. Dagūniškių k. (L.A.V. 438), Dag-ūn-iškių, Utenos aps. Molėtų vls., ir kt.

11. D a i n a v a - J o t v a - S ū d u v a yra šiaurinė Sūduva-Jotva, į kurią įeina ir Dainavos-Jotvos (Augustavo) giria su savo plačiomis apylinkėmis, net Prūsų ežerynas ir net nuo jo dar į vakarus. D a i n a v o s - J o t v o s giria yra Augustavo giria. Iš Mindaugo 1259 m. rašto sužinojome, kad sūdų žemė vadinta dar ir trečiu vardu D e n o w e tota, quam etiam quidam J e t w e s e n vocant (Bunge, Urk. I Nr. 342, S. 437). Trečiąjį sūdų žemės vardą pažįsta ir "Lietopisec velikogo Knjaz'stva Litovuskogo i Žomojč'skogo": na pušči D o j n o v a J a t v e ž (Jatvez' 368 p.) (Bg, Lk.ž. LXXIV § 97).

12. DOMANOWO (lenk.) gyvenvietė Grivdos (Sčaros įtako) žemupyje, į pietus nuo Slanimo mst., bus gretintinas su liet. asmv. D a ū m a n t a s iš Daug+mant-as..... D o m a n t a i ir panašius žodžius, rodos, galima dvejopai analizuoti: Dom-an-t-ai ir Do+mant-ai, Do(?) +mant-ai iš Dau+mant-ai iš Daug+mant-ai.

13. DOŠNO vročišče (Val. 16) Grivdos srityje. Doš-n-o bus iš D a š-, D u š- ir senoviškiau Das-, Dus-, plg.: D a š k ū n i š k i s (LAV. 420), Utenos aps. Daugailių vls. Daš-k-ūn-išk-is. D u š n i o n i ū k. (LAV 14), Duš-n-ion-ių, Alytaus aps. Nemunaičio vls..... Taip pat D u s ė l ė 2, ež., D ū s e t a s 3b, Dus-et-as ež., D ū s e t o s 3b, mstl, D u s i à 2, ež., D u s ý n a s, Dus-yn-as, ež.,

D ū s m e n y s, -ũ 3b, Dus-m-en-ys, bžk (Anž), Galãdusis 1, ež. (Anž), Gal-a+dus-is ir kt.

14. DRYŽANE; sela Dryželin sk o g o; liudi sela Dryžane (Val. 12), plg.: Dryžai k. (LAV 58) Tauragės aps, Šilalės vls..... Lietuvių kalba turi dryžainis 2 - dryžas, -à 3 ''margas, lan guotas, ruožuota (audeklo) juosta, ruožas'' (LKV); družẽ 4 ''dryžas, juosta'' (LKV).

15. DROGIČINAS 1, mst. prie V. Bugo upės, pietinės Jotvos-Sūduvos sostinės, žr. sk. Jotvingų klausimu. Drohyczyn — caput Pollexianorum G³48, kurį rusai vadina Dorogičėn, veikiausia bus kilimo slaviškas vietovardis: lenk. drogi, rus. dorogój (- lat. dārgs) ''brangus''. Šito vietovardžio pagrindinė lytis yra buvusi *Dargū k ī n a s arba *Dargūkeinas Bg³80)(Bg. Lkž. LXXXIII 5; taip pat Bg. Lkž. LXXV § 100 ir išnaša). Kitas Drogičėnas, lenk. Drohiczyn, mstl. stovi Pinos girioje (Val. 7). Tų miestovardžių šaknis Darg- vėliau slavų čia amžiname puolime galėjo susilaukti ir slaviškų priesagų, ir todėl plg.: asmenvardžiai Dargals, Dargau de, Darge, Dargebut (=Darg-i+but-as), Dargel, Dargenne, Dargil, Dargots, Darguse, Dargute, Darxe (Trtm. PN 22 ir 23), Dragothe, Dragusse (plg. aukščiau Darg-us-e ir liet. asmv. Darg-už-as PB) (Trtm. PN 26); Dárgainis I, v. Dargainen - S., ež. Prūsų ežeryno šiaurinėje dalyje, Darg-ain-is; plg. Pilkainis, Andrikainiai ir kt.; Dargvilai (Bironišklai) k., vok. Birrenischken ''kamienas Bir-in-išk-'' Klaipėdos aps. Kretingalės par. (Klv. 29), Darg+vil-ai, Bir-on-išk-iai; Dárkiemis I, vok. Darkehmen, 1938 m. suhitl. Angerapp (mat jis prie Unguros, arba Ungurupės, vok. Angerap, ''Ung-ur+ap-è'' upės PB), surus. Ozersk, aps. mst. (Klv. 30; Anž.), Dar (?) +kiem-is bus iš *Darg+kiem-is iš kamieno Darg+keim-, ir kt.

Pietinės Jotvos-Sūduvos Drogičėno sostinės restauruotinam baltiškajam vardui apginti, atrodo, tinka ką tik minėtas M. Lietuvos vtv. Dár+kiemis — *Darg+keim- ir kiekanksčiau minėtas asmv. Darg-e + but- — *Darg-i + but-as, turint omenėje, kad *Darg-ũ k - e i n - a s bus iš *Darg-ũ - k e i n - a s, kur antrasis sandas k e i n - gali būti ir iš žodžio *k e i m - a s ''kiem-as ir net kaim-as žodį čia prijungiant'', kaip M. Lietuvos Pakalnės aps. miestelis Kaukėnai I (Anž), Kauk-ėn-ai, turi lytį vok. Kaukehmen, rodančią { Kau+kehm-en { Kau+keim-kiem-, { Kauk-keim-kiem-iai ''Kauko kaimas, keimas, kiemas'' ir kt.: *Darg-ũ + k e i m - a s. O pirmojo sando kamienas Darg-ũ- galėtų būti buvęs *Darg-ot- arba *Darg-ut-, kaip pvz. kiek aukščiau įrašytieji mūsiški asmenvardžiai: Darg-ot-(a)s *''Darg-ut-as'', Darg-ut-(-as) ir net pakeistos šaknies Darg-ot-(-as) *''Drag-ut-as''. Asmv. Darg-i-but-as savo antruoju sandu (but-(-as) rodytų, kad asmenvardžio savininkas yra iš Darg- *Dargio''buto, t.y. gyvenvietės, vietovės, sodybos, galo (kitur pasakytų), ''keimo'' - kaimo-kiemo, kurį pastarąjį randame prie to paties asmenvardžio Dár + kiem-io *''Darg+keim-

io'' apskrities miesto varde M. Lietuvoje, šiaipjau Sūduvoje-Jotvoje-Dainavoje. Taigi, suslavintos lyties sutrauktinio pobūdžio D r o g i ė i n tuo būdu semantiškai turėtų liudyti ''D a r g - o t + k e i m - i, *''Dar-ot+keim-i, *''Darg-ut+keim-i'', taip pat Dár+kiemį ''Darg+keim-i'' Dargio keimą, Dargio kaimą, Dargio kiemą, Dargio gyvenvietę''. Šaknies D a r g - a r D r a g - vietovardžių yra D. ir M. Lietuvoje, Latvijoje yra ir Prūsų žemėje bei į vakarus nuo Vyslos 150 km žemupio mažiausia ligi pusės Pameranijos, t.y. ligi Persantės, vok. Persante, lenk. Prosnica – Baltijos jūros įtako ties Kolberg mst. D r o g i ė i n a s iš visų pusių yra supamas K i r s n o s vietovardžių-vandenvardžių, ir dar ir tas atvejas rodo Drogičiną priklausant baltų žemei.

16. GAT' ar GATI bžk. žr. Gačių giria (Val. 13) ir plg.: G a t a k i e m i s k. (LAV 434), Gat-a+kiem-is Utenos aps. Linkmenų vls.; G a t a u ė i a i k. (LAV. 52), kamienas Ga(?)-taut-, Biržų aps. Vabalninko vls., dy. (LAV. 291) Šiaulių aps. Joniškio vls., k. ir dv.; asmv. G a t t e 109, 13 - 110, 6; 110, 9 Ša (Trtm. PN 28)..... Gat' vietovardžių yra ir už baltų žemės ribų, žr. Bg. TŽ. I 1923. 24.

17. JASELDA, Jasolda (Val. I, 24), bet yra ir Jasel'da, Jaselda (Val. 23), Jasolda 1262 m. Ipatijaus vienuolyno metr. (plg. kas pasakytą ''Mūsų senovėje'' I. 139, 855, Revizija pušč I, 7, 22....,4), (Bg. TŽ. I. 1923. 100), lenk. Jasiolda, rus. Jasiolda, upė žr. Baltvyžio giria (Val. 24), skirsnelį J o t v i n g ū tautovardžio vietovardžiai ir - d a. A. Aleknos Lietuvos istorijoje rašyta J a s k i l d a ar J o s k i l d a. Yra J ó s k i l d a i k. (LAV. 176) Panevėžio aps. Ramygalos vls.; J a s k u l d a i k. (Vokštž.) žiemvakariau Švisločiaus mstl, Baltvyžio girios šiaurėje, į žiemryčius nuo Jaseldos upės versmių, dėl visko: J a s k a u d ž i a i k. (LAV. 144) Mažeikių aps. Akmenės vls..... Jaseldos upė yra J o t v i n g ū vietovardžių paplitimo bare.

18. KAIL - ar Kuil : dorogojų Kojlovskojų do riečki Viežanki, do Kojlovy (Val. 28) Bielsko girioje, plg.: K a i l i a i k. vok. Kailen, Pilkalnio aps. Viliūnų par. (Klv. 37) ir gal Hans K u y l e hat Wergeld, 109, 183 Vėluvos aps.; Hans K e w l e Na. 7, 261 ders.? (Trtm. PN.49); K a j l e g o l a k. Novgorodo srityje (M. Bukšs, Ltg. vol. un. . . probl. 75), kur autorius prideda kailais gols; *Káil-è+gal-a ar *Káil-i+gal-a.

19. KAUN-: Kovniatinskogo bžk. giria (Val. 14) Pinos giriose, K o v n i a t i n s k bžk. netoli Pinsko mst.; šaknis K o v n -, liet. K a u n -; plg.: Kaūnas 2, mst., vok. Kauen, lenk. Kowno, rus. Kovno; lat. K a u n a t a mstl., Kaun-at-a, Rėznos ežero rytiniame krante, į pietryčius nuo Rėzytės - lat. Rėzeknės mst. Latgaloje. K a u n a t a v à 4, bžk., Kaun-at-av-a į žiemryčius nuo Luokės mstl. Kuršėnų aps..... K a u n o n a i k., vok. Kaunohnen, Pilkalnio aps. Širvintos par. (Klv. 38) Kaun-on-ai; K a u n y k. Polocko aps. (M. Bukšs, Ltg. vol. un. . . probl. 76) = Kaunāi; K o v n a t y k. Leplio aps., vakariau Dniepro aukštupio (M. Bukšs, Ltg. . . .80), kamienas Kaun-at-.

20. KIM, KEM - : Krasnaja Pochema ostup (Val. 23) Baltvyžio girioje. P o - c h e m - a, kur slaviškas ch galėtų būti iš baltiško k :

P o - k e m - a, toliau P a - k e m - a. K. Būga, Lkž. LXXVIII § 112 ir KSn. 80 duoda Sūduvos srities vietovardžius K i m e n o w ir P o - k i m a (S.R.P. 138 ir 140) ir 1256 m. Ipatijaus (vienuolyno) kronikos 833 p. P o k i e n c i e, kur jotvingiškai-sūduviškai restauruoja K i m e n a v ō ir Pō-kimō (Lkž. LXXVIII) arba K ĩ m e n o (u) v ā ir P ō k ĩ m ā arba (kaikuriuose šnektose) P ō k ē m ā (KSn. 80). Todėl P o - c h e m - a reiktų skelbti taip pat P ō - k ē m - ā arba P ō - k i m - ā, plg.: K i m ē n a i — Utenos par. sodžius (Bg. Lkž. LXXVIII §112), Kim-ėn-ai; K i m i n i š k ē k. (LAV. 149), Kim-in-išk-ė, Mažeikių aps. Tryškių vls..... K i e m - šaknies: Kemėnai k. (L.A.V. 40) Biržų aps. Papilio vs. k ir dv. (L.A.V. 49) Biržų aps. Saločių vls., trm. K c m ē n a i, k e m i n ē t i s "taigi, Kiemėnai, kieminėtis, viešėti".

21. KIRSN - pr. k i r s n a n neutrum, liet. juodas, lat. melns, rus. čornyj, lenk. czarny; žr.:skirsnius Jotvos - Sūduvos plotas ir Jotvingų klausimu, taip pat Bg, TŽ. I. 1926. 16-19. Red. past.:plg. Kiršai k. (prie Alvito bžk.), Keršas = balti (ir kt.) lopai juodam dugne (keršis - jautis); margas = juodi lopai - baltam dugne (Margis - jautis).

22. KREIGL - : K r e i g l i u v e y gyventojai (Val. 14), volosti Viažskoje, Pinsko girioje, kamienas K r e i g - l - i ū n-. Iš turimųjų vietovardinių šaltinių analoginių vietovardžių nerandu, tik yra šaknies K r e i k - be pošaknio l :Kreikiai k. (LAV. 355) Tauragės aps. Skomvilės vls. šaknies K r e i g l - dvibalsis e i yra aiškiai baltiškias. K r e i g l - i o j - a, - iojo, - ioti "netvarkingai pripinti, siūlus sujaukti, kreivai šleivai rašyti, kreivai biržyti" (Dov.)

23. KUP-ET-: K u p e t i c k o g o giria (Val. 8) Bobrok'o (Val. 8), lenk. Bobryk (Pripetės kairys-šiaurinis įtakas) srityje, į rytus nuo Pinsko mst. Dar yra: ot vročišča K u p i n o g o Slanimo - Zagriveckoje girioje (Val. 15), kamienas K u p - i n; plg.: Kupà 4 - Leveňš (Mūšos) kairys-pietinis įtakas apie Kupiškio mst. Panevėžio aps..... K ū p e t a, kupetys, -čio 3b "kūgis 1" (LKV) k u p ĩ m a s 2 "kilimas, iškilimas, pasipūtimas", k ū p i n a s, -à 3b "pilnas su kaupu", k ū p ė t i, kūpa, -ėjo "virti, užvirus bėgti (vandeniui)" (LKV) ir k o p à 2 "smėlio kauburys (LKV), sukaupas, susikaupęs smėlis."

24. LAŠIŠINĖ 2 (Anž), Laš-iš-in-ė, lenk. - rus. - vok. Lososna (Val. 22, 28.) žr. skirsnelį J o t v i n g ū vietovardžiai, ir plg. Lašaša 3b (Anž), Laš-aš-a — Jiesios dešinys-rytinis įtakas ties Šilavoto bžk., Marijampolės aps. Vietovardžių šaknyse galima rasti arba l ā š a s 4 "lot. gutta, rus. káplja, arba l a š ĩ s, - iēs 4 - l a š i š ā 2 "žuvis (salmotrutta; LKV)" ir pn. L a š i š ō s žuvis vardo vietovardžiai yra itin seni ir aiškiai rodo baltų žemės plotus, nes ta žuvis yra kaip tik baltų žemės upių žuvis nuo senų senovės. Lašišinė upė yra nuo seniausių laikų žmonių gyvenamam plote, ir žr. Stp. Kolu-pailos, Nemunas, 88-89 p.

25. LISKAVA, lenk. Łysków, mstl. "Liškiavà" pušča Lyskovskaja (Val. 25), palei Jaseldos upę, žr. tą girią, pietinėje Jotvoje-Sūduvoje. Plg. L i š k i a v à 3b (Anž) mstl. ir pilis Alytaus aps. Nemuno kairia-me-vakariniame krante, Sūduvoje-Jotvoje-Dainavoje, ir prie jo L ĩ š -

k i a v i s I, ežeras, Lišk-iav-is.

26. LITHUANIA PROPRIA "Tikroji Lietuva" 1566 metų pažymėtos sienos šito straipsnio įvairiose vietose. Tas istoriškas ir istorinis įvardas labai svarbus Lietuvos istorijos, geografijos ir istorinės kalbotyros (pvz. vietovardžiams tyrinėti) reikalams. Kur ta siena nubrėžia Lietuvos teritoriją, ten, kad ir kas nebesitikėtų, daugybę randame lietuviškų vietovardžių. Užtat ir dabartinės Lietuvos valstybės sienoms reikalauti pirmieji mūsų valstybininkai visai tiksliai ir pagrįstai nebuvo iš akių išleidę Lithuania Propria 1566 metų sienų. Tai mažiausia, ko Lietuvos valstybė savo reikalavo. Betgi, antra vertus, ir už Lithuania Propria sienų yra tokių ryškių vietų rytinių ir vakarinių atsikraustėlių slavų link, kurios nuo seno organiškai yra susilydžiusios su Lithuania Propria. Trečia vertus, mūsų šaliai niekadose pakankamai aiškiai nėra pagalvoję ir nėra pasvarstę apie Mažąją Lietuvą plačiaja ir tikrąja prasme (Klaipėdos kraštas nėra M. Lietuvoje: jis Nemuno žemupio dešinėje-šiaurinėje pusėje ir yra Lietuvos valstybės integralinė dalis): nuo Lithuania Propria į vakarus kiaurai ligi Baltijos jūros baltų žemė, užgropta ir valdyta Vokiečių Ordino ir paskiau Vokietijos, kad ir kaip spausta ir kolonizuota, tebėra lietuvių žemė. Mat, ir dar, baltų žemės vakarinė riba buvo ir tebėra Baltijos jūra. Tai 100% natūralu. Jokiomis priemonėmis niekas ligi šiol nepriveikė kitaip išaiškinti ir toliau nepriveiks.

27. MALKINAS (Matž), Mal-k-in-as, lenk. Małkinia gst. gv. žr. skirsnį Jotvos-Sūduvos plotas. Lenk. M a l k o w i c z e mazginė gst., gv., šaknis M a l k -, prie Cna (Pripetės kairio-šiaurinio įtako) upės, į žiemryčius nuo Pinsko mst. Jei nuo žodžių málka I "kuro medis" ar m a ĩ k a s 4 "gurkšnis", m á l k s n a l "stogo dengiamoji skiedra ar lentelė" (LKV) ar nuo vž. m á l t i, málá, málé, tai plg.: M a l k á 4 — Širvintos aukštupio dešinys-šiaurinis įtakas vakariau Giedraičių vls., Ukmergės aps. Aluošios (Ašmenos) kairys vakarinis įtakas ties Astravo mstl., Vilniaus aps: ir Selmento vok. Sellment -S., ežero apylinkėje, kunig. Skomanto valdose, ryčiau Prūsų ežeryno vidurio, Sūduvos-Jotvos-Dainavos srityje, ir kt. Žr.: Malv-, mal-.

28. MAL-V-, mal- šaknis bus, nes vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje: liesničestva M o l i a v i c k o g o s storony Grodenskoje (Val. 28) Krinkų, Kuznicos ir Odelsko girios kaimynystėje: plg. a) Niclis Maleyke 200 b 1, 20 (1418) KA.Lucten, plg. liet. asmv. M a l e i k a, M a l y s (Trtm. PN 54), Mal-eik-a; b) XIV a. Galindos srities pietuose, riboje su Jotvos-Sūduvos sritimi (kiti rašo: su Mozūrais) lot. dok. M a l i e n (lenk. Omulew), o vok. dok. flis M a l i e ir M a l s o w a n g u s, Lomžos miesto plačioje apylinkėje: pr. w a n g u s "lydimas", vok. (ostpreuss.) Damerau" (Bg. Lkž. LXXIII § 91 ir 92); M a l i e, M a l i e n bus *M a l - i j - ā, Mal-s-o+vang-us miško dalis, kur jungė o yra būdinga šio krašto baltų kalbai: Dítwo, Kirsno, Lubano, Lucó (e yra k), Mėnelaukin, Skardó, Tauro, Wopelaukin. Lenk. Omulew bus iš kamieno *A-mal-v, o tokio kamieno vietovardžių apšiai yra baltų žemėje; ta upė teka pro Sasnos (1410 m. mūsų ties Tan-

nenbergo ir Gruenwaldo miesteliais) srities rytų pusėje (į pietus nuo Allensteino prie Alnos upės miesto), į pietryčius nuo Galindos ir yra Naros-Narevo (V.Bugo) dešinys-šiaurinis įtakas ties Ostrolenka mst., į vakarus nuo Lomžos mst. c) *Maluvėnai*, *Moluvėnai* (LAV 370) *Málviškiai*... Tokių vietovardžių randame baltų žemės įvairiose vietose. Kaitaliojasi šaknis *Mal-Mol-Malv.*, kamienai *Mal-av-*, *Mal-uv-* ir *A-mal-*, *A-mal-v-*. Žr. ir Malkinas.

29. *MED-V-*: *Medvenka* (Val.26) upelė Liskavos girioje, pietinėje Jotvoje-Sūduvoje, plg.: *Medvīgalis* 1. (234 m. aukščio kalnas) (Anž), *Med-v-ia+gal-is*, *Medvēgalis* 1 (LKV), *Med-v-ē+gal-is*, žiemvakariau Kaltinėnų vls. Tauragės aps.; *Medvinkų k.* (LAV.2), *Mėd-v-in-k-ų*, Alytaus aps. Antakmenio vls. *Medvišiai k.* (LAV. 125), *Med-v-iš-iai*, Marijampolės aps. Balbieriškio vls., ir kt.

30. *MĖTÀ* 4, lenk. *Netta*, upė žr. *Malv. giria* (Val. 28) ir Bg, Lkž. LXXVIII § 112 bei Bg, ršt. 1 525 *Metellen*. Ji teka ties Augustavo mst. per *Metà*, lenk. jez. *Necko*, ežerą ir yra Bebras dešinys-šiaurinis įtakas istoriškai politiškai perdaug komplikuotoje apylinkėje, kuri dar laukia Lietuvos istorikų nušvietimo.

31. *MIZ+GIR-*: *Mizgiry bžk.* (Val. 18) Slanimo aps. Pervalko girioje. Dėl visko plg.: *Mizgiriai* ir *Mižgiriai k.* (LAV 122) *Miz+gir-iai* ar *Miž+gir-iai* Kretingos aps. Veiviržėnų vls..... Šaknys *miž-*, *miž-*, *miž-*. Jei ana šaknis *Miz-(+giry)* nėra *miž-*, o yra pvz. *miž-*, tada būtų galima spręsti, kad pvz. nuo žodžio *mižas* "sodžiaus laukugalės ar galumiškės trumpas padalinimo rėžis, stukas" (Dov.), ir tada *Miz-giry* būtų nelyginant "mižo giria,-ios", t.y. didelis miško koks pakraštys, kokie pakraščiai. Bet greičiausia, pirmasis sandas bus nuo ž. *miškas*: "miško girios", kaip žmonės sako didelio miško pakraštinius miškus: "Lepšynėse miško girėlėse, Biržų aps. Joniškėlio vls.; ir dar plg. *Miškogaliai k.*, vok. *Mischkogallen*, Šilutės aps. Saugų par. (Klv. 46), *Mišk-o+gal-iai*, ir kt.

32. *NARÀ* (Vigando kron.), *Narva* (Val. 28), lenk. *Narew*, rus. *Narióv*, jos žiotys 27 km į šiaurę nuo Varšuvos mst., žr. Baltvyžio ir Bielsko girios, bei Svisločiaus upė. *Nara*: 1361 m. . . .transvade-re *Naryam*. . . (Vig. kron. 108 p.), **Nar-ij-a*; 1394 m. ad *Nare*, išn. 35: *Narew* (Vig. kron. 354), *Nara*; 1378 m. Magister Wynricus. . . descenditque usque ad flumen *Nare* et in Wisla per Poloniam et cum preceptoribus suis ascendit in Thorn, išn. 19: *Narew* (Vig. kron. 240), kur kronikininkas Vigandas Narps-Narevo upės nelaiko Lenkijos upe; 1379 m. flumen *Nar*, išn. 28: *Narew* (Vig. kron. 234); 1379 m. frater Theodoricus commendator de Balga. . . intrat Russiam, stetit juxta fluvium *Nur* dictum. . . Priske et Camentz devastando, o išn. 16: *Nur* est *Narew*, o lenk. *Nur* znaczy *Narew*; *Priske* aiškina, kad lenk. *Brzesc* "L. Brasta mst. PB", o *Camentz* — *Kamionka* "bus *Kamieniec Litewski* mstl. Baltvyžio girios pietuose PB" (Vig. kron. 232); 1393 m. in *Naram* "Narw"

(Vig. kron. 346). — N a r t a (XIV a. lot. Nartze, vok. Naritzen, kamienas N a r - t - arba N a r - T t -, A r e t i s, Ar-et-is (Toep-peno žml.), lenk. O r z y c — Naros - Narevo dešinys-šiaurinis įta-kas (Bg. Lkž. LXXIII §91), jungiąs Galindą su Jotva-Sūduva; N a r v à 4, lenk. Narwa (Anž) — Nemuno dešinys-šiaurinis įtakas ties Dokuda-va mstl., į pietryčius nuo Lydos aps. mst. Red. past.: prof. Kolupai-la Narą - Narvą rašo Narvis (žr. L.E. XX t. 18 psl.). Ivairuojančios šaknies N a r-, N e r-, N T r-, N o r-, N i u r- vietovardžių baltų žemėje yra sėte prisėta, net ir Rytų Galinduose. Žr.:Bg. TŽ. I. 1923 32 p. Naroplia, Neratovka, taip pat čia Ner - ir žr. Svisločius upė.

33. NEGŪNA: N i e g u n a; do riečki N e g u n i; a riečkoju Niegunoju (Val. 16). Ji ryši su Grivda — Ščaros, Nemuno aukštupio kairiu - vakariniu įtaku Slanimo mst. srityje, Liubickaja girioje (žr.), o upėvardžio sudėtis bus N e g - ū n - a, kaip Neg-ot-yn-as 1 (Anž), lenk. jez. Niego-oc-in, vok. Loew-en-t-ien-S., New-ot-in- S. (Toep-peno žml.) ežėras Prūsų ežeryne; N ā g - o t - a s, vok. Nog-at — Vys-los žemupio dešinys-rytinis ištakas į Aismarių pietvakarinę dalį.

34. NETUPA - "Net+up-ė" (Val. 31) upelė Kuznicos girioje, vidu-rinėje Jotvoje-Sūduvoje, bus analizės Net+up-a, kaip Mēt+ežer-yn-ai 1, bžk., vok. Gr. Friedrichsdorf, surus. Gastellovo, Pakalnės aps., M. Lietuvoje; ir žr. Mėta upė, taigi N e t + "upė", o dėl šaknies N e t - plg. N e t i ē s i s 2, ež. (Anž) Valkininko gst. apyl., Alytaus aps.; Net-iēs-is, jei ne Ne-ties-is; N e t y n a i k. vok. Nettiennen, Isru-ties aps. Jurbarko par. (Klv. 47) Net-yn-ai; N e t o n i a i k. (LAV 76) Net-on-iai, Kauno aps. Raudondvario vls.; kitokių šaknų: N a t a i - č i a i, Kėdainių aps. Grinkiškio vls.; N u t a u č i a i k. (LAV 303), kamienas gal Nu(?) + taut-, Šiaulių aps. Kuršėnų vls.

35. PAPILĖ būty: rus. P o p i l i a upelė ta, kur Anž. yra P r i ē - p i l ė, lenk. Przypila — Totorės (Lašišinės įtako) kairys-žiemvaka-rinis įtakas vakariau Gardino mst., Sūduvoje-Jotvoje-Dainavoje. Stp. Kolupaila, Nemunas 88-89 p. rašo: "Lososnos (=Lašišinės PB) žem-upiu ir jos intako Tatarkos (=Totorės PB) — P r i p i l i j o s (=Pri-pil-ij-a "Papilė upelė" PB) slėniu, kaip spėja geologai, Nemunas prieš amžius tekėjo į Bebrą ir toliau į vakarus. 1837 metais Lososnos (=Lašišinės PB) šlaite buvo rasti mamuto griaučiai su ilgiausiomis iltimis". — Papilės ir Lašišinės upės ir Nemuno staigusis vingis bei čia Gardinas yra įdomus baltų žemės kampas, kur istoriniais laikais buvo smarkiai ir nuolat gulamas vakarinių ir ypač rytinių slavų, kuris ir dabar tebegulamas, ir užtat Gardinas su savo apylinkėmis S. Rusi-jos yra iš Lietuvos valstybės atimtas. Rusų istoriografija ir lig šiol, net juo tvirčiau ir akiplėšiškiau pabrėžia Gardiną rusų esant įkurtą, o mūsų tyrinėtojai tam lyg ir pritaria ar bent supasuoja. Gardino įku-rimo klausimas privalo būti iš panagių pertyrinėjus išaiškintas. Čia, matome, yra sritis, kur, kaip įprastinai baltuose, randama vietovar-džiuose ir šaknis p i l -, kalbanti liudijanti, kad Gardino įkūrėjais tē-galėjo būti baltai: lietuviai jotvingai. Tuos pačius pilies įkūrėjus liudi-ja ir Gardino strateginė pozicija, reikšminga tiems, kas Lietuvos

valstybę kūrė ir ją valdė: Gardino pilis Nemuno staigioje kilpoje, upės dešinėje pusėje, Vilniaus pietvakariuose, Lydos vakaruose, iš rytų pusės apsaugota Katros (Nemuno dešinio įtako), taip pat aiškiai gintis nuo vakarų, kur želia didžiulė Augustavo giria, pro kurią į rytus dažnai selindavo vokiečių kryžiuočiai, ir nuo pietų bei pietryčių, iš kur atsi-
puldinėdavo rytiniai slavai. Tuo tarpu Gardino pilis turi atvirumą į šiaurę Kauno - Vilniaus ruožo link, ir ši aplinkybė sako, kad Gardinui, lietuvių statytam, jokio pavojaus iš Lietuvos centro negalėjo grėsti. Gardinas buvo be galo geras Lietuvos gynybos punktas. Jis priklauso ir Kauno - Gardino Nemuno tarpo ginamųjų pilių serijai. — Dėl kamieno P a - p i l - plg.: P a p i l ė 2, lenk. Popielany, mstl. (Anž) "Papilėnai" prie Ventos upės, Šiaulių aps., ir kt. Žr. Lašišinė upė.

36. PERVALKO giria, pušča Perevolockaja (Val. 18) Slanimo aps.; žr. Bg, TŽ, I. 1923. 34 Perevoloka ir plg.: P é r v a l k a 1, vok. Perwelk, bžk. (Anž.), Per-velk-a, Kuršmarių kopų juostoje; P é r v e l k a s 3a, lenk. Przewalka, bžk. (Anž), Per-valk-as, Nemuno dešiniame-rytiniame krante, piečiau Druskininkų mstl., dabar iš Lietuvos atimtas ir jo šiauriniu šonu eina S. Rusijos (Gudijos TSR) siena.

37. RĖŽ-, raiž-: P o d r i e ž j e dv. (Val. 4) "pana Semaška" nuosavybė, Černogorodskaja pušča ir plg.: R ė ž ā v a s 2, vok. Reh-sauer-S., ež. (Anž.) Rėž-av-as, vakariau Unguros aps. mst. Prūsų ežeryno šiaurėje. Režgaliai k. (LAV. 119), Rež-ar Rėž-+gal-iai, Kretingos aps. Platelių vls..... Šaknis R ė ž -, — R a i ž y t i, -o, -ė — r ė ž y t i, -o, -ė "brėžti, braižyti" (LKV), braižioti (Dov)", p ā r a i ž a 1 " p ā -raiža" = delčia: mėnuo delčia (LKV); r ė ž i s, -io 2 "rėžimas; nurėžtas galas (LKV), rėžimo žymė (Dov)". Dov: rėžis ir s t u k a s; visas sodžiaus laukas išdalintas r ė ž i a i s "šniūrais", ir jie yra ilgi, ilgiausi, o kur rėžių nebeišeina, ten p a r ė ž i a i s žemę taip pat suskirsto jau trumpais rėžiais, vadinamais s t u k a i s.

38. RÓGARDAS, Ró + gard - as (Bg Lkž. LXXXIV 19, 20) ir Bg, ršt. I. 476 § 180), Raigardas, lenk. Rajgród (Anž), lietuvių statyta pilis, mstl. prie Rogardo ežero. Rogardo pilies pastatymą Vigando kronika vienaip aiškina, o Lietuvos metraštis kitaip (kung. Traidenis) ir žr. Bg, Lkž. LXXIV § 97. Rogardo ryški gairė dar tebėra užmiršta geografiškai, istoriškai ir politiškai Sūduvos-Jotvos-Dainavos pietuose. — Lietuvos pietvakariniame net 4 tautų (baltų, germanų-vokiečių ir vakarinių bei rytinių slavų) politinių interesų susikryžavimo kampe, ir žr. Bg. ršt. I. 523.

39. SKARDA, lenk. - vok. Skroda, XIV a. lot. dok. fluvius S c a r d e, o XIV a. vok. dok. dannbis do der S k a r d o fallet in die P i s s e (Bg, Lkž. LXXIII § 91) ir Bg TŽ, I. 1923. 37 p. Skorodka). Skarda yra Pisos žemupio kairys rytinis įtakas, tarp Prūsų ežeryno ir Naros-Narevo upės, Kalno (lenk.-vok. Kolno)mst., Staviskių (lenk.-vok. Stawiski) mstl. ir kitų mūsiškių vietovardžių krašte, galima sakyti, Sūduvos-Jotvos-Dainavos tolimuose pietvakariuose, Galindos kaimynystėje, net dar ir pačios Galindos pietinėje (pietrytinėje) dalyje, nes atrodo, kad net ir Lomžos miestas prie Naros upės (Lomžos apylinkėje turėtų būti L a m a

s i l a ''lomos šilas''; Bg, Lkž. LXXIII §§ 91, 92) dar yra Galindos ir Jotvos-Sūduvos (kaip kiti sako Jotvos-Sūduvos vietoje — tik okupacinį vardą: Mozūrai) riboje XIV amžiuje..... Galinda nušluota anų laikų genocidu. Vokiečių ir Lenkijos vadai sutartinai paskui mozūrais nusėjo šią baltų šalį, kaip jų iš tikro visai neblogi mokiniai S. Rusijos vadai dabar yra pasielgę su Mažąja Lietuva, Lietuvos valstybės rytais, Karela, Latgalos kaikuriomis sritimis.

40. SKRADOVO vročišče (Val. 15) Slanimo - Zagriveckoje girioje baltų liet. *S k á r d - a v - a, plg.: Skardamiškė vsd. (LAV 371), Skard-a+mišk''ė.....

41. SLĀNIMAS 1, lenk. Słonim, Slonim (Val. 15), vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje, prie Ščaros vidurio. S l a n - i m - pradinis garsų junginis S l a (n) panašus į S l a (j) ir žr. Šlaja upė, sl. S l o (n) ir S l o (j). Jei baltų S l a n - iš S a l n - tada plg.: S a l n o r i a i 2 vsd. ir ten S a u n o r i a i k. (LAV. 298) Šiaulių aps. Kruopių vals., Sal-n-ór-iai ir Saun-or-iai.

42. SURM-: S u r o m i n k a (Val. 15) upelė Slanimo girioje, bus iš *S u r m - i n - kamieno ir plg.: S u r m a n t a i k., dv. (LAV.200), Sur+man-t-ai, Raseinių aps. Girkalnio vls. plg. vtv. Surminnen Unguros aps. (Trtm PN. 101), Prūsų ežeryno šiaurėje M. Lietuvoje, Surm-in- (-ė, -a, -as), Sur+min-iai.

43. SVISLOČIUS 1 (Anž) lenk. Swisłocz — Nemuno kairys pietinis įtakas ties Katros žiočių srityje..... Kita S v i s l o č i u s upė teka iš Beržūnos versmių apylinkės į pietryčius tuoj propirmąją slavų koloniją XII a. Izaslavl', per Minsko miestą, Dniepro linkan..... Ipatijaus kronikos posakis ''so Visloč'skym'' 1256 m. 831 p. rodo, kad upės vardo S v i s l o č seniau būta ištariamo V i s l o č'. Savo sudėtim upės vardas Visl-oč'//V i s l a niekuo nesiskiria nuo šių upių vardų: I s l o č'//I s l a, N a r o č'//N a r y' (iš rus. sen. N a r o v', klm. Narvi, lenk. Narew). Galūnei - o č' - liet. k. atliepia - a k i s, kurį aš randu šiuose trijuose varduose: 1) Alszakis (=Alšiakis?) — lewy doplyw Olsy, prawego doplywa (ne Świętej, bet) Strawy.S.VII. 494: A l š i à — Jezno par. upė, 2). M e r š a k i s — Lielupės įtakas ties Žeimeliu Mt.I 229, 3) V i š a k i s, - i o — Šešupės įtakas (Bg,TŽ.I.1923.15).

— I z i a s l a v l i s, dabar lenk. Zaslav, 20 km į žiemvakarius nuo Minsko. Ties Iziaslavu - Zaslavu kiek vakariau ėjo ir Lithuania Propria 1566 metų siena, kuri nusisuka į žiemryčius ir pietvakarius. Iš to galima spręsti, kad baisiausias slavų gulimas tada (XII a.!) buvo pačio Nemuno aukštupio. Betgi rusų metraštis XII a. ''Poviesti vremennych liet'' ten kitų slaviškų kolonijų dar nemini. Ir XVI amžiuje, ir dar vėliau čia Lietuva aiškiai tebeatlaikė savo visiškai ryškią rytinę etnografinę ribą.

44. ŠČARĀ 2: Ščara (Val. 16), rus. Ščara, lenk. Szczara — Nemuno įtakas Mastų mstl. apyl. ryčiau Zelvos žiočių..... Ščara iš sen. rus. Š č a r j a (Ipatijaus kron. 1253 m.) = baltų *Skėrijā: pr. S k a r a — Priegliaus upė (Hennenberger, Die See-Stroeme und Fluesse - Namen 18) iš baltų S k a r ā (Bg. rāt. I. 530 ir Bg, TŽ I 1923. 38).

Šaknies S k a r - S k è r - vietovardžių apščiai turime.

45. TEMRA, Timra: T e m r a riečka (Val. 22) Lašišinės girioje, taigi vidurinėje Jotvoje-Sėduvoje. Antra T e m r a - Jaseldos kairys-šiaurinis įtakas iš *Timura, kaip liet. upėvardžiai I n d u r à, V i n t u r à (Bg, ršt. I. 530; Bg, TŽ. I. 1923. 38) ir žr. pries. - ur-; ji teka pietinėje Jotvoje-Sėduvoje. Plg. Timbra I, vok. Timber (Anž) — Labguvos aps. Gilijos par. (Klv. 61, 71), Nemunyno sistemoje, amžiais buvusiame Nemuno pačiame žemupyje, M. Lietuvoje; Tim-b-ra, #*Tim-b-ūr-ra.

- UR -, -(u)r - priesaga: Indurà-Indūrà, Temra, Timbra, Ut-ur- (Otorà, Val. 7), Vinturà, *Žigura - *Žīgura (žr. Zgiera upė) . . . upėvardžiai; plg. pavardė - Utura (Red.).

46. VYSLA, lenk. Visła, vok. Weichsel, o prūsų V i k s l a, iš kur vok. Weichsel (Bg, Ksn. 74, Bg, ršt. I. 521 ir Bg, TŽ. I. 1923. 15), žr. Visla upelė ir Svisločiaus upė. Bet kokiu 200 km ilgio Vyslos žemupys prūsų buvo vadinamas ne V y s l a, V i s l a . . . bet senąja upėvardine lytimi V ĩ k s l a. Kad ten pavysliais nuo seno buvo baltų (nesvarbu, ar I a. po Kr. tacitiniu Aestiorum gentes, ar II a. po Kr. Ptolemėjinių G a l i ' n d a i kai S o u d i n o i', ar vėliau p r ū s o vardo) gyvenama, tai rodo, jog į tą pavyslį atsikrausčiusi germanų giminė tik iš ten rastųjų begyvenančių prūsų (-tų baltų) rastojo baltiškos lyties upėvardžio V ĩ k s l a pasidarė sau, tiesa, naujesnę ir savesnę upėvardžio lytį W e i c h s e l. Germanai plačiame regione į pavyslį atėjo iš vakarų pusės, per Pameraniją, ir kaip rodo Weichselio pasisavinimas iš baltų (prūsų) V i k s l o s, tuo būdu pakelyje nebus radę ten niekur dar slavų gyvenant, nes, jei ten jie būtų buvę slavus radę, tai pirmučiausia būtų buvę pasisavinę slaviškosios lyties V i s l o s . . . upėvardį. Juo labiau tuomet slavų dar nebūta Vyslos viso ilgo žemupio dešinėje - rytinėje - aiškiai baltiškoje pusėje

VISLA (Val. 8) upelė Pinsko girioje ir V i s l i c a (Val. 14) upelė, Vi(?) - sl- ic -a, Kovniatinskogo bžk. girioje, taip pat Pinsko girioje, — ar ta pati ar tos dvi teka Pripetės kairiame šiauriniame šone; žr. Vysla upė.

VISTVA upelė (Val. 180) Gardino srityje Žoroslav bžk. apylinkėje iš liet. *V e i s t u v a (Bg, ršt. I. 521 § 29), Veis-t-uv-a, o šaknies V e i s -, V i e s -. . . vietovardžių gana yra baltų žemėje; dar žr.: Bg TŽ. I. 1923. 41.

47. VYTAUTAS iš Vyd+taut-as, plg. T a u t + v y d - a s: do V i t o v t o v a K o l o d e z j a vročišča Nadlev (Val. 14) „Vitovtov Kolodez' "Vytauto šulinys" Gačių bžk. girioje, Pinsko valsčiaus, pietinėje Jotvoje-Sėduvoje. Ši žinia pravarti ir Lietuvos kultūrintojams istorikams.

48. VĖŽ -, Veiž-, Vyž-, Viž-, Viš- :Šiuo reikalu P. Būtėnas pateikia plačias išvadas, ryšium su (upėmis) Nevėžomis žvelgia į Lietuvos proistorę, tai ištisas platus straipsnis, kurį trumpai, ar ištraukomis būtų sunku nusakyti. Jis eina ištisai pabaigoje. Žr.:eil. nr. 51.

49. ŽEG-OT- ar Žag-at-: ot vročišča Žekgotina i rieki Turi idet do riečki Skorči (rašo ir : ot Korči) (Val. 5) Kovelio-Nujno girioje, Pripetės aukštupyje, ir plg. : Ž a g a č i a i, Ž a g a t a i k. vok. Szagatten, Šilutės aps. Verdainės par. (Klv. 66), Žag-ač-iai žemaitiška lytis, šiaipjau Žag-aič-iai; Ž a g a t p u r v i a i k., vok. Szagatpurwen, Šilutės aps. Saugų par. (Klev. 66), Žag-at+purv-iai; Ž a g m a n t a i k. vok. Szagmanten, Pagėgių aps. Viešvilės par. (Klv.), Žag+mant-ai; Ž e g ū n i ū vsd. (LAV 495), Žeg-ūn-ių yra ir Žag-ūn-is pav., Panevėžio aps. Kupiškio vlsč. Ž e g ū n i ū k. (LAV 495) Ukmergės aps. Pagirių vls.

50. ŽIOK-: do mylničišča Ž a k o v a (Val. 29) Sidros upės srityje, vidurinėje Jotvoje-Sūduvoje — arba *Ž i o k - a v - a arba *Ž i u o k - a v - a ar stačiai *Ž i o k a arba *Ž i u o k a. Antra yra: i proide Žakou 1251 m. (IL. 812, Sj 180/I), kuri gyvenvietė yra Alėckos (lenk. Marggrabowa) aps. mst. apylinkėje (Bg, Lkž. LXXV 26)..... Trečia yra : Ž a k a i - Klampupėnai, vok. Klampupoenen, Gumbinės aps. Nybudžių par. (Klv. 66), Žak-aĩ, Klamp+up-ėn-ai, čia prijungtini asm. S o k e C I, 156 (1338 m.) = Md.478 ir Z o k e C I, 156 (1336 m.) = Mr. 165 Rėšliaus (vok. Roessel) mst. srityje; Z o k e 112, 9 (1332 m.) Labguvos apyl. (Trtm. PN. 96).

51. VĖŽ-, Veiž-, Vyž-, Viž- : A Vižvoju riekoju poltory mili do vročišča L a v pušči Kovel'skaja-Vižovskaja (Val. 7). Ten teka V i ž - v a (Val. 7), gud. Vižva, lenk. Wiżwa — Pripetės pačio aukštupio dešinys - pietinis itakas, Užpripetyje. V i e ž a n k a (Val. 28) upelė Bielsko girioje, pietinėje Jotvoje-Sūduvoje, tuoj į vakarus nuo B a l t v y ž i o - B i e l o v i e ž o girios. V i a d -, V i a ž s k o j e giria (Val. 13) Pinsko girioje. Pušči Pinskoje volosti V i a ž s k o e: počinaet'sia granica ot ozera Svieticka (= Šventytis ež.), v ktorom ozerie poddan- yje ego milosti gospodarskie V i a d i a n e tretiuju čast a pana Kiščiny liudi Vygonošči (= kaimas tuo vardu) dvie časti majut' (Val. 13), — tie V i a d i a n e ir yra volosti V i a ž - s k o e. Dar kaimynystėje prisideda Balt+v y ž - i o ar Bal+v y ž - i o, sl. Biel-o+v i e ž - skaja, giria, ir ne tik Jotvoje-Sūduvoje, bet ir kitur baltų žemėje aptinkame panašių šaknų vietovardžių. Jų klausimas nėra galutinai išspręstas ir jų reikšmė nėra pa- baigta išaiškinti. Tėra aišku, kad tokios šaknies vietovardžių daugiausia randame platesnėse ar plačiose žemės slėsnienose ir miškeliuose ar didžiai miškinguose plotuose. Čia pajieškotina tokiai reikšmei artimų bendrinių žodžių. Lietuvių kalba turi v è ž ē 4 ''ratų, rogių pėdsakas'' arba p r ó v è ž a 1 (LKV), pravėža 1 (Dov); v è ž ū s 3 ir v è ž l ū s 4 ''roplių rūšis, želvys (testudo)'' (LKV). Iš čia šaknis v è ž - gal labiau tinka kamieno N e - v è ž - arba vien šaknies V è ž - vietovardžiams. Bet šaknies V è ž - vietovardžiai nevysi yra nuo žodžio v è ž ū s, kaip, ir žinoma, pats upėvardis N e - v è ž - i s ar vtv. V è ž - i a + d u o b - è (žr.) Buvo laikas, kai buvo sakoma, jog N e v è ž i s upė n è v è ž a, t.y. lėtai teka, nors ir iš dalies šita yra tikra teisybė; arba — kad ji v è ž i ū neturinti, o ji vėžių kaip tik turi. Lietuvių kalboje dar yra v y ž à 2 ''karninis apavas'' ir v ý ž -

ti, -ta, -o "pinti vyžas" (LKV), o tautosakoje "výškit vŷžos, trŷpkít vŷžos!" (Dov.) Tarp čia duosimų panašios šaknies vietovardžių, suprantama, bus ir v y ž o s kilmės, dar daugiau reikšmės, vietovardžių, ir aš nesilimu atskirti, nes ir ne tos daiktinės reikšmės vietovardžiai semantiškai, atrodo, artėja prie to paties. Tokie vietovardžiai, kaip V è ž i a d u o b è vsd., V è ž i u s upė, V è ž l a u k i s, V y ž è, V y ž i n t à, V y ž u n k a, V y ž u o n à, D i d v y ž i a i, N e v è ž i s. . ., savo reikšme, greičiausia, išskiria žodžius v e ž è, v è ž y s, v è ž l y s, v y ž a, ir, griežtai imant bei į šalis nesidairant, reiktų pripažinti, kad jų šaknys v è ž- ar v y ž- iš senų senovės bus reiškusios ir dabar, kad ir apiblukusiai, bus tebereiškiančios kokią slėsnį medžių ar krūmų priaugusią prisiraizgusią prisipynusią arba ir stačiai dabar bekrūmę vietovę. Šiek tiek pavyzdžių: V e i z d a s, Veržė upė, vok. Werszefluss, teka pro Šlaunių k. Pagėgių aps. Katyčių par. (Klv. 71); V è ž a i č i a i 1 bžk. (Anž), V è ž a i č - i a i, ryčiau Gargždų vls. Kretingos aps., ir k. (LAV 209) Raseinių aps. Kelmės vls.; V è ž a s 1 — Jūros kairysis įtakas Raseinių aps. Kvėdarnos vls. (Bg. ršt. I. 503; žr. Vėžius); V è ž i a d u o b è vsd. (LAV 490.), Vėž-ia+duob-ė, Ukmergės aps. Kurklių vls., netoli N e v è ž k a vsd. (žr.), — taigi, abu vietovardžiai yra nuo N e v è ž è upės vardo; V è ž i u s 2 (Anž) — Jūros kairys-rytinis įtakas piečiau Kvėdarnos vls., Raseinių aps., ir žr. Vėžas; V è ž l a u k i s (rašo trm.: Viežlaukis) k. (LAV 224), Vėž+lauk-is, Raseinių aps. Šiluvos vls.; V è ž u p è (rašo: Vežupė), vok. Weszupp, teka pro Širvintos mstl. Pilkalnio aps. (Klv. 72), Vėž+up-ė; V è ž - u p i a i (rašo.trm.: Viežupiai) k. (LAV. 150), Vėž+up-iai, Mažeikių aps. Vegerių vls. ir kt. — N e - v è ž - kamieno vietovardžiai geografiškai neišeina iš N e m - u n - kamieno vietovardžių replių, t.y. jie yra išsprauti pietuose tarp Nemuno (nuo Gardino mst.) aukštupio ir į šiaurę ligi Nemunėlio upės. Tarp Nemuno ir Nemunėlio aiškios yra dvi n e v è ž i n è s linijos: I-oji linija nuo Zietelos lietuviško valsčiaus, Nemuno ties nemunine N e v è ž a (Neviša) į šiaurę per Lydos apylinkę, Merkio aukštupį, Vilnių su Vilnios upe ir Neries vidurupiu, Kurklius su virintine N e v è ž e iš N e v è ž o ežero, didžiojo nemuninio N e v è ž i o versmėmis, Anykščių — Utenos tarpą, Šventosios aukštupį ir Nemunėlio aukštupio Rokiškio apylinkės nemunėliniais N e v è ž i a i s; II-oji linija Gardino — Kauno ruože N e m u n o vidurupis, N e v è ž i s, L è v u o, M ū š a ir N e m u n è l i o žiotys Ltv. Žiemgaloje, kur šita linija lietuvių reikalams galėjo būti ir vakarinė gynybos linija per Lithuania Propria vidurį; III-oji, nebenevėžinė, linija galėjo būti prakerši nuo Nemuno versmių į žiemryčius per Minsko apylinkes, berezininės Nemunicinkos upelę į Vitebsko - Smolensko tarpą, taigi į Dauguvos aukštupį. Iš visos baltų žemės šitos trys linijos skrodžia lietuvių centrinę sritį, rodančią ankstyvą lietuvių valstybinio susitvarkymo branduolį savo politiniame apyaušryje. O šiaip jau ta sritis yra lietuvių aukštaičių šalis, pietuose ir pietvakariuose susisiekti su Jotva-Sūduva, niekaip negalimos atskirti nuo

anos branduolinės srities vienodo geopolitinio pobūdžio ir gyventojų baltų gimininių interesų; vakaruose su žemaičiais ir kuršiais, savaimė nesiskiriančiais su ana branduoline sritimi; žiemvakariuose su žiemgaliais, anos branduolinės srities tiesioginiu avangardu ties Rygos įlanka; šiaurėje su padauguviniais sėliais; šiaurėje ir žiemryčiuose su savo ir sėlių kaimynais latgaliais – latviais, dėl istorinių baisių sąlygų – dėl rytinių slavų žiauriausios ekspansijos buvusių priverstų daugumu persikelti į Dauguvos šiaurinę pusę, dar ilgiems šimtmečiams (ligi mūsų laikų) dalį savųjų paliekant gyventi Dauguvos aukštupio kairėje-pietinėje pusėje ir grumtis su slavų padauguviniu veržimusi vis ir vis į vakarus. Visa baltų žemė turėjo aną branduolį ir visa baltų giminė juto ir suprato politinio susijungimo reikalą ir tą ją kryptimi dirbo. Bet tai jau atskira kalba. – Čia toliau pasijieškokime ano baltų žemės ryškaus politinio branduolio kamieno *N e v ė ž* - vietovardžių: *N e v ė ž a* upė (Aestii I. 99), * *Ne-vėž-a* 1, kuri LE XX. 269 rašoma *N e v i š a* 4, lenk. Niewisza (kimusis š skardaus s vietoje) – Katros (Nemuno dešinio-šiaurinio įtakos) kairys-rytinis 39 km ilgio įtakas apie Berštų bžk., Ščiutino aps.; *N e v ė ž ė* 1 (Anž ir čia buvęs Stepono Kairio "Lietuva budo" I t. 1957 m. 13 p.), o LE XX. 266 *N e v ė ž ė l ė* – Virintos (Šventosios, Neries) dešinys-rytinis 10 km ilgio įtakas ties Kurklių vlsč., su aukštupiu Lukna 29 km ilgio įtakas, tekas iš *N e v ė ž o s* 1, ežero, Utenos ir Ukmergės aps.; *N e v ė ž i s* , -io 1, prieš 60 metų *N e v ė ž a* 1 ir Nevėžis, -ies 1, mot. g. (Dov), rus. Nevjaža, lenk. Niewiaża, XIV a. Newese, Nawesche, Newese (Wb. 681, 682, 686, 693, 709, 710; Aestii I, 98), flumen Nawese (Vig. kron. 250), *N i w e s e* (Vig. kron. 226), Nowese (Vig. kron. 228, o išnašoje vok. Njewjescha, lenk. Niewiesza) – Nemuno dešinys-šiaurinis įtakas ties Raudondvario mstl., 8 km į vakarus nuo Kauno mst.; *N e v ė ž i ū* (rašo: Neviezių) dv. (LAV. 249) Rokiškio aps. Panemunėlio vls.; *N e v e ž k a* (turbūt: Nevėža ar -ėlė) vsd. (LAV 489) Ukmergės aps. Kurklių vls. ir žr. *N e v ė ž ė* upė, (LAV 511) Ukmergės aps. Traupio vls., kur teka didžiojo nemuninio *N e v ė ž i o* pats aukštupys; *N e v ė ž n i n k a i*, trm. Nevežnykai 2, trys dvarai (LAV 165), *N e v ė ž -n -i n k -a i*, Panevėžio aps. Naujamiesčio vls., vsd. (LAV 191) Panevėžio aps. Troškūnų vls., (LAV 511) Ukmergės aps. Traupio vls. – Šaknies *V y ž -*, *V i ž -* vietovardžiai: *V ū ž i a i* 2, bžk. (Anž), vok. Wieszen, o Klv. 66 p. dar ir *V y ž a i*, Šilutės aps., *V i ž a i n i s* 1 ir *V i ž a i n ū s* 3 b, lenk. Wiżajny, mstl. *V i ž a i n i s* 1, ežeras ten ir *V i ž a i n i s* 1 ar *V i ž a i n ū s* 3 b (Anž), *V i ž -a i n -i s*, -ŭs – ten pat Vištyčio ežero pietrytinis įtakas ir *V i š -t -ŭt -i s* 1, lenk. Wisztynieć (Anž), Wisztyner-S. (Toeppeno žml.) ež. iš reikšmės kad tik nebūtų tos pačios šaknies *V i š -*, *V i ž -*, kaip kad plg. upėv. *N e v ė ž a* // *N e v i s a* šaknų *v e ž -*, *v i s -*, o pastaba: kažkur yra tekę skaityti tą ežerą vadinant *D v i š t y č*; vižaininė sritelė Suvalkų trikampyje (yra Lenkijos okupuota); *V y ž a n k i a i*, o 146 p. *V y ž a u č i a i*, k. (LAV 146), turbūt: Vyž-anč-iai su pries. - ant -, nes tai prūsų – lietuvių žemaičių – kuršių pajūrinis tarpas, Mažeikių

aps. Ylakių vls.; V y ž é vsd. (LAV 316) Šiaulių aps. Pašiaušio vls.; V y ž e i č i ū (Videičių) k. (LAV 259), turbūt: Vyž-aič-ių arba Vid-aič-ių, Rokiškio aps. ir vls.; V y ž e i č i a i - Viržaičiai k., vok. Wieszaten, Šilutės aps. Šimkūnų par. (Klv. 66), Vyž-aič-iai, pries. - e i t-, - a i t-, ir žem. - a t-; V y ž e l i ū k. (LAV 539), Vyž-el-ių, Zarasų aps. Salako vls.; V y ž i a i 2, vsd. (LAV 328) Šiaulių aps. Šaukėnų vls.; V y ž i a u š i ū, o 64 p. Vižiausių, vsd. (LAV 64), nežinau, kaip analizuoti, Kauno aps. Čekiškės vls.; V y ž i n i ū vsd. (LAV 430), Vyž-in-ių, Utenos aps. Joniškio vls. ir (LAV 445) Utenos aps. Molėtų vls.; V y ž i n t á 3a (Anž), Vyž-int-a, upelė tarp Utenos ir Linkmenų, teka pro Kuktiškių vls. Utenos aps.; V y ž i ū k., vsd. (LAV 450) Utenos aps. Tauragnų vls.; V y ž o n è l i ū dv. (LAV 233), turbūt: pries. - u o n - — Vyž-uon-ėl-ių, Rokiškio aps. Juodupės vls., (LAV 454) Utenos aps. ir vls.; V y ž u n k a vsd. (LAV 259), turbūt: Vyžuonà ar - ėlė, Rokiškio aps. ir vls.; V y ž u o n á 3a—Šventosios (Neries, Nemuno) kairys-pietrytinis įtakas žemiau V y ž u o n o s , - ū 3a ir V y ž u o n y s - i ū 3a, lenk. Vižuny, mstl., Utenos aps. (Bg. TŽ. I. 1926.16-19; Anž); V y ž u o n a s 1, ež. (Anž), Vyž-uon-as, prie Miliūnų bžk., žiemryčiaus Rokiškio aps. mst., ir kt.; D i d v y ž i a ĩ 4 ir Geištaraĩ 3b bžk. (Anž), 11 km į šiaurę nuo Vilkaviškio aps. mst.; M e d i n d v y ž i o vsd. (LAV 314), Med-in(d?)+vyž-io, Šiaulių aps. Pašiaušio vls., kur antrasis d čia nesuprantamas, o gal trišaknis vietovardis Med-in+did+vyž-, nors kaž; ir kt. Dėl v é ž - žr.: Bg, ršt. I. 507.

NB: Str. autoriaus padaryti išleidimai pažymėti trimis taškais, red. - penkiais taškais. Rašyba palikta be pakeitimų (išskyrus aut.raš.:augštis, augštupis, Vol. . .).

x x x

B.

Čia seka sąrašas vietovardžių (tik dalis jų — būdingesnių), kuriuos P. Būtėnas savo studijoje "Jotva-Sūduva" plačiau (kaip eilės nr. 15 - Drogičinas; nr. 28 - Malv-; nr. 35 - Papilė ir kt.) ar trumpiau yra nagrinėjęs: 1. Bystreža upelė (Val. 6); 2. Bugas Vakarinis - Vyslos įtakas, Bugas Pietinis - Juodosios jūros įtakas; 3. Daig-, Deig-; ostup Dojgkutev (Val. 31); 4. Déd-in-; do vročišča Dieden (Val. 12-13); 5. Derg-, Dirg-; do ostrova Dergov (Val. 21); 6. Drūt-; paniulia Drutevič (Val. 31); 7. Dubita ostup (Val. 24) ir čerez Dubuju (Val. 1); 8. Galda upė, lenk. Gołda; 9. Grivda upė, lenk. Hrywda, Grivda, (Val. 16); 10. Il'sna upė (Val. 2); 11. Indūrà mstl. prie Indūros, lenk. Indurka, upės, Svìs-ločiaus įtakas; 12. Jatra - Aitra upė. 13. Juńdilas asmv., pana Jundila (Val. 18); 14. Kalnas miškas, liesa Kolna (Val. 2); 15. Karč-; do riečki Skorči, ot Korči (Val. 5); 16. Karp-; čerez gory Karpanovič (Val. 29); 17. Kaušas; a ot Kovša (Val. 5); 18. Kird-; Kirdievič pan (Val. 10); 19. Knyšinas, lenk. Knyszyn (Val. 32); 20. Krat-, krut-, lies Krotun (Val. 6); 21. Krinkai, lenk. Krynki, žml. Grinky mst. (Val. 28); 22. Kumialka upė, liet. Kumėlės upelė (lenk. Brzozówkos² Beržinės), Bebras įtakas; 23. Kuž-el-; Kuželičin- gv. (Val. 12); 24. Langà, lenk.

Ľanga — Sokoldos up. įtakas; 25. Lašà, lenk. Łosza — Sokoldos įt. 26. Laun-, Lūn-; Lunin bžk. (Val. 9), lenk. Łuniniec; 27. Levťiališ-či vietovė (Val. 24); 28. Mar-; do bolota Mročnogo (Val. 9); 29. Mič-eik-; Vasko Mičejkovič bortnik (Val. 31); 30. Mil -; ostup Mikovič (Val. 30) ir Mik-as-à (Nemuno įtakas ties Balbieriškiu); 31. Moža —, liet. *Maža upelė - Moročės įtakas; 32. Muchavec (Val. 2), sen. žml. lot. Mucanoc (Mukanok); 33. Mut-v-; a ot vročišča Mutvicy (Val. 14); 33. Nedien-; z rieki Nedienovy do ozera Svieticka (Val. 13); 34. Ner-; Ner'stva upelė, Nerestek (Val. 33), lenk., Niereśl; 35. Nevir-; Nevirov Moch ostup (Val. 22) ir Virà, lenk. Wirenka upė (Valažino aps.) ir Vi-rángė (Nemuno įtakas ties Gelgaudiškiais); 36. Odla (lenk.) up., kamienas At-l-. 37. Pinà upė (Val. 1); 38. Plesk-; do ostupa Pliašči (Val. 15); 39. Pripetė, K. Būga rašo Pripetis, Pripet' (Val. 9), sen. žml. Pre-petij, Pirepetius, Pripetius; 40. Ram-ut-, Rom-ut-; ostup Ramutev zasadnyj (Val. 30); 41. Ren-; Rin-, Rein-, do Renevi nivki (Val. 12, 13); 42. Ritica gv., Ritinė (Val. 20); 43. Rudė, Rude ostup (Val. 27); ir Rudica upelė (Val. 10); 44. Serb-,sirr-; Serebij ostup (Val. 23); 45. Sidrà upė, lenk. Siderka; 46. Skrab-, skreb-; ostup Skrabotinka (Val. 30); 47. Slajà, Sloja (Val. 29); 48. Sokolda, priartėja prie šaknies Skal-d-, Skul-d-, Sokoldka (Val. 29), lenk. Sokołda; 49. Supraslė, Sù-praslis; v rieką Supriasliu (Val. 29); 50. Svorotva — Molčadės įtakas iš liet. *Svartuva. 51. Šatrà, Šatrenka (Val. 12); 52. Šaul-, šiaul-; selo Šaflev (Val. 33); Šerančia ar Širančia; ot Šeranča Broda (Val. 23); 53. Šim-ak-, Šim-ėk-; do Šimakova gaju (Val. 28); 54. Štāb-in-, Sta-bīngis, lenk. Sztabin, Stāb-a+brast-is (lenk. Kamienny Bród); 55. Šven-tytis ež., ot ozera Svieticka (Val. 13), rus. Wygonovskoje; 56. Tiko-tinas, Tikotin (Val. 29), lenk. Tykocin; 57. Turja; v rieką Turju, z rieč-ki Turi (Val. 5, 30), šaknis: Taur-, Tūr-, Tur-; 58. Ut-ur-; rieką Otorà (Val. 7); Vel-es-, Vel-esn-n-, Velesnica bžk, plg.: Veliuonà ir Vėluva; 59. Vit-in-; do broda Vitinovy Kobylų (Val. 2); 60. Zgiera, (lenk.), Bobro įtakas į pietus nuo Štabino, iš baltų - *Zigura, liet. *Žig-ūr-a.

BAIGOS ŽODIS

Sūduvos-Jotvos visas tris juostas (Sūduva-Jotva-Dainava, vidurinė Jotva-Sūduva ir pietinė Jotva-Sūduva) reiktų iš panagių ištyrinėti ir persvarstyti archeologiškai, etnografiškai, istoriškai ir potamologiškai, net ir asmenvardiškai, o vietovardžiai ir asmenvardžiai efektyviai ramsto anas tris mokslo šakas. Sūduva-Jotva-Dainava ir iš dalies vidurinė Jotva-Sūduva, apamai kalbant, abejonių niekam nekelia, kad jos yra baltų lietuviška žemė, nors svetimuose (vokiečiuose ir ypač slavuose), nuostabu, kaip tik šiais laikais, yra užėjusi pvz. "archeologinė" banga tai neigti, suprantama, kad galėtų savo okupacijas baltų žemėje dirbtinai pateisinti. Bet jau toliau į pietus nuo vidurinės Jotvos-Sūduvos maždaug vidurio, kiek galima pastebėti iš mūsiškių įvairių

spaudinių ar pasikalbėjimų su mūsų šviesuoliais, visur ten tėra išblyškęs ar ir visai išnykęs kraštas iš lietuvių intereso. Lietuvių tauta, žinoma, neketina imti politinių pretenzijų bereikšti ir rodyti į panašius baltų žemės kraštus. Bet, jei jie nėra dar galutinai pažinti, tai reikia juos tyrinėti ir betyrinėjant pažinti, nes jų tūris ir turinys gi Lietuvos ir lietuvių tautos istorijos dalis. Jie pažintini dar ir todėl, kad jie baltui tebėra baltiškai įdomus ir politiškai svarbūs kitoms lietuvių žemėms išlaikyti.

Vinco Žemaičio, mano mokslo bičiulio (iš Voronežo laikų) man buvo prisiųsta I-34 psl. iš Valavičiaus Revizija pušč su 100 vietovardžių sąrašu juos panagrinėti. Vieni vietovardžiai atkrito, o kitų apsiečiai naujų prisidėjo, taip kad viso yra jų 150.

I-34 puslapiu teliečia vidurinę ir pietinę Jotvą-Sūduvą — taigi baltų sritį, kuri amžiais nekartą buvo susilaukusi kryžminės rytinių ir vakarinių slavų ir net Vokiečių kryžiuočių bei kurfiurstų ugnies, pasibaigusios mišriąja vakarinių ir rytinių slavų kolonizacija čia. Todėl ir tas tokios srities vietovardžių tyrinėjimas yra sunkus ir painus. Tyrinėčiau, turėdamas mažą laiko, ir tuobūdu ta sritis pirmą kartą čia šitaip yra paliesta. Todėl man gal nebus buvę sunku nusimanančiam skaitytojui ir užkliūti, ar nepataikius, ar ką kitaip išaiškinus, ar nepakankamai išaiškinus.

Trūkiau ir šaltinių, ypač ano krašto smulkaus žemėlapiu. Tad ir negaliu pasisakyti viską kaip reikiant baigęs. Daug vietovardžių nesu palietęs. O Sūduvos-Jotvos-Dainavos (šiaurės) čia nėra, nes to ruožo iš G. Valavičiaus knygos man nebuvo skirta liesti.

Lietuvos Apygyventos Vietos, Kaunas, 1925 m. 735 psl. iš pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 metų surašymo duomenys turi nekirčiuotus vietovardžius ir nemažai klaidų. Bet ta knyga yra stambiausias mūsų vietovardynas, žinoma teturįs tik gyvenviečių vardus. Vartočiau šalia kaikurių kitų vietovardynų (net ir asmenvardynų), kurių kiti taip pat nėra kirčiuoti. Daug vietovardžių negalėjau rizikuoti kirčiuoti. Taip pat nevisur išmaniau klaidingai rašytųjų vietovardžių ištaisyti, neturėdamas kaip vietinių senų žmonių pasiklausti.

Šaltinių santrumpos ir patys šaltiniai

Aestii I: R. Schmittlein, Etudes sur la nationalité des Aestii, I. Baden, 1948, 319.

Anž.: J. Andrius, Lietuvos žemėlapis su A. Salio sudarytu vardynu, Bostonas, 1956, 47.

AON: G. Gerullis, Die Altpreussischen Ortsnamen, Berlin-Leipzig, 1922.

Bg., Ksn.: K. Būga, Kalba ir senovė, I d. Kaunas, 1922, XII-354, o knyga perspausd. Bg., ršt. II.

Bg., Lkž.: K. Būga, Lietuvių kalbos žodynas, I ir 2 sąs., Kaunas, 1924 (CXLIX) - 82.

Bg., ršt I.: K. Būga, Rinktiniai raštai, I t., Vilnius, 1958.

- Bg., TŽ. I.: Tauta ir Žodis, Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys, I kn. Kaunas, 1923.
- M. Bukšs, Latgalų valūdas un tautas izplateibas problemas, 1961, 317.
- Dov.: Dovydai k. Biržų aps. Joniškėlio vls.
- IL: Ipatjevskaja lietopis' - (Ipatjevo vienuolyno metraštis).
- Štp. Klp., Nemunas: Steponas Kolupaila, Nemunas, Chicago, 1950, 237 p.
- Klv.: W. Kalvaitis, Lietuwiszkių wardų klėtėlė su 15000 wardų, Tilžėje, 1910. VII+116.
- LAV: Lietuvos Apygyventos Vietos. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys, Kaunas, 1925. VIII+735.
- LE: Lietuvių Enciklopedija.
- LKV: Lietuvių kalbos vadovas Pr. Skardžiaus, St. Barzduko ir J. Laurinaičio. Bielefeld, 1950, 604 p.
- Ltv. vtv.: J. Endzeļins, Latvijas PSR vietvārdi. Id, sēj. A-J. Rīgā, 1956, XXII + 425
- Matž.: P. Matulionis, Kalnuotumo ir nuotakumo Lietuvos ir jos pakraščių žemėlapis su žymesnėmis apgyventomis vietomis, iš naujo išspausdintas 1918-1920 m. Kaunas. (K. Būgos jis yra koreguotas).
- PB: Petras Būtėnas.
- PN: R. Trautmann, Die altpreussischen Personennamen, Goettingen, 1925. VIII+204.
- Ptolemėjas, graikų astronomas II a. po Kr., Geografija.
- M. Škuj., Latvija: M. Skujeneeks, Latvija zeme un eedzīvotaji, Rīgā, 1927, 752.
- Sonderkarte: Kurland, Livland und Estland (Sonderkarte), antroje pusėje yra ir Lietuvos žymioji dalis.
- A. Spekke, Senie dzintara celi un Austrum- Baltijas geografiska atklāšana. Stokholmā, 1956, XV+113, su Herodoto, Eratosteno, Ptolemėjo ir kt. žemėlapiem ir Baltijas jūra senajās kartēs ar 22 attēliem, Stokholmā, MCMLIX, 50.
- SRP: Scriptores Rerum Prussicarum.
- A. Šapoka, Lietuvos istorija, Fellbach, 1950, 697.
- Tacitus, Lotynų istorikas I a. po Kr. Germania.
- M. Toeppen, Historisch - comparative Geographie von Preussen. Mit einem Atlas in 5 Baenden, Gotha, 1858.
- Wb: Die litauischen Wegeberichte XIV.
- Vig. kron.: Chronicon seu annales Wigandi Marburgensis, equitis et fratris ordinis teutonici Primum editerunt Joannes Voigt et Eduardus Comes Raczyński. Posnaniae 1842, 377 psl. XXXIII caput'ų. Chronica Nova Prutenica sed in multis superfluis verbis descisa inchoataque anno 1293 et terminata anno 1394.
- Vokštž: Vokietijos štabo žemėlapis (smulkus) iš priešhitlerinių laikų.
- Vokž: Vokiečių žemėlapis, -iai iš priešhitlerinių laikų.
- Val.: G. Valavičiaus, Revizija pušč, Vil'na, 1867.
- Kiti tekste šaltiniai yra randami šiuose pagrindiniuose šaltiniuose. Retai pasitaiką šaltiniai arba kaikurie žemėlapiai tekste yra parašyti pilnomis antraštėmis.

ANTROJI DALIS

400 metų (1559 - 1959) sukakčiai paminėti
paruošė ir vertė VINCAS ŽEMAITIS

"LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTIJOS
MEDĖS (GIRIOS) IR ŽVĖRIŲ TAKAI,"

aprašyti
Grigo (Grigorijaus) Valavičiaus
1559 metais.

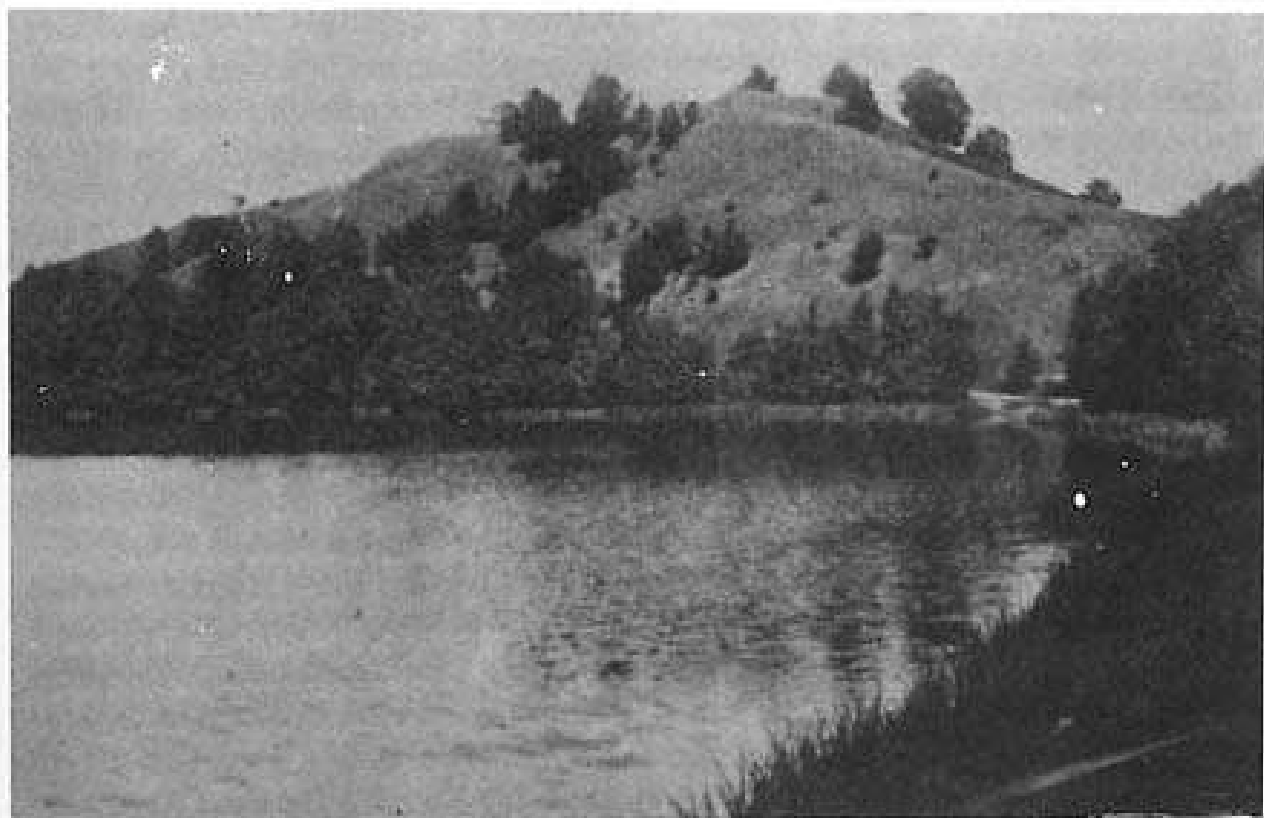
Santrauka su ištraukomis (I-asis skyrius) ir vertimas (II-sis sk.)
G. Valavičiaus "Revizija pušč i perechodov zvierinych v byvšem Ve-
likom Kniažestvie Litovskom". . . veikalo, išleisto Vilniaus Arche-
ografinės Komisijos Vilniuje 1867 metais (I-62 psl.).

Apie tai smulkiau straipsnyje "Svarbesni duomenys Grigo Vala-
vičiaus 1559 metų veikale".

Priedas: Sūduvos-Jotvos-Dainavos (šiaurinės dalies) scheminis že-
mėlapis su XVI a. Grigo Valavičiaus aprašytomis medėmis ir jų apy-
tikrėmis ribomis (žr. žml. Nr. 2).

Čikaga, 1961 - 1962 m.

Vertėjo žodis	101
Medžių aprašymo priežastis ir tikslas	104
Įžanga	105
1. Stirblos medė (Sterbel'skaja) pušča).	105
2. Černogorodo (Černogorodskaja) medė	105
3. Kovelio-Nujino (Kovel'skaja-Njuinskaja) medė	106
4. Kovelio-Vižuvos (Kovel'skaja-Vižovskaja) medė	106
5. Čerčico vaitijos (Čerčickogo vojtovstva) medė	106
6. Kupetyčių vaitijos (Kupetickogo vojtovstva) medė	106
7. Kristoboloto ir Zariecko vaitijų (Christobolotskogo i Zarieckogo vojtovstva) medės	107
8. Foenų vaitijos (Foenskogo) medė	107
9. Kuželyčių vaitijos (Kuželickogo v.) medė	107
10. Gačių kaimo (sela Gati) medė	107
11. Viados valsčiaus (Viažskoje volosti) medė	107
12. Kaunetino ir Sveretino kaimų (siela Kovniatinskogo ir Sveretinskogo) medės	108
13. Slanimo-Užgrivdžio (Slonimskaja Zagriveckaja) medė	108
14. Liūbiškio (Liubiskaja) medė	108
15. Bulių (Bul'skaja) medė	108
16. Pervalko (Perevolotskaja) medė	109
17. Zdituvos (Zditovskaja) medė	109
18. Lašišinės (Lososinskaja) medė	109
19. Bielavičių (Bielavickaja) medė	110
20. Seleco medė (Seleckaja)	110
21. Liškiavos (Lyskovskaja) medė	110
22.-23. Bielsko ir Baltvyžio (Biel'skaja ir Bieloviežskaja) m.	110
24-27. Krinkų-Odelsko, Malviškių, Kužnios-Kuznicos (Krinskaja, Odel'skaja, Molevickaja, Kuznickaja) medės	111
28. Knišino (Knyšinskaja) medė	112
Paiškinimai ir pastabos	112

Sūduvių vado Šiurpio piliakalnis, prie Šiurpilio ežero, Suvalkų apskrityje.
Castle hill of Sūduvian Prince Šiurpis, by lake Šiurpilis in the district of Suvalkai.

VERTĖJO ŽODIS

Tenka pasakyti, kad pirmą kartą apgraibomis perskaitęs Grigo (Grigorijaus) Valavičiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos medžių (senovės girių) ir žvėrių takų aprašymą (Revizija pušč. . .) likau nusivylęs, nes tikėjausi čia rasiąs daug daugiau įdomesnės šiam reikalui medžiagos. Šį pirmą įspūdį (gavo ir kiti pirmą kartą paskaitę), čia gal bus paveikę veikalo neaiškumai ir 1867 metų leidinio maišyta senoji slavų kalba, turinti daug rusų, lenkų kalbų priemaišų ir šiaip klaidų.

Tik pakartotinai skaitydamas įsitikinau, kad G. Valavičius paliko iš tų laikų mums, ne vien miškininkams, labai brangios istorinės medžiagos. Ir šių laikų moderniosios miškotvarkos pats pirmasis darbas, tai surasti ir aprašyti tvarkomojo objekto (miškų masyvo, girios ir kt.) sienas. Tuo atveju G. Valavičių tenka laikyti miškotvarkos pionieriumi.

Visai kitas vaizdas prieš akis atsirado, kai, paėmęs stambaus mastelio žemėlapius, pradėjau juose ieškoti ir tikrinti Valavičiaus aprašytųjų ir paminėtųjų medžių sienas. Suslavinti ir iškreipti vietovardžiai, miškai, upės, ežerai pradėjo netekti vietomis sunkiai įžiūrimo praeities uždangalo ir išryškėjo šių laikų šviesoje. . . Prisiminė anų senovės girių dabartinis kraštovaizdis, kuriuo tiek daug kartų teko gėrėtis, ir šiandien, deja, teliko jo ilgėtis. . .

Šį darbą atlikti man lengvino šios aplinkybės. Vaikystės amžių praleidau istorinės Šeimenos upės krantuose. Ji, tekėdama mano tėviškės (ties Žaliąja) laukais, prieš 400 šimtus metų skyrė dvi didžias Birštono ir Darsūniškio medes. Man dar labiau paaiškėjo, kad kas pavasarį vandens iš krantų išplaunami ar krantuose iš vandens bekyšą apipuvę ažuolų ar kitų kietųjų medžių stuobriai, vadinami šiékštais, tėra konservuotieji šių senovės girių palaikai; upės žvyre randami laumių speniai: skaūspeniai ar kaūkspeniai (belemnitai), priminė čia kadaise buvusį jūros dugną, o randami akmens (titnago) kirvukai, kad čia žiloje senovėje žmonių gyventa.

Vėliau, baigęs Tharandt'e (prie Dresdeno) Aukštąją Miškų Mokyklą ir eidamas Kazlų Rūdos miškų urėdo, revizoriaus, inspektorius pareigas, per 18 metų turėjau progos šių laikų miškus, tų senovės girių palikimą Šakių, Jurbarko, Vilkijos, Josvainio, Kauno, Prienų, Kapčiamiesčio ir Vištyčio plote skersai ir išilgai išvaikščioti.

Visą eilę G. Valavičiaus aprašytų girių skalauja Šešupės upyno vandens, kuriuos kiek anksčiau aprašiau knygelėje "Šešupė ir jos upynas" (1958).

Vertimo darbą palengvino atvejis, kad Marijampolės gimnazijos 4-oje klasėje, rusų kalbos pamokose, teko eiti ir senosios slavų bažnytinės kalbos kursą.

Tik trijų - Perlamo, Perstūnio ir Merkinės - medžių plotų, dėl nelemtos demarkacinės linijos per Lietuvos žemę, neturėjau galimybės atlankyti. Šių plotų etnografinį lietuvišką pobūdį vaizdžiai liudija net ir G. Valavičiaus teiktieji vietovardžių duomenys. Be to šis kraštas, visais laikais buvęs ir palikęs Lithuania Propria dalimi, priklausė senai Lietuvos valstybei: Lietuvos karalystei ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštijai iki paskutiniojo jos padalinimo 1795 metais.

Apie senovės lietuvių (jotvingų-sūduvių) gyventą kraštą į pietus nuo Nemuno vakarų-rytų linijos ties Gardinu, ir apie šio krašto G. Valavičiaus aprašytąsias medes, įdomių duomenų davė Petras Būtėnas "Jotva-Sūduva" studijoje.

Neišsakytai žavus Sūduvos-Jotvos-Dainavos kraštas, mūsų senuolių krauju ir prakaitu visur laistytas, su mėlinais šilais ir skaisčiais ežerais, kuriuose skendi užkerėti varpai, prie kurių šliejasi miegančių didvyrių pilys ir piliakalniai! Ar bebūs kuomet lemta, kad tavi didvyriai iš miego bustų ir, tavo nutildyti varpai iš vandenų iškiltų?! Kas parašys šio krašto tikrą istoriją, su kalbotyros, archeologijos, istorinių dokumentų pagalba, tas, Petro Būtėno žodžiais, bus epochinis vyras, - lietuvių tautai daug gera padaręs. . .

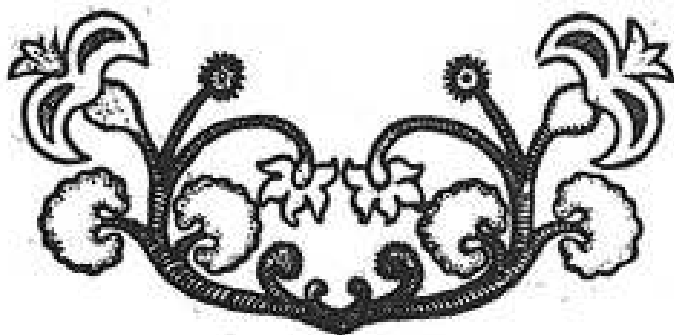
Gyvoji tauta jokiomis sąlygomis negali išsižadėti protėvių palikimo. Savo neapleisk, svetimo nenorėk, skelbia ir krikščioniškoji moralė. Jogailos ir Vytauto Didžiojo 1420 metų laiške, adresuotame ciesoriui Zigmantui, tarp kitko pasakyta: "Sūduvių ar jotvingių žemė, esanti tarp Lietuvos ir Prūsų, yra tikra mūsų tėviškė, iš protėvių paveldėta. . . ir iš mūsų žemių ir sienų niekados neišeisime". (Długosz, IV. 240-6). Todėl mes turime visišką teisę ir būtiną pareigą daryti visa, kad mūsų etnografinės, lietuviškos žemės būtų mums grąžintos.

Kun. Dr. Jonas Totoraitis "Sūduvos-Suvalkijos istorijoje" pateikdamas buv. Suvalkų gubernijos (š. dalies Sūduvos krašto) istoriją, šio krašto kolonizacijos eigą XVI-XVIII šimtmečiuose, dažnai pasiremia G. Valavičiaus veikalo duomenimis. Jis taip pat davė plačią Valavičiaus girių aprašymo santrauką, pradedant Perstūnio (Gardino) ir baigiant Jurbarko medėmis, (žr. "Sūduvos girių suskirstymas" 30-46 psl.) . Baigęs vertimą turėjau progos sutikrinti Dr. J. Totoraičio duomenis su savais, ir radau, kad jie daugumoje sutapo, o ten, kur skiriasi, (rašiau pastabas. G. Valavičiaus veikalo - mano vertimo 2-ajam skyriui, o taip pat ir I-ajam skyriui, ir bendrai viso šio krašto praeities pažinimui, ši kun. dr. J. Totoraičio studija yra pirmos eilės šaltinis.

Nuoširdus ačiū prof. Steponui Kolupailai, p. Jonui Dainauskui už kai kurių senų slaviškų terminų išaiškinimą, prof. Jonui Kuprioniui už suteiktą progą (iš jo pasidaryto fotostato) pažinti Valavičiaus veikalą, miškininkui Antanui Beleškai už scheminių žemėlapių nubraižymą, dr. Petrui Jonikui, Broniui Kvikliui ir ypatingai senam bičiuliui Petrui Būtėnui ir mokytojui-germanistui Jonui Kavaliūnui už kai kuriuos kalbinius patarimus ir pataisas vertime.

Norėčiau, kad šis leidinys nors kiek daugiau įneštų šviesos į mūsų pamirštą ir apleistą Lietuvos sienų klausimą, kuo taip sielojasi inž. V. Žemakis, (žr.: "Sienų klausimu srity tarp Baltijos ir Juodųjų jūrų" psl. 6, 11, 75 ir kt. Čikaga, 1960).

Čikaga, 1963 m. balandžio mėn.

I-asis SKYRIUS

M e d ž i ū (pušč) aprašymo priežastį ir tikslą
pats Grigas (Grigorij) Valavičius (Volovič) šiaip išreiškia: "1558 metais gruodžio 23 d. Petrakave (Petr.kovie) vainiko seime (na sejmie koronnom), dalyvaujant jo karališkai malonybei, šviesiausiai apšvies-
tam Lenkų karaliui, Didžiajam Lietuvos, Rusų, Prūsų, Žemaičių, Mo-
zūrų ir kitų kunigaikščiui, to pat šviesiausio karaliaus Žygimanto Au-
gusto įsakymu, buvau pasiųstas aš, Grigas, Bagdono sūnus, Valavičius,
Mstibogo seniūnas (starosta Mstibogovskij), Gardino miesto burmistras
(gorodničij Gorodenskiij), Čyro (Čirskogo), Varėnos (Voranskogo), Ka-
nevos (Kanevskogo), Dubičių (Dubickogo), ir Želvės (Zel'venskogo) lai-
kytojas (deržavcu), į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštiją sužinoti ir apra-
šyti visas medes (pušči) Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje ir žvėrių
perėjimus (takus), kurie eina iš už Dniepro laukų į Lietuvos Didžiosios
Kunigaikštijos medes, taip pat ir kurti miestus ir sodžius, kur tai tiktų
daryti tinkamose vietose, ir statyti dvarus, kad jo malonybė karalius
galėtų atvažiuoti į medžioklės tose medėse; jo karališka malonybė tei-
kėsi paliepti. . . raštu ir nubraižytu planu viską tinkamai nurodyti, kas
ypatingame jo karališkos malonybės laiške rankos prierašu ir antspau-
du. . . yra parašyta, kaip turiu elgtis ir kur kurioje vietoje, kaip turiu
daryti." (Iš Vilniaus Archeografinės Komisijos 1867 metų leidinio pra-
tarmės).

Pastaba. Taip I-ajam, taip II-ajam skyriuose slavaiški ar suslavinti
vardai, pavadinimai ar šiaip neaškus žodžiai paimti iš originalo teksto,
čia (rašyti skliausteliuose ir pastabose šiais rašmenimis: ѣ - ie; ю - ju;
я - ja; ы - y; и - i; ц - c; ѣ - j; ъ - .; ъ - ' ; х - ch; ш - šč; ш - š; ж - ž;
* = abejotinas, menamas, galimas. Vertėjo pastabos tekste pažymėtos
eilės numeriais skliausteliuose, pvz. (5), (8). . .

ĮŽANGA

Atskirų medžių (senovės girių) (I) aprašymų įžangoje Grigas Valavičius trumpai nurodo kryptis, kuriomis traukia žvėrys per visą eilę karališkųjų medžių. Iš vienos pusės: nuo Kievo, iš už Dniepro laukų, pro Mozyrių, Turovą, Pripeties paupiais, pro Pinską, per Jaseldos upę, pro Slanimą, jie traukia šiaurės vakarų kryptimi, net iki Baltvyžio (Bieloviež) medės. Iš kitos pusės tas žvėrių takas eina iš apleistų laukų nuo Vinicos, Baltosios Cerkvės (Cerkov Bielaja), per Žitomirio medę, pro Lucką, tarp Noblės (Noblja), miestelio ir karališkojo Kuželičino (Kuželičina) kaimo, per Pripeties ir Pinos upes, pro Dolską (Dolzsko) ir Balandinę (Balandiči), pro Kabriną (Kobrynja) ir Pružėnus (Pruženoje), per Muchaveco (Muchavec) upę, per Ilgnos (Il'sna, dabart. Lesna) upę, pro Širšuvą (Šereševo) link Širšuvos (Šereševskoe) ir Baltvyžio medžių.

* * *

1. Žinios apie Lucko raktą (kliuča Luckago) medžių sienas, ypač apie Stirblos (Sterbel'skoe) medės sieną. (2).

Siena prasideda nuo Liubarto Būstinės vietovės (vročišča Stavu Liubartova) (3) ir eina iki Kalno miško vietovės (do vročišča liesa Kolna) (4) pusę mylios šilu ir balom. Nuo Kalno miško siena eina iki Stabuko* ežero (do ozera Stobochova) vieną mylią ir skiria nuo kunigaikščio Romano Sanguškovičiaus žemių, jo Kracevičių kaimo (Kracevickogo sela).

Toliau šios medės siena eina per Vytinės Kumelės brastą (brod Vitinovy Kobylų) (5) Stochotos upę (u rieki Stochota), per Papilio* ir Beržo* balas (ot bolota Popelova do bolota Bereza) į Retumelio* žvėrių varą (6) (ostup Reteml').

Čia yra ponas Vosylius Gulevičius (pan Vasilij Gulevič) su Kačino dvaru (imien'e Kačinskoe), kunigaikštis Mykolas Zbaražskis (Zbaražski) su Pavorsko (Povorsk) kaimu; ponas Mykolas Svinuskis (Svinuski) ir kunigaikštis Mykolas Kurcevičius su Obzyriaus dvaru (Kurcevič s imien'ja ich Obzyrskogo).

2. Černogorodo medė (Černogorodskaja pušča).

Siena eina nuo Akmens vietovės (ot Kamenja) iki Veselos balų vietai (do Bolota Vesela), ir skiria nuo pono Vosyliaus Semaškos žemių, jo Parėžių dvaro (imien'ja ego Podriež'ja). Nuo Sinevos balos (bolota Sineva) siena eina Černevkos upeliu (riečkoju Černevkoju) per Čerio* ežerą (čerez ozero Čerskoe). Nuo Skibarų vietovės

(ot vročišča Skibaru) siena eina Nabruskos upeliu (riečkoju Nabruskoju) ketvirtį mylios į Pakusos* upelį (u riečku Pokos') ir skiria nuo kunigaikščio Bulygos žemių (s knjazem Bulygoju).

Vadinamasis karališkasis Retuvos miškas (Retov lies) yra trys mylios nuo Lucko. Šiame miške karalius leido miestiečiams rinkti tik laisvas malkas, bet jie ėmė statybai medžius, o ponai Borzdobogatye jame gamina pelenus (popely).

3. Žinios apie Kovelio-Nujino (Kovel'skoe-Niuinskoe) medės sienas.

Siena prasideda nuo Žagatėnų vietovės (ot vročišča Žekgotina) ir Turės upės (rieki Turi) ir eina iki Karčios* upelio (do riečki Skorči-Korči). Toliau Ravu (Rovom) iki Kaušų (ot Kovša, k Kovševi) ir pono Svietickio Rakovičių kaimelio. Toliau Sukožkos upe (riekoju Suchožkoju) į Caros upę (v rieku Cor), iš jos į Lok(n)yčio* upelį (k riešcie Loknicy); iš jo į vieškelį, kuris eina iš Ratno miesto link Obzyrio (Obzyr) iki Čartorysko, ir vieškeliu iki Kratūno miško (do liesa Krotun). Nuo Veršių miško (ot Verši liesa, u Veršu lies) į Taučių* mišką (u Tovšč lies) iki Staviškio* (do Stavišča), nuo čia į Bistrežos upelį (k Bystreži riece) ir Bistros (Bystroju) upe į Turės upę (v rieku Turju) prie Žagatėnų (Žekgotina) vietovės.

Sienų aprašymas baigiamas Nujino (7) karaliaus ūkininkų nusiskundimu ponais Gulevičiais, kad jie turi senu papročiu duoti medaus duoklę už žemę, kurią, iš jų atėmę, naudoja ponai Gulevičiai.

4. Kovelio - Vižuvos (Kovel'skoe - Vižovskoe) medės sienos.

Siena eina Vižuvos upe (riekoju Vižvoju), Juoduoju upeliu (riečkoju Čornoju) iki kelio, kuris eina iš Poridubo (Priedaubio*-Poridub) į Vižuvą (do Vižvy), netoli Liubomlės (Ljubomlja) ir Ratno miestų.

5. Žinios apie medžių sienas prie Pinsko miesto. Pirmoje eilėje Čerčico vaitijos (Čerčickogo vojtovstva) medė.

Sienos pradžia šešios mylios nuo Pinsko miesto už Jaseldos upės prie Uturos upelio (za riekoju Jaseldoju, na riece Otorie), Uturos upeliu (riekoju Otoroju) iki Lavų vietovės (do vroč. Lav), o iš čia į Liepyną (do Lipin). Iš Čaevo vietovės siena eina Bebruko upe (riekoju Bobryka), tada keturias mylias Vislos upe (riekoju Visloju) į Naujadvario (Novodvorskoe) ežerą, palikdama dešinėje pusėje Pinsko medę, o kairėje pusėje - jo malonybės pono Trakų (Trockogo) karvedžio (vaidados) Pagostės kaimą (selo Pogost'skoe).

6. Kupetyčių vaitijos (vojtovstva Kupetickogo) medės siena.

Siena eina per Naujadvario ežerą (ozero Novodvorskoe) ir ištekančiu iš jo Bebruko upeliu (riečkoju Bobrok) į Pripeties upę (u Pripet').

7. Kristoboloto ir Zariecko vaitijų medžių sienos (Christobolotskogo ir Zarieckogo vojtovstva).

Siena eina iš Braduvos ežero (ozero Brodvy ištekančia Brastos* upė (riekoju Prosti), taip kad pusė ežero palieka Pinsko Dubaujos (Duboja) kaimui. Toliau - Liaudinos upeliu (riečkoju Ljudinoju), nuo Guoščios (Zgošča) iki Rudytės (Rudica), per Lauko* (Laukuvos*) ežerą (ozero Lukovo) iki Styrės upės (do riekė Styra).

8. Foenų vaitijos (vojtovstva Foenskogo) medė.

Siena eina nuo Styrės upės į pono Zavišos (Zavišica) ir kunigaikščio Dauskaus (Dovskogo) Skarinio ežerą (do ozera Skorina) ir toliau mylią medė. . .

9. Siena tarp Pinsko medės ir Kuželyčio vaitijos (Pušči Pinskoe z vójtovstva Kuželickogo).

Siena prasideda nuo Skarinio ežero (ot ozera Skorina) tada eina į Šatros-Šatrelės upelį (v riečku Šatrenku), iš jos - pusantros mylios į Vytinės balos vietovę (do vročiščā bolota Vitina) . . . Šioje medėje yra jo karališkos malonybės ežeras, prie kurio gyvena kunigaikščio Kurcevičiaus Dryžėnų žmonės (liudi knjazja Kurceviča Dryžane), taip pat ir pono Zavišos Balandinės-Balandyčių kaimas (selo pana Zavisiča Balandičane). Toliau siena eina nuo Sekliuko* (Sklik) upelio į Žetės* (Z.jat') vietovę, Renevos pievutę (nivki Renevy) ir Dėdino vietovę (do vrociščā Dieden); ji skiria medę nuo Vietelės kaimo Ratėnų valsčiaus (s selom Vetelskim Ratenskoe volosti).

10. Gačių (sela Gati) kaimo medės siena.

Siena eina nuo Tekšonės* upelio (ot riečki Tugošany), Baršos (Zborša), Beržinės* (Berezova) upeliais į Nėdienos upę (v riekū Nėdienovu), o iš jos į Šventyčio ežerą (do ozera Svieticka).

11. Viados valsčiaus Pinsko medės sienos (pušči Pinskoe volosti Vjažskoe).

Siena prasideda nuo Šventyčio ežero (ot ozera Svieticka), kurio trečdalis priklauso jo karališkos malonybės Viadėnų (Vjadjane) valdiniam, o du trečdaliai pono Kiščino Vygonoščos žmonėms (ljude Vygonošči), toliau siena eina nuo Tamošiaus Valkos* vietovės (Vulchi Timoševa) iki Vytauto Šulinio (do Vitovtova Kolodezja) (8). Tada nuo Vališos (Vališča) vietovės į Atolo* upelį (v riekū Utolju), iš Atolo* (Utoli) į Mutvytės (do Mutvicy) ir Atrinos-Atrajos* upelius (do riečok Utrinskich). Čia gyvena pono Kiščino Ežeraičių-Ežerėnų* ir Kreigilėnų kaimų valdiniai (Ozeričany a Krejgljucy).

12. Pinsko medės sienos, Kaunetino (Kovnjatinskogo) ir Sveretino (Sveretinskogo) kaimų.

Siena prasideda iš Uturos vietovės (vročišča Otory) ir eina į Riešytės balą (v Riečickoe boloto), iš jos į Žydiatės upelį (v riečku Židjatinku), tada Vislytės upeliu (Vislicoju) iki pono Vilniaus karvedžio (vaivados) Rožčalo (selo Rožčalovskoe) kaimo sienos. Toliau - Vislytės upeliu į Naujadvario ežerą, pro pono Davainos (Dovojny), Trakų karvedžio, dvarą, ir Kraujavos* (Krajuv) kaimą.

Ponas Semenai Fedjuška apgyvendino karaliaus valdinėje žemėje, Gačių kaime, penkis žmones ir nemažai karaliaus žemės sau užsigrobė.

13. Žinios apie Slanimo-Užgrivdžio (Slonimskoe Zagriveckoe) medės sienas.

Užgrivdžio (Zagriveckoe) medės siena prasideda nuo Sur(a)min-tos upelio (ot riečki Surominki) ir pono Viktorino Ivacevičių miestelio, ir baigiasi prie Grivdos-Griaudos* upės (u rieki Grivdy).

Čia Slanimo sekėjai (osočniki) pranešė, kad Abrauskiai (Obrovskie), Trakų vienuolyno viršininko (opata) žmonės užgrobė skersai mylią, o aplinkui keturias mylias, valdinės medės.

14. Liūbiškio (Ljubiskaja) medė.

Siena prasideda nuo Žaltinio* (Zolotoe) upelio ir ribojasi su pono Sultono-Šaltenio* (pana Soltana) mede, jo Žirvietės* dvaru (ego imien'ja Žirovickogo). Žaltinio* (Zolotoe) upeliu siena (9) eina mylią iki kelio, kuris eina iš Slanimo į Liūbiškį (Ljubisčič). Tuo keliu tris mylias iki Riešytės upelio (do Riečicy). Tas kelias skiria valdinę Liūbiškio medę nuo pono Sultono medės, net iki sienos pono Jarošiaus (pana Jaroša), jo karališkos malonybės arklininko (konjuševo), Bitėnų* (Bytenskogo) dvaro. Iš čia ji eina Negūnos (Niegunoju) ir Griaudos* (Grivdoju) upeliais iki Dušnios vietovės (do Došna). Tada Atčos* (Ut.čeju) upeliu - mylią iki Skaros* - Skėrijos* - Ščaros upės (10) (riečki Ščary) ir nuo Radušės upelio (riečki Raduši) iki kelio iš Liūbiškio į Devjatkovičius. Tuo keliu eina siena iki Karčios* upelio (riečki Korošči) ir juo mylią iki Drignės upelio (riečki Drygini), kuris skiria valdinę Liūbiškio medę nuo Bulėnų (Buljany), Slanimo valsčiaus, karaliaus valdinių.

15. Bulių-Bulėnų (Bul'skaja) medė laukais paversta ir valakais išmatuota, jos plotas aplinkui bus apie trys mylios.

Šios medės sienos eina Žaltinio* (Zolotaja), Drignės (Dryginja), Paraisčio* (Poroščeju) ir Griaudos* upeliais. Čia gyvena ponai And-

riuševičiai prie Chvoroščos kaimo ir Meleškai (Meleškoviči) jų Deviatkų (Devjatkoviči) dvare.

16. Pervalko (Perevolot'skaja) medė.

Medės siena prasideda nuo Arebino (Orebin) vietovės ir pono Jundilos (pana Jundila) Busiežo (Buseskogo) dvaro sienos. Iš čia eina vieną mylią iki Dušnios miško (liesa Došna).

Pervalko bartininkai (bortniki) nusiskundė, kad jie anksčiau naudoję barties medžius Pervalko medėje, o dabar ponai Jundila ir Tiškevičius neleidžia.

Toliau siena eina nuo Dušnios iki Ausyčios (Ovsišča) vietovės, kuri skiria Pervalko medę nuo Mizgirio (Mizkgiry) Slanimo valsčiaus, valdinių bajorų žemės. (II).

Tie patys Pervalko duoklės davėjai (danniki) nusiskundė, kad "šie Mizgirio (Mizkgiry) bajorai anksčiau jokio įėjimo į Pervalko medę neturėjo, o dabar, jau bus dešimts metų, kai šioje medėje naudoja barties medžius ir jo malonybės valdinę medę verčia laukais, draudžia mums į ją įeiti, mus muša ir plėšia."

Taip pat pranešė apie grobimus ir sauvaliavimus Rožėnų (Roženoe) ir Studinčių (Studenicy) pono Vosyliaus Tiškevičiaus ir pono Mykolo Astiko (Ostika) iš Kuosavos (Kosovskogo) dvaro ir kad ponas Ivanas Chribtavičius, per savo žmogų Sviridą, grobia Jarutės (Jaruckoe) valdinę medę. Ponas Suchodolskis ir ponia Meleškienė (pani Meleškova) daug Jarutės (Jaruckoe) medės laukais pavertė, visi jie neleidžia kitiems įeiti į valdinę medę.

17. Zdituvos (Zditovskoje) medės sienų aprašymas.

Pavažiavus iš Zdituvos - Užditvio* dvaro (s dvora Zditovskogo) apie mylią, prasideda Zdituvos (Užditvio*) medės siena nuo Palagino (Polagina) vietovės ir pono Vosyliaus Tiškevičiaus Sparuvos (Sporova) dvaro laukų siena. Iš čia siena eina iki Dobilo* salos (do ostrova Topila) ir nuo Riešytės (Riečicy) upelio ir vietovės iki Ritytės (Riticy) vietovės ir Berezinos-Zdituvos vieškelio, kuris eina iš Volyniaus į Vilnių (z Volyni do Vilnja) ir toliau Perdelnytės upeliu (Peredielnicoju) iki Dergų (Dergov) salos ir nuo Dergų iki Bigonių (Bieganj) salos.

Įvardintų žvėrių varų šioje Zdituvos medėje nėra; kur žvėris suseka (aptinka) ten ir varo. 4 taraybiniai žmonės gyvena žvėrių perėjime (take).

18. Žinios apie Lašišinės (Lososinskoe) medės varas.

Šioje medėje yra karališkas Lašišinės (Lososinskij) dvaras. Čia yra iš viso 26 varos; viena iš jų prie Timrės - Timsrės* upelio brastos (u broda u Temri riečki).

19. Žinios apie Bielavičių (Bielavickoe) medę ir žvėrių varas.

Nuo Bielavičių-Bálaviečių* (Bielavič) iki Zdítuvos (Uždítvio*) yra 4 mylios. Čia yra tarp kitų šios varos: Sarančios Brasta (Seranča Brod), Duobėta* (Dubita), Lieptelis* (Levtelišč) ir kt. viso 27 varos. Prie Alšytės (-Alksnės*) upelio (na riecų Olšanicy) gyvena žmogus vardu Pilypas (Pilip). Prie Lašišinių Jotvingos-Jotvyžos* (na Jatvizi Lososinskich), pusantros mylios nuo Jaseldos (Jasoldy), gyvena 25 tarnybiniai žmonės. Prie Pedutės* (na riecų F. Ijuscy) gyvena Meleškų žmonės (Ijude Meleškovy), iš viso jų 20.

20. Žinios apie Seleco (Seleckoe) medės sienas.

Siena prasideda nuo Beržinės* Smūga Čeremešnos ežero (ot ožera Berezinskogo Smuga Čeremešnaja) ir ribojasi su ponios Gamšienės (s pany Gomšei) mede. Nuo Lomiškio (ot Lomiska) eina į Timrės ar Tem(b)-rės upę (u Temru riekui) ir šia Timrės upe (Temroju) per Juškos (Juskovo) ir Sliužo (Sljuzova) salas iki Vėlytės (do Vjalicy). Toliau ribojasi su Gabrieliaus Jonavičiaus (Janoviča), Vaitiekaus Drožio (Drožsi) žemėmis ir Kabrinkos keliu, kuris eina iš Kabrino (Kobrynja) iki Naujadvario (do Novogo Dvora).

21. Žinios apie Liškiavos (Lyskovskoe) medę.

Siena eina nuo Asavos (Uosijos?) (ot Osovy) Timrės upe (Temreju) iki Jaseldos upės (do Jasoldy), per kurią eina didžioji žvėrių perėja (takas). Toliau ji eina pusę mylios iki Medvelės-Medvenos* upelio (do Medvenki).

Čia yra iš viso 17 žvėrių varų, tarp kurių: Ragažinė (Rogoznica), Rudytė (Rudec), Smetona (Smetana), Rudė (Rude), Ištaka (Istoki); iš šios varos išteka Ištakos (Istoka) upelis, Jaseldos įtakas.

Liškiavos medės sekėjai pranešė, kad Boguša Vasilevskis užgrobė žemės už Medvelės upelio (čerez riecų Medvenku), mirus poniai Motievai, -ienei (poslie panee Mateevoe), Žemaičių seniūnienei (starostinoe Žomojtskoe).

22-23. Bielsko-Baltvyžio medės sienos (Biel'skoe z Bieloviežskoju).

Siena prasideda nuo Naros upės (ot rieki Narvy) ir eina Narelės (Narovka), Veličkos (Veličkovka) upeliais iki Krinutės (Krinicy) upelio, Kulio keliu (dorogoj Kojlovoju) iki Vyžuonos upelio (do Viežanki), toliau Kalašaukos (Kolaševka), Grubastaukos (Chrubastovka), Kreivosios (Krivca) upeliais ir Naros upe iki Popo (Popova) piliakalnio.

24-27. Žinios apie Krinkų-Krinos* (Krinskoe), Odelsko-Odelio*
(Odel'skoe), Malviškių-Malviečių* (Molevickoe) ir Kuznios*
- Kuznicos (Kuznickoe) medžių sienas ir žvėrių varas.

Krinos* medėje yra karališki Kaladežino rūmai (dvorco Kolodežinskoe). Visos šios medės tais pat vardais turi girininkijas. Nuo Šimėkų alkos (ot Šimakova gaju), esančios Malviškių girininkijoje, Gardino pusėje, siena eina iki bajoro Šiškos (do Šiški bojarina). Nuo jo – Skaldelės-upeliu (Sokoldkoju) iki jo karališkos malonybės Žydo smuklės (do korčmy Žida). Nuo šios smuklės-vieškelio, kuris eina iš Tikotino į Gardiną (s Tikotina do Gorodna) iki Sidros-Židros* upės (rieki Sidry). Ji ribojasi su Gardino ir Naujadvario girininkijų medėmis per Karpėnų* kalnus (čerez gory Karpanovič). Siena eina pro Žėko* (Žakova) malūną ir Sidros, Beržinės (Berezovoju) upe į Juodąjį (Černuju) upelį ir toliau Skaldelės (Sokoldkoju) upeliu, kuris įteka į Supraslės upę (v Supriaslju). Toliau – Beržinės upe iki pono Jasinsko (pana Jasenskogo), jo malonybės karaliaus virėjo (kuchmistra) Krakaušėnų* (Krukovščiny) malūno ir Didžiosios Skaldos (Velikoe Sokoldy) upe iki jos santakos su Slajos (Sloi) upe. Iš Supraslės (z rieki Suprasli) upės siena eina Grybutės* (Grybovkoju) upeliu iki Kaladežino medės.

Krinos medėje yra 21 žvėrių vara, tarp kurių viena prie Bristutės* (Brysčaća) ir Lisdenos* (Lisčana) upelių, kita Rodūnės (Radunin) vara prie Rodūnėlės (Raduninka) upelio, trečia Skrabutės – (Skrobotinka) prie Turės ir Slajos upelių (na riečcie Tur'i nad Sloeju), ketvirta Ištakos vara prie Skaldos (nad Sokoldoju) upės, toliau Ramutės* (Ramutev) apsauginė vara (spec. didžponių medžioklei. Vert.). (Ostup Ramutev zasadnyj) ir kitos.

Odelio* (Odel'skom) girininkijoje yra 10 žvėrių varų, tarp kurių paminėtina: Samunino vara (ostup Samunino), esanti tarp kalnų, šile; Gružės* (Gruzskij) vara abiejose Gružės* (Gruzskoe) upelio pusėse, Liepyno vara (ostup Lipina), toliau vara prie Varnyčios* upelio (na Voronicoj).

Malviškio* girininkijoje yra 4 varos. Iš jų viena prie Akmenos (Kameno) upės Daigučio* (Dojkgutev) vardu ir kita Ilaukio* (Elovskij) vara prie Ilaukės (Elovki) upelio.

Kužnios-Kuznicos girininkijoje tik viena Eglyno (Elovyj) vara.

Žinios apie kaimus, kurie yra kenksmingi (ku škodie) valdinėms
medėms.

Šaulys (Strielec) Borisikas su broliais – prie Grybutės* (na Gribovcie) upelio, toliau Šimkų kaimas (selo Šimka) – prie to pat Grybutės upelio, dar toliau Kutkų kaimas (selo Kutki) – prie Netupės (nad Netupoju) upelio. Ketvirtoje vietoje, prie to pat Netupės (na Netupie) upelio, – šaulys Pacuta Ramunaitis (Pacuta Romanovič) ir bartininkas

Vosylius Mičeikaitis* (Vasko Micejkovič) su broliais. Penktoje vietoje už Krino* (za Krinkami) – Krino miestietis, Stanislovas Sypnevskis ir kiti miestiečiai. Šeštoje vietoje – šaulys, Ponulis Drutenis*-Drutevičius (Panjulį Drutevič) su visa šeima. Kiek toliau – valdinis bajoras Ščastnyi Švalevičius ir virėjas Stančikas su broliu, bajorai Milenkiai (Milenkie), vaitas Kostas (Kostjul) Siščič. Iš kitos Poliasės (Podljašskoe) pusės, prie Beržinės (Berezovoju) upelio – valdinis karaliaus šaulys Vaitieška (Vojteško) ir čia pat esantieji Uosinės (Jasenovka), Šiaudinės (Solomenca) ir Akmenės (Kamenka) kaimai, kurie taip pat daug daro žalos jo malonybės karaliaus medėms. (12).

28. Žinios apie Knišino (Knyšinskoe) medės sienas ir varas.

Knišino medė ribojasi su Gardino mede. Jas skiria Beržinės* ir Juodosios (Berezovoe i Černoe) upeliai. Ponas Jurgis Dobrynevskis, buvęs vaitas, turįs Skaldelės ūkį, (Imien'e Sokoldku) prie Skaldelės ir Supraslės upelių, yra pasisavinęs duoklę, kuri priklausė karaliui už barties medžius ir dabar dar nenori jos mokėti.

Knišino medės varos.

Pirmoji – Nereslės-Nerestos* (Nerestek) vara prasideda prie Vilniaus vieškelio, einančio iš Knišino. Per ją teka Nerštos*-Nereslės (Ner'stka) upelis. Antroji – Gvazdos (Gvozdna) vara – prie Vadilutės* (Vodilovka) upelio ir Šaulių (Šaflev) kaimo. Trečioji – Rausvės* (Krasnyj) vara yra ten, kur Rausvės* (Krasnaja) upelis įteka į Beržinės upelį. Ketvirtoji – Pravalnios* vara yra santakoje Pravalnytės* (Provalenka) ir Beržinės upelių. Penktoji vara – prie Juodosios upelio ir šeštoji – taip vadinama Ilgoji (Dolgi) – santakoje Juodosios ir Skaldelės upelių. Per septintąją Karkulio varą teka Karkulio (Karkulin) upelis, kuris įteka į Skaldelę (v Sokoldku). Aštuntoji – Amalinė* (Omeljanyj) vara prie didžiojo vieškelio į Vilnių (do Vil'ni). Papilio* (Popelev) varoje yra karaliaus žvėrynas. Aplink ją – Grabuolių (Chraboly), Barsukinės (Borsukovka), Kaziupetrų* (Kozopatry) Rūdos (Ruda) ir Kumelionių* (Kobylianka) kaimai. (13).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Čia aprašytas ir paminėtas Grigo Valavičiaus medes Petras Būtenas lokalizavo savo studijoje "Jotva-Sūduva" (žr. sk. "Girios"). Taip pat jis davė smulkų ir kalbiškai pagrįstą šio plataus krašto kaimų vietovardžių ir asmenvardžių lietuvišką kilmę. (Žr. Jotva-Sūduva sk. "Vietovardžiai...").

(I). Slavų "pušča" vokiečių "Urwald", anglų "virgin" "virgin

forests'' sąvokai išreikšti vartoju lietuvių kalbos, žemaičių tarmės žodį ''medė'', kuris reiškia didelio ploto mišką. Medė linksnuojama kaip dėdė, kėdė. Šiek tiek painiavos sudaro daugiskaitoje kilmininkas, atseit, medė - medžių ir medis - medžių, bet panašių žodžių liet. kalboje yra ir daugiau.

Seni lietuvių kalbos žodžiai: giria, girios, girelė, giraitė, giružė, giružėlė, miškas, miškai, miškelis, alka nusako įvairaus dydžio, amžiaus ar praeities medžiais apaugusį plotą.

Lietuvių miškininkystės literatūroje miško sąvokai įprasta duoti platesnę prasmę, kur vokiečiai vadina Wald, Bewaldungen. Iš čia ir ''miškininko'' terminas apima visus, įvairaus išsilavinimo miškų ūkio ar miškų mokslo specialistus. Girios sąvoka paliestų daugiau žmogaus prižiūrimą mišką, kur vokiečiai vadina Forst, Foersterei. Iš čia ''girininkas'' (ir ''girininkija'') yra tokio miško puoselėtojas, prižiūrėtojas.

Medės terminas apimtų dar mažai žmogaus paliestas, naturalias, senovės girias ar miškus. Ar medės terminą tiktų pakeisti medva, meduva ar medve (plg. Medvėgalis, Medvelė-Medvena) palieku spręsti ateičiai, taip pat ir medinčius, -čiaus terminą.

(2). Slav. Sterbel, liet. Sterbl- ar Sterpl-, Stirbl- ar Stirpl- kamienas. (P. Būtėnas).

Čyras yra retas, savotiško kvapsnio grybas; senovėje, jis tinkamai paruoštas, išdžiovintas, buvo vartojamas prie titnago ugniai įskelti, vietoj vėliau naudoto pūrvelio - deginto skuduro.

(3). ''Vročišče'' verčiu ''vietovė''. Tai įvairaus dydžio miško ar žemės plotai, turį atskirą pavadinimą, arba būstinė, gyvenamoji apylinkė, raistas, ar dabartinis miško kvartalas.

(4). Kalnas, sl.: Kolno (vn. vd.). Petras Būtėnas pastebi: ''Nuo Kalno gyvenvietės Pripetės kairiame - šiauriniame krante jau nebepertoliausiai Kievo (prie Dniepro) miestas, o ties Kalnu upės dešinėje, pietinėje pusėje stovi Turov gyvenvietė, jau slavų rusų buvęs sutvirtinimo punktas. Taigi Kalno gyvenvietė čia lietuviams buvo svarbi kaip kraštinis Lietuvos valstybės punktas. Toliau į rytus nuo Kalno papriepėčiu tuo tarpu dar nerasta daugiau lietuviškų vietovardžių. Lietuvos istoriografijoje Kalno reikšmė lig šiol dar nėra pastebėta, net nė tas Kalnas nėra užsimintas.''

Čia minimas Kalno (Kolno) miškas yra Pripetės aukštupyje, Lucsko srityje, netoli Stabuko* (Stobochovo) ežero. Kalno vietovių yra visa eilė, pavyzdžiui: a) Kalno (lenk. Kalno) upelis Krapivnos-Kruopenos* (lenk. Krapivna) įtakas (o ši Bebro upės) į šiaurę nuo lenk. Dąbrowa mstl.. b) Kalno (lenk. Kolno) ež. į pietus nuo Saino (Augustavo) ežero. Per jį teka Kalno - Kalnyčio (slav. Kolniczanka) upelis, įteka į Mėtos (lenk. Netta) upę, į pietus nuo Gliniščio (lenk. Gliniszki) kaimo. Į šiaurės vakarus nuo Kalno ež. yra Kalnyčios (lenk. Kolnica) bžk. ir dvaras. c). Kalno (lenk. Kolno) miestas prie Labnos ar Luobos* (lenk. Labno) upelio, Skardos (lenk. Skroda) įtako, į šiaurę nuo Staviškio (lenk. Stawiski) miestelio. Keletas lenk. Labno vietovių yra į

šiaurės vakarus nuo Gardino. d) Viena prūsų tvirtovių prie Vyslos (prūs. Viksla, vok. Weichsel) Kulmo (turbūt Kalno) srity vadinama Kolno (Kalnas). Tų tvirtovių vardai vokiškai : Grudenz, Wabsko, Cop-rinen, Willisas, Colno, Ruch, Rysin, Glamboki, Turno, Pin, Ploch. Tās tvirtovės drauge su prūsų Kulmo kraštu, tarp Dravantos ir Osos buvo "padovanotos" 1222 metais Konrado Mozūrijos kunigaikščio pirmie-siems kryžėiviams - vyskupui Kristijonui. (Ab eo loco, ubi Drevanza de Prussia egreditur, juxta terminos Prussie in Ossam et sic inferius per Ossam in Wislam). Voigt rašo, kad dabar toje vietoje, kur buvo Colno yra Koln kaimas. (Žr.: J. Voigt. Die Geschichte Preussens, I-as t. 1827, Königsberg, psl. 478, 452).

(5). Vitinovy Kobyly, anot prof. Kolupailos, tai vytinių kumelės, ku-rios tempė vytines-laivus prieš srovę.

(6). "Ostup'ą" verčiu "vara", gal taip pat tiktų "varuva", "va-rykla". Vietomis, aiškumo dėlei, vadinu "žvėrių vara".. Miško žvė-rys mėgsta laikytis gamtoje patogiose vietose-varose, kur yra jiems pakankamai maisto ir vandens. Vėrimas (medžioklėje) - žvėrių varimo aktas; iš čia varóvas, varikas.

(7). Nujino, Valav. rašoma įvairiai: Njujneny (psl. 3), Njuiny ir Njueny ar tik nebus "Naujiena" (Lekėčių miškų urėdijoje yra Naujie-na ir Naujienėlė), tuo labiau, kad čia pat vieną vietovę Valav. rašo: "do Macyninych Novin".

(8). Vytauto Šulinio vietovė, atrodo, ar Vytauto Didžiojo įsakymu jis buvo iškastas, ar čia Vytautas Didysis buvo apsistojęs, turėjęs savo būstinę.

(9). Atrodo, vokiečiams lengviau buvo paversti Galdos upę (Sem-boje) į Goldbach ar Galdupę į Goldapp, ar iš Aukštinės upelio vardo gau-ti Auksinę. Čia keistas Zolotoe upelio vardas, atrodo, bus susla-vintas Žaltinio ar Žaltyčio upelio vardas, bet galėjo būti ir šaknies Gal-d-, sl. Gol-d upėvardis.

(10). Ščarja - 1253 rusų Ipatijaus kronikoje.

(11). Mizkgiry, anot P. Būtėno, jei būtų šaknis miž, tai tada Miž-giry būtų nelyginant "mižo giria" - didelio miško pakraštys, jei nuo miškas "miško girios" - didelio miško pakraštinis miškas. Miškinin-kų k. (lenk. Miskieniki) į rytus nuo Kuznicos geležk. st.

(12). Paliesė, Poliasė (Val. Podljašskoe). Lot. Ptolemėjo žml. 1605 metų laidoje yra: Pagirite, Borusci, Sudeni, Galinde (Žr.: A. Spekke, Baltijas jūra senajos kartės, Stockholm, 1959). Atrodo, ta P a g i r i t e bus sl. Poliesie, Podliesie (lot. Polesia, polesiane), vėliau išvirtusi į Podliachia ("Palenkė").

(13). Karkulio (Karakulin) upelis. Varlių karkalai, karkuliai - jų neršto medžiaga balose, upeliuose; skrepliai (Vilkaviškio aps.).

II - asis SKYRIUS

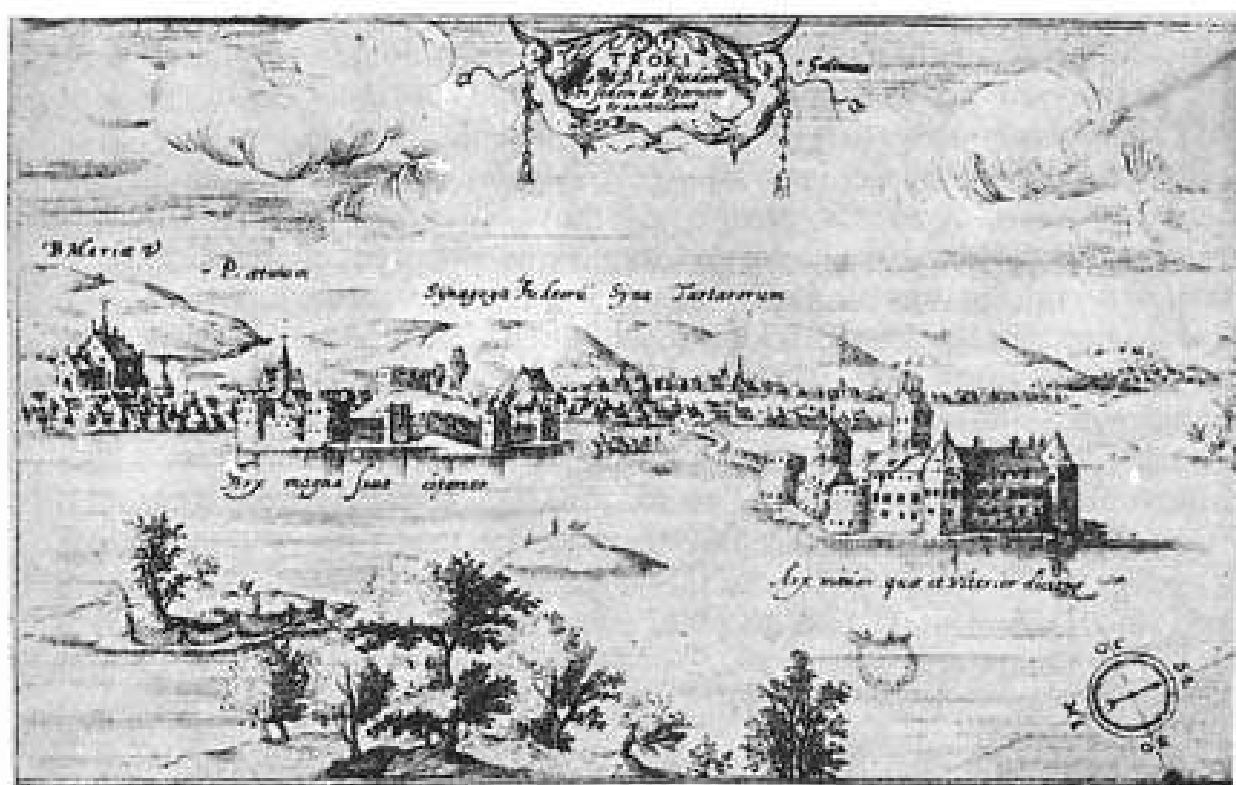
G. Valavičiaus 12 medžių (senovės girių)
ir žvėrių takų aprašymo iš 1559 metų
vertimas su vertėjo pastabomis ir
paaiškinimais.

(Originalo 34 - 62 puslapiai.)

Antrojo Skyriaus Turinys

I.	a) Žinios apie Alytaus medės sienas, upes ir žvėrių varas	119
	b) Varos Alytaus medėje	
	c) Alytaus medės šienaujamų pievų sąrašas	
	d) Žmonės gyvenantieji prie pat varų	
	e) Ežerų sąrašas	
	f) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
II.	a) Žinios apie Birštono medės sienas	126
	b) Sąrašas šienaujamų pievų Birštono medėje	
	c) Kunigaikščio Jaroslavo kaimai	
	d) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
III.	a) Žinios apie Darsūniškio medės sienas	131
	b) Šienaujamos pievos Darsūniškio medėje	
	c) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
IV.	a) Rumšiškio medės sienų aprašymas	134
	b) Matininkas Deltuviškis-Develtovskis	
	c) Rumšiškio žvėrių sekėjai (žvalgai)	
	d) Žvėrių takai	
	e) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
V.	a) Žinios apie Kauno medės sienas	137
	b) Žvėrių takai Kauno medėje	
	c) Sekėjai Kauno medėje	
	d) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
VI.	a) Žinios apie Vilkijos medės sienas ir gyventojus	140
	b) Vilkijos medės sekėjai ir žvėrių varos	
	c) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
VII.	a) Žinios apie Merkinės medės sienas	145
	b) Merkinės medės žvėrių varos	
	c) Šienaujamos pievos Merkinės medėje	
	d) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
VIII.	a) Perstūnio (Gardino) medė ir jos sienos	150
	b) Gardino medės sekėjai	
	c) Varos Perstūnio girininkijoje: 1. Rokaičių sekykla, (žvalguva); 2. Bogatyrų; 3. Prie Ziabičių; 4. Prie Bogatyrų.	
	d) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	

IX.	a) P e r l a m o medė, jos sienos	154
	b) Perlamo sekėjai	
	c) Žvėrių varos Perlamo medėje	
	d) Ežerai Perlamo medėje	
	e) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
X.	a) V e l i u o n o s valdinės medės sienos	160
	b) Veliuonos medės žvėrių varos	
	c) Veliuonos medės plotas ir gyventojai	
	d) Vertėjo pastabos ir paaiškinimai	
XI.	a) Jo karališkos malonybės S k i r s n e m u n ė s medės sienos	164
	b) Vertėjo pastabos bei paaiškinimai	
XII.	a) Jo karališkos malonybės J u r b a r k o medės sienos. .	167
	b) G. Valavičius paskiria sekėjus	
	c) Karaliaus ūkininkai (valdiniai)	
	d) Jono Ulono žemių sienos	
	e) Vertėjo pastabos bei paaiškinimai	

Trakai 1604 m.

I. Žinios apie Alytaus medės sienas, upes ir žvėrių varas (Val. 34 p.)

Alytaus (Olitskoje) medės sienos, upės ir varos (1).

Siena prasideda nuo Simno (ot Simna) ir eina iš žiemų (rytus Bambenos upeliu (ot riečki Bombeny), kuris išteka iš Simno ežero ir įteka į Žuvinto ežerą (v ozero Žuvint). (2).

Nuo šio Bambenos upelio ji eina iki Ylelio ežero (do ozera Il'i). Prie šio ežero žvėrių vara, pavadinta šio ežero Ylelio (Ilij) vardu. Išilgai visą varą - dvi mylios. Ši žvėrių vara yra pusė mylios nuo Simno miestelio (3).

Siena eina nuo Ylelio varos iki Tautrimų varos (do ostupa Trochima) (4) ir iki Kiaulyčios upelio (do riečki Svin'i) (5), kuris išteka iš Grimestos šilo balų (Grimestskogo boru) (6) ir eina iš pietų į rytus, skirdama kairėje pusėje esančią Punios medę (Punskuju pušču), nuo Alytaus medės, esančios dešinėje. (7). Tautrimų vara yra dviejų mylių ilgio ir mylios skersio. Iki Tautrimų varos nuo Simno yra dvi mylios. Kiaulyčios upelis teka per paminėtą Tautrimų varą ir po to įteka į Žuvinto ežerą.

Nuo Kiaulyčios upelio siena eina į Žaltyčio ežerą (do ožera Žel'čič). (8). Iš šio ežero išteka upelis, kuris pagal ežerą pavadintas Žaltyte (Zel'čič); jis teka iš pietų į rytus ir įteka į Šešupės upę. Prie Šešupės-Žaltyčio vara, per kurią teka Žaltytės upelis ir įteka Šešupėn.

Nuo Alytinių dvaro rūmų (ot chorom Olitskich) (9) iki šios Žaltyčio varos yra pusė mylios. Nuo šių rūmų iki Simno - keturios mylios. Išilgai šios varos yra dvi mylios, o skersai - mylia.

Kitoje Šešupės pusėje yra Molinės (Mulin) vara (10). Tos varos - apie dvi mylios; ji skiria medes: Alytaus - dešinėje, o Punios - kairėje pusėje. Siena eina Šešupės upe iki Sūduonios upelio (do riekči Sudoni). Prie šio upelio yra Sūduonios vara, pavadinta upelio vardu. Sūduonios upelis išteka iš Šleinės (Šilainės) balos (z bolota Šlejna), teka iš pietų į žiemius (11) ir įteka Šešupėn. Prie šios Šleinės balos yra žvėrių vara ir šilas, pavadintas Šleinės (Šlejno) šilu; ši vara yra apie trijų mylių ilgumo.

Per Sūduonios upelį keliu, siena eina iki Matlaukio (do Motlovki) (12), per Rausvės upelį (riekči Rovsvy), ir Pagernevės lauką (polja Kgernova) (13). Rausvės upelis išteka iš Rausvės (Rovsvi) ežero, kurio vardu jis ir pavadintas, teka iš pietų į žiemius, įteka Šešupėn, ir skiria medes: Alytaus - dešinėje, o Punios - kairėje pusėje. Nuo Simno Alytaus medė - kairėje pusėje, o Punios dešinėje. Nuo Prūsų sienos (Pruskoje granicy): Alytaus - dešinėje, o Punios - kairėje pusėje.

Toliau - per Sūduonios upelį keliu, kuris eina iki Matlaukio kaimo (do sela Motolovki), Prūsų sienos ir Lieponos (Lipori) upelio (14), kuris išteka iš Alytaus medės Šaltinių (15), teka iš rytų į vakarus (16) ir įteka į Širvintos upę (v riekui Šervintu) Punios (medės) pusėje. Šis Lieponos (Liponi) upelis skiria jo karališkos malonybės žemes nuo Prūsų kunigaikščio - tekėdamas iš pietų į vakarus (16); važiuojant (iš pietų) jo karališkos malonybės medė lieka dešinėje, o Prūsų kunigaikščio (knjažate)-kairėje pusėje.

Tos pat Alytaus medės kita siena.

Kita Alytaus medės sienos pusė prasideda nuo Dusios (Duse) ežero galo drauge su mede pono Trakų karvedžio (vaivados). Gale to ežero yra jo malonybės Metelių (Metelja) valdinis dvaras, skiriamas dešinėje esančią, jo karališkos malonybės, Alytaus medę, nuo kairėje pusėje esančios pono Trakų (Trockogo) karvedžio medės. Nuo Dusios ežero galo siena eina šilu, kur yra Pirmasis Tiltas (Pervšij Most) (18), ir nuo Rimiečio ežero (ožera Rimeckogo), priklausančio ponui Trakų karvedžiui, net iki tilto, kuris yra ant Kirsnos upės (na riece Kirsnie), skirdama medes: Alytaus - dešinėje pusėje, o Markinės - kairėje. Šis upelis išteka iš pono Trakų karvedžio Rimiečio ežero, teka iš rytų į vakarus, įteka Šešupėn.

Nuo to tilto siena eina dvi mylias Kirsnos upeliu iki Palyčios upelio ir Palyčios upeliu pusę mylios iki Raudenio ežero (do ožera Rovenicy); iš to Raudenio ežero jis gauna pradžią. Palyčia teka iš pietų, tada pusę mylios į vakarus, ir įteka į Kirsnos upę.

Siena eina nuo Palyčios upelio slėniu (dubrava) iki Orijo (Arie) ežero, priskirdama šio ežero trečdalį Alytaus arba Nemunaičių (Nemo-noitskuju) medei. (20). Orijo ežero gale yra Kreivojo Miško (Kreivagirio) vara (Krivyj Lies) (21); išilgai šios varos - dvi mylios, o skersai - mylia; nuo jo malonybės valdinio Nemunaičių dvaro yra pusė mylios. (22).

Nuo Orijo ežero siena eina slėniu net iki Kelmavyčio ežero (do oze-ra Kelnovič), priskirdama pusę to ežero Alytaus medei, o kitą pusę Merkinės medei.

Nuo Kelmavyčio ežero siena eina mišku iki Apydėmės (Opidum) aukštos, šienaujamos pievos (23), o iš šios pievos eina iki Vižainio ežero (do oze-ra Viženi), kurio dvi dalys yra Alytaus pusėje, o trečioji dalis - Merkinės (medės) pusėje. Iš Vižainio ežero išteka upė, pagal ežerą pavadinta Vižaina (Viženi) (24), teka iš rytų ir įteka į Prūsų kunigaikščio Vištyčio (Vištinec) ežerą. Čia baigiasi jo karališkos malonybės medė su Prūsų kunigaikščiu, (t.y. pasickusi Prūsų kunigaikščio žemes. Vrts).

Žvėrių varos Alytaus medėje (25)

Grauzės (Kgravzi) vara, netoli Merkinės medės sienos, Alytaus arba Nemunaičių medėje, yra prie Grauzės (Kgravžeju) upelio, kuris išteka iš baltų Alytaus medėje; jis teka iš rytų į vakarus (26) ir įteka Šešupėn, ši vara skersai ir išilgai turi mylių ilgį. Nuo jo malonybės valdinio Nemunaičių dvaro yra dvi mylios.

Kita - Aistos vara (ostup Ejsto), prie Aistos (Ejstoju) upelio, kuris prasideda iš Šaltinio (s Krinicy) Alytaus medėje, teka iš pietų į žiemius ir įteka į Širvintą (v Širvint). Ši vara yra apie 4 mylių ilgumo, ji yra Alytaus medės viduryje, keturios mylios nuo Nemunaičių dvaro.

Alytaus medės plotas. Alytaus medė turi 14 mylių išilgai, o skersai - dvi, vietomis - ir tris mylias.

Alytaus medės šienaujamų pievų sąrašas.

Pievos Alytaus medėje. Pirmiausia šienaujamos pievos prie Alytinio (t.y. Nemunaičių, Vrts.) dvaro rūmų (pri Olitskich choromach) dvylikai kupetų šieno (stogov) (27), kurias šienauja Alytaus sekėjai (osočniki) savo reikalamis ir tie šauliai (strielcy), kurie je karališkos malonybės būna siunčiami medžioti žvėris. Pekoriaus lauke (Pekarova polja), Žaltyčio varoje, esančioje prie Žaltyčio ežero, yra girininko (liesničago) šienaujamos pievos trims stirtoms (styrte) (28). Šienaujamos pievos prie Kirsnos slėnio - dešimčiai stirtų. Girininkas atiduoda šienauti jas nuomon per malonę (s poklonu). Prie Kirsnos baltos - pievos septynioms kupetoms ir ją girininkas leidžia šienauti nuomon. Prie Kiaulyčios upelio - šienaujamų pievų trims stirtoms; jas šienauja Simno dvaro reikalamis. To pat Kiaulyčios (Svin'eju) upelio kitoje pusėje - šienaujamų pievų - trims stirtoms; jas šienauja Me-

telių (do Metel') dvaro reikalams. Šeševalės* (Sesevulie) slėnyje - šienaujamų pievų dviem stirtoms (29); jas šienauja Simno dvaro reikalams. Baloje, prie Kirsnos upės - šienaujamų pievų dviem stirtoms; jas šienauja Metelių dvaro reikalams. Prie Bambenos (na Bombie), prie pat sienos, kur ši medė prasideda, - šienaujamų pievų trims stirtoms; jas šienauja Simno dvaro reikalams. Prie to pat Bambenos (Bombenie) upelio yra šienaujamų pievų dvylikai kupetų, kurias girininkas išnuomoja.

Jackus (Jacko), Alytaus apskrities žemietis (zemianin), baloje, prie Kiaulyčios (na Kevljucie) upelio, pačioje varoje, turi šienaujamą pievą dviem kupetom. Kelias eina į Pakarvių (Pokarvi) (30) lauką per Kiaulyčios (Svinij) varą iki Virbalio miestelio (do miestečka Verbolova) (31). Ganus Skopas (Ganus Skop) naują kelią pravedė (prote-rebil).

Žmonės gyvenantieji prie pat varų.

Apie gyventojus prie Alytaus medės varų. Pono Benešo (pana Benjaša), Alytaus apskrities žemiečio, yra dvaras ir šešių žmonių tarnyba prie Suskio (pod Suskim) varos, Alytaus medėje. (32). Aleknos Kostentinaičio (Olechna Kostentinoviča), Merkinės apskrities žemiečio (33), yra dvaras prie tos pat Suskio varos ir žmonių trys tarnybos prie Kirsnos upelio. Miknos Kostentinaičio (Michna Kostentinoviča) dvaras ir aštuonių žmonių tarnyba yra prie tos pat žvėrių varos. Jo malonybės valdinis Bambininkų (Bombenskoe) (34) kaimas yra Simno valsčiuje, prie Bambenos upės, prie pat Ylelio varos. Ganus Skopas pristatė pačiam Alytaus medės viduryje būdų (budy) pjautinių rastų (vančosų) paruošimui.

Ponas Stanislovas Raiskis (pan Stanislav Rajskij) nupirko pas Burbičių (u Burbiča) žmonių tarnybą (službu ljudej) su ariama žeme (s zemleju oremonoju) ir šienaujamų pievų dviem stirtoms. Alytaus sekėjai (35) pranešė, kad prie tos žemės jis dar užsigrobė nemažai sau žemės iš jo karališkos malonybės Alytaus medės, Metelių šilo, prie Obelytės (Abelicie) upelio, net ir dvarą pastatęs valdinėje jo malonybės žemėje (na vlastivom kgruntie).

Pono Stanislovo, Andriaus sūnaus, Davainos ežerai.

Sąrašas ežerų, jo malonybės pono Stanislovo, Andriaus sūnaus, Davainos (pana Stanislava Andreeviča Dovojna), Babruisko (Bobrujskogo), Merkinės (Mereckogo), Daugų (Dovkgovskogo) ir Perlojos (Perelajskogo) seniūno (storastos); jis juos pirkė iš Trakų apskrities bajorų Mangailaičių (Monkgejlovičov). Šie ežerai yra jo karališkos malonybės Merkinės ir Simno (Alytaus) medėse.

Pirmiausia ežerai: Reketija (Reketie), Šarkis (Šorokis), Salaperaugis (Soloperevo), Vištutis (Vistutis) (36), Ilgelis (Ilkgeli). Šie šeši ežerai yra Merkinės medėje. Be to, Raudenio (Rovdenica) ežeras Simno medėje, kur yra ir šienaujamos pievos. Orijo (Arie) ežeras,

kurio dvi dalys yra Merkinės medėje, o trečioji dalis - Simno medėje. Kelmavyčio (Kelnovica) ežeras vienu šonu priklauso Merkinės medei, o kitu - Simno medei. Vižainio (Vižejni) ežeras vienu galu (trečdaliu) yra Merkinės medėje, o dviem dalim - Simno medėje.

Mažieji ežerai: Taleikis (Tališki), Taleikaitis (Talaikajti), Vingrelis-Vingraitis (Vinkgrajti), Žalekis (Šaleki), Šarkelis-Šarkaitis (Šakajti), Bebrinis (Bebrinis), Jurgežeris (Egodižerajtis), Pietežeris-Pentežeris* (Pjatižeris), Skaistelis-Skaistežeris (Svajstažerej). Šie devyni ežerėliai yra Simno medėje. Jusių (Isusja) ir Sugaičių (Sugojti) ežerėliai taip pat yra Simno medėje. (37).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Šiaurinė Alytaus (G. Valavičius vadina taip pat Simno, Nemunaičių) medės siena, imant dėmesin šių laikų svarbesnes vietas ejo (maždaug): nuo Simno dvaro ir ežero - Bambenos upeliu iki Bambininkų kaimo, iš čia pro Ylelio ežerą - į pietinį Daukšių Palių kraštą, Kiaulyčios upeliu pro Krosną į Žaltyčio ežerą ir Pabuktę, Šešupe pro Liudvinavą į Sūduonios upelį, iš čia pro Alksninę, į šiaurę nuo Bartininkų (Pagerneva), pro Pajevonį, Karklupėnus į Lieponos upelį - ties Matlaukio kaimu. Ši linija bus ir pietinė siena G. Valavičiaus paminėtos, bet smulkiai neaprašytos, Punios medės, kurią jis vadina "Punska ja pušča". Prof. Dr. Totoraitis rašo: "Punios girią saugojo šauliai, kurie gyveno Kibeikių kaime, esančiame netoli Virbalio". (Žr.: Sūduvos Istorija, 37 p.).

Pietinė Alytaus medės siena ejo (maždaug): nuo pietinio Dusios ežero galo (Metelių dvaro) į Rimiečio ežerą, Kirsnos upeliu, per Raudenio, Orijo, Kelmavyčio ežerus, į šiaurę nuo Liubavo (Apydėmės kaimas), į Vižainio ir Vištyčio ežerus. Tai bus ir gretimoms Merkinės medės šiaurinė siena.

(1). Apie medės ir varos terminų sąvokas žr.: I-as skyrius, pastabos (1), (6) ir čia (25).

(2) Plote tarp Nemuno (Alytaus-Merkinės), Simno ir Dusios ežerų ir toliau į pietus buvo privatūs miškai ir čia tais laikais buvo jau nemažai gyventojų (Šeirijai įkurti 1523 m., Beržninkas - 1524, Kapčiamiestis - 1516, Simnas - 1520, Balbieriškis - 1507, Veisėjai - 1501, Leipalingis - 1513, Prienai - 1609).

Aiški klaida: siena nuo Simno Bambenos upeliu ejo ne "iš žiemų į rytus", bet "iš pietų į žiemus".

(3) Lietuvos topogr. žemėlapyje (1:100 000) yra ežeras Ylelis ir upelis Ylytė. Tų laikų (Valavičiaus aprašymo) mylia prilygsta maždaug 5 km, prof. St. Kolupailos duomenimis - 3,08 km, vid. 4 km.

(4). Panašesnio vietovardžio kaip Tautrimai (Trochima!) čia nėra.

(5) Kiaulyčia (L. top. žml. Kiaulytė) - suslavinta į "Svinja" - 20 km ilgio. Lietuviškas upelio vardas G. Valavičiui buvo žinomas, nes sąrašė pievų vienoje vietoje jis rašo: "na Kevljucie riece". Tenka

pabrėžti visam veikale šį nepaprastą lietuviškų vardų tempimą ant slaviško kurpalio. Gal čia rusų archeogr. komisijos narių pastangos, bet, neturint prieš akis jų naudoto originalo, yra sunku atspėti.

(6) Grimestos šilo vardas neaiškus, žemėlapiuose nerastas.

(7). Punia - "Punskaja" būdvardis nuo Punia. Iš ko, matomai, paeina ir Punsko bžk. vardas (lenkų okup. srityje).

(8) Iš Žaltyčio (Naujienos, Paželsvių) ež. teka Šešupėn Želsvytės (Želsvos kaimas) upelis, 11 km ilgio.

(9) "Chorom" - dvaro rūmai, palocius. "Olitskie choromy" - dabartinis Buktos dvaras, pašešupyje, netoli Liudvinavo.

(10) Dabartinis Mólnės kaimas apie 4 km į šiaurę nuo Suv. Kalvarijos. Prof. Totoraitis rašo: "Mulinas" (?!).

(11). Sūduonia teka iš vakarų į rytus, o ne "iš pietų į žiemius". Šleinės balos prie dabartinio Šleinės kaimo (L. top. žml.).

(12). Matlaukio kaimas apie 6 km į pietus nuo Kybartų mst., prie Maž. Lietuvos (Prūsų) sienos.

(13). Girnuvos-Gernevos upelis, Širvintos įtakas. Pagernevos kaimas apie 2 km į šiaurę nuo Bartininkų bžk.

(14). "Lipori" klaidingai, vėliau "Liponi". Liepona - Širvintos įtakas, 35 km ilgio.

(15). Krinica - šaltinis, versmė, vieta, kur vanduo teka iš žemės.

(16). Liepona teka ne "iš rytų į vakarus", bet iš pietų į žiemius.

(17). Siena su Prūsais iš pietų į žiemius ar atvirkščiai.

(18). Matomai, tai būta pirmo tilto pakeliui iš Metelių vykstant į vakarus.

(19). Palyčia (Raudenyčia) dabart. Sen(a)upė (L. top. žml.) išteka iš Raudenio ežero. Prie jos Palininkų kaimas.

(20). Nemunaičių dvaras, dabar kaimas, prie plento ir Kirsnos upelio, apie 5 km į rytus nuo S. Kalvarijos.

(21). Kaimas Kreivoji, buvęs Kreivasis Miškas, apie 2 km į pietus nuo S. Kalvarijos (Tot. rašo: "Kreivagiris"). Orija; yra Gorijos durpynas (Kazlų Rūdos m. masyve); žemė išgorėjusi, išvarpusi; įtręšta mėšlu, nuo veikiančių bakterijų.

(22). Nemunaičiai, prie Kirsnos upelio, buvęs tais laikais karal. dvaras.

(23). Apydėmės (L. top. žml. - Epidemės) kaimas apie 3 km į šiaurę nuo Liubavo mstl. Dr. Totoraitis (Sūduvos istorija 121 p.) rašo: "Tas Opidum buvo ten, kur dabar yra Vižainis. Tai buvo Vižainio pradžia". Bet tų Opidum pievų, atrodo, būta tolokai nuo Vižainio ež., tad šis keistas Apydėmės kaimo vardas ar nebus tik iš ano Opidum kilęs ar atvirkščiai? Apydėmė - bendras žemės sklypas (L.K.V.), š.r. Lietuvoje būk tai alkavietė (aukavietė).

(24). Vižaina - mažas upokšnis, tekąs iš Vižainio į Vištyčio ežerą.

(25). Žvėrių varos (ostupy) - įvairaus didumo miško ar laukų plotai, kur žvėrys, dėka gamtinių sąlygų ir maisto gausumo, mėgo apsistoti ir laikytis; čia vykdavo žvėrių medžioklės-varymai su varovais.

(26). Grauzė teka Šešupėn ne "iš rytų į vakarus", bet atvirkščiai.

(27). Kupeta ir stirta įvairūs, apytikriai, kūgio formos mastai: šieno, šiaudų apimčiai matuoti. Kupeta bus apvali, o stirta keturkampė, daug aukštesnė.

(28). Neaišku, kur dabar turėtų būti Pekoriaus laukas.

(29). "Sesevulie" - Šeševalės ar Šešvalės vieta nežinoma, gali būti apie dabart. Šeštokus.

(30). Pakarvių vieta neaiški. Įdomu, kad Pakarviais vadinosi sritis Notangoje (prie dab. Brandenburgo mst., į šiaurę nuo Frišingo upės). Vokiškai Pokarven (žr. Voigt. Geschichte Preussens. I t. 490 p.). 1261 m. H. Manto vadovaujama sukilusių prūsų kariuomenė ties Pakarviais sumušė Kryž. Ordino kariuomenę (L.E. XX t. Notanga, 450 p.).

(31). Virbalis (Nova Volia - Nauja Valia) - įkurtas karalienės Bonos apie 1540 m., pirmoji bažnyčia pastatyta 1554 m., Magdeburgo teisės gavo 1593m. Herbas: angelas su kardu ir svarstyklėmis. Plačiau žr.: 1561 m. X-12, Jurbarko ir Naujosios Valios (Virbalio) inventoriaus apyrašą (Istorijos archyv. I t. K. Jablonskis. Kaunas. 1934).

(32). Suskio vara - dabart. Susninkų kaimas, į rytus nuo buv. Nemunaičių dv.

(33). Senovės raštuose "prie asmens vardo beveik visados randama pridėta tėvo vardą (otčestvo), praplatintą sufiksais - aitis, - onis (liet.), arba - ovič, - evič, - owicz, - ewicz (rus., lenk.), pav. - owicz: Gedmin Dawgintowicz iš Daugintas-Daugintaitis; ewič: Petruk Kestutewicz iš Kęstutis - Kęstutaitis; - ionis: Jakub Naručionis iš Narutis; -onis: Simas Butvilonis iš Butvilas". (K.Būga. Apie lietuvių asmens vardus. Vilnius. M. Kuktos sp-vė. 1911).

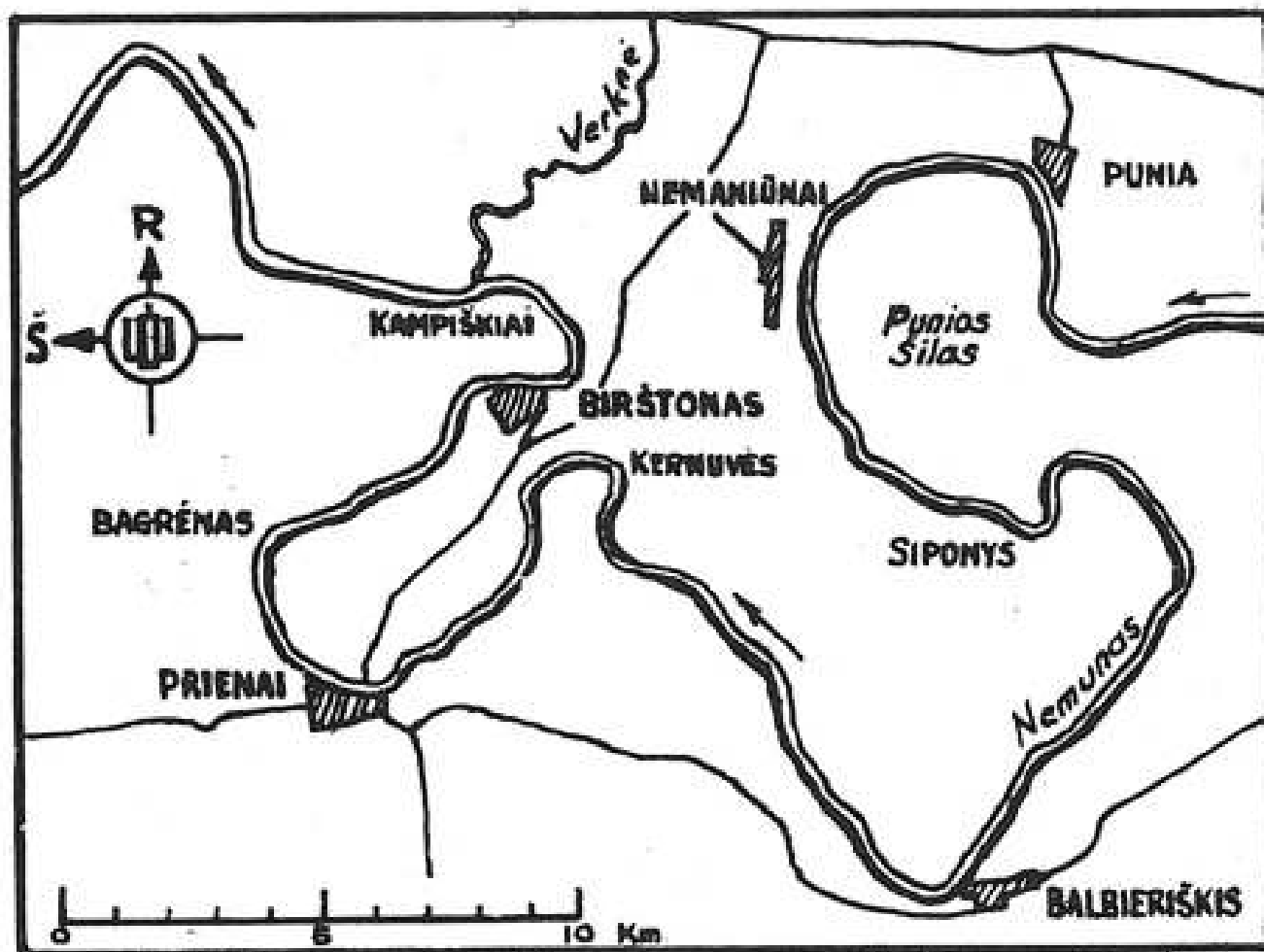
(34). Bambenos kaimas dab. Bambininkų k.

(35). Sekėjas (osočnik), kuris seka, suranda žvėris (medžioklėje), ar kurias nors žvėrių ar miško piktnaudas. Osocie-sekykla. Sekėjas turi bendro su šių laikų žvalgo, eiguolio pareigomis.

(36). Čia minimas Vištučio (Vištutis) ež. yra mažas ežerėlis, į pietus nuo Vižainio ež., lenkai rašo: "Wistuč".

(37). Dabart. L. top. žml. nėra: Taleikio, Taleikaičio, Žalekio, Bebrinio, Pietezerio, Jusių ir Sugaičių ežerėlių; vieni iš jų gal būtų labai maži, kiti - spėję išsekti, išdžiūti.

Pastaba (prie sk. 27). Norint pasakyti tikslų kiekį (Vilkav. aps.) yra sakoma, pavyzdžiui: šieno bus dešimts vežimų, kupetų, stirtų, bet abejojant, ar nurodant apytikrį (menamą) kiekį - sakoma: šieno bus dešimčiai vežimų, kupetų, stirtų. (Pas Valavičių: na deset' styrt. . .).

DIDŽIOJI NEMUNO KILPA PUNIA - BIRŠTONAS

II. Žinios apie Birštono medės sienas ir upes (val. 39 p.)

Birštono (Birštanskoe) medės sienos ir upės.

Siena prasideda, išvažiuojant iš Punios (Punskoe) medės, Dovinės upe (riekoju Davinoju), kuri išteka iš Žuvinto ežero (s Žuvinta) ir eina iš rytų į vakarus keturias mylias, net į Šešupės upę. Iš Šešupės per Šermukšnynės laukelį (Šermuchenovo pol'co) (1), ji eina dvi mylias iki Balsės lauko (Bolšelovki) (2), skirdama medes: Birštono - dešinėje pusėje, o Punios - kairėje. Iš Balselaukio (Bolšelovki) ji eina pusantros mylios iki Andriaus Mockaičio (Andreja Mackevičia) būdų (3), ir mylią iki Vembrės upelio (do riečki Vimbrė), kuris išteka iš Punios medės, teka iš pietų į vakarus (4) ir įteka į Širvintos (v Širvin-tu) upelį (5). Nuo Širvintos upės siena eina tris mylias iki Lieponos

(do Liponi) upelio - Prūsų sienos. Čia baigiasi siena tarp jo karališkos malonybės medės ir Prūsų kunigaikščio (s knjažatem Pruskim).

Siena eina Lieponos upeliu iki Birštono medės galo, toliau ta pat širvintos upe tris mylias, net į Šeimenos upę (v riekū Šejmonu), kuri išteka iš Punios medės balų, teka iš rytų į vakarus ir įteka prie Darsūniškio medės sienos. Toji (Birštono) medės siena eina atgal Šeimenos (Šejmenoju) upe keturias mylias į Šešupės upę; nuo Šešupės - dvi mylias iki Vilabudės* (Vilja Budy) vietovės (6), o iš Vilabudės - tris mylias į Jiesios upę (v riekū Esju), kuri prasideda Birštono medėje, teka iš pietų į vakarus (7), ir pereina į Šventupės upę, kuri teka iš pietų į vakarus (8). Iš Šventupės (ot Šventupy) siena eina keliu dvi mylias iki Nemuno (9). Iš Nemuno ji eina Balos (Boloju) upe mylią iki Ringio (Rinki) upės (10); šia upe - iki kelio, einančio į Slavantos upelį (k riecīe k Slovancie), kuris išteka iš Birštono medės Vasako ežero (oz. Vosoka) (II). Toliau siena eina, iš žiemų į pietus dvi mylias, iki kunigaikščio Jaroslavo (knjazja Jaroslavova) Apšaro (Opšira) ežero (12) ir skiria medes: Birštono - dešinėje pusėje, o kunigaikščio Jaroslavo - kairėje pusėje. Nuo Apšaro ež. ji eina mylią iki Dovinės upės. Čia ir baigiasi Birštono medės siena.

Birštono medės plotas. Šios medės ilgis įvairus: dvidešimts, vietomis aštuoniolika ir šešiolika mylių, o plotis - penkios mylios.

Birštono medės šienaujamų pievų sąrašas:

Birštono medės pievos. Prie Šventupės upelio šienaujamų pievų - trisdešimčiai stirtų; jos šienaujamos jo malonybės Birštono valdiniam dvarui. Kitoje vietoje, apie dvi mylias link Šešupės Elnelaukio* (Gelnelovki) vietovėje (13) yra šienaujamų pievų dvylikai stirtų; jas šienauja taip pat Birštono dvarui. Vižaidų (Visazajda) vietovėje (14) prie Šeimenos upės - dvylikai stirtų; šienauja Ganus Skopas. Liepto* (na Ljuvtie) vietovėje (15) šienaujamų pievų - dviem stirtoms. Ir jas Ganus Skopas sau šienauja. Bukonių (na Bukoni) laukuose (16) šienaujamų pievų - šešioms stirtoms. Jas sau šienauja Birštono sekėjai (osočniki).

Birštono medės šauliai (strielcy): Jurgis Šimkaitis (Jurijs Šimkovič), Mikutis Motiejaitis (Makut Matievič), Bal(k)ys Šimkaitis (Bolko Šimkovič), Jukna ir Mikas Šurmenaičiai (Juchno a Miško Šurmenoviči), Matas ir Romas Bernotaičiai (Matij a Romaško Bernatoviči). (17).

Kaimai kunigaikščio Jaroslavo (18). Kunigaikščio Jaroslavo kaimai prie Birštono medės: a) prie Apšaro (Opšeri) ežero, b) prie Leičio - Leiciškių ežero (nad ozerom Lejcom) ir c) prie Ringio (Renkgoju) upelio - Ringėnų kaimas (selo Renkgenja). Kunigaikščio Jaroslavo Birštono medėje Amalvo-Amalviškių (Omolva) ežeras, aplinkui kurį viena mylia. (19).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Birštono medės pietų ir vakarų sienos linija (apytikriai) liečia šias šių laikų svarbesnes vietas bei vandenį: nuo Žuvinto ež. Dovinės upė į Šešupę, iš Šešupės pro Turgalaukį, Keturvalakius, Mockabudį, Lankeliškius, iš čia, gal būt Širvintos upeliu, į pietus nuo Alvioto ir į šiaurę nuo Virbalio ir Kybartų į Lieponos upelį. Kartu tai buvo ir apytikrė Punios medės sienos linija (nuo Žuvinto ež. iki Lieponos upelio). Toliau vakarų siena ėjo Širvinta iki jos santakos su Šeimeną.

Birštono medės šiaurės sienos linija drauge su Darsūniškio medės pietų sienos linija. Ji labai aiški nuo Širvintos upės - Šeimenos upė (pro Žaliąją ir Vilkaviškį) iki Vižaidų kaimo (apie 5 km į pietryčius nuo Vilkaviškio, prie Šeimenos upelio). Apie Darsūniškio medės pietų sieną G. Valavičius rašo, kad ji čia prie Vižaidų kaimo baigiasi. Atrodytų, kad Darsūniškio medė neturėjo jokios sienos nuo Vižaidų kaimo net iki Nemuno, kas neįtikėtina (galėjo būt gyvenama sritis?). Ši siena turėjo sutapti su Birštono medės šiaurės sienos linija, apie kurią G. Valavičius rašo, kad ji eina Šeimeną, po to keturias mylias iki Šešupės, o iš Šešupės - dvi mylias iki "Vilja Budy" vietovės, o iš jos - tris mylias iki Jiesios upės, ir iš čia - į Šventupės upelį (į šiaurę nuo Prienlaukio ežerėlio). Bet vietovės, kurioje ši sienos linija kerta Šešupę, G. Valavičius nenurodė. Taip pat vietovės "Vilja Budy", kuri turėtų būti maždaug Varnabudės srityje, dabart. žml. nėra. Yra panaši vietovė Vilkabudė (Dambrava), bet ji arti Jiesios upelio. Jei Vilabudė būtų buvusi Vilkabudė (Dambrava), tai Birštono-Darsūniškio medžių sienos linija turėjo eiti (apytikriai): iš Vižaidų kaimo, pro Gižus, Šunskus, pro Džendželaukos ar Puskelnį kaimus (prie Šešupės), pro Elzbietiški, Varnabudę, į Vilkabudės (Dambravos) kaimą (prie Jiesios upelio), toliau pro Jiestrakio, Ingavangio kaimus (į pietus nuo Šilavoto), į Šventupio upelį aukščiau Prienlaukio ežerėlio, o iš čia - keliu į Nemuną, žemiau Prienų mstl. taip, kad dabartinis Varnabudės miškų masyvas (apie 5000 ha) palieka Darsūniškio medėje, o Prienų šilas (apie 6000 ha) - Birštono medės ribose. Rytų-pietų Birštono medės siena ėjo Nemunu nuo Prienų iki Balbieriškio, o iš čia, pro Gudelius į Žuvinto ežerą. Tokiu būdu tik šių dviejų Birštono ir Darsūniškio medžių plotai tęsėsi ištisai per Sūduvą nuo Nemuno iki Prūsų (nuo rytų į vakarus).

(1). Vietovės - Šermukšnynė (Šermuchenovo) žemėlapiuose nėra. Prof. Totoraitis spėja, kad Šermukšnio laukas gal buvo ten, kur dabar Karalenkės dvaras (Turgalaukis).

(2). Balsės laukas (Balselaukis, Val. "Bolšelovka") bus prie Balsės (Balsvės) (7.5 km ilgio) upelio, Rausvės įtako. Iš čia bus kilęs Balsupių kaimo (į š.r. nuo Keturvalakių bžk.) vardas.

(4). (5). Vembrė (14 km ilgio) teka iš pietų į žiemius ir įteka ne į Širvintą (80 km ilgio), bet į Šeimeną (34,5 km ilgio) ties Vilkaviškio mst. Tik aukštupyje Vembrė yra apie 1 km atstume nuo Širvintos.

(6). Vilabudė* gali būti dabart. Várnabudė ar Vilkabudė (Dambra-va).

(7). Jiesia (68,5 km ilgio) teka iš pietų ne į vakarus, bet į žiemius.

(8). Šventupė (16 km ilgio) išteka iš Prienlaukio ežerėlio ir teka iš pietų ne į vakarus, bet į žiemius, pro Išlaužą į Jiesios upę.

(9). Atrodo, ties Prienais.

(10). Balos upelis dabart. Dūmė, (į jį įteka Ringio up.) įteka ties Balbieriškiu į Peršėkę. Čia pat ir paminėtas Ringėnų kaimas.

(11). Vasako ežerėlis prie Pavasakės kaimo į rytus nuo Vilkabudės.

(12). Apšaro ežero vieta neaiški; prof. Tot. spėja, kad jis buvęs ten, kur dabar Gudelių bžk. ar Ivoniškio dvaras. (Sūd. ist. 38 p.)

(13). Elnelaukio ar Gelnelaukio vieta neaiški; gali būti dabart. Džendželaukos kaimas (prie Šešupės); prof. Totoraitis spėja, kad gal tai dabart. Antanavo dvaras (netoli Pilviškių), bet jis būtų per toli į šiaurę nuo Birštono medės.

(14). Vižaidai, kaimas prie Šeimenos upelio, apie 5 km į pietų rytus nuo Vilkaviškio mst. Sena, istorinė Vižaidų vietovė kryžiuočių ne kartą paminėta - "Wisseseden" (Litauische Wegeber.)

(15). Vietovė - "Ljuvtie", gal Lieptai, ar Liuobtis (šėrykla), neaiški.

(16). Bukonių k. apie 7 km į rytus nuo Marijampolės.

(17). Apie asmens vardus žr. vertėjo pastabas Alytaus medės aprašyme (33).

(18). Kunigaikščio Jaroslavo Holovčinskio giria ir Balbieriškio dvaras apėmė maždaug dabart. Balbieriškio ir Gudelių parapijų plotus. (Tot. Sūd. ist. 37 p.).

Vilkaviškio mst., Šeimenos ir Vilkaujos upelių santakoje, įkurtas XVII a. pradžioje, Birštono medės pakraštyje, Prienų seniūno Stepono Paco; med. bažnyčia past. 1620 m., Magdeburgo mst. teises gavo 1660 m.; herbas: tamsiai raudona lelija melyname dugne. (Sūd. ist. 542 p.).

(19). Leitis (Leiciškių) ež. - į vakarus nuo Gudelių bžk.

P.S. Alytaus, Punios, Birštono medžių vakarinėje dalyje svarbesnių bžk. įkūrimo datos: Vištūtis apie 1540 m., bažn. pastatyta 1560 m., Magd. m. teises gavo 1570 m., Virbālis žr. Alytaus medės apr. pasta-
ba (31); Alvitās (buv. Paširvintys) - bažn. past. 1617 m., o šio dekanato bžk.: Pajavonỹje - 1586 m. Lankėliškiuose - 1609 m., Vilkaviškyje - 1620 m., Pūnske - 1579 m., Gražliškiuose - (buv. Graužiškiuose) - 1600 m. Liudvināvas (buv. Trobos), Punišs medėje, medžiotojų sustojimo ir nakvynės vieta, įkurtas Liudviko Konstantino Pociėjaus, Punišs seniūno, didžiojo hetmono ir Vilniaus karvedžio, mirusio 1730 m.; Magd. mst. teises gavo 1719 m. (Sūd. ist. 564 p.)

Alvito dekanatas apėmė visą dab. Vilkaviškio aps., dalį Marijampo-

lės ir Suvalkų. Šio dekanato metrikų knygose iš 1744 m. jau galima rasti visus kaimus ir keletą dvarų, kurie mums žinomi XX a. pradžioje. Tokiu būdu Vilkaviškio apskr. miškingumas iš apie 80%, Grigo Valavičiaus šių girių aprašymo laikų, maždaug 150 metų laikotarpyje, bus nukritęs žemiau 10%. Kur dabar Gižų, Keturvalakių, Šunskų parapijos 1744 m. dar buvo didesnės girios.

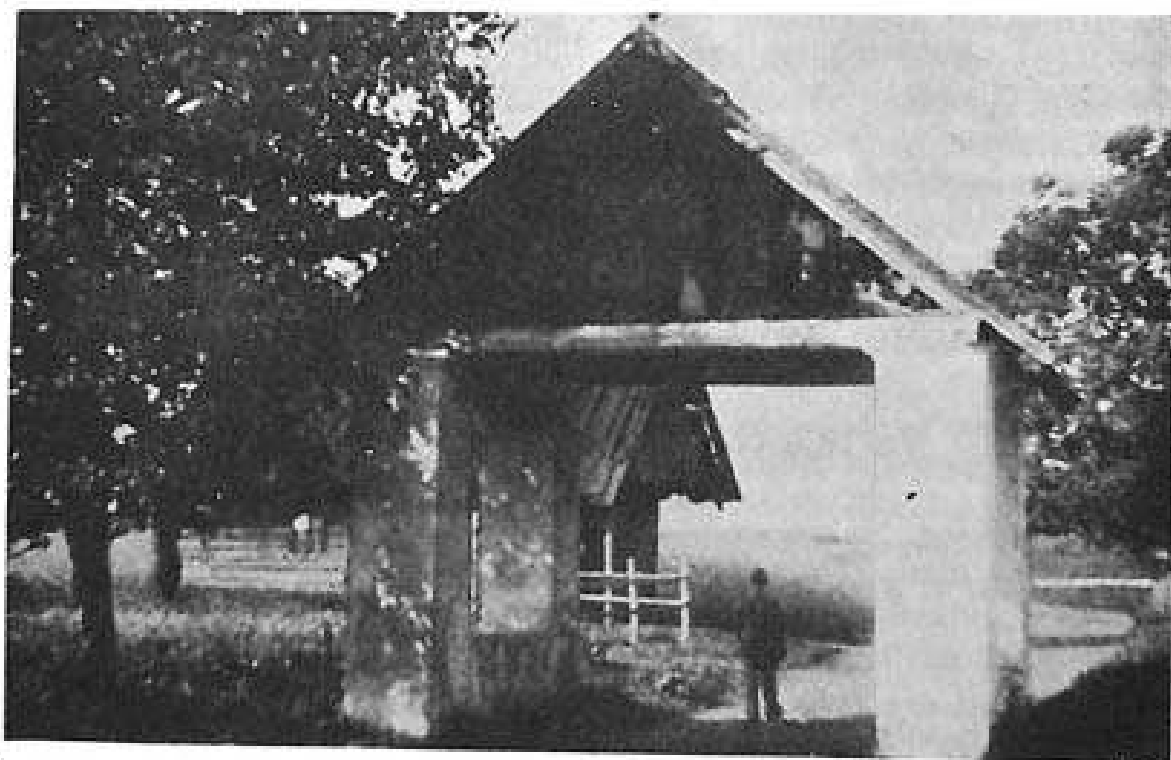
Lietuvos Inventoriai XVII a. (redaguoti K. Jablonskio ir M. Jučo Vilnius, 1962) rodo, kad Kauno pavieta, Alvito seniūnijoje buvo sudaryti invent. sąrašai: 1688 IV-7 Šuklių kaimui, 1694 VI-14 Šuklių dvarui ir 1695 III-4 Vailiškių dvareliui. (Visi jie yra netoli Šeimenos upės, prie buv. Birštono-Darsūniškio medžių sienos, dabart. Žaliosios valsč., Vilkaviškio apskr.).

"Birštono ir Punios seniūnų byla dėl girininkijų ribų rodo, kad tiedvi girios ėjo iki Širvintai, kas liudija drauge, kad į vakarus nuo tos upės 1592 metais buvo jau gyvenama sritis." (Totoraitis, Sūd. ist. 205 p.) Tai patvirtina ir kaip kurių kaimų metrikuose paminėjimo metai: Viščiakaimis, prie Šeimenos, į vakarus nuo Vilkaviškio 1620; Vaičlaukis, netoli Lankeliškių, prie Širvintos 1613; Pūstapėdžiai, į pietus nuo Vilkaviškio, 1621; Patunkiškiai, prie Pažerių ežero, 1638; Obelūpiei, netoli Lankeliškių, 1613; Karalkrėslis, tarp Alvito ir Pajevonio, 1613.

Vilkaviškio apskrityje yra dveji Paežeriai. Paežeriai k. (neprikl. Lietuvos pradžioje buvęs valsčius) yra pusiaukelėje (kiek į rytus) tarp Vilkaviškio ir Pilviškių mst., prie Gulbino ežero (Dr. Vinco Kudirkos tėviškė); iš jo išteka Gulbino upokšnis ir įteka į Šešupę prie Gulbiniškių kaimo (į pietus nuo Pilviškių mst.). Antrieji Paežeriai, vietoje vadinami Pažeriai, yra dvaras - apie 4 km į vakarus nuo Vilkaviškio mst., prie vadinamo Pažerių ežero. Šio ežero vardas yra pamirštas. Prie jo šiaurinės pusės yra senas (įsikūręs XVI šimtmečio pabaigoje, o gal ir anksčiau) Patunkiškių kaimas. Šio kaimo vardas Pa - tunk - iškliai rodo, kad jis atsirado prie ežero Tunk -, bet ši vandenvardžio žodžio šaknis bus kilusi iš Tvanko ar Tvanksto (seniau gal būtų tariamo Tvunko ar Tvunksto) ežero vardo. Dėl lengvesnės žodžio tarenos iš Patvunkiškių (ar Patvunkstiškių) vardas išvirto į Patunkiškius. Ežeras, matoma, senovėje dar labiau buvo tvankstus-tvankus: pakildavo, patvindavo, išsiliedavo, išpusdavo. Karaliaučiaus miestas senovėje vadinosi Tvangste, taip užrašytas Kasp. Hennebergerio žemėlapyje iš 1595 metų (Prussia vetus).

Analoginiai čia pat esantis Kisiniškių kaimas (rusų rašytas Kistentiški) yra kilęs iš Kastiniškių kaimo vardo, nes bėgantis iš Pažerių (Tvanksto) ežero į Šeimeną upelis vadinamas Kastiniu; čia pat ant to Kastinio upelio yra Kisiniškių vandens malūnas. Viensėdis (dvarelis), esantis šio ežero pusiasalyje, iš trijų šonų ežero vandens apsuptas, tartum ežero ausyje, vadinamas Ausiniškiais (lenk. Owseniszki). Į pietus nuo Pažerių ež. yra drėgnoka Uosijės giraitė.

Apie 4 km į vakarus nuo Pažerių dv. esantis Alvitas su to pat vardo ežeru, garsus iš senų laikų šv. Onos atlaidais, o ežeras - senu pavadinimu apie nuskendusį varpą ir ežere besilaikančiais narais (Colymbus arcticus).

Darsūniškio vartai

III. Žinios apie Darsūniškio medės sienas, išvažiuojant iš Birštono medės (Val. 40 p.)

Darsūniškio (Dorsunišskoe) medės sienos. Siena prasideda nuo Nemuno (ot Niemna), eina vieną mylią iki Tursono kalno; nuo Tursono kalno (ot gory Tursan) ji eina Vyčiaus upeliu (riečkoju Vitem), kuris prasideda iš Darsūniškio medės balų; eina - iš rytų į žiemius (1) dvi mylias iki Jiesios upelio (Es'e). Jiesios upelis skiria medes; Darsūniškio - dešinėje, o Rumšiškių - kairėje pusėje. Nuo Jiesios upės siena eina tris mylias vieškeliu (dorogojū velikoju), kuris eina iki Kau-no, toliau net iki Jurės upelio (do Jura), kuri išteka iš Darsūniškio medės balų, teka iš pietų į vakarus (2). Iš Jurės eina tris mylias iki Višakio upelio (do riekī Višakis), kuri teka iš rytų į vakarus ir įteka į Šešupę (v Šašupų) (3). Šešupe - penkias mylias iki Širvintos upės. Nuo Širvintos (ot Šerventy) - vieną mylią iki Šeimenos upės (do Šejmeny). Šeimenos upe penkias mylias iki Vižaidų vietovės (Višasajda). Čia medė pasibaigia.

Žvėrių varų šiose išvardintose, dviejose Birštono ir Darsūniškio medėse, nėra, atseit, ten kur žvėrys randami, ten ir varomi.

Šienaujamos pievos Darsūniškio medėje. Vieneliškio vietovėje (vročišča Veneliška) (4) yra šienaujamų pievų aštuonioms stirtoms. Jas piauna Ganus Skopas (Ganus Skop). Kitoje vietoje, Drūtbalio vietovėje (Drubalis) šienaujamų pievų - trims stirtoms. Jas šienauja Ganus Skopas (5). Kunigaikščio Jaroslavo šienaujamos pievos - prie Girmuonio upės (nad riekoju Kgermonoju) dešimčiai stirtų (6). Pono Grigo Triznos (pana Grigor'ja Tryzny), Mstibogo apskrities žemiečio ir pono Martyno Podsendkovskio (pana Martina Podsendkoskogo) šienaujamos pievos - prie Šaltininkų versmės (na Krinicy Šoltinič) (7). Grigas Taboras (Gryško Taborov), Kauno apskrities žemietis (zemianin) turi šienaujamą pievą prie Striaūnės (nad Styrovneju) upelio (8).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Čia patiektos žinios apie Darsūniškio medės šiaurės sieną, taip pat ir pietų sieną (žr.: Birštono medės šiaurės siena) yra vietomis neaiškios ir visai klaidingos. Aišku, Valavičius negalėjo visur vietoje patikrinti surinktų apie medes duomenų, taip pat ir administracijos centrai ne visur jas turėjo tiksliai ir aiškiai. Ypač tai liečia Darsūniškio medės rytinę dalį, kuri iki Šešupės, o gal net iki Vilkaviškio-Pilviškių linijos, jau tais laikais buvo stipriai iš naujo apgyvendinama. Gal dėl to prie Vižaidų (kaip rašo G. Valavičius) baigėsi Darsūniškio medės pietų siena.

Jiesios ir Vyčiaus upeliai skyrė Darsūniškio ir Rumšiškių medes. Iš Jiesios upelio Darsūniškio medės siena ėjo į didįjį kelią (vieškelį), kuris iš Kauno, gal būtų dabart. Garliavą, Veiverius, Skriaudžius, Ažuolų Būdą, toliau, prisilaikant Pilvės upelio, ėjo į Pilviškius. Šis kelias nuo Kauno miesto medės iki Šešupės (Pilviškių), atrodo, ir buvo apytikrė Darsūniškio medės vakarų siena su gretima Kauno valdine mede.

G. Valavičiaus nurodymai, kad Darsūniškio medės siena eina iš Jiesios Kauno vieškeliu toliau net iki Jūrės upelio, kuris prasideda Darsūniškio medėje (tikrumoje - Kauno medėje), iš Jūrės upelio eina į Višakio upelį ir juo į Šešupę, yra visai klaidingi. Tai matyti iš jo aprašytos gretimos Kauno medės rytų sienos. Čia jis aiškiai rašo, kad ji eina palei Pilvės upelį iki naujo (Pilviškių) miestelio, Šešupe iki santakos su Višakiu ir kad Višakio upelis skiria Kauno (ne Darsūniškio!) ir Vilkijos medes. Tokiu būdu visas dabart. Kazlų Rūdos miškų masyvo plotas priklausė Kauno medei.

Darsūniškio medės vakarinės dalies sienos, einančios upėmis, visai aiškios: nuo Pilviškių mstl. Šešupe iki Kudirkos Naumiesčio, Širvinta iki santakos su Šeimena, toliau Šeimena pro Žaliąją (bžk.) per Vilkaviškį iki Vižaidų kaimo. Tolesnė Darsūniškio medės siena turėjo eiti šiaurine Birštono medės siena net iki Nemuno.

(1). Tikrumoje iš rytų į vakarus.

(2). Jūrės upelis, 39 km ilgio, teka ne iš pietų į vakarus, bet iš žiemų į pietus, ir ne iš Darsūniškio, bet iš Kauno medės.

(3). Višakis, 46 km ilgio, teka ne iš rytų į vakarus, bet iš žiemų į pietus - Šešupėn.

(4), (5). Vieneliškio ir Drūtblio vietovės neaiškios. Totoraitis (Sūd. ist. 39 p.) spėja, kad "Drubalis" bus Drulės k. apie Skriaudžius.

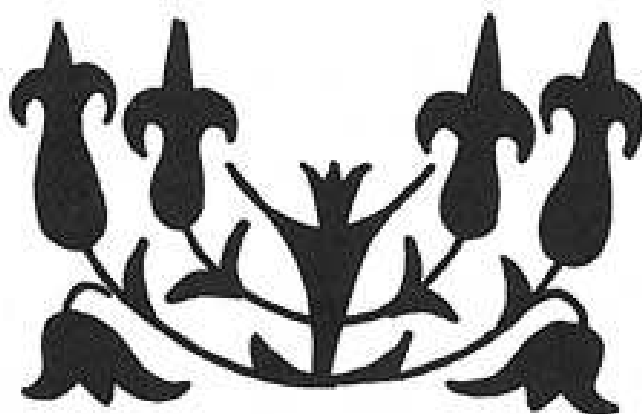
(6). Girmuonio upelis, 9 km ilgio, yra kairysis Jiesios įtakas.

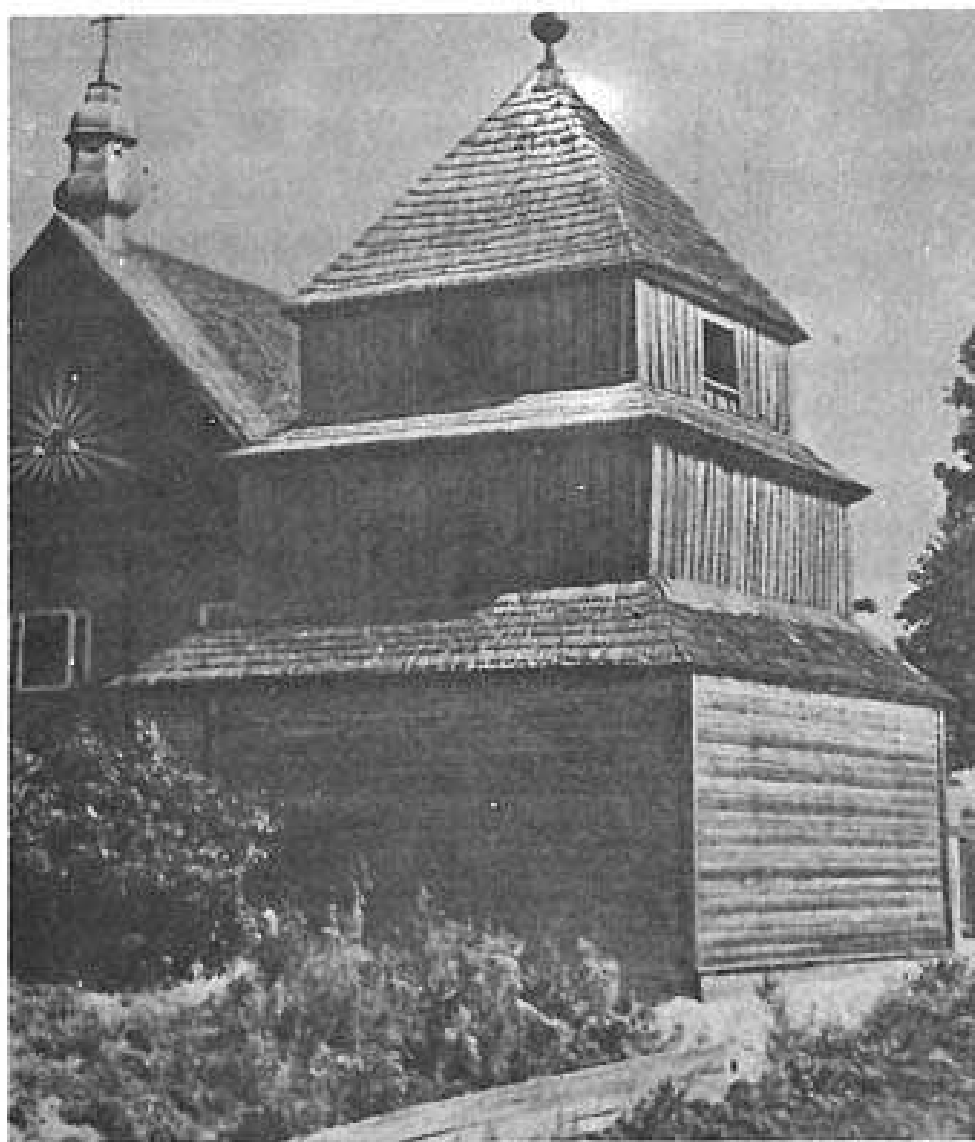
(7). Šaltininkų k. ("Krinica Soltinič") - prie Šventupės upelio, į šiaurę nuo Prienlaukio ežero. Totoraitis rašo: "prie nežinomos šaltinio versmės" (t.p. 39 p.).

(8). Striaunė - Vyčiaus, o šis Jiesios įtakas.

P.S. 1561 m. X-12 d. Jurbarko valsč. ir Naujosios Valios (Virbalio) invent. apyrašas (žr. Ist. Archyvas I t., K. Jablonskis. Kaunas, 1934) rodo, kad šie pasienio kaimai sudarė Jurbarko valsč., Virbalio vaitiją: Dulebaičiai-Kiudeliai (dabart. Kud.Naumiestis), Pášeimenis (dabart. Lauckaimis), Páširvintis (dab. Slibinai), Sakalūpis (didelis miškas, išmatuotas į valakus apgyvendinimui, dab. Sakalupio dvaras), Stanaičiai (dab. Stanaičių k.), Kybartai (dab. Kybartų k. ir mst.) ir Daugėlaičiai (dab. Daugėlaičių k.)

Pášeimenio k. gyveno Darsūniškio medės trys šauliai ir šeši sekėjai, Stanaičių k. - Birštono medės keturi šauliai ir Kybartų k. - Purnios medės trys šauliai; kiekvienas iš jų valdė po du valakus žemės, be mokesčių. Jie buvo pono Andriaus Davainos ir medės girininko žinioje.

Senoji Rumšiškių varpinė

IV. Rumšiškių medės sienų aprašymas (Val. 41 p.)

Rumšiškių (Rumšiskoje) medės sienos. Siena eina nuo Nemuno upės ir eina į Tursono kalną (na goru Tursan). (1). Nuo Tursono kalno Vyčiaus upeliu (riečkoju Vicjam) (2), kuris išteka iš balų, ji eina iš rytų į vakarus. Tas Vyčiaus upelis įteka į Jiesios upelį (v riečku Es'ju), o Jiesia - į Nemuną.

Rumšiškių medės plotas. Išilgai šios medės yra trys mylios, o skersai - mylia.

Matininkas Deltuviškis (Develtovskij) (3). Matininkas Deltuviškis tuo laiku, kai valakus matavo, atskyrė ir atribojo ponui Martynui Podsudkovskiui (panu Martinu Podsudkovskomu), Trakų arklininkui (koniušemu), iš jo malonybės Rumšiškių karališkos medės pusmylę skersai ir tiek pat išilgai, prie jo Panemunės dvaro (imien'ju ego Poniemonskomu), kuris yra prie medės, pačioje žvėrių perėjoje (take).

Rumšiškių sekėjai. (4). Visi Rumšiškių sekėjai pasakė, kad tai iš senų laikų yra buvusi Rumšiškių medė, tik dabar Deltuviškis (Develtovskis) nežinia kodėl atskyrė ir ežiāženklus (kopcy) pastatė.

Žinios apie žvėrių takus iš valdinių Darsūniškio ir Rumšiškių medžių (girių) į kitą Nemuno pusę.

Žvėrių takai (perėjos) iš Darsūniškio ir Rumšiškių medžių. Pirmas takas - prie Tursono kalno, į kunigaikščio Jaroslavo Šventininkų medę (Šventinickuju puščiu) (5), o iš šios medės - į Valkininko medę (puščiu Olkinickuju). Kitas takas - aukščiau pono Martyno Podsendkovskio dvaro prie Apsuonos upelio (riečki Apsony) (6). Žvėrys tuo taku eina į Semeliškių medę (Somilišskuju puščiu), o iš Semeliškių medės - į Rudninkų medę (v puščiu Rudnickuju). Trečias takas - prie Pilišos upelio (riečki Peliši) prieš Mergaičių (ar Dievaičių?) kalną (gory Dievočioje) (7). Žvėrys eina šiuo taku į valdines medes: Karmėlavos (Kormjalovskoje), Žiežmarių (Žižmorskoje), Gegužinės (Kgekgužinskoje), net iki Lovoriškių (Lovaryšok) (8). Ketvirtas takas buvo žemiau Rumšiškių valdinio dvaro. Šis takas čia prisimintas, nes juo žvėrys ėjo į Karmėlavos, Gegužinės ir Žiežmarių medes, dar prieš atsirandant (pastatant) kaimams abiejose Nemuno pusėse. Prie šio tako yra Šilėnų kaimas (selo Šiljancy) (9), kuris aštuoni metai kai įkurtas.

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Rumšiškių medės sienos labai aiškos. Nuo Tursono kalno prie Nemuno siena ėjo Vyčiaus upeliu į Jiesią, Jiesios upeliu į Nemuną ir Nemunu aukštyn iki Tursono kalno. Vičiūnų-Dubravos-Šilėnų miškai yra šios medės likučiai, apsupti dabartinės "Kauno jūros" (Nemuno tvenkinio) iš trijų pusių.

(1). Tursono kalnas - kairiam Nemuno krante ties Kračkiemiu.

(2). Vyčiaus upelis - Jiesios deš. įtakas.

(3). Deltuva (Develtovo) yra į vakarus nuo Ukmergės mst. Totoraitis rašo: "1551 m. matininkas Develtovskis, atmatavęs kraštą girios, priskyrė ją ponui Martynui Podsudkovskiui, prie jam priklausančio Panemunės dvaro". (Sūd. ist. 39 p.)

(4). Privilegijų patvirtinimo akte duotam Žygimanto Augusto (1522) ponams Ilgovskiems paminėti Rumšiškių sekėjai (osočniki): Staniulis (Stanjulis), Mašalaitis (Mešalajtis), Krikščionas (gal Grigas?) Martynaitis (Kgrykč Martinovič) ir Jonas Jolkaitis (Jan Jolkevič) (Val. 196 p.)

(5). Šventininkų kaimas yra prie plento tarp Darsūniškio ir Kalvių ežero.

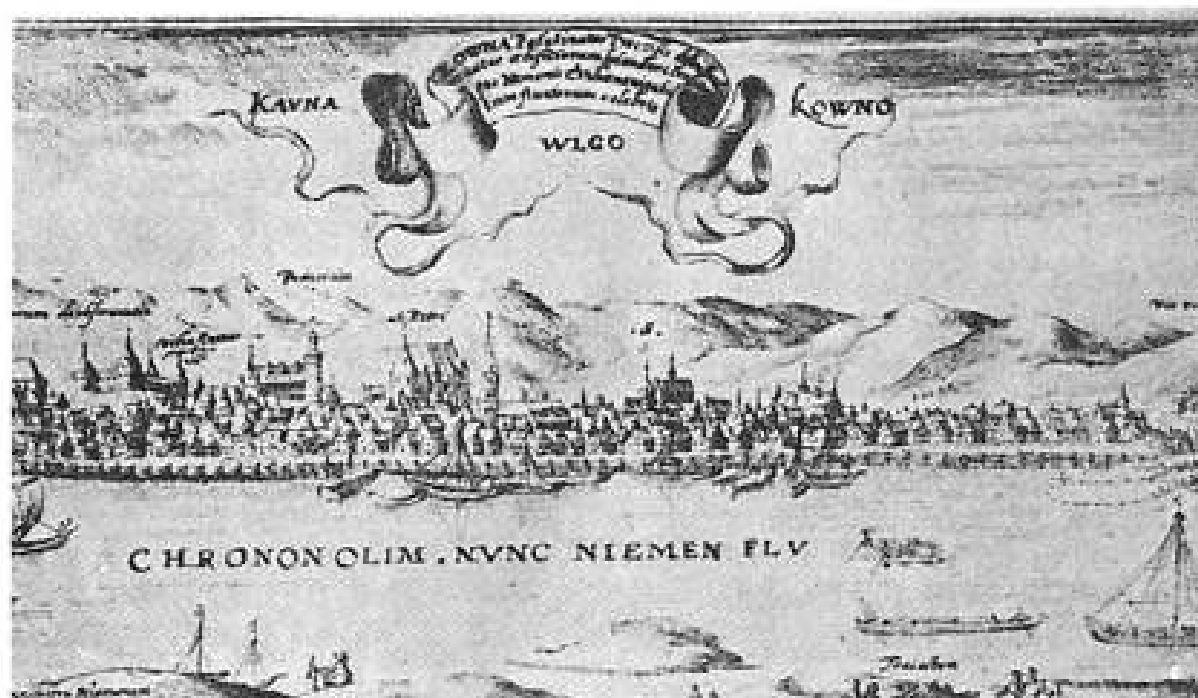
(6). Apsuonos (Apsony) upelis, 3,5 km ilgio, deš. Nemuno įtakas, ir Apsuonos kaimas į š.v. nuo Kruonio mstl.

(7). Peliša, KTS žemėlapyje Piliša, kair. Nemuno įtakas Kampiškių kaime, priešais įspūdingus Dovainonių šlaitus. Totoraitis rašo: (39 p.) "priešais Dievaičių kalną". Kolupaila savo "Nemune" (1950, 166 p.) rašo: "Dovainonių šlaito briauna vadinama Mergakalniu arba Seilupių piliakalniu. . . Nemuno vagoje - rėvė, vad. "Kunigo sala". Taigi, "naprotiv gory Dievočioje" gali būti spėjama prieš Mergaičių kalną, ar prieš Dievaičių (nuo Deivės) kalną".

Viename dovanų akte sakoma: "My dali jemu ostroviec na Niemie na imja Bajtnavu, protiv toje ž rieki Šemeni". . Kitoje vietoje: "na riece na Šemeni . . i na riece na Morvie". (Val. 194 p., poviet Kovenski). Šėmena yra A. Panemunė, Nemuno k. įtakas.

(8). Lovoriškės (bžk.) - į rytus nuo Vilniaus

(9). Šilėnų kaimas, kairėje Nemuno pusėje, ties Rumšiškiais, įkurtas 1551 metais.

Kauno pilies ir miesto vaizdas 1604 m.

V. Žinios apie Kauno medės sienas (Val. 42 p.)

Kauno medės (Kovenskoje pušči) sienos. Jo malonybės Kauno valdinės medės siena prasideda nuo Krištoforo kelio (ot dorogi Krištoforovy) (1), kuris eina per miesto medę, net iki Darsūniškio medės sienos, ir skiria medes: Kauno-dešinėje pusėje, o Darsūniškio-kairėje. Nuo Darsūniškio medės, siena eina per kelią, kurs yra skersai (poperek), iki naujo miestelio (do novogo miestečka), net iki Pilvės upelio (do riečki Pilvy), kuris prasideda Kauno medėje, teka iš rytų į pietus ir (teka Šešupėn (2). Šešupe - pusę mylios iki Višakio upelio (do riečki Vyšsakis), kuris prasideda pono Sapiegos medėje. Važiuojant nuo Šešupės, Višakio upelis skiria Kauno ir Vilkijos medes: Kauno - dešinėje pusėje, o Vilkijos - kairėje. Iš Višakio upelio siena eina link Ilgojo Kuto* (na Dolgij Kut) (3), ir skiria medes: Kauno - dešinėje pusėje, o pono Sapiegos (Soplegi) - kairėje. Iš Ilgojo Kuto* - iki jo malonybės valdinių ežerų Kauno medėje (4) ir skiria medes: Kauno - dešinėje pusėje, o Sapieginė (Sapiežinu) - kairėje pusėje. Nuo ežerų - per kelią, kuris eina į Kauną, iki Lekės upelio (riečki Leki) (5), kuris skiria jo malonybės valdinę medę nuo Povilo Sapiegos medės. Nuo Lekės siena eina iki Kerupio (Kerupy) upelio (6). Važiuojant į Kauną, Kauno medė

yra dešinėje pusėje, o pono Jono Kuncaičio (pana Ivana Kunceviča) - kairėje. Nuo Kerupio - iki Smagirio (Smokgera) vietovės (7), kuri skiria Kauno medę nuo pono Jono Kuncaičio medės. Važiuojant į Kauną, Kauno medė - dešinėje, o pono Jono Kuncaičio - kairėje pusėje. Nuo Smagirio - iki Kauno miestiečių medės, iki pirmo miestiečių pylimo (kurganu), kuris yra prie Dievogalos upelio (nad riečkoju Devjakgoloju), skiriančio medes: (8) jo malonybės Kauno valdinės medės - dešinėje pusėje, o miesto - kairėje. Nuo miesto pylimų (kurganov) - iki kelio, kuris eina per miesto medę iki Darsūniškio medės sienos. Čia, tam kelyje, šios medės siena pasibaigia.

Žvėrių perėjos Kauno medėje. Žvėrys eina iš jo malonybės valdinų: Kauno, Darsūniškio, Rumšiškų ir Vilkijos medžių į pono Sapiegos ir Kauno miestiečių medes.

Sekėjai Kauno medėje. Jo malonybės Kauno valdinės medės sekėjai pranešė, kad ponas Jonas Kuncaitis, nežinia kuriuo papročiu, prisiskyrė prie savo dvaro, esančio prie Dievogalos (Divakguleju) upelio (9), valdinės žemės (vlastivogo kgruntu) iš Kauno medės keturiose vietose.

Pirmoji vieta, tai šienaujamos pievos prie Višakio (Vyšoki) upelio, apie trys mylios nuo jo iškartos (obrubu) (10). Kitoje vietoje šienaujamos pievos prie Jūrės upelio, taip pat apie trys mylios nuo jo iškartos. Trečioje vietoje - Smalingirio (Smolikgeris) šienaujamos pievos (11), kurias mes (sekėjai, Vrt) anksčiau šienavome. Ketvirtoje vietoje, prie jo malonybės Kauno valdinės medės, nemažai jo malonybės valdinės žemės užsigrobęs, dvylika ten savo darbininkų apgyvendino. Tuokart, kiek žinoma, tik vieną dykavietę (pustovščinu) vadinamą Mitkuškiais (Mitkuški), buvo sau išprašęs. (12).

Tie patys sekėjai pranešė, kad Ganus Skopas jo malonybės Kauno valdinėje medėje, jau septyni metai iki šiai dienai gamina karaliaus malonybei iš rąstų blankas (vančos), pelenus (popel) ir pušinius šulius (tarticy sosnovyje) (13). Atseit, ne tik karaliaus malonybei, bet ir savo reikalams gamina šulius ir kitą medžiagą visoje Kauno medėje ir namų reikalams atleidžia medžius, taip kad visą medę apnaikinęs (spustošil).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Apytikrė Kauno miesto ir Kauno valdinės medės siena ėjo nuo Dievogalos upelio (į rytus nuo Zapyškio) pro dab. Virbališkius, Ringaudus, Taboriškę, 3-čią ir 4-tą fortus į Jiesios upelį, netoli santakos su Nemunu, nes toliau į pietus Jiesios upeliu iki santakos su Vyčium ėjo Darsūniškio ir Rumšiškų medžių siena. Vadinamas Kristoforo kelias ėjo

pro dabartinę Garliavą link Prienų. Maždaug nuo Garliavos pro dab. Veiverius, Skriaudžius, Ažuolų Būdą ir nuo čia pagal Pilvės upelį ėjo vieškelis į Pilviškius. Atrodo, kad šis vieškelis (nuo Garliavos iki Pilviškių) ir bus buvusi Kauno medės rytinė siena. Vakarinė šios medės siena ėjo iš Šešupės Višakio upeliu, maždaug iki dab. Braziukų-Kujų kaimų (tai buvo ir gretimoms Vilkijos medės rytų siena). Nuo čia pro ežerus link Lekės upelio ėjo bendra Kauno ir Sapiegos medžių siena. Nuo Lekės upelio per Kerupės upelį link dab. Mitkūnų-Virbališkių ėjo Kauno valdinės medės siena bendra su Jono Kuncaičio medės siena. Tokiu būdu Kauno valdinė medė nesiekė Nemuno upės, nei Rumšiškių medės, o Šešupe jos siena ėjo iš viso apie 1 km.

(1). Kristoforo kelias ėjo per Kauno miesto medę link Prienų.

(2). Paminėtas "naujas miestelis" yra dab. Pilviškiai, naujai įsteigti 1548 m. Totoraitis rašo, kad Pilviškių mstl. įst. 1536 m., pirmoji bažnyčia past. 1717 m., 1792 m. gavo miesto teises ir Šv. Jono Nepomuko herbą.

(3). Dolgių Kut suslavinta vietovė. Ilgojo Kuto vietovės dabartiniame žml. nėra, gali būti dab. Kuro ar Kujų kaimai. Ilgakiemio k. į pietus nuo Garliavos, visai kitoje vietoje.

(4). Minimi ežerai tai bus dab. Ežerėlio durpyno plotai, priklausę Kauno valdinei medei. Į šiaurę nuo jų buvo kunigaikščio Sapiegos medė - Sapieginė.

(5). Lekė - įtakas Dievogalos upelio, tekančio pro Dievogalos kaimą Nemunan (į rytus nuo Zapyškio). Kitas Dievogalos kaimas yra į šiaurę nuo Pažėrų (ties Garliavos bžk.)

Liekė (20.6 km ilgio) su Lekaičio įtaku teka Nemunan pro Lekėčius (bžk.)

(6). Kerupė (8.8 km ilgio), į rytus nuo Zapyškio, įteka į Kačupio upelį (12.6 km ilgio). Jono Kuncaičio medė turėjo būti tarp Lekės, Kerupio ir Kačupio upelių, priskiriant į rytus esantį Smagirio mišką (apie dab. Mitkūnus - Virbališkius.). Kauno miesto medė pro dab. Kačerginę, siekė panemune Kerupio - Dievogalos upelį, kur buvo "pirmas miestiečių (medės) pylimas".

(7). Smagiris (Smokgera) neaiški vietovė; gal - smako, slibino giria, o gal - smagi (jauki) giria?

(8) Sprendžiant iš KTS žml., atrodo, vardai bus sumaišyti: Dievogalos upelis pavadintas Kerupe, jo įtakas - Lekė, o Kerupė pavadinta Kačupiu, ir Kerupė - jo įtakas.

(9). Dab. Dievogalos kaimas prie Zapyškio bžk.

(10). Iškartas (obrub) - miško plotas naudojamas kirtimui ar jau iškirstas; plg.: Iškartų dvaras, Žaliosios vlsč., Vilkav. ap.

(11). Smalingiris taip vad. dab. pušynas Braziukų girininkijoje, Lekėčių miškų urėdijoje.

(12). Dab. Mitkūnų kaimas.

(13). "Vančos" - pušinės ar ažuolinės blankos šešių pėdų ilgio, šešių colių pločio, dviejų colių storio. Vančos - Wagenschoss. (Žr.: Gorbačevski. Slovar' drevniavo akt.jazyka). Vančoso vietoje Liet. vartojama dylė, dylininkas (trm., dielininkas) bus kilęs iš lenk. dyla ar vok. Diele.

Zapyškio bažnyčia (500 metų)

V.K. Jonyno grafika

VI. Žinios apie Vilkijos medės sienas (Val. 44 p.)

Vilkijos (pušči Vilkijskoje) medės siena prasideda nuo Vilkijos (Vilke), tiesiog nuo Nemuno, ir eina net iki Šušvės (Šušvy) (1), išilgai Josvainio (Jasvenskoj) medės sienos.

Iš vienos pusės, einant nuo Nemuno, prie tos medės gyvena bajorai, kurie turi ūkius prie Gaižuvos (u Kgojžovie) (2). Pirmiausia: ponas Jonas Gansaitis (pan Jan Gancevič), vellavininkas (choružič-karuža), ir Bagdaičiai (Bogdeviči), o už jų kiti Gaižuvos bajorai. Taip ponas Jonas Skuogruodis* (pan Jan Skokgradovskij) turi miško iškartą (obrub) (3) tarp Vilkijos miestelio valakų. O tie kiti bajorai turi šienaujamų plevų šioje medėje. Taip ponia Baltramiejienė (Baltromeevaja) turi nuo Gaižuvos bajorų iškartą šioje medėje. Ten toliau kunigaikštis Baraitis - Barauskas (Borovskij) turi miško savo Gaižuvos ūkyje, šios medės šone.

Toliau už kunigaikščio Baraičio-Barausko gyvena jo karališkos malonybės Gučkampio (Kgučkampi) valdiniai (4). Dar toliau, prie šios medės prisiglaudę (prilegli), Ariogalos (Ojrakgol'skie) gyventojai ir bajorai. Už tų gyventojų ponas Mykolas Valatkaitis (pan Mikolaj Volodkovič) turi medėje iškartą. O už pono Mykolo - Pernaravos kaimai (sela Pernarovskie), Vilkijos valsčiaus, tai yra: du Pelutavos (Pelutovy) kaimai, o tretysis Rugėnų-Rudokų kaimas (Rukgjany Rudoki). (5). Už šių kaimų prie Šušvės (Šušvie) upelio atmatuoti medėje plyno miško valakai. Tarp tų kaimų, šioje medėje yra Mikelio Zalatoriaus (Nikel' Zolotar) dvaras ir nuosava iškarta medėje. Už Mikelio Zalatoriaus gyvena bajorai Daubaraičiai (Dovboroviči).

Iš kitos Vilkijos pusės, einant nuo Nemuno į Nevėžio pusę (ot stony Ponevjažskoe), pirmiausia: Jaučakiai (Evtiki) (6), kurie medėje turi savo iškartą, palei Vilkijos miestelio girią ir valakus, atsirėmusius galu į Gruodžio-Gradausko (Kgradovskogo) iškartą. Paskui bajorai Žagaičiai (Žakgoviči) prie pat jo karališkos malonybės medės. Toliau jo malonybės Padauguvos (Podovkgovo) valdinis kaimas (7). Už jo bajorai ir už to miško apmatuota medėje 16 girios valakų.

Pagal Padauguvos kaimą yra kunigaikščio Uoginio-Uoginskio (Vokginskogo) Raubutonių (Revbutoviči) kaimas (8). Čia link Nemuno ir Nevėžio (Nevjaži) eina slėniai su miškeliais ir jų daubose Paštuvos (Poštovskie) bajorai (9) turi nuosavas iškartas ir lydimus (obrubj i probki), ten yra ir Bernatonių (Bejnartoviči) ponas Jonas Steckaitis (pan Jan Steckevič) (10). Toliau nuo Nevėžio į medę, iki šienaujamų pievų valakų: vienoje vietoje yra 15 šių valakų, kitoje vietoje - pono Mateušo Čašninko (Matysja Čašnikov) nemaža 9 valakų iškarta. Tuoju šalia tos iškartos bajorai Mantautai (Montovtove) išlydino iš jo malonybės valdinio miško penkis valakus, kuriuos (matininkas, Vrta.) Ganskus (Gansko) atidavė mainais už jų laukus. Už jų, mišką siekia jo malonybės valdinio kaimo bajorai. Toliau tuoju palei tą mišką, jo malonybės valdinėje medėje, Panevėžiuko (Ponevjažskie) (11) bajorai turi savų šienaujamų pievų. Už jų yra kunigaikščiui Uoginiui* Uoginskiui priklausančio Panevėžiuko dvaro (imien'e Ponevjažskoe) bajorai. Šio dvaro kunigaikštis Uoginis* Uoginskis ir tie bajorai, jo malonybės valdinėje medėje, turi nuosavą iškartą.

Už kunigaikščio Uoginio*Uoginskio dvaro prie Nevėžio yra dvarai: Jonušaičio (Januševiča), Vaitiekaus Mykolaičio (Vojtiecha Michajloviča) ir Kunigonių* (Knjazikovičov). Jų dvarai turi nuosavus slėnius su giraitėmis, kurios šliejasi prie Mikelio Zalatoriaus iškartos ir jo malonybės valdinės medės. Toliau Kampų bajorai (bojare Kampove), kurie gyvena palei Nevėžį ir prie Šušvės upės, o su jais bajorai Dambraičiai (Dombroviči) (13), kurie turi nemažus lydimus prie Josvaininės (medės) sienos. Čia abi Vilkijos medės pusės išeina į Šušvės upelį.

Vilkijos sekėjai. Vilkijos sekėjų yra devyni.

Vilkijos medės žvėrių varos:

1. Noreikų (Narejkov) vara pavadinta pagal Noreikupės (Narejki) upelį, kuris išteka iš balų Vilkijos medėje ir teka iš žiemų į pietus. Šios varos - apie pusantros mylios, nuo Vilkijos - penkios mylios. (14).
2. Verupio vara, per kurią teka Verupio (Verupa) upelis; ši vara - nuo Vilkijos keturios mylios. (15).
3. Šilupio (Šilupis) vara. Per ją teka Šilupio upelis, ir nuo jo gavo savo vardą. Jis išteka iš Vilkijos medės balų, teka iš žiemų į pietus ir įteka į Novą (Navu). Išilgai šios varos - mylia, o skersai - trys mylios; nuo Vilkijos keturios mylios (16).
4. Karpio vara (Karpis). Išilgai šios varos - dvi mylios, o skersai - mylia. Nuo Vilkijos - keturios mylios. (17).
5. Žvikinės (Žvikini) vara. Šios varos - apie keturios mylios. Nuo Vilkijos - keturios mylios. (18).
6. Raisto (Rojsto) vara - apie 4 mylios (19).
7. Var(na)šilio* vara (Varšel') - apie keturios mylios. (20).
8. Sabinės (Sebini) vara - apie septynios mylios (21).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Valavičiaus patiektos žinios apie Vilkijos medės sienas daugelyje vietų neaiškios ir pravedamos apytikriai. Nemunas skyrė Vilkijos medę į dvi dalis: šiaurinę ir pietinę.

Šiaurinės dalies apytikrė siena buvo ši: iš vakarų pusės nuo Ringuvos kaimo (į vakarus nuo Vilkijos mst.) pro Gaižuvą į Gučkampį (apie 7 km į rytus nuo Čekiškės), pro Rudakių k. (į rytus nuo Leščių), į Pelutavą, o iš čia iš šiaurės pusės siena su Josvainių mede ėjo Sušvės upe pro Rugėnų ir Daubarų kaimus į Kampų kaimą (netoli Sušvės su Nevėžiu santakos). Iš čia ėjo rytų ir pietų siena Nevėžiu pro Panevėžiuką, Babtus iki Bernatonių, suko į vakarus pro Raubutonis, Paštuvą ir Jaučakių kaimą į Nemuną (į rytus nuo Vilkijos). Šiame plote yra Raudondvario urėdijos miškai: Karalgiris, Padauguvėlė ir kiti.

Pietinės dalies sienas tik apytikriai galima nubrėžti iš žinių, Valavičiaus suteiktų apie gretimąsias Kauno ir Veliuonos medžių sienas. Rytų siena su Kauno valdine mede ėjo iš Šešupės, Višakio upeliu maždaug iki dab. Braziukų ar Kuro kaimų, kur siena atsirėmusi į Sapiegos medę suko į š.v. ir gal būtų ėjo pro Lekėčius į Nemuną (aukščiau Vilkijos).

Kai dėl Vilkijos medės vakarų sienos, tai Valavičius rašo, kad Veliuonos medės (su Vilkijos mede) siena ėjusi Pietvės upeliu (ties Kriūkais) ir (neaiškiau) vieškeliu 9 mylias iki Šešupės. Bet kurioje vietoje siekė Šešupę, jis nenurodo. Sprendžiant iš Jurbarko valsčiaus (Pašešupio vaitijos) 1561 metų inventoriaus apyrašo, ta vieta turėjo būti rytus nuo Meištų kaimo (dab. Kud. Naumiesčio priemiesčio) prie dab. Miknaičių k., nes čia gyvenę Vilkijos medės sekėjai. Atrodo, kad tas palyginamai tiesus kelias (imant domėn šių laikų kelius) turėjo eiti: iš Kriūkų bžk. per dab. Naujieną, Zypliabūdį, Lukšius, Zyplius, Sintautus ir, prisilaikant dab. plento, į Meištus-Dulebaičius (dab. Kudirkos Naumiestį), ar nuo Lukšių per Griškabūdį link Meištų. Nuo dab. Miknaičių k. iki Višakio upelio siena ėjo Šešupę ir ribojosi su Darsūniškio mede. Pietinės Vilkijos medės dalies likučiai sudaro dabartinį Lekėčių miškų masyvą.

Iš senų laikų tarp Kud. Naumiesčio ir Pilviškių buvo naudojamos dvi kelvietės (brastos) per Šešupę: a) "po Vil(k)trakiais - Sūduva" (kaimais) ir b) "po Šapalais (dv.)-Slabadais (k.)". Taip vietoje žmonės sako.

Totoraitis (Sūd. 43 p.) rašo: "Nova ateina iš Jurbarko girios (jos viršus Vilkijos girioje) ir skiria Veliuonos girią, esančią į šiaurę nuo Jurbarko girios, esančios į pietus, iki kol įteka į Šešupę. Novos bent vidurinė dalis priklausė Jurbarko giriai. Dėl to pietinė Veliuonos girios siena turėjo būti Jurbarko giria, esanti vidurinės Novos srityje". Atrodo, kad čia Totoraitis bus sukeitęs Valavičiaus laikus su vėlesniais laikais, kai buvo įsteigta Didždvario (Lesnistvos) girininkija, kuri naujose sienose su buv. Vilkijos medės miškais (maždaug dab. Griškabūdžio, Žvirgždaičių ir Naumiesčio parapijų plotai) pateko į Jurbarko valsčiaus ribas. Nes minėdamas Lesnistvos dvarą (Didždvarį-Wielki Dwor), esantį apie 4 km į rytus nuo K. Naumiesčio (prie Šešupės), Totoraitis (Sūd. 637 p.) rašo: "Lesnictvo, lietuviškai sakant girininkija, buvo ne kas kita, kaip vieta kur gyveno Jurbarko girios girininkas (lesničy)". "Jis jau 1593 m. gyveno šiam dvare ir turėjo savo raštinę" (Sūd. 216 p.). Kitoje vietoje Totoraitis patvirtina (Sūd. 42 p.), kad "pietų siena tos (Vilkijos) girios buvo Šešupė, pradedant nuo Višakio iki dabartinio Naumiesčio", nes ten, netoli K. Naumiesčio 1561 m. gyvenę Vilkijos sekėjai.

(1). Girių sienos derinosi maždaug su to laiko apskričių ar valsčių administracinėmis sienomis. Tokiu būdu Vilkijos apskritis ar nebus vienas iš labiausiai nutysusių: nuo Šešupės per Nemuną, net iki Šušvės upelio (pro Pernaravą ir Josvainius).

(2). Gaižuva apie 6 km į šiaurę nuo Vilkijos (prie kelio į Čekiškę).

(3). Ne tik vietovardžiai bet ir pavardės dar labiau suslavintos. Čia stengiausi jas atlietuvinti (žr. pastabą (33) Alytaus medės aprašyme). Gancevič - Gansaitis, Gantas, Gansius, Gantautas; Skokgradovskij - Skogruodis*, gal Skoka Gruodis, (ar Skokų) Gruodis? Panašiai Stoka Gucevičius - Stoka Gaučys. Voginskij - Uoginis*, (Uoginių k. prie Papyvėsių bžk.); Borovskij - Barauskas, Baraitis, Baras.

"Obrub" verčiu "iškarta", tai aprėžtas, atribotas miško plotas,

naudojamas medžių kirtimui (plynam ar rinktinam). Jis prilygtų dabar vartojamai "biržei".

"Prorobki", "razrobki" verčiu "lydimu". Tai - iškirsti, išdeginėti miško plotai, naudojami javų sėjimui; žemę nuliešus ir vėl paliekami miškui atsiželdyti.

(4). Gučkampis - apie 7 km į rytus nuo Čekiškės.

(5). Pernaravos valsčius su Pelutavos, Rugėnų, Rudakių kaimais priklausė Vilkijos apskrīčiui. Daubarų kaimas - prie Aluonos up.

(6). Jaučakių k. - šalia Vilkijos (į pietryčius).

(7). Padauguvos k. - apie 6 km į rytus nuo Vilkijos.

(8). Raubutonių k. - į pietus nuo Padauguvos k.

(9). Paštuva - vasarvietė prie Nemuno, apie 6 km į p. r. nuo Vilkijos.

(10). Bernatoniai - prie Nevėžio apie 5 km į š. nuo Raudondvario.

(11). Panevėžiukas bžk. ir dvaras - prie Nevėžio apie 5 km į šiaurę nuo Babtų.

(12). Kampai - kaimas Stajos ir Putnupio (9,6 km ilgio) upelių santakoje ir jų įtakoje į Šušvę (130 km ilgio) ir Nevėžį, apie 10 km į šiaurę nuo Panevėžiuko.

(13). Dambrai, gali būti Daubarai, - apie 6 km į vak. nuo Kampų k.

(14). Noreikis - dab. Noreikupė (15 km ilgio) įteka į Višakį (į vakarus nuo Bagotosios bžk.).

(15). Verupės upelio pietinėje Vilkijos medės dalyje nėra; yra dvi Verupės Nevėžio upyne.

(16). Šilupė (13 km ilgio) teka pro Zukų k. ir įteka Novon ties Šilgaliais.

(17). Karpio vietovė - neaiški.

(18). Žvikinė (10 km ilgio) įteka į Siesartį ties Liepalotų k. (apie 6 km į rytus nuo Lukšių bžk.)

(19). Raistas bus Novaraistis. Iš jo išteka Nova, 209 kvartale, Ku-ro girininkijoje.

(20). Varšilis bus Varnašilis į pietus nuo Žvikinės kaimo.

(21). Sabinės upelis teka į pietus nuo Varnašilio pro Paluobius (bžk.) ir įteka su Šedvygos upeliu Novon. Paluobių bžk. apie 8 km į š.r. nuo Griškabudžio. Sabinės upelio Lietuvos T.S.R. vandenų kadastrė (Vilnius, 1959) nėra.

Merkinės piliakalnis

VII. Žinios apie Merkinės medės sienas (Val. 47 p.)

Merkinės (Mereckoe) medės siena prasideda nuo Vokiečių sienos ir Blindžio (ot Blindy) ežero (1) Perlamo medėje. O nuo Blindžio ež., ji eina iki Ančios (do Anči) ežero, Perlamo (Perelomskoe) (2) medės sienos. Nuo Ančios siena eina iki Skaisčio (do Jasnja) ežero (3) ir skiria medes: einant nuo Prūsų (ot Prus), Merkinės medė - kairėje pusėje, o Perlamo - dešinėje. Nuo Skaisčio ežero - pusę mylios iki Pirčio* - Pirčiaičio (do Pirčazja) ežero (4). Šis ežeras perpus Merkinės ir Perlamo medėse. Nuo Pirčiaičio - pusę mylios iki Apskričio-Apskrituko (do Krugloe) ežero (5). Ir šis ežeras yra pusiau abiejose medėse. Nuo Apskričio - pusę mylios iki Ligajo (do Lichovo) ež. (6). Nuo Ligajo (Lygio?) ežero - pusę mylios iki Samavo (do Sumova) ežero, kuris irgi - perpus Merkinės ir Perlamo medėse. Nuo Samavo ežero siena eina giria pusę mylios iki Elniuko (ar Eglinio) ežero (do Elnika). Ir šis - perpus (8). Nuo Elniuko iki kito Elniuko ežero (do Elnika) - apie ketvirtį mylios. Šis irgi - perpus. Nuo Elniuko siena eina pusę mylios iki Didžiojo Kežinio* ežero (do Velikago Kozina). Šis irgi - perpus. Nuo Kežinio* - vieną mylią iki Tamošiaus (Tumasova) balos (10). Nuo Tamošbalės - mylią iki pono Trakų (Trockogo) karvedžio (voevody) Šelmento ežero iškyšulio (Šelmentov Milkij Rog) (11). Šis ežeras yra Merkinės ir Perlamo medžių siena. Nuo Šelmento (Šelmentov) - pus-

trečios mylios iki Grauzio (do Kgruvža) ežero galo (12). Šis ežeras-Perlamo medėje, betgi skiria Merkinės ir Perlamo medes. Nuo Grauzio siena eina dvi mylias iki kunigaikščių Sluckių (knežat Sluckich) ir pono Sapiegos Juodojo ežero (Čornogo) (13). Nuo Juodojo ežero - Seivos (Seivoju) upeliu, kuris išteka iš šio ežero (14).

Kita Merkinės medės sienos pusė prasideda nuo Perlamo medės sienos, važiuojant link Prūsų. Nuo Juodojo Seivų (Sejvov) ežero siena eina vieną mylią iki kunigaikščių Sluckių Punio ežero (15). Nuo Punio (Punska) ežero - dvi mylias iki Pūstažerio (do Pustogo Ozerca) (16). Nuo Pūstažerio - dvi mylias iki Stumbragalvės upelio (do riečki Zubrinoje Golovy) (17), kuris išteka iš Gilbaičių Pūstojo ežero (z ozerą Pustogo Kgilbajcova) (18). Nuo Stumbragalvės (Zubrinoje) - pusantros mylios į Kirsnos upę. Šis Kirsnos upelis skiria Merkinės ir Nemunaičių medes: Merkinės - kairėje pusėje, o Nemunaičių - dešinėje. Kirsnos upė siena eina pusantros mylios iki Palyčios (do Polici) upelio, kuris išteka iš Raudenio (Rovdeni) ežero, Merkinės medėje. Palyčia - pusę mylios iki Raudenio (Rovdenicy) ežero. Iš Raudenio - keliu mylią iki Orijo (do Arie) ežero. Iš Orijo ežero - mylią iki Kelmavyčio (Kelnovicys) ežero. Iš Kelmavyčio siena eina ketvirtį mylios į Šešupę. Šešupė - pusę mylios iki Grauzės upelio, kuris išteka iš ežero, esančio Nemunaičių medėje. Nuo Grauzės (ot Kgravži) upelio (19) - keturias mylias iki Aukštojo Kaimelio (do Vysokogo Selišča) (20). Nuo Aukštojo Kaimelio - pusantros mylios iki Vižainio ežero (do ozerą Viženi). Iš Vižainio ežero upeliu, kuris išteka iš šito ežero, - dvi mylias iki Vištyčio (do Vistinca) ežero. Nuo Vištyčio ežero - Prūsų siena tris mylias iki Blindžio ež., Perlamo medės sienos. Čia ir baigiasi Merkinės medės siena.

Merkinės medės plotas. Išilgai šios medės yra dešimts mylių, skersai - keturios, vietomis mažiau, nevienodai.

Žinios apie Merkinės medės žvėrių varas

Merkinės medės žvėrių varos. 1. Miklausių vara (ostup Miklov) (21) turi apie keturias mylias. Ši vara yra dvi mylios nuo Bulakavo dvarelio (ot folvarku Bulgakovskogo) (22). 2. Orijo vara, prie Orijo ežero, turi apie tris mylias. 3. Šarkio vara (Šorkis) - apie tris mylias. 4. Reketijos (Reketis) vara, prie Reketijo ežero - apie tris mylias. 5. Pūstavėlio (Pastovio?) vara (Postov'e) (23), prie Šelmentos upelio (nad Šermen-toju) (23) - apie tris mylias. 6. Vaiponės vara (Vojpenis) (24). Per šią varą teka Vaiponės upelis (Vojpenis) ir nuo šio upelio gavo sau vardą. Jis išteka iš versmių Merkinės medėje. Apie šią varą yra pusketvirtos mylios. 7. Punio vara (Punskij ostup), prie Punio ežero (nad ozerom Punem) (25), turi apie keturias mylias. Prie šios varos yra Merkinės valsčiaus aštuonių žmonių tarayba. 8. Kupo (Kupovyj) vara prie pono Paco Kupo ežero (nad Kupovym) (26), turi apie tris mylias.

Šienaujamos pievos Merkinės medėje

Merkinės medės pievos, šienaujama pieva Šelmentos įtakoje (na ust' i Širmenty) - dviem stirtoms; ją šienauja jo malonybės Seivų (Seivy) valdiniam dvarui. Prie Vingrės (nad Vintreju) upelio (27) - šienaujama pieva dviem stirtoms; šienauja Seivų dvarui. Šienaujamos pievos abipus Bandžio (Bondy) ežero (28) - dviem stirtoms; šienauja - Seivų dvarui. Prie Aukštojo Kaimelio - šienaujama pieva vienai stirtai; šienauja - Seivams. Prie Vižainio - šienaujama pieva vienai stirtai; šienaujama - Seivams. Prie Palyčios upelio - dviem stirtoms; šienauja - jo malonybės Stabingio (do Stabinok) valdiniam dvarui (29). Tos šienaujamos pievos - apie 4 mylios medėje, tarp varų.

Merkinės sekėjai. Merkinės sekėjai pranešė, kad Stabingio dvaro urėdas Griška (Griško, vryadnik Stabinskiy) už sienos, prie Stumbragalvės upelio, prie pat Miklausių varos, išdirbo žemės jo karališkos malonybės Merkinės medėje - 40-čiai statinių (boček) (30).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Apytikrė Merkinės medės pietų siena (ji buvo Perlamo medės šiaurės siena) prasidėjo nuo Blindžio ežero (iš jo išteka Blindė - Romintos įtakas) prie buv. Rytprūsių sienos, ėjo į šiaurinį Ančios ežero galą (čia yra Merkinės k., lenk. Merkinie), iš Ančios ežero per patį Šešupės aukštupį ir jo ežerėlius (Samavo ež. ir kitus) į Šelmento ežerą, kuris skyrė Merkinės ir Perlamo medes; iš Šelmento ežero (pietinės dalies) - Graužio ež., iš jo - į Juodąjį, dabar vadinamą Bakšių ežerą, iš Bakšių ežero siena ėjo upeliu Seiva į Seivo ežerą, kur baigėsi Merkinė medės siena su kaimynine Perlamo mede. Nuo Seivo ežero pro Punio ežerą, Budvietį, - Stumbragalvės upeliu į Kirsnos upę, kur prasideda siena su Alytaus mede. Į rytus nuo šios sienos (tarp Seivo ež. ir Kirsnos upės) buvo kunigaikščių Sluckių ir Sapiegos medės.

(1). Blindžio ež. yra į vakarus nuo Ančios ežero, prie pat buv. Rytprūsių sienos, gretimai kaimas Veršeliai, kiek toliau link Ančios ežero: Klaipėdos, Klaipėdėlės, Stalupėnėlių, Merkinės, Ančios kaimai (lenk. Klaipeda, Klaipedka, Stalupianka, Merkinie, Hancza).

(2). Ančios ež. yra į rytus nuo Prierasllo bžk. Iš jo išteka Juodoji Ančia ir ties jo įtaka, kitoje Nemuno pusėje, yra Perlamo (gal Prielo-mio?) bžk. (lenk. Przelom).

(3). Skaistys, - čio ež. (Jasnja) yra vienas iš mažųjų ežerėlių Šešupės aukštupyje, Jasno atatinaka mūsų Skaistį, lenkai dabar vadina Jaczno.

(4). Pirčazja ež. - Pirčio-Pirčiaičio (Pirdys-Pirčaitis, plg. Pirčupis) ežerėlis, L.t. žml. vos įžiūrimas.

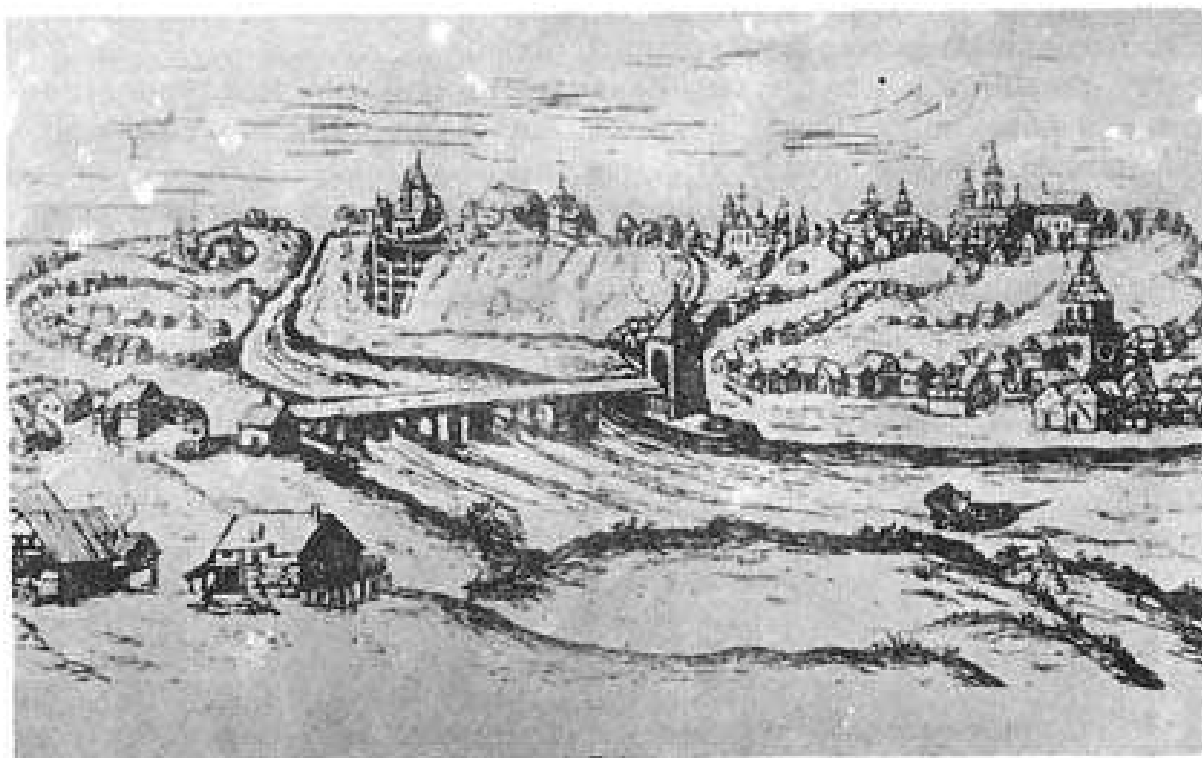
- (5). Apskritis - Apskritukas ež. (Krugloe) - žml. neišvardintas.
- (6). Ligajis - Lygys (Lichoe) ežerėlis, L.t. žml. neišvardintas, Totoraičio klaidingai vėrčiamas "Blogasis" ežeras (Sūd. 33 p.).
- (7). Šamavo (Šumovo) ež. - tarp Šidarų (lenk. Sidory) ir Gulbiniškių (lenk. Gulbieniszki) kaimų, Šešupės aukšupyje.
- (8). Elniuko (Elnika) - du maži ežerėliai, žml. neišvardinti, bet gali būti ir Eglinės ež., nepertoli Eglyniškių kaimas.
- (9). Didysis Kežinys, Kežinio (Velikoje Kozina) ežerėlis, L.t. žml. neišvardintas. Kežinys - sukęžęs, susmekęs, suiręs; plg.: kiaušinis sukęžęs, suskilęs; žemė nuo sausrų sukęžusi, suskirdusi (Vilkav. ap.) Prof. Kolupaila rašo: Ožys (Kozin). Kežas - suskurdęs medis.
- (10). Tamošbalė (Tot. Sūd. 33 p. vadina "Tumo bala") žml. neišvardinta.
- (11). Šelmento Didysis ir Mažasis ežerai - į vakarus nuo Cipliškių (pusiaukelėje tarp Kalvarijos ir Suvalkų). Šelmentov Milkij Rog-Šelmento ežero sekusis iškyšulys (ragas).
- (12). Iš Graužio ežero, į šiaurę nuo Kalėtninko, išteka Graužės upelis, Vėtralaužos upės (lenk. Wiatroluża) įtakas.
- (13). Juodasis ež. - dabart. Bakšių ež. (lenk. Boksze).
- (14). Seivo, tikriau Šeivų ež. (Šeiva! ežero nendrės vartojamos šeimoms), greta Bakšių ež. - apie 5 km į pietus nuo Punsko bžk.
- (16). Pūsta(e)žerio žml. nėra. Nuo pusti, punta, puto - išpampęs, išputęs, išpūstas, pakilus, tartum iš krantų išėjęs, gaubus, gaubtas. Plg.: Pūstapėdžių k., Vilkav. ap., atseit, pilnapadžių! Totoraitis klaidingai rašo: "Tuščiasis ežerėlis" (Sūd. 34 p.), versdamas iš slavų pustoj - tuščias.
- (17). Strumbagalvės k., klaidingai žemėlapyje įrašytas. "Stumbragalvė", yra į pietus nuo Budviečio bžk. Čia teka į Kirsną žml. bevardis upelis, tai bus senoji Stumbragalvė. Stumbrinės upelis yra Kiaulyčios upelio įtakas.
- (18). Gilbaičių Pūstasis ežerėlis, iš kurio išteka Stumbragalvės upelis, bus dab. Kybartų k. ežerėlis. Totoraitis (Sūd. 34 p.) klaidingai rašo: "Zubro Galvos upelis teka iš Tuščiojo ežero Gilbaičių". (žr.: eil. nr. 16).
- (19). Graužė - Šešupės kair. įtakas, į šiaurę nuo Liubavo (bžk.). Gal būt Skaistis(?) - L.T.S.R. upių kadastrė, Vilnius, 1959.
- (20). Aukštoji - Aukštieji (Vysokie) dab. kaimas į rytus nuo Vižainio.
- (21). Dab. Miklausių kaimas - į pietus nuo Budviečio bžk.
- (22). Dab. Bulakavo dvarelis.
- (23). Pūstavėlio ež., per jį teka Šelmentos upelis, įteka Šešupėn į rytus nuo Liubavo.
- (24). Vaiponė, į šiaurę nuo Punsko, įteka į Gazdos upelį, o šis į Kirsną.
- (26). Per Kupo ež. teka Šelmentos upelis.
- (27). Vingrė - Vingrupis (Totoraitis rašo: Vintra?) - kair. Šešupės įtakas į pietus nuo Liubavo. Išteka iš Vingrelis ežero.

(28). Bandžio ež. prie Pabandžių (lenk. Pobondzie) ir Bandziškių (lenk. Bondziszki) kaimų, lenkų okup. Lietuvoje.

(29). Stabingis - į rytus nuo Krasnapolio, lenk. Stabieneczyna, ir į rytus nuo Seinų mst., lenk. Sztabinki. Totoraitis (Sūd. 34 p.) pastebi, kad "Stabinkių dvaras buvo ir yra nepertoli Seinų mst."

(30). Totoraitis (Sūd. 34 p.) rašo: "Stabinkių dvaro urėdas prie Zubro Galvos upelio, šalia pat Miklojo raisto, girios išskynė ir išdirbo tiek, jog galima buvo pasėti javų 40 bačkų."

Gardinas XVI amžiuje

Perstūnio medė (Val. 49 p.)

Perstūnio (Perstun'skaja) medės sienos. Siena prasideda nuo Bebros upės (ot Bebry rieki) (1) ir nuo Liepiškio*-Lipsko (ot Lipska) miško. Upė Bebra prasideda apie Naujamiestį (ot Novogo Miesta) (2) ir teka iš rytų į vakarus. Ji skiria Perstūnio ir Naujadvario medes. Siena eina Bebros upe 15 mylių iki Mėtos (Mity) upelio (3), kuris išteka iš Mėto ežero (s ozera Micka) (4), šioje Perstūnio medėje. Mėtos upeliu ji eina aukštyn, keturias mylias iki Mėto ežero. Mėto ežeru - mylią iki Prūsės (Pruski) upelio (5), kuris prasideda vokiečių pusėje. Nuo Prūsės - eina mylią iki Parėviškių* (Previšok) vietovės (6) ir skiria medes, jo malonybės karaliaus medę nuo Prūsų kunigaikščio: Perstūnio - dešinėje pusėje, o Prūsų kunigaikščio - kairėje. Nuo Parėviškių - eina dvi mylias iki Kanapinių vietovės (Konopnogo) (7). Iš Kanapinių - dvi mylias iki Mėrūniškių kaimo. Nuo Mėrūniškių (Mirunušok) (8) - keturias mylias iki Prieraslės upelio (riečki Pererosli) (9). Nuo šio upelio prasideda Perlamo ir Gardino medžių sienos (10).

Toliau Prieraslės upeliu iki Žūsno (do Susna) ež. (11), kuris, anot Gardino sekėjų, yra Gansiaus - Gantauto Giedraičio (Gomšeja Kgedrojca). Kai mes atvykome prie to Žūsno (Zusna) ežero, tai Gardino sekėjai ginčijosi su Perlamo sekėjais. Gardiniečiai tvirtino, kad Gardino medės siena eina skersai Žūsno (Zusno) ežerą, o perlamiečiai, kad jis visas yra Perlamo medėje.

Nuo Žūsono ežero skersai yra pusantros mylios iki Blindės upelio, kuris prasideda Vokiečių pusėje ir į Vokiečių pusę nuteka (12). Nuo Blindės - siena eina pusantros mylios iki Klano pirties (do lazni Lanevič) (13), skirdama medes: Perstūnio medė dešinėje pusėje, o Perlamo - kairėje. Nuo pirčių - pusę mylios iki Bučinio Klano (Lanevič Bocnogo) ežero (14). Nuo Bučinio ežero - dvi mylias į Skruoblyno (Grabovogo) varą. Nuo Skruoblyno varos Sekliuko (Sklik) - iki Meletos* (Melechova) vietovės. (15). Nuo Meletos vietovės - mišku iki Valeikos Kampo vietovės (do Uglia Ulejkova). Nuo Valeikos Kampo - iki Šelmento kelio. Šelmento keliu siena eina mylią iki Akmenio (Okmenskoe) vieškelio, kuris eina į Vygrius (do Vygrov) (17). Šiuo vieškeliu - dvy mylias iki Amalos-Amalutės (Omelovki) upelio (18). Nuo Amalos Sekliuko - iki Ančios (do Anči) upės. Ančios upė skiria Perlamo ir Perstūnio medes: Perstūnio - dešinėje pusėje, o Perlamo - kairėje. Ančios upė - tris mylias iki Samanų balos (do bolota Mšanogo) (19). Samanų bala siena eina vieną mylią iki Perlamo kelio. Perlamo keliu - mylią iki Šlamytės (Šlemnicy) upelio (20). Šlamytės upeliu - mylią iki Maros (Morichi) upelio (21) ir Maros upeliu - į Ančios upę.

Gardino sekėjai. Gardino sekėjai pranešė, kad Akmenio (Okmenskaja) kelias išvestas per devynias Perstūnio varas, ir kad medės dalį, esančią kitoj šio kelio pusėje, jie priskiria Perlamo medei.

Žvėrių varos Perstūnio girininkijoje. (22). Prie medės sienos ir laukų, valdomų sekėjų Kurionių* (Kurjanovič), šliejasi Liepiškio* Lipsko (Lipsko) vara, kuri yra prie Bebras (Bobry) upelio. Prie Liepiškio-Lipsko varos šliejasi Rokaičių* (Rakoviči) varos.

Rokaičių* (Rakovič) sekykloje: 1. Raudonio (Krasny) vara, 2. Uosyno (Jesenovyj) vara, 3. Tarpgirio (Pereljes'e) vara, 4. Dargužio (Dorogušin) vara, 5. Kilpoje (v Lucje) vara, 6. Jaknų (Jaknev) vara, 7. Trislenio (Tristjenyj) vara.

Pas Bagatyrius* (u Bogatyrevič): Šiluose (u Borkach) - dvi varos. Dešimta vara prie Maleišių (23) (u Malešovki); vienuolikta Pabainių (Pobojnyj) vara; dvylikta - prie Mikušavos (24) (u Mikošova).

Prie Žibaičių* (Ziabič) žemės: netoli Širvo (Servej) ežero - dvi varos (25); penkiolikta vara prie Šerninės* (26) (Šernetkovič) žemės netoli Vygrių; šešiolikta vara prie Valinčių (Volincevič) žemės ir kamšų (u gatej).

Pas Bagatyrius* (u Bogatyrevič): 17-ta vara, prie Mankinio (Monkinskogo) balos (27) ir kauburio (u valu); 18-ta prie Karalinės (Koroleva) kaimelio, Raudonšilyje (nad Krasnym Borom), stumbrų vara. Už Vygrių, prie Kurionių žemės, stumbrų varos. 19-ta vara - prie Ančios upės, šienaujamose pievose; 20-ta vara - Kreivabalėje (u Krivogo bolota); 21-ma-Trislenio (Tristjenyj) vara; 22-a vara-prie Kraglos* (Kruglo) ir Bebrinės (Bobrova) kaimelių; 23-čia Viršežerių* (Verch Ozerec) vara; 24-ta vara - prie Tetučių* (Tatevič) kaimelio; 25-ta vara-prie Juodojo

(Čornogo) ežerėlio sasmaukos; 26-ta vara - prie Seklio (Melistogo) ežero; 27-ta vara - prie Klano (Lanevič) žemės ir Žūsno ežero; 28-oji vara - prie Ilgakiemio (u Dolgogo selišča); 29-oji vara - ties Ančios upe, prie kelio į Klanus; 30-oji vara - ten pat, prie Ančios upės. 31-oji vara - saloje; 32-oji - Skruoblyno (Grabovec) vara - už Ančios upės, pas Kuobastį (Kobasčič); 33-ioji - Vienkiemio (Okolišča) vara; 34-oji vara - prie Kreivagirio (u Krivogo lieska); 35-oji yra Ganiavietės (Konevec) vara; 36-oji - Guobų (Vjazovec) vara; 37-oji - Šapalų (Leščov) vara. Jos visos yra stumbrų (zubrinyje) varos.

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Perstūnio arba Gardino medės siena pietuose ėjo Bebros (lenk. Bebrza) upe, pro Liepiškį* - Lipską, Štabiną (lenk. Sztabin) iki santakos su Mėtos (lenk. Netta) upe, toliau Mėtos upe į Mėto (lenk. Necko) ežerą, iš jo Zelvos (lenk. Zelwianka) ir Prūsės - Stababrasčio (lenk. Pruska) upeliais į buv. Rytprūsių sieną, į šiaurę nuo Stababrasčio (lenk. Kamienny Brod), pro Račkus, Mėruniškius į Prieraslės upelį. Nuo Bebros upės iki buv. Rytprūsių sienos Perstūnio medė ribojosi su Naujadvario (Nowy Dwór) mede. Nuo Prieraslės upelio ir toliau į rytus per Žūsno (Žąsino) ežerą ėjo bendra siena su Perlamo mede. Kaip matyti iš Valavičiaus patiektų duomenų dėl tų Perlamo ir Perstūnio medžių sienų ėjo tarpusavi ginčai. Apytikri šios sienos linija nurodyta Perlamo medės aprašyme.

(1). (2). Perstūnio bžk. - 5 km į pietus nuo Sapackinės ir 18 km į š.v. nuo Gardino, prie Vilkušos upelio. Bebros upė (Naros deš. įtakas) prasideda prie Naujadvaro (lenk. Nowy Dwór).

(3). (4). Mėtos upė (susl. Mita, Mity, lenk. Netta) išteka iš Mėto ežero (susl. Micka, lenk. Necko), esančio netoli Augustavo mst.

(5). Prūsė, dab. Stababrastis (lenk. Kamienny Brod) su Zelva (lenk. Zelwianka) įteka į Mėto ežerą.

(6). Parėviškiai* (Previšok) - neaiški vietovė.

(7). Kanapiniai bus dabart. lenkų vadinami Konopki, apie 6 km į rytus nuo Alėcko (Margrabavo, lenk. Olecko), prie buv. Rytprūsių sienos.

(8). Mėruniškiai (vok. Merunen-Mierunsken, lenk. Mieruniszki) apie 5 km į vakarus nuo Pilypavo (lenk. Filipów). Sena sūduvių vietovė.

(9). Prieraslės upelis teka per Priestainio, Prieraslio ir Lūjo (vok. Løye) ežerus į Blindės upelį.

(10). Perstūnio arba Gardino medė.

(11). Žūsno (Žąsino) ež., Valavičiaus-Susno, Žusno yra prie Motulės (lenk. Matule) kaimo. Iš šio ežero išteka Žūsno upelis, Rospudos įtakas.

(12). Blindės upelis išteka iš Blindžio (Veršelių) ež., prie buv. Rytprūsių sienos (ne Vokiečių pusėje!), įteka į Romintos upelį, Romintos šile.

(13). Klanai, Klano pirtys (lazni Lanovič), dabart. lenk. Lanowicze kaimas ir ežeras. Klonis, įklonis - įdubusi, įlinkusi žemė, gali būti sausa, be vandens vieta. Klanas, klanelis - slėnis, būtinai vandeninga vieta. Sakoma: po lietaus - klanai vandens.

(14). Bučinio Klanas (Lanevič Bocnogo) turėtų būti netoli dab. lenk. Bochanowo kaimo, prie Ančios upės ir Šešupėlės (lenk. Szeszupka) kaimo. Pats Bučinio ež. bus dingęs, išsekęs. Antras Bučinio ež. (lenk. oz. Boczne) yra į šiaurę nuo Prierasio mstl.

(15), (16). Tokių vietovių, kaip: Skruoblynas (Grabovovo), Sekliukas (Sklik), Meleta* (Melechovo), Valeikos Kampas (Uglo Ulejkova), dabart. žml. nėra.

(17). Vieškelis ėjo pro Akmenio ežerą (lenk. Okmin), gal būtų pro dabart. Suvalkus, į Vygrių bžk.

(18), (19). Amalos-Amalutės (Omeluvki) upelio ir Samanų (Mšanogo) balos žml. nėra.

(19). Šlamytė (Šlemnica) išteka iš Šlamo (lenk. Szlamy) ež. ir yra Maros up. deš. įtakas.

(21). Mara-Marytė-Marika (lenk. Marycha) - Juodosios Ančios kair. įtakas.

(22). Buvo stengtasi, senoje lietuvių žemėje, suslavintus vietovardžius, kiek galima sulietuvinti ar atlietuvinti.

(23). Maleišų vietovė, nuo Maleišos upelio (lenk. Maleszew), į pietus nuo Rygelių (lenk. Rygol) bžk.

(24). Mikušavo ež. ir kaimas (lenk. Mikaszewo) - į vakarus nuo Rygelių bžk.

(25). Sirvo ež. (lenk. Serwy) apie 15 km į š.r. nuo Augustavo. Vienam dovanų akte sakoma: "To est zemlja bortnaja okolo Servej i Tobolova." (Valav. 173 p.)

(26). Šerninė (Sernetka) k. - prie J. Ančios apie 5 km į rytus nuo pietinio Vygrių ež. galo.

(27). Mankinis, -io ež. ir kaimas (lenk. Monkinie) į šiaurę nuo Tabalio (lenk. Tobolowo) ežero.

Gat' (lenk. grobla) - kamša, žabų kelias per pelkę, dumblynę.

Nemunas prie Prienų. Foto S. Kolupailos

IX. Perlamo medė (Val. 53 p.)

Perlamo medės sienos (pušči Perelomskoj) (1). Perlamo medės siena prasideda nuo Blindės upelio, prie Merkinės medės ir Prūsų sienos. Nuo Blindės siena eina tris mylias iki Prieraslės (Pererosl') upelio, kuris skiria medes: jo karališkos malonybės medė kairėje pusėje, o Prūsų kunigaikščio - dešinėje. Prieraslės upeliu - į Prieraslį (Pererosl') ežerą, kuris skiria medes: Perlamo medė - kairėje pusėje, o Perstūnio - dešinėje. Prieraslį ežerą - mylią į Ilgio (Dolgoe) ežerą. (2). Nuo Ilgio ežero siena eina į galą Priėstainio (Pristalnogo) ežero (3), kuris priklauso jo malonybei ponui Vilniaus karvedžiui Valpėnui (Volpenskomu). Nuo Priestainio ežero galo-Rūdžios (Ručaem) upeliu (4) iki Akmens vieškelio (5). Perlamo sekėjai pasakė, kad šis kelias esąs dar nuo Didžiojo kunigaikščio Vytauto laikų (esčė za velikogo knjazja Vitovta). Tuo keliu - eina mylią iki Žūsnos (Zusny) upės ir Uosinės pirties (lazni Usenkovy) (6).

Čia Perlamo sekėjai pranešė, kad Gardino sekėjai palma iš Perlamo medės ir priskiria Perstūnio medei miškus: nuo Žūsnos ežero skersai Perlamo medės, net iki Merkinės - sienos, o tai bus nuo Merkinės medės sienos iš vienos pusės išilgai apie penkios mylios, o skersai - trys mylios. Nuo Uosinės pirties siena eina tuo pat Akmens vieškeliu

iki Akmenio (Okmina) ežero, esančio Perlamo medėje (7).

Ir čia Perlamo sekėjai pareiškė, kad čia iš senų laikų buvo Perlamo sekėjų pirtys; Gardino sekėjai gi prieštaravo, kad čia jokių pirtų nebuvo, tik žvėjai takišiai (ezovniki) ir Perlamo sekėjai čia turėję savo ežerų sargams stovyklas (stanovišča).

Nuo Akmenio ežero siena eina vieškeliu, kuris eina į Vygrius (do Vygrov), mylią iki valdinių Perlamo gyvenviečių šienaujamų pievų, esančių toje pat Perlamo medėje. Šios pievos skiria medes: Gardino medė kairėje pusėje, o Perlamo – dešinėje. Nuo šių šienaujamų pievų – iki kitų Stadinčių (Studencov) valdinių šienaujamų pievų, esančių Perlamo medėje. Nuo Stadinčių siena eina dvi mylias tuo pat keliu iki jo malonybės valdinio Vygrių ežero, esančio toje pat Perlamo medėje. Prie šio ežero yra jo malonybės Vygrių dvaras (dvor Vigry) (9).

Perlamo sekėjai sakė, kad šis dvaras yra Perlamo medėje, o Gardino sekėjai, kad jis yra Perstūnio medėje. Nuo dvaro, Vygrių ežeru siena eina – mylią iki Ravo (Rova) vietovės. Šis Ravas skiria Perlamo ir Perstūnio medes: Perlamo medė – kairėje pusėje, o Perstūnio – dešinėje. Ravu – mylią į Ančios upę iki Pastovio (Postavja) tilto. Nuo Pastovio tilto Ančios upe – tris mylias iki Kreivosios (Krivoe) upės. Nuo Kreivosios upės – tris mylias iki Kartaičių (Kortovič) tilto (10). Nuo Kartaičių tilto siena eina dvi mylias Ančia iki jos santakos su Maros (Morichi) upe, kur Mara įteka į Ančią (11). Nuo Maros ji eina vieną mylią iki Pertako (Peretok) balos (12). Čia šia bala siena pasiekia ponios Kaptienės (panee Koptevoe) medę. Ponios Kaptienės medės siena eina pusę mylios į Maros upelį. Siena, eidama Maros upe aukštyt dvi mylias iki Pastovėlio (Postavjall) vietovės, skiria medes: Perlamo medė – kairėje pusėje, o ponios Kaptienės – dešinėje. Prie šios Perlamo medės galo, kitoje Maros upės pusėje, šliejasi Beržninko valakai (Beržnickie voloki) (14). Nuo Pastovėlio vietovės siena eina mylią iki Maro (Pamario) (Morja) ežero (15). Šis Maros upelis skiria Perlamo ir Beržninko medes: Perlamo medė – kairėje pusėje, o Beržninko – dešinėje. Maro (Pamario) ežeru siena eina pusę mylios į Seinos upę. Seinos upe (Sajnoju) – mylią iki Alšios-Alšytės (Olšanki) upės (16).

Perlamo sekėjai pranešė, kad kunigaikštis Andrius Višneveckis užgrobė už senos sienos išilgai mylią, o skersai pusę mylios jo karališkos malonybės Perlamo medės (16a). Andrius Svirskis, Gardino valstietis, tuomlaik pas mane būdamas, pasakė: atseit, aš, būdamas ilgoką laiką pono Mykolo Andriušaičio (Mikolaja Andruševiča) girininku, prisimenu, kad perlamičiai šį Akmens kelią gynė (boronili) iki Prūsų sienos.

Perlamo medės žvėrių varos.

1. Rečio (Rieckij) vara yra prie jo malonybės valdinio Rečio ežero (nad oz. Rieckim), nuo Perlamo penkios mylios, aplink pusantros mylios. 2. Čalų (Čaly) vara. Prie šios varos įvairiose vietose gyvena

kunigaikščio Andriaus Višneveckio žmonės. Ši vara nuo Perlamo yra penkios mylios, o aplinkui ją dvi mylios (17). 3. Pagirėlio (Pogorielyj) vara nuo Perlamo - šešios mylios, o aplinkui ją - pusantros mylios (18). 4. Vidurio (Oseredok) vara - apie mylią. 5. Dimitravo (Dmitrovs-kij) vara - prie Dimitravo ežero, priklausančio jo malonybei ponui Katkui (Chodkeviča), Kievo karvedžiui. Čia tarp varų yra Šamo-Samavo (Somovo) ir Lapuko (Lopuchovo) ežerai, taip pat valdomi jo malonybės pono Kievo karvedžio. (19). 6. Beržvietės (Borševce) vara turi apie pusantros mylios (20). 7. Prie Paulutės (Pavlovcie) upelio vara turi apie dvi mylias (21). 8. Bučinio (Bocnyj) vara - prie Bučinio (nad Bocnym) ežero, priklausančio Polocko karvedžiui, turi apie pustrėčios mylios (22). 9. Juodoji vara yra prie pono Polocko karvedžio - Juodojo Grimzdo (Kgremszdy Čornye) ežero. Ši vara turi aplinkui pustrėčios mylios, nuo Perlamo yra šešios mylios (23). 10. Ilgio vara yra prie pono Polocko karvedžio Ilgio (nad Dolgim) ežero (24). 11. Romeikinio (Romyjkinis) vara, esanti prie kunigaikščio Andriušaičio (Andruševiča), Lucsko vyskupo, ežero, turi apie pustrėčios mylios (25). 12. Dautenio (Dovtenis) vara - prie kunigaikščio Andriušaičio Dautenio ežero. Šioje varoje yra ir kitas kunigaikščio Andriušaičio ežeras. Aplinkui šią varą dvi mylios (26). 13. Monų (Monev) vara - prie Manytės (Monevkoju) upelio turi apie pusantros mylios. 14. Puslenkės (Polulechovskij) vara. Aplink šią varą yra pusantros mylios (27). 15. Raudenio (Krasnyj) vara. Aplink ją - dvi mylios, o nuo Perlamo - penkios mylios. 16. Vileikio (Vilejkov) vara; apie ją - dvi mylios. 17. Miškų ar Meškų (Miški) vara; apie ją - trys mylios. 18. Aklio (Gluchij) vara - prie pono Polocko karvedžio Aklojo (Gluchim) ežero (28). 19. Dvoklio (Dchlyj) vara - prie pono Polockiečio Dvoklio (Dchlym) ežero. Aplinkui ją - dvi mylios (29).

Ežerai Perlamo medėje

Jo malonybės pono Davainos (Dovojny), Polocko karvedžio, tarp varų yra šie ežerai: 1. Jurkis (Jurkovo), 2. Katilėlis (Kotelec), 3. Plokštis (Ploskoe), 4. Gily (Glubokoe) (30). Šie keturi ežerai yra prie apsauginių varų ir Premzinskių (31). 5. Baltasis Pagirėlio (Bielyj Pogorelec) ežeras. 6. Juodasis Pagirėlio (Čornyj Pogorielec) ežeras, 7. Juodis (Čornoe) ež. prie Pagirėlio varos (32). 8. Versmis ar Versmutis (Versemcy) ež., 9. Dumblys (Dumble) ež. (34) ir Baltųjų Versmių (Baltaversmis) (Bielye Versmy) ež. tarp varų (35).

Pono Kievo karvedžio ežerai yra prie Vidurio (Oseredki) varos: 1. Vidurininis (Oseredki) ir 2. Samaninis (Mšanoe) ež. (36). Pono Katkaus (Chodkeviča), jo karališkos malonybės duonriekio (krajčogo), šie ežerai: 1. Vilkakukis (Vilkokuk) ir 2. Želvas (Zeleve), prie Vilkakukio varos (37).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Apytikrės Perlamo medės sienos: pietų siena ėjo nuo buv. Rytprūsių, Prieraslės upelių, per Prieraslio, Priestainio ežerus į Žūsno (Žasino) ežerą, Žūsnės (Žasinės) upelių iki Pilypavo - Suvalkų plento ir šiuo plentu iki Akmenio (lenk. Okmin) ežero. Nuo Akmenio ež. plentu per Suvalkus iki Vygrių mstl. ir ežero. Nuo Vygrių ežero pietinės dalies į Ančios upę ir ja iki santakos su Maros upe. Tai buvo ir gretimos Perstūnio (Gardino) medės šiaurės siena.

Perlamo medės rytų ir šiaurės siena ėjo upeliu Mara iki Pertako, nuo Pertako iki Maro (Pamario) ežero, ribojosi su ponios Kaptienės mede. Nuo Maro ežero Seinos upeliu iki santakos su Alšios upeliu ribojosi su Berzninko valakais ir mede; toliau ji ėjo Seinos upeliu ir jo įtakais Juoduoju ir Seivos upeliu į Seivo ežerą ir sieną su Merkinės mede: iš Seivo ežero, per Graužio, Šelmento ir kitus Šešupės aukštupio ežerus į Blindžio ež. (prie buv. Rytprūsių sienos).

(1). Perlamas, gal Prielomis (lenk. Przelom), yra dešiniam Nemuno krante, ten prieš Varviškę, kur Juodoji Ančia įteka Nemunan.

(2). Ilgio (Dolgoje) ež., lenk. Krzywe.

(3). Priestainio (Pristalnoje) ež., lenk. jez. Przystajne.

(4). Rūdžios ar Rūčios upelio žml. nėrd; jis bėga per Motulės kaimą.

(5). Akmens vieškelis (pro Akmenio ež.) turėjo dabart. Pilypavas - Suvalkai - Vygiai plento kryptį. Šis vieškelis buvo jau Vytauto Didžiojo laikais.

(6). Žūsnės (Žasinės) upelis išteka iš Žūsno ežero, įteka į Rospudos upelį prie Garbaso, gal Gurbo (lenk. Garbas) ež. Uosinės pirties vietovė - neaiški.

(7). Akmenio (lenk. Okmin) ir Ožiškio (lenk. Ozevo) ežerai yra abipus plento apie 7 km į vakarus nuo Suvalkų miesto.

(8). Stadinčių pievos turėjo būti dabart. Suvalkų m. apylinkėje.

(9). Vygrių dvaras ir miestelis yra prie pat šiaur rytinės Vygrių ežero dalies.

(10). Ravas (griovys) ir Pastovio tiltas ant J. Ančios upės - į pietus nuo Mockaus (Mackowa) Rūdos.

(11). Maros ir J. Ančios santakoje yra Gerbeniškių miškas, o prie J. Ančios ir Augustavo kanalo - Šonyčių ar Šunyčių (lenk. Sonycze) kaimas.

(12). Pertakas - prie Maros upelio, apie 5 km į šiaurę nuo Šlamo ež. ir Kalėto bžk. Vienaime dovanos akte rašoma: "k dvoru našemu Oži i sienožatku pustoe na riece Anči na imia Bartošiški" (Valav. 173 p.).

(13). Pastavėlio vietovė - neaiški. Nuo Kaptienės ar nebus tik kilęs Kapčiamiesčio (lenk. Kopciowo) vardas?

(14). Berzninko bžk. - apie šeši km į rytus nuo Seinų.

(15). Iš Maro (Pamario) ež. (lenk. Pomorze) išteka Mara-Marika (lenk. Marycha).

- (16). Alšios (lenk. Olszanka), Alksnės, upelis (teka į Seinos upelį, apie 2 km į pietus nuo Seinų m. (16a). "Toje Višneveckio užgrobtose vietoje vėliau išaugo Seinų miestas". (Totoraitis, Sūd. Ist. 33 p.)
- (17). Rečio ež. ir Čalos varos vietovės - neaiškios.
- (18). Pagirėlio (Pogorzelcy, lenk. Pogorzelec) vara, prie to pat vardo ež., apie 10 km į rytus nuo Vygrių ež.
- (19). Dimitravo ež., drauge su Šamo ar Samavo (Sumovo) ir Lapuko (Lopuchovo) ežerėliais, yra apie 5 km į pietų rytus nuo Krasnapolio. Ežerų vardai suslavinti, ar versti tiesiog iš lietuviškų, tas pats su visa eile žemiau išvardintų varų, upių ir ežerų vardų.
- (20). Beržvietė-Beržinvietė (Borsevec, lenk. Bursinowyzna) į rytus nuo Grimzdo (lenk. Gremzdy) ež.
- (21). Paulutės upelis (lenk. Pawlowka) teka į rytus nuo Krasnapolio, įteka į Grimzdo ežerą.
- (22). Bučinio ež. (Bocny, lenk. jez. Boczniel) - apie 5 km į šiaurę nuo Krasnapolio.
- (23). Juodojo Grimzdo ež. - apie 6 km į šiaurę nuo Krasnapolio ir Bučinio ež.
- (24). Ilgio ež. (Dolgiy, lenk. jez. Dlugie) - apie 2 km į vakarus nuo Krasnapolio.
- (25). Romeikinis (Romyjkinis, lenk. jez. Remenkinie) ež. - į rytus nuo Perto ež. (lenk. jez. Perty).
- (26). Dautenio ež. (Dovtenis, lenk. jez. Doweten) - yra apie 3 km į rytus nuo Vygrių ež., prie Burdiniškių (lenk. Burdyniszki) kaimo.
- (27). Monų, Maniavos, Manytės ir Puslenkės vietovės - neaiškios. Visai nevykęs vertimas: lėnkė (įdubimas), o puslenkė (pusiau įdubimas) pavirto į Polulechovskij, atsiet, į pusę lenko (polulech) (?!).
- (28). Raudenio (Krasnyj, lenk. Krasna) vara - prie J. Ančios į pietus nuo Pagirėlio (Pogorzelec). Vileikio ir Meškų ar Miškų (Miški) vietovės - neaiškios. Aklio vara - prie Aklio (vard. Aklys) ež., neturinčio ištakos (lenk. jez. Gluche), yra į pietus nuo Grimzdo ežero.
- (29). Dvoklio ar Dyglio (Dchlyj) ež. žml. nėra. Dvokti - smirdėti, atsiduoti. Dvoklinėti - eiti be tikslo, netikru keliu, iš čia dvokla, kas dvoklinėja (Vilkav. ap.).
- (30). Iš šių 4 ežerėlių tik ež. Plokštis (Ploskoe, lenk. jez. Plaskie) palikęs senu vardu; kiti gretimi ežerėliai turi vardus: Kukas (lenk. jez. Kukowo), Malkus, gal Seklys (lenk. jez. Mialkie) ir Mažasis (lenk. jez. Małe).
- (31). Zasadny ostup - žvėrynas, slapta, apsauginė vara, kurion didelių medžioklei būdavo suvaromi žvėrys.
- (32). Nė Baltojo, nė Juodojo Pagirėlio ež. žml. nėra, yra tik Pagirėlio ež. (lenk. Pogorzelec). Taip pat ir Juodžio ež., šalia Pagirėlio ež., nėra; gal būt, jie yra labai maži, ar bus išsekę, išdžiūvę.
- (33). Versmys ar Versmutis ež. (Versemycy, lenk. jez. Versnie) - į vakarus nuo Gibų bžk.
- (34). Dumblio (Dumble) ež. žml. nėra, matomai, bus išsekęs.
- (35). Baltųjų Versmių (Baltaversmių) ež. (Bielyje Versmy, lenk. jez.

Białawiersmie, ar tiesiog jez. Białe) - į vakarus nuo Gibų bžk. (36). Nė Vidurio (Oseredki), nė Samaninio (Mśanoe) ež. žml. nėra.

(37). Wilkakukio (lenk. jez. Wilkokuk) ir Zelvo (lenk. jez. Zelwa) ežerėliai - į pietus nuo Maro-Pamario ež. ir į vakarus nuo Budviečio (lenk. Budwiec) kaimo.

P.S. Totoraitis (Sūd. Ist. 33 p.) rašo: "Čia ežerų vardai yra dalinai gudiški, dalinai lietuviški." Iš tiesų, gal tik išskyrus Dimitravo ež. vardą (nuo slav. Dimitrij), jie visi yra lietuviški, tik kai kurie iš jų baisiai suslavinti.

Ezovnik verčiu žvejai takišiai. Vasmer (Russ. etym. Woerterbuch, 1953) rusų jez (ez) verčia Fishwehr, perkolas, žem. takišys. Taigi jezovnik būtų žvejys, gaudas perkolu, ar žvejys takišius.

Veliuona

Veliuonos valdinės medės sienos (Val. 56 p.)

Veliuonos (Velenskoe) medės sienos (1). Pirmiausia siena prasideda nuo kelio ir Pietvės (Impitvės) upelio (2). Šis kelias eina nuo Nemuno net iki Šešupės ir skiria medes: Vilkijos medė - kairėje pusėje, o Veliuonos - dešinėje. Jis yra devynių mylių ilgio.

Kita Vilkijos (turi būti Veliuonos, Vert.) medės siena eina nuo laukų ir Nemuno dvi mylias iki pat Sapieginės (pana Sopiažiny) medės sienos, palikdama Veliuonos medę kairėje pusėje, o laukus - dešinėje. Čia yra jo karališkos malonybės Vaiguvos (Vojkgovo) kaimas, Veliuonos valsčiaus, prie laukų ir Sapieginės žemės sienos (3). Nuo Vaiguvos kaimo prasideda siena tarp jo karališkos malonybės Veliuonos medės ir Gelgaudiškio (Kodkgevdžiškoju) Sapieginės medės (4); ji eina pusę mylios iki Jotijos (Jatie) upelio (5), palikdama jo karališkos malonybės Veliuonos medę kairėje pusėje, o Sapieginę - dešinėje. Jotijos upelis, prasideda Veliuonos medėje ir teka į vakarus per sieną į Sapieginę medę. Nuo Jotijos upelio siena eina, lyg tai į pietus, sausom vetom vieną mylią iki Orijos (Orije) upelio (6), skirdama medes: Veliuonos medė - kairėje, o Sapieginė - dešinėje. Orijos upelis prasideda Veliuonos medėje ir teka per sieną į vakarus, į Sapieginę medę. Nuo Orijos upelio siena eina pusantros mylios sausomis vietomis iki Siesarties (Cezarki) upelio, palikdama Veluonos medę kairėje pusėje, o Sapieginę - dešinėje pusėje (7). Siesarties upelis, kuris prasideda Vilkijos medėje ir teka per Veliuonos medę į

Šešupės upę, skiria medes: Veliuonos medė - kairėje pusėje, o Sapieginė - dešinėje. Siena eina iki kelio, kuris eina nuo Nemuno per Sapieginę medę ir Siesarties upelį, tris mylias iki Aukspirtos (do Okspirty) upelio (8), skirdama jo malonybės karaliaus medes: Veliuonos medę palikdama kairėje pusėje, o Skirsnemunės (Skirstomonskoju) - dešinėje. (9). Toliau siena eina pusę mylios Aukspirtos upeliu iki Pentos (do Penty) upelio (10), palikdama Veliuonos medę kairėje pusėje, o Skirsnemunės - dešinėje. Pentos upelis sudaro sieną jo karališkos malonybės medėms: Veliuonos medė - kairėje pusėje, ir Skirsnemunės medė - dešinėje. Siena eina vieną mylią iki Novos (do Novy) upelio, kuris atbėga iš Jurbarko medės, ir net iki Šešupės dvi mylias sudaro sieną Jurbarko ir Veliuonos medėm, taip kad Veliuonos medė lieka kairėje pusėje, o Jurbarko - dešinėje (11).

Žipios apie Veliuonos medės varas.

Veliuonos medės varos: 1. Vara prie Orijos upelio skersai turi mylią, išilgai - porą mylių ir aplinkui - keturias mylias. Iš Veliuonos (ot Veleny) iki šios varos - pusantros mylios. 2. Mozūrupio (Mazuripus) vara skersai turi mylią, išilgai - pusantros mylios (12). Nuo Veliuonos į šią varą yra 4 mylios. 3. Vargšilio (Varšil) vara (13) skersai turi pusantros mylios, išilgai - dvi mylias ir aplinkui - 5 mylias. Nuo Veliuonos į šią varą yra 4 mylios. 4. Aukspirtos (Okspirt) vara skersai turi dvi mylias, išilgai - pustrečios mylios ir aplinkui - pusšeštos mylios. Nuo Veliuonos į šią varą yra šešios mylios. Žvėrių takas (perėjimas) į šią Veliuonos medę eina iš Vilkijos medės per Novos (Navu) ir Višakio (Vyšoku) upes.

Veliuonos medės plotas ir gyventojai. Šios medės ilgis, imant nuo laukų, 9 mylios iki Šešupės upės, o skersai 5 mylios.

Veliuonos medės kampe, tolokai nuo karališko Tvirbutų (Virbutovič) kaimo (14), Veliuonos sekėjai valdo tris valakus žemės. Jie gyvena prie žvėrių tako. Kitoje vietoje, už Nykos upelio (čerez Niku) (15), yra jo karališkos malonybės Veliuonos apskrities, Šilvėnų (Šilveny) kaimas. Apie pusę mylios už šio kaimo prie medės, pas varas, gyvena trys tarnautojų šeimos, kurios priklauso kunigaikščienei Simienei Odinčienei (Semenovoe Odinceviča), jų vardai: Simas-Simanas Stanaitis (Simon Stanevič), Baltrus-Baltramiejus Sudeikaitis (Baltromej Sudejkovič) ir Bačiulis (Bočul). Jie yra prie žvėrių tako. Trečioje vietoje prie medės, žvėrių take, gyvena pono Miko Stankaičio Bylaičio (Mikolaja Stankeviča Bieleviča), Tverų tėvūno (tīvuna Tvirskogo), žmogus vardu Baltrus (Boltromej). Ketvirtoje vietoje, žvėrių take, prie medės, gyvena trys tarnautojų šeimos, kurios priklauso Upytės žemiečiui Berdoniui - Berdausku (zemjanina Upitskogo Berdovskogo). Penktoje vietoje, žvėrių take, prie medės - Vaiguvos (Vojkgovo) kaimely (17), gyvena penkios kunigaikščio Simo Uoginto (knjazja Semena Oginskogo) tarnautojų šeimos.

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Veliuonos medės rytų ir pietų siena sutapo su kaimyninės Vilkijos medės apytikre siena. Valavičius rašo, kad ji ėjusi devynių mylių ilgio keliu nuo Nemuno (ties Kriūkais) į Šešupę. Be nurodyto Vilkijos medės sienų paaiškinime šio kelio krypties - nuo Lukšių, per Zyplius, Sintautus, link K. Naumiesčio, galėjo būti ir kita šio kelio kryptis, būtent: nuo Lukšių, pro Griškabudį, Pranskabudį, Žvirgždaičius, link K. Naumiesčio. Tai lyg ir tvirtintų Valavičiaus nurodymas, kad Veliuonos medė turinti penkias mylias pločio.

Veliuonos medės vakarų siena nuo Nemuno ėjo per laukus (į rytus nuo dab. Plokščių bžk.), per Vaiguviškių kaimą, per Jotijos upelio aukštupį į Orijos upelį, (gal ties Švarpliais?), iš čia į Siesartį ir Siesarties upelį, gal būt į rytus nuo Šakių miesto, suko maždaug Šakių - Sintautų plentą per Aukspirtos upelio aukštupį į Pentos upelį (į vakarus nuo Sintautų), toliau iš Pentos į Novos upelį ir juo į Šešupę. Tokiu būdu Veliuonos medė nuo Nemuno iki Siesarties upelio ribojosi su Gelgaudiškių Sapiegos mede, nuo Siesarties, (ties Šakiais), per Aukspirtą ir Pentą (į vakarus nuo Sintautų) iki Novos upelio su Skirsnemunės mede ir Novos upeliu (gal būt jo įtaką Nopaičiu) su Jurbarko mede (žr.: Jurbarko medės sienų aprašymo paaiškinimą).

(1). Veliuona - deš. Nemuno krante, čia aprašytoji medė yra kairėje Nemuno pusėje.

(2). Pietvė (Impitves) 2,5 km ilgio, įteka Nemunan ties Kriūkais (bžk.). Kuriom vietom šis devynių mylių ilgio kelias eina ir kurioje vietoje jis pasiekia Šešupę, Valavičius tai nenurodė.

(3). Minima Vaiguva yra dabartinis Vaiguviškių kaimas. Vaiguvos upelis (apie 6 km ilgio) įteka Nemunan ties Plokščiais.

(4). Gelgaudiškių medė, matomai, seniau priklausė Sapiegai, dėl to ir pavadinta Gelgaudiškių Sapieginė (ne Sapiegos!) mede.

(5). Jotijà, deš. Šešupės įtakas, apie 50 km ilgio, išteka iš Žalgirio miško ties Jotijos kaimu.

(6). Orija, apie 37 km ilgio, Jotijos kair. įtakas ties Degėsių kaimu.

(7). Siesarties upelis, apie 64 km ilgio, prasideda miške ties Gerdžių-Spruktiškės kaimais, teka per Lukšių, Šakių miestus ir ties Slavikų bžk. įteka Šešupėn.

(8). Aukspirta, 18,5 km ilgio, Šešupės deš. įtakas, prasideda iš Ežeriukų kaimo, apie 3 km į šiaurės rytus nuo Sintautų bžk. Totoraitis (Sūd. Ist. 659 p.) rašo "Sintautai buvo kaimas, įkurtas Veliuonos girioje prie Pentos upelio 1561 m. Suntauto (Suntautoviči) vaikų". 1561 m. X.12 Jurbarko ir Naujosios Valios (Virbalio) inventoriaus aprašyme (Istorijos Achyvas, I t. K. Jablonskis, Kaunas, 1934), iš kur šiuos duomenis J. Totoraitis bus paėmęs, rašoma: "Suntautaičių (Suntowtaicze) kaimas. Margais išmatuota prie Šešupės ir upelio Aukspirtos (Atspirta) trys valakai pievos, lauko ir krumokšlynų, kuriuos perėmė jo

karališkos malonybės valdiniai: Petras (Piotr), Villus (Wilius), Jurgis (Jurgi) ir Grigas (Grig) Suintautaičiai (Suntowtowiczy)". Tokiu būdu šio kaimo ir Sintautų bžk. vietovės yra skirtingos. Galbūt, kad Suintautų šeima kiek vėliau dėl šio kaimo blogos žemės (ysz tam grunth barzo zly), bus nusikėlę į dabart. Sintautų bžk. vietovę.

(9). Gelgaudiškio bžk. yra kair. Nemuno krante.

(10). Pentos upelis, 32,8 km ilgio, Novos įtakas, prasideda į vakarus nuo Paluobių bžk., teka pro Sintautus. "Paluobiai kaimas susidariusios prieš 1773 m. Lesnistvos (Jurbarko) girios srityje" (Totoraitis, Sūd. 657 p.).

(11). Novos upelis - 69,4 km ilgio, prasideda Novaraistyje (Lekėčių miškų urėdija), Kurakampio ir Ožnugario miškuose, teka į pietus nuo Griškabudžio ir Sintautų, įteka Šešupės ties Noviškių dv. (Maž. L.) ir Žaltynės kaimu, apie 8 km į šiaurę nuo Kud. Naumiesčio.

Atrodo, kad G. Valavičius čia bus padaręs klaidą. Jis rašo: "Novos upelis atbėga iš Jurbarko medės. . .", turėtų būti: "Novos upelis nubėga (nuteka) į Jurbarko medę. . ." Taip pat Novos upelis negalėjo būti siena Veliuonos ir Jurbarko medėm net iki Šešupės, nes prie Novos įtakos į Šešupę jau tais laikais buvo Tauralgų (Tawrolgi) ir Turčinų (Turczynaicze) kaimai, kurie priklausė Pašešupio vaitijai, Jurbarko valsč. (žr.: Jurbarko vlsč. invent. sąrašas iš 1561 m.)

(12). Mozūrupio žemėlapyje nėra, matomai, bus išdžiūvęs, ar išnykęs upelis. Mozūriškių kaimas visai kitoje vietoje - tarp Šakių ir Gelgaudiškio. "Šakiai mažas kaimelis, įkurtas prie Siesarties Gelgaudiškių girios srityje, priklausė Gelgaudiškių dvarui. Vadinosi Šakaičiai (nuo pirmojo gyventojų Šakaičio). Seniausia žinia apie jį iš 1599 m." (Totoraitis, Sūd. Ist. 622 p.)

(13). Vargšilis ar Varšilis, gal būtų paeina nuo Vargšų k. (Pankliškės miškas, Šakių m. urėd.).

(14). Virbutaičių (Virbutovič) kaimo dab. žml. nėra, pagal Totoraitį (Sūd. 43 p.) tai dabart. Tvirbutai.

(15). Į vakarus nuo Ilguvos bžk. yra Nemuno įtakai: Nyka, 12 km ilgio ir Nykutė, 9 km ilgio.

(16). Šilvėnų k. yra prie Nykutės upelio, apie 5 km į pietus nuo Veliuonos mstl.

(17). Vaiguvos kaimas (3) priklausė karaliui; čia minimas Vaiguvos kaimelis, priklausantis kunigaikščiui Uogintui (Oginskiui), buvo kurnors netoli prie Vaiguvos upelio.

P.S. "Lukšiai buvo kaimas, įkurtas antroje pusėje ar gal ir baigiantis XVII šimtmečiui, Veliuonos girios srityje, priklausė Veliuonos tenutui ar dvarui". (Totoraitis, Sūd. 668 p.).

1413 m. Vytauto Didžiojo ginče su Kryžiuočių ordenu, Popiežiaus pasiuntinys Benediktas Makra, Vengrų karaliaus Zigmanto vardu, išsprendė, kad Veliuona ir Klaipėda pastatytos Žemaičių žemėje.

Raudonės pilis

Jo karališkos malonybės Skirsnemunės medės sienos (Val. 58 p.)

Skirsnemunės medės (Skirstomonskoj pušči) sienos (1). Skirsnemunės medės siena prasideda nuo Siesarties (Cesarkį) upės vingio; Siesarties upė teka į Šešupės upę per Skirsnemunės medę. Nuo Siesarties upės vingio (koliena) siena eina sausom vietom vieną mylią iki Pentos (dō Penty) upelio ir skiria medes: karaliaus medė kairėje pusėje, o Sapieginė - dešinėje. Nuo Pentos upelio siena eina taip pat

sausom vietom vieną mylią iki Orijos upelio, ir skiria medes: karaliaus - kairėje pusėje, o Sapieginė - dešinėje; Orijos upelis nuteka į Skirsnemunės medę. (2). Nuo Orijos upelio, netoli Strūbo vienkiemio (nedaleko Odnostrubu), siena eina iki Jotijos (Jatie) upelio, kuris nuteka į Skirsnemunės medę (3). Nuo Jotijos upelio - iki Kregždantės (Kerždanča) upelio (4). Kregždantės upelis prasideda Sapieginėje medėje, nuteka į karališkąją Skirsnemunės medę ir sudaro pusę mylios sieną medėm iki Jokūbo kalno (do gory Jakovovy): karaliaus medė - kairėje pusėje, o Sapieginė - dešinėje. (5). Nuo Jokūbo kalno siena eina dirbamais laukais iki Nemuno, taip kad Skirsnemunės karaliaus valdinių žemės (kgrunt) lieka kairėje pusėje, o Sapieginė medė - dešinėje pusėje.

Kita, jo karališkos malonybės, Skirsnemunės medės siena prasideda nuo Sapieginės medės sienos, nuo Nemuno ji eina naujai sudarytų valakų ežiomis ir, važiuojant į vakarus sausom vietom, tęsiasi vieną mylią iki Jurbarko žemiečio Jono Ulono (Jana Ulanovu) žemės sienos.

Trečioji, jo karališkos malonybės, Skirsnemunės medės siena eina pusę mylios iki Markupio (Markup) upelio (6), važiuojant lyg tai į pietus nuo Nemuno, skiria medes, taip kad jo karališkos malonybės Skirsnemunės medė lieka kairėje pusėje, o Jono Ulono - dešinėje pusėje. Nuo Markupio upelio siena eina mylią iki Pentos upelio: Skirsnemunės medė - kairėje pusėje, o Jurbarko - dešinėje. Abi medės yra jo karališkos malonybės. Siena eina Pentos upeliu per girias pusę mylios iki Novos upelio, skirdama medes: Skirsnemunės medė - kairėje pusėje, o Jurbarko - dešinėje. Toliau nuo Novos upelio ji eina, važiuojant lyg tai į žiemius, dvi mylias iki Siesarties upelio vingio - Sapieginės medės sienos, skirdama karališkas medes: palikdama Veliuonos medę dešinėje pusėje, o Skirsnemunės - kairėje pusėje, atseit, į ten, kur siena prasidėjo (7).

Žvėrių takai į šią Skirsnemunės medę eina iš Veliuonos medės, o iš Sapieginės - per Novos ir Siesarties upelius.

Skirsnemunės medės plotas. Išilgai šią medę yra pustrečios mylios, o skersai - dvi mylios. Ji yra pusė mylios atstu nuo Skirsnemunės (ot Skirstomonja) miestelio ir jo karališkos malonybės Skirsnemunės dvaro.

Žvėrių gaudyklos - gaudos (medžioklės) ir varos. Jo karališkos malonybės valdiniai negalėjo pasakyti, nė išvardinti žvėrių gaudų (lovov) bei varų, nes iš senų laikų sekėjų šioje medėje nėra (8).

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Nustatant apytikres Skirsnemunės medės sienas, susiduriama su šiais neaiškumais: a) šioje medėje nebuvo sekėjų, kurie būtų galėję jas tiksliau G. Valavičiui nusakyti. Iš šios medės ir gretimų medžių sienų aprašymo matyti, kad Sapieginės medės pietų sienaėjo Siesarties

upeliu, bet Valavičius čia ją nukelia net ant Pentos upelio, kas galėjo (vykti dėl blogos informacijos ir nesiorientavimo sienų linijų kryptyse, kurias ir pats Valavičius dviejose vietose nusako žodžiais "lyg tai"; b) neaiški vakarų siena su gretima Jurbarko mede, kur taip pat nebuvo sekėjų. Tokiu būdu čia apibrėžtos Skirsnemunės medės sienos vietomis bus labai apytikrės.

Siesartis, atrodo, didesnę vingį daro ties Šakiais, taigi nuo šios vietos prasidėjo Skirsnemunės medės rytų siena. Čia ji, iš dešinės pusės ribodamasi su Sapiegine mede, suko šiaurėn į Orijos upelį, maždaug ties Gudlaukiu, iš čia - į Jotijos upelį ties Varčuliais. Jotijos ir Kregždantės upeliais ėjo iki Jokeliškių kaimo, o iš čia link Kidulių prie Nemuno. Pānemunės jau buvo paverstos laukais.

Iš vakarų pusės Skirsnemunės medė nuo Nemuno, net iki Markupio (Kregždantės įtako) ribojosi su Jono Ulono žemėmis. Nuo Kregždantės upelio turėjo eiti tiesi sienos linija tarp Skirsnemunės ir Jurbarko medžių, maždaug per Valakbudį, net į Pentos upelį. Nuo Pentos upelio ir Novos santakos siena ribodamasi iš pietų pusės su Jurbarko ir Veliuonos medėm ėjo apie 3 km Novos upeliu, iš čia suko į šiaurę (į vakarus nuo Sintautų) ir apytikriai dabart. plento linija siekė Šakius.

(1). Skirsnemunės vardas bus sudėtinis iš skirpstas ir nemunas (plg.: up. Skirpstauja (ties Kulautuva), skir(p)stamblis - krūmas). Ji yra dešiniam Nemuno krante tarp Jurbarko ir Gelgaudiškio.

(2). Čia aiškus netikslumas. Iš kitų Skirsnemunės ir gretimos Veliuonos medės sienų aprašymo vietų matyti, kad Sapieginė medė negalėjo siekti per Siesartį net Pentos upelį.

(3). "Odnostrubu"! Aišku, tokios slaviškos vietovės čia būti negalėjo. Tai bus suslavintas Strūbo ar Striūpo vienkiemis, iš vienas Strūbas (vienkiemis) gavo "Odnostrubu". Striūpai yra Šakių priemiestis.

(4). Kregždañtė, 15 km ilgio, Jotijon įteka ties Gečių k., prasideda Trako (Trakučio) k., apie 5 km į pietvakarius nuo Gelgaudiškio.

(5). Jokubo (Jakovova) kalnas bus dabart. Jokeliškių kaimas prie Kregždantės upelio.

(6). Markupio upelio žeml. nėra, žr.: Jurbarko medės aprašyme eil. nr. (1).

(7). Čia kaip tik patvirtinama kas (2) sk. pasakyta, kad Skirsnemunės medė, nuo Novos per Pentos upelį iki Siesarties, ribojosi su Veliuonos mede, ir kad Siesartis buvo Gelgaudiškio medės pietinė siena.

(8). Gauda-gaudykla (slav.: lov, lovy) yra žvėrių gaudymo vieta. Tad gal geriau tikėtų vadinti "lovčij" ne medžioklis, bet gaudišius, panašiai kaip mergišius. Yra pavardės: Juodišius, Gaudušas, Gaudišius.

Pastaba: (prie 1 sk.). Dr. A. Salys Skirsnemunės vardą kildina iš pr. kirsa (liet.: ant) ir nēmunas, (žr. - L.E. XXIX, 122 p.).

Jurbarko piliakalnis

Jo karališkos malonybės Jurbarko medės siena (Val. 60 p.)

Jurbarko medės (Jurbarskoj pušči) sienos. Siena prasideda nuo Jurbarko žemiečio Jono Ulono (Jana Ulanovų) žemių, nuo Markupio (ot Markupja) upelio, kur jis įteka į Kregždantės (v Kerždanču) upelį. Nuo Kregždantės upelio, siena eidama apie verstą (z verstu) iki Sutkų (do gory Sutka) kalno (1), palieka jo malonybės Jurbarko medę kairėje pusėje, o dirbamas Jurbarko karališkų valdinių žemes dešinėje pusėje, taip net mylią - iki kelio, kuris eina iš karališko jurbarkinio Kidulių (Kidul) kaimo į Šešupę. (2). Šiuo keliu pavažiavus, lyg tai (jakoby) į pietus, iki karališkų Jurbarko valdinių, kurie gyvena prie medės įvairiose vietose, prie Jotijos upelio yra Gansaičio (Gansejsis) kaimas (3). Šis upelis bus tariamoji Jurbarko medės riba, važiuojant, lyg tai į pietus, mylią iki Siesarties upelio, Jurbarko medė lieka kairėje pusėje, o karaliaus valdinių arimai (pašni) - dešinėje pusėje. Nuo Siesarties upelio iki Novos upelio apie verstas (4). Novos upelis skiria medes: Veliuonos medei jis sudaro šoninę sieną, o Jurbarko ir Skirsnemunės medės atsiremia į jį savo galais, ir taip - iki Skirsnemunės medės sienos, kuri eina nuo Markupio upelio dvi mylias ir ateina nuo laukų ir Jurbarko žemiečio Jono Ulono žemių.

Ežia, nuo Novos upelio iki Markupio, yra dvi mylios pagal Jurbarko medę. Aplinkui šią medę - 7 mylios (5).

Minimi jo karališkos malonybės valdiniai nieko negalėjo pasakyti apie varas žvėrimis medžioti, nes iš senų laikų čia nebuvo sekėjų, kas saugotų šias Skirsnemunės ir Jurbarko medes.

Valavičius skiria sekėjus. Todėl aš, Grigas Valavičius (Grigorej Volovič), Mstibogo seniūnas (starosta Mstibogovskij) (6), gerai suprasdamas, kad yra žala jo karališkos malonybės medėms be sekėjų ir sargų, paskyriau iš Jurbarko valsčiaus Kidulių kaimo (sela Kidili) šioms medėms sekėjus su dešimčia arklių. Jie privalo su atsidėjimu saugoti ir žinoti vietas, kuriose žvėrys šiose medėse apsistosią, o girininkas surašęs varas, jų sąrašą privalo pasiųsti jo karališkos malonybės žiniai.

Karaliaus ūkininkai. Prie šios medės (vairiose vietose, toli nuo kitų karališkų kaimų, gyvena jo karališkos malonybės valdiniai, kurie yra registre ir planuose, juos sudariusio matininko Deltuviškio (mierčogo Develtovskogo). Čia matosi, kiek (vairiose vietose šie valdiniai valdo valakų, nes čia žemės neišmėtytos, bet margais suskirstytos (morkgovany). Patys išvardinti karaliaus valdiniai pasakė, kur kuris gyvena ir kiek margų žemės valdo.

Jo karališkos malonybės trys valdinių šeimos gyvena prie medės, tarp Jotijos ir Kregždantės upelių. Jų vardai: Matas-Matijošaitis Žemaitis (Matešajtis Žomoitin), Motiejus Bunikaitis (Matej Bunikejtis) ir Jonas Ščerbaitis (Jan Ščerbajtis). Jie valdo tris valakus ir 9 margus žemės (7). Kitoje vietoje jo karališkos malonybės trys žmonės gyvena prie medės, prie Jotijos upės ten, kur Kregždantė įteka į Jotiją. Jų vardai: Gantautas-Gansius Ramunaitis (Gansejus Romanajtis), Stasys Petrušaitis (Stanis Petrašajtis) ir Jokūbas Šimanaitis (Jakubus Simonajtis). (8). Jie valdo tris valakus ir 13 margų žemės, tai pasakė jie patys. Trečioje vietoje trys jo karališkos malonybės žmonės gyvena prie medės, prie Jotijos upės, būtent: Laurinaitis (Lavrinajtis), Mačiūnas (Mačunis) ir Grigas Mykolaitis-Petrušaitis (Krik Mikolajtis Petrašajtis) (9). Šie valdiniai pasakė, kad jie valdo 4 valakus ir 7 margus žemės. Ketvirtoje vietoje, jo karališkos malonybės žmogus vardu Gailius-Gailutis Pudymaitis (Kojljuš Fuimajtis) gyvena prie medės, prie Jotijos upės, toli nuo kitų valdinių. Jis pasakė, kad valdąs vieną valaką. Penktoje vietoje prie medės, toli kaime, kuris yra apie mylios atstume nuo Šešupės, gyvena: Bartas Vaitkaitis (Bortoš Vojtkajtis), Norvilaitis (Narviljatajtis), Baltrus Tesminaitis (Boltromėj Tesminatajtis) ir Jackus Bulius (Jacko Buljus). Šie valdiniai pasakė, kad jie turi 3 valakus ir 17 margų žemės.

Veliuonos sekėjai pripažino, kad visuose šiuose kaimuose, tarp jo karališkos malonybės valdinių, taip pat ir tarp aukščiau aprašytųjų, yra sauvalių medžiotojų (ručnicy est'), kurie šaudo žvėris jo karališkos malonybės medėse ir drauge su prūsų žmonėmis daro medėms didelę žalą (10).

Jono Ulono žemių sienos. Jo karališkos malonybės Jurbarko žemietis Jonas Ulonas nusakė savo žemės ir miško ribas. Siena prasideda nuo Nemuno upės ir eina sausa žemės ežia, su senais ežiaženkliais

(kapčiais) net iki Kirmiškio (Kirmiški) lauko (11). Nuo Kirmiškio lauko ji eina senais ežiaženkliais iki Markupio upelio, pasiekdama Kregždantės upelį, taip kad jo karališkos malonybės Skirsnemunės žemės lieka kairėje pusėje, o jo žemės-dešinėje; toliau-Kregždantės upeliu iki tilto, kuris yra kunigaikščio kelyje (na dorozie Knjažej), ant Kregždantės upelio (12). Nuo kunigaikščio tilto siena eina senom ežiom, net iki medžio, vadinamo Dantytas Alksnis (vol'chi Zubatoje), palikdama jo žemes kairėje pusėje, o jo malonybės karaliaus Jurbarko žemes - dešinėje pusėje. Nuo šio Dantyto Alksnio ji eina iki Didžiosios Liepos (do lipy Velikoe) (13), ir vis senom ežiom. Nuo Didžiosios Liepos - iki šienaujamos Deikasių (Dejkasy) pievos (14) ir iki ežiaženklio, kuris yra supiltas po Didžioju Ažuolu (dubom Velikim). Nuo šio ežiaženklio - iki šienaujamos Balos (Bielja) pievos (15) ir senojo ežiaženklio. Nuo šienaujamos Balos pievos ir senojo ežiaženklio siena eina iki Vinkšnupio (Venšnupy) upelio (16) ir Vinkšnupio upeliu - į Nemuną. Ši sienos ežia, važiuojant nuo medės link Nemuno, palieka jo karališkos malonybės žemes kairėje pusėje, o Jono Ulono - dešinėje pusėje.

Vertėjo pastabos ir paaiškinimai

Iš G. Valavičiaus Jurbarko medės sienų aprašymo vietomis visai neįmanoma nustatyti bent apytikrą šios medės sieną. Pats Valavičius kai kur nebuvo tikras sienos kryptimi ir ją nusakė "lyg tai", nurodydamas netikslius verstaais atstumus. Jurbarko medėje nebuvo sekėjų, kurie tas sienas būtų galėję jam tiksliau nusakyti. Jurbarko medė iš rytų pusės tarp Novos ir Jotijos upelių ribojosi su Skirsnemunės mede. Tarp Kregždantės, Jotijos ir Nemuno (į rytus nuo Sudargo ir į vakarus nuo Kidulių) buvo Jono Ulono laukai ir miškas. Jurbarko medės šiaurės siena galėjo eiti nuo Jokeliškio kaimo (prie Kregždantės upelio) į Sutkių kaimą (prie Jotijos up.) ir Jotijos upeliu, iki Gečių kaimo ar dar toliau. Vakarų siena galėjo eiti iš Jotijos upelio vieškeliu, einančiu iš Kidulių į Slavikus (Vizbarinę). Iš šio vieškelio ji suko per Siesarties upelį, kur tai pietų kryptimi, irėjo į Novos upelį ir iš Novos upelio, galėjo eiti įtaku Nopaičiu, kur jau ribojosi su Veliuonos mede, ir prie Meištų kaimo (dab. Kud. Naumiesčio priemiesčio) galėjo ribotis su Vilkijos mede. Jau tais laikais panemuniai ir pašešupiai buvo daugiau-mažiau apgyventi ir vis labiau apgyvendinami.

Iš 1561 m. Jurbarko valsčiaus inventoriaus sąrašo matosi, kad tarp Sudargo (prie Nemuno) ir Dulebaičių (Kud. Naumiesčio), prie Šešupės buvo dvi vaitijos: Užnemunės (Zaniemonskoe) vaitiją sudarė šie kaimai: Sudargas (Sudergi), Pervazninkai (Przevozniki), Ramunaičiai (Romanowiczy) ir visa eilė dar bevardžių, naujai išmatuotų plotų apgyvendinimui. Pašešupio (Possessupskie) vaitijai priklausė šie kaimai: Kirkilai (Kirkilowiczy, Mikolai Kirkilo s. synmi), Svaiginiai (Swoiginie), Kupriai (Kupra. Voiczys Kupraitis), Bartkai (Bartkie, Bort-

ko Dobrzycz s synmi), Žiūraičiai (Żurowskie, Stonis, Jurgi Žuraitis), Pirmoji ir Antroji Vizbarynė (Wizborinie, Liudko Gailaitis woith), nuo Slavikaičio, laikusio čia smuklę, gavo Slavikų vardą. Paminėtas Šilnikų kaimas (Schilnikow). Suntautaičiai (Suntowtaiczie, nad rzeczką Atspirta poddani Suntowtowiczy), Rukšnaičiai (Rukssnaiczie, Narussys Rukssnaitis), Daugėlaičiai (Dowgolaiczie), Bajoraičiai (Bajoraiczie), Lupčiai (Lupcza), Tauralgai (Tawrolgi, nad rzeką Nawa Juchna i Tawrolga s synem), Turčinai (Turczynaiczie), Globiai-Gluobiai (Glabiów, Maczys Glabís). Čia paminėtas Kubilėlių (Kubiliów) k., matomai, priklausė Veliuonos medei; Budviečio Nauja Lanka (Budwiete Nowolonkis), Meištai (Meistaicziów, Jan Meisstaitis s synem); į rytus nuo Meištų buvo Vilkijos medės sekėjų žemės (ku wschodowi sloncza bokiem wedlie osoczniów wilkiiskich).

(1). S. Jokubaičio (kilusio iš Varčiulių k.) suteiktomis žiniomis, Markupio upelis, atrodo, dar ir šandien vietos žmonių tuo vardu vadinamas; jo žemėlapiuose nėra, nes tai paprastas, mažas, vasaros laikui išdžiūstantis upeliukas, jis įteka į Kregždantę. Sutkaus kalnas, kuris davė Sutkių kaimui vardą, nėra joks kalnas, bet pakilus, status Jotijos upelio krantas, senovėje čia galėjo būti kokia maža, nežymi pilis. Tas pats yra ir su Jokubo kalva prie Kregždantės upelio (Jokeliškių k.). Abu jie yra prie kelviečių per šiuos upelius.

(2). Kidulių bžk. - kair. Nemuno krante, prieš Jurbarką.

(3). Gansaičio (Gansejsis) k. yra dabartinis Gečių kaimas, esantis Gečupio ir Kregždantės upelių santakoje.

(4). Aiškus netikslumas: atstumas tarp Siesarties ir Novos yra ne versta (apie 1 km), bet apie 10 verstų.

(5). Čia G. Valavičius Jurbarko medės pietų sieną nukelia ant siauro Novos upelio ruožo, faktinai, atrodo, jiėjo jo įtaku Nopaičiu toliau į pietus ir ribojosi su Veliuonos mede.

(6). Mstibog (lenk. Mścibów) yra 15 km į vakarus nuo Valkaviško (į pietų rytus nuo Gardino).

(7). Vienas ha yra apie du margai, valakas turėjo įvairiai nuo 25 iki 35 margų, vidut. 30 margų.

(8). Įdomu, kad ir tais laikais, greta svetimų, atseit, krikščioniškų vardų, buvo vartojami grynai lietuviški: a). Gantautas-Gansius (Gansejus Romanajtis, Gomšej Giedrojć), b). Gailutis-Gailius (Kojljuš Fuimajtis), c). Bartas (Bartoš Vojtkajtis), ar sutrumpintas slaviškas vardas pvz.: Stanislovas į Stonis (Stanis Petrašajtis, Stanis Žuraitis), Liudvikas į Liudas - Liudkus (Liudko Gailaitis), Vaitiekus į Valčys (Voiczys Kupraitis), Mečislovas į Mečys (Maczys Glabís) ir t.t.

(9). Pagal Valavičiaus rašybą (Grig(as) turėjo būti rašomas ne Krik, bet Kgrig.

(10). Ručnicy est' - sauvallai medžiojo.

(11). Kirmiškio vietovės šių laikų žml. nėra. Gal tiksliau tai buvo Kurmiškio- Kurmių laukas.

(12). Gal tai buvo vienas iš svarbesnių vieškelio, einantis iš Kidulių

į Slavikus. Slavikai buvę anksčiau dvi Vizbarynės. "Vizbarynės smuklę 1561 m. laikė Vaičys (Vaitiekus) Slavikaitis, vėliau nuo smuklininko Slaviko pavardės abi Vizbarynės ėmė vadintis Slavikais". (Totoraitis, Šūd. ist. 682 p.).

(14). Deikasių vardu vietovės dabar nėra. Gal tai buvo Degėsių pievos, ar dab. Dievaičių kaimas. Degėsių k. yra kitoje vietoje prie Jotijos upelio.

(15). "Bielja" bus tiksliau Balos, Balų šienaujamos pievos (dab. Berštų balos: Berštos).

(16). Vinkšnupio (Venšnupy) upelis įteka Nemuną (rytus nuo Sudargo. L.T.S.R. upių kadastre (1959) Vinkšrupė - 3 km ilgio.

Čikaga, 1962.XI-21.

L I T E R A T Ū R A

1. Dr. J. Basanavičius, Aušra, 1883, Tilžė.
2. Kun. Dr. J. Totoraitis, Sūduvos-Suvalkijos Istorija, I d. 702 psl. Kaunas, 1938 m.
3. V. Žemaitis, Šešupė ir jos upynas, 25 psl. su žemėlapiu, 1958, Čikaga.
4. Russkaja Istorič. Bibl. XXX. 1914, Litovskaja Metrika, Knigi Publičnych diel.
5. Daukantas, Lietuvos Būdas, 1935, Kaunas.
6. Vysk. A. Baranauskas, Anykščių Šilelis.
7. Ordinacija korolevskich pušč v lesničestvach Velikogo Kniažestva Litovskogo v. 1641 g. Vilnius, 1871.
8. A. Šapoka, Lietuvos Istorija, Fellbach, 1950.
9. Dr. K. Pakštas "Earliest Statistics of Old Lithuania" Commentationes Balticae IV-V. Bonn, 1957.
10. Danuta Jaskanis, Jacwież, Bialystok, 1962, (katalogas) 44 psl. su žemėlapiu.
11. "Pasjonująca Krzyżowka," Polsko Szwedzkie Badania nad zaginionym ludem Jacwingow. Dziennik Chicagoski, 1963, (Velykianiam nr.).
12. Jonas Aistis, Romuva, Eilėraščiai, 420 psl. New York, 1962.
13. J. Voigt, Die Geschichte Preussens I t. 1827, Koenigsberg.
14. Prof. Steponas Kolupaila, Nemunas, 1950, Chicago.
15. Adomas Schroeteris, 400 metų pirmajai Nemuno poemai. Red. Br. Kviklys, Chicago, 1952.
16. Inž. V. Žemakis, Sienų klausimu srity tarp Baltijos ir Juodųjų jūrų su 5 žemėlapiais. A Study of the Frontiers in the region between the Baltic and the Black seas with 5 maps. 122 psl. Chicago, 1960.
17. Dlugosz, Joannes. Opera omnia.
18. Skalweit August, Die Ostpreussische Domaenenverwaltung unter Friedrich Wilhelm I und das Retablissement Litauens. Leipzig, 1906.
19. Maria Gimbutas, The Balts. London, 1963, Thames and Hutson. 286 psl. su žml.
20. Maria Gimbutas, The Prehistory of Eastern Europe. Part I. Mesolithic, Neolithic and Copper Age Cultures in Russia and The Baltic Area, 1956, Cambridge, Mass. Published by the Peabody Museum.
21. V. Žemaitis, Iš Kazlų Rūdos miškų praeities. "Girios Aidai", Nr. 18-19, 1960-61, Čikaga.

22. Antanas Rukuiža, Lietuvos miškai ir jų likimas. Liet. Mišk.Sajungos iš. leidinys Nr. 2, Chicago, 1963, 58 psl. su žml.. Summary-The Forests of Lithuania and their Fate.
23. Red. K. Ščesnulevičius, Lietuvos girių milžinai. Miškų D-to 30 metų sukakčiai paminėti. Liet. Mišk. S. I. leidinys Nr. 1, Čikaga, 1950 m. 115 psl.
24. Studia Lituanica II. Lithuania and Lithuanians. A selected bibliography by Jonas Balys. Published for the Lith. Research Institute by Frederick A. Praeger, Publisher, New York, 1961.
25. Antanas Rukuiža, Povilas Matulionis, gyvenimas ir darbai. L.P.D.A. leid. Nr. 1, Chicago, 1960, 82 psl.
26. B. Dundulis, Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV a. Vilnius, 1960.
27. G. Mortensen, Beiträge zu den Nationalitäten und Siedlungsverhältnissen von Pr. Litauen. Berlin, 1927.
28. Lietuvos TSR istorija, Vilnius, 1957 m.
29. H. Baginski, Polska i Bałtyk. Zagadnienie dostępu Polskiego morza. 1959, Warszawa, Wyd. 3.
30. Studia Lituanica I. - Mažoji Lietuva, Klein Litauen, Lithuania Minor. Lith. Research Inst. New York, 1958.
31. Vincas Žemaitis, Sėduvos praeitis. Trumpa archeologinė, politiniai-istorinė ir kalbinė šio krašto apybraiža su išvadomis ir 2 žemėlapiais. Čikaga. 1964.
32. P. Pakarklis, Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas, 1948.
33. S. Zajaczkowski, Jotvingų problema istorijografijoje - "Lietuvos Praeitis", 2, Vilnius, 1941.
34. A. Kaminski, Jacwież. Łódź, 1953.
35. J. Masilionis, Panevėžys, Monografija, 1963.
36. Lietuvių Enciklopedija. I - XXX t., Boston, Mass. U.S.A.
37. K. Stalšans, Mag. hist. Latviešu un lietuviešu austrumu apgabalu likteni. Čikaga, 1958, "Draugas", 456 psl., 2 žml.
38. The emergence of modern Lithuania. Alfred Erich Senn, Columbia University Press, 1959.
39. B. Pašuto, Obrazovanie Litovskogo gosudarstva. 1959, Moskva.
40. V. Pičeta, Agrarnaja reforma Sigizmunda Avgusta v Litovskorusskom gosudarstvie. Moskva, 1958.
41. Br. Kviklys, Mūsų Lietuva. Liet. Enc. Boston, 1964, I t. 752 p.
42. J. Andrius, Lietuvos žemėlapis su dr. A. Salio žml. vardu. Boston, 1956.
43. Dabart. Lietuvių kalbos žodynas. Prof. J. Balčikonis ir kt., Čikaga, 1962.

N.B.: Straipsnių autorių - prof. Z. Ivinskio, teis. Jono Dainausko ir kalb. Petro Būtėno panaudota literatūra nurodyta jų straipsnių pabaigoje.

TREČIOJI DALIS

SANTRUMPOS

a., amž. - amžius, šimtmetis
 apyl. - apylinkė
 apr. - lat. aprinkis "apskritis"
 aps. - apskritis
 apsc. - apskrities centras
 asmv. - asmenvardis
 aukšt. - aukštaičiai
 bibl. - bibliografija
 buv. - buvusis
 bžk. - bažnytkaimis
 brž. - brėžinys
 deš. - dešinytis
 ds. - daugiskaita
 dab. - dabartinis
 dv. - dvaras
 ež. - ežeras
 gr. - graikiškai
 gst. - geležinkelio stotis
 gud. - gudiškai
 gyv. - gyvenvietė
 išn. - išnaša
 jez. - lenk. jezioro "ežeras"
 jotv. - jotvingiškai
 k. - kaimas
 kair. - kairysis
 km. - kilometras
 km., klm. - kilmininkas
 komt. - komtūrija
 kopl. - koplyčia
 kron. - kronika, kronininkas
 kt. - kita, kiti
 kung. - kunigaikštis
 kv. - kvadratinis
 lat. - latviškai
 lenk. - lenkiškai
 liet. - lietuviškai
 lot. - lotyniškai
 ltg. - latgališkai
 m. - metras
 m. - metal
 maž. - mažoji
 mtr. - metraštis
 mgst. - mazginė geležinkelio stotis
 mst. - miestas
 mstl. - miestelis
 nr., nm. - numeris
 p., psl. - puslapis
 p., piet. - pietinis
 pag. - lat. pagasts "valsčius"
 par. - parapija
 pas. - pasaulinis
 parc. - parapijos centras

pav. - pavardė
 plg. - palygink
 plk. - piliakalnis
 plv. - palivarkas
 pr. - prūsiškai
 pro. - prancūziškai
 pst. - pasta
 priem. - priemiestis
 pries. - priesaga
 p., psl. - puslapis
 priešd. - priešdėlis
 red. - redaktorius, redakcija
 ryt. - rytų, rytiečiai
 ršk. - rašomoji kalba
 rus. - rusiškai
 sen. - senas, senoviškai
 S. - vok. See "ežeras"
 suslav. - suslavintas
 sl., slav. - slaviškai
 str. - straipsnis
 suhitl. - suhitlerinta (suvokietinta)
 suom. - suomiškai
 surus. - surusinta (ir subolševikinta)
 š. - šaknis, šiaurė
 t.t., tt. - taip toliau
 trm. - tarmiškai
 t. - temas
 up. - upelis, upokšnis
 vak. - vakarų, vakariečiai
 vd. - vardininkas
 vls. - valsčius
 vls. - valsčiaus centras
 vok. - vokiškai
 vs. - vienasakaita
 vsd. - viensėdis
 vtv. - vietovardis
 vrt. - vertėjas
 vž. - veiksmazodis
 žem. - žemaitiškai
 žml. - žemėlapis
 žr. - žiūrėk

* - rodo buvusį ar galėjusį būti arba
 galimą žodį
 < - kilęs iš ...
 > - pavirtęs ar verstinas (...)
 + - rodo sudėtimą, pvz. žodžio šaknų
 — - rodo praleistą žodį ar skirtin-
 gą sakinio dalį.
 - - atskiria žodžio sudėtinės dalis
 = - kiek ko (pvz. km) iš viso
 // - žodinė lygiagretė

SAŖAŠAS ASMENŲ PARĖMUSIŲ MIŠKŲ LITERATŪRAI LEISTI FONDA
(MLF) IR TUO PAT ŠIOS KNYGOS IŠLEIDIMĄ

- \$120.00 - Skeivys Juozas.
\$100.00 - Žemaitis Vincas, Šilas Petras, Norkaitis Petras.
\$50.00 - Beleška Antanas, Kvedaras Kazys
\$40.00 - Ankudavičius Vincas.
\$32.00 - Rukuiža Antanas.
\$30.00 - Ruktys Juozas.
\$28.00 - Baronas Vincas (Venecuela).
\$25.00 - Liet. Profesorių Draugija (JAV), Augustaitis Jonas (Vokietija), Prūsas Zenonas, Dautartas Zigmas, Plaušinitis Julius, Šetikas Antanas, Tumosa Jonas (Kanada), Zubrickas Juozas, M.Dr., Gureckas M.
\$22.32 - Venclovas Romualdas (Australijos miškininkai).
\$20.00 - Krupavičius Mykolas, kun.prel., Jonikas Petras prof., Dailydė Vincas, Masiulionis Romualdas, Gegevičius Juozas, Yčas Jokūbas, Rastapkevičius Juozas (Kanada), Senkus Vytautas, Skučas Andrius, Šenferis Stasys, Tumosas Pranas, Žemaitis Algirdas ir Vanda.
\$12.00 - Malvicus Paulius (Vokietija).
\$11.00 - Dirmantas Stasys prof., Leparskas V.
\$10.00 - Kantvydas Albinas (Kanada), Vaitkus V. (Kanada), Cheleden S. Charles.
\$8.00 - Venclovas - Paltarokas.
\$7.00 - Kiaušas J.
\$6.00 - Bakutis Stasys, Gudaitis Krist., Genys Jonas, Rumša Zigmas, Stančikas Povilas, Salys Jonas, Juodakis J., Indreika Alf. (agr.), Audėnas Juozas.
\$5.00 - Brakas Martynas, Tercijonas J.Dr., Navasaitis J., Balkūnas J. kun.prel., Milaknis Antanas vet.gyd., Jameikienė Kazimiera, Juozaitis Andrius, Kerulis Vael. (Kanada), Tenisonas Aleksandras (Belgija), Vasaitis Antanas, Vadopalas Antanas, Vidžiūnas M. Mikuckis Fel., Gudaitis Jurgis.
\$4.50 - Gimbutas Jurgis.
\$3.00 - Kotovas Ilijas.
\$2.00 - Dabrila Vincas, Rutkauskas Viktoras, Tumėnienė Vanda. N.B. Gerb. Skaitytojau! Prašoma nepamiršti, kad remdamas pinigais Miškų Literat. Fondą, paremi ir kitų L.Mišk. S. Iš. leidinių išleidimą. Labai ačiū visiems!

AISČIŲ (BALTŲ) KILTYS XIIIa. PRADZIOJE

Zeml. Nr. I

Rys. 28. Žemė Starych Prusów: Galindia, Warmia, Sudawia (Jaćwierz), Bartowia, Natangia, Sambia, Nadrowia i Skalowia (Mała Litwa).

SIENŲ LINIJŲ PAAIŠKINIMAI

HHH Imperijalistinės Sovietų Rusijos indoktrinuota Baltų žemės riba XIII a.

+++ 1566 m. Lithuania Propria siena

||||| A. Sapokos, Aisčių kilčių sienos linija XIII a.

●-●-● P. Būtėno pagal vietovardžius pirmoji Kalbinė siena iš X - XI a.
Antroji-ankst.: Dniepras - Lučėsa - Lovatė

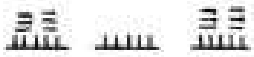
Paaiškinimas prie žemėlapių Nr. 1

— — — Šiuo ženklu nubrėžtoji sienos linija yra paimta iš "Lietuvos TSR Istorijos, Lietuvių ir Prūsų žemės XIII a." žemėlapių. (Žr.: Lietuvos TSR Istorija, I-as t. Vilnius, 1957 m.) Tai yra imperialistinės Sovietų Rusijos indoktrinuota Baltų (Aisčių) žemės riba XIII a. Tikras rusų melo šedevras. Pažiūrėkime: 1. Lietuvių žemės niekur ir toli nesiekia net 1566 metų Lithuania Propria ribų. 2. Atimta visa Braslavo apskritis ir Padauguvio sritis. Tai užtušuoti sąmoningai neparodyta Latvių žemės – Latgalos rytinė riba. 3. Atimta visa Naročiaus ežero sritis. 4. Atimta Neris ir Nemuno versmių plotai, kur net rusų metraštis "Poviest' vremennych liet" iš XII a. iš viso tose lietuvių žemėse parodo vienut vieną slavišką gyvenvietę Iziaslav (dabar Zaslavl' (žiemvakarius nuo Minsko). Sąmoningai nutylėti baltų Rytiniai Galindai, kurie tais laikais, slavų atkirsti, gyveno Protvos ir Naros (abi upės – Okos, Volgos kairieji-šiauriniai (takai) papliais. Tų laikų rusų kronininkai juos vadino "litovskoje plemja goljad, goljažje". 5. Kaip tikra istorinė fikcija pravesta pietinė riba pro Lydą (Juodosios Ančios žiotis, turbūt, kad tai suderinti su savo ir su lenkų iš lietuvių užgrobtom žemėm. Atimta visa Gardino sritis. To atimto nuo Lietuvos Nemuno viso aukštupio ir dalies vidurupio ilgis siekia 270 km. Tokiu būdu, rodydami baltų (lietuvių) XIII a. etnografines ribas, iš peties, nerausdami brėžia šių dienų S. Rusijos ir Lenkijos politines Lietuva prievartines sienas. Tai – akiplėšiškas pasityčiojimas iš etnografijos mokslo!

6. Sūdovos (Dainavos) pietinė riba vedama pro Augustavą, atrodo, aukštyn Rospudo upeliu ir toliau į šiaurę nuo Luko (vok. Lyck, lenk. Elk, Leg, Lek, Lukas upėvardis bus iš sen. *Lauko), Prūsų ežeryno ežerų: Smardos (lenk. Smardvy), Luknainių (lenk. jez. Luknajno), Selmento (lenk. Selment W.), Lašmedžio (lenk. Lasmiady), Kalno (lenk. Kolno) ir kt. 7. Nėra visos Galindos su visu Prūsų ežerynu, taip pat Sasnos srities (kur 1410 metais buvo Žalgirio mūšis). Šioje srityje prasideda 4 upės: Alna, Naida ar Nyda – Vikra, Paserija ir vyslinė Dravanta, baltiškos upės; žml. jų aukštupiai į baltų gyvenamą plotą neįtraukti. 8. Nėra Kulmo (Kalno) srities, prisišliejusios prie 50 km ilgio Vyslos vagos. Ši sritis nuo prūsų anksčiau atimta ir "padovanota" 1222 Mozūrų kng. Konrado parsikviestam į čia Teutonų Kryžiuočių ordinui, kad jis prūsus ir lietuvius kardu ir ugnimi krikštytų ir jų žemes sau nukariautų. 9. Pamedė žemėlapy sumaišyta su Pagude – "Pakrūme", o Pamedė prieina prie Vyslos 100 km ilgio žemupiu, Barta sumaišyta su Semba. 10. Vyslos šakotos žiotys ligi vyslinio dešinio rytinio Nogato ištako etnografiškai žemėlapy nepažymėtos. Nors čia anglų keliautojo Vulfstano (apie 900 m. po Kr.) aprašytas Trūsio (Drūsuo) prūsų prekybos centras prie Aismarės. 11. Nėra visos labai plačios pietinės Jotvos-Sūdovos nuo Naros (rus. Narev) žiočių ir jos žemupio 440 km į rytus kiauurai ligi Nemuno versmių šiaurės-pietų linijos.

Tai visa vaizdžiai parodo Sovietų Rusijos prievartaujamos etnografijos mizėriją, prisidengus, tarsi, mokslo duomenimis, vien propagandos tikslais svetimųjų (baltų) žemių savo užkariaujamai, imperialistinei politikai paremti, apginti ir pateisinti. Lietuvių mokslininkų čia kaltinti netenka: jie buvo išprievartauti tų pačių falsifikatorių - raudonųjų rusų nacionalistų, kuriems ir Mažoji Lietuva — jų pramanytoji Kalininskaja oblast (po įvykdyto čia genocido), kaip rašo Bolšaja Sovietskaja Enciklopedija 19 tomas 1953, Moskva, 426-429 psl., bal. 7 d. 1946 m. buvo sudaryta iš s e n ų, a m ž i n ų p a b a l t ė s s l a v ų ž e m i ų (на древних, исконных землях прибалтийских славян). Nors čia per amžius, kaip sviets svietai, jokių slavų "nė dūko, nė rūko" nėra buvę. (Plačiau apie tai str.: P. Būtėnas. Baltų žemės falsifikatas. Karys, 1962, Nr. 4 (1381) Brooklyn.)

+ + + nubrėžtoji linija yra 1566 metų Lithuania Propria - Tikroji Lietuva, sienos linija, iki kurios neginčytinai lietuvių buvo gyvenama ir lietuviškai kalbama, nors už šios linijos buvo atlikę didelės lietuvių gyvenamos oazės, išlikę net iki šių laikų (Žr.: str. P. Būtėno "Jotva-Sūduva", vietovardžiai, eilės nr. 26: Lithuania Propria).

 Ši sienos linija yra paimta iš lietuvių istoriko A. Šapokos knygos: "Lietuvos Istorija" 1950 m. Fellbach, 22 psl. tilpusio žemėlapio: - Aisčių kiltys XIII amž. pradžioje. Kur brukšnėta linija, ten yra baltų etnografinės ribos, o kur brukšnėtumas panašus lygi šukas, tai ten baltai esą rytinių slavų atmiešti. Atrodo, kad ši A. Šapokos praręstoji sienos linija rytuose mažių mažiausiai turėjo sutapti su 1566 m. Lithuania Propria sienos linija ir nuo jos tos "šukų dantys" tiek turėtų būti į rytus pratęstos.

-o-o-o- (sienos linija). P. Būtėnas, pasiremdamas vietovardžių tyrinėjimu, patiekia apytikrę prieš XIII amžių Aisčių (baltų) kalbinę sieną su rytiniais ir vakariniais slavais. Keleta šimtmečių anksčiau toji sienos linija ėjo į rytus per Lovatės-Lučesos-Dniepro vandens kelią, kuriuo variagai-rusai (iš Skandinavijos) perkirto aisčių gyvenamus plotus, įsteigdami prie to kelio vadinamo "iš variagų į graikus" savo įsitvirtinimus ir piliis. Viena iš jų įst. 862 m. (prie Ilmenio ež.) vadinosi Holmgardr, vėliau Naugart ir Novwerden, suslavėjusi ši vieta pasivadino D. Novgorodu. Antroji - jų įsteigtoji - buvo Kievo kunigaikštystė, kur jiems suslavėjus, rytinių slavų ekspansija pakrypo į šiaurę, į aisčių gyvenamus plotus. Tai patvirtina ir archeologiniai duomenys ir vietovardžiai ir rusų kronikos.

Kai lietuviai vėliau XIII-XIV a. užvaldė visas rytuose aisčių gyvenamas žemes, įsteigdami Lietuvos Karalystę, tai jie nebuvo imperialistai, svetimų žemių graužuonys, kaip dabar rusai įtaigoja, jie atsiėmė savo tėvoniją, savo senųjų gyvenamas žemes, o Kievo kunigaikštija pati pasidavė Lietuvos globai, kad lietuviai ją apgintų nuo totorių. Jeigu tos didelės teritorijos, tiesiog imperijos, dauguma gyventojų,

nežiūrint jų suslavėjimo, nebūtų jautę savo aistišką kilmę ir lietuviams giminybę, tai lietuviai iš savo Lithuania Propria ploto plius Naugar-
duko sritis iki L.Brastai, nežiūrint jiems įgimto tolerancingumo, karinių
ir administracinių sugebėjimų, nebūtų nepertraukiamai net penkis
šimtus metų tų plotų išvaldę. Juk lietuvių globoje susikūrė ir gudų
ir ukrainų tautos (nacijos). Nors pati lietuvių tauta dėl to skaudžiai
nukentėjo.

Prof. Dr. M. Hellmann, str.: "Die Geschichtliche Bedeutung des
Grossfuerstentum Litauens" (žr. "Seculum" No 9, 1959 "Histori-
sche Zeitschrift" Muenchen) rašo: "Susiformavimas dabartinių uk-
rainų ir gudų tautų yra įvykęs dėka, kad jų protėviai slavai gyveno
Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje. Tokiu būdu senoji Lietuva savo
pėdsakus paliko iki šių dienų Rytų Europoje". O žinomo rusų rašytojo
Dostojevskio duktė savo tėvo biografijoje visai teisingai rašo: "Nė
vienas kraštas nėra tiek padaręs slavų civilizacijai, kaip mažutė Lie-
tuva. Kitos tautos dirba sau, savo pačių garbei. Lietuva savo išminties
žiedus paskleidė savo kaimynams. Lenkija, Ukraina ir Rusija to nesu-
pranta ir yra nedėkingos, tačiau ateis diena, kada jos aiškiai pamatys
milžinišką skolą kukliai ir tylinčiai Lietuvai". (A. Dostojevski, Vita
de Dostojevski por su hija, Buenos Aires, 1942).

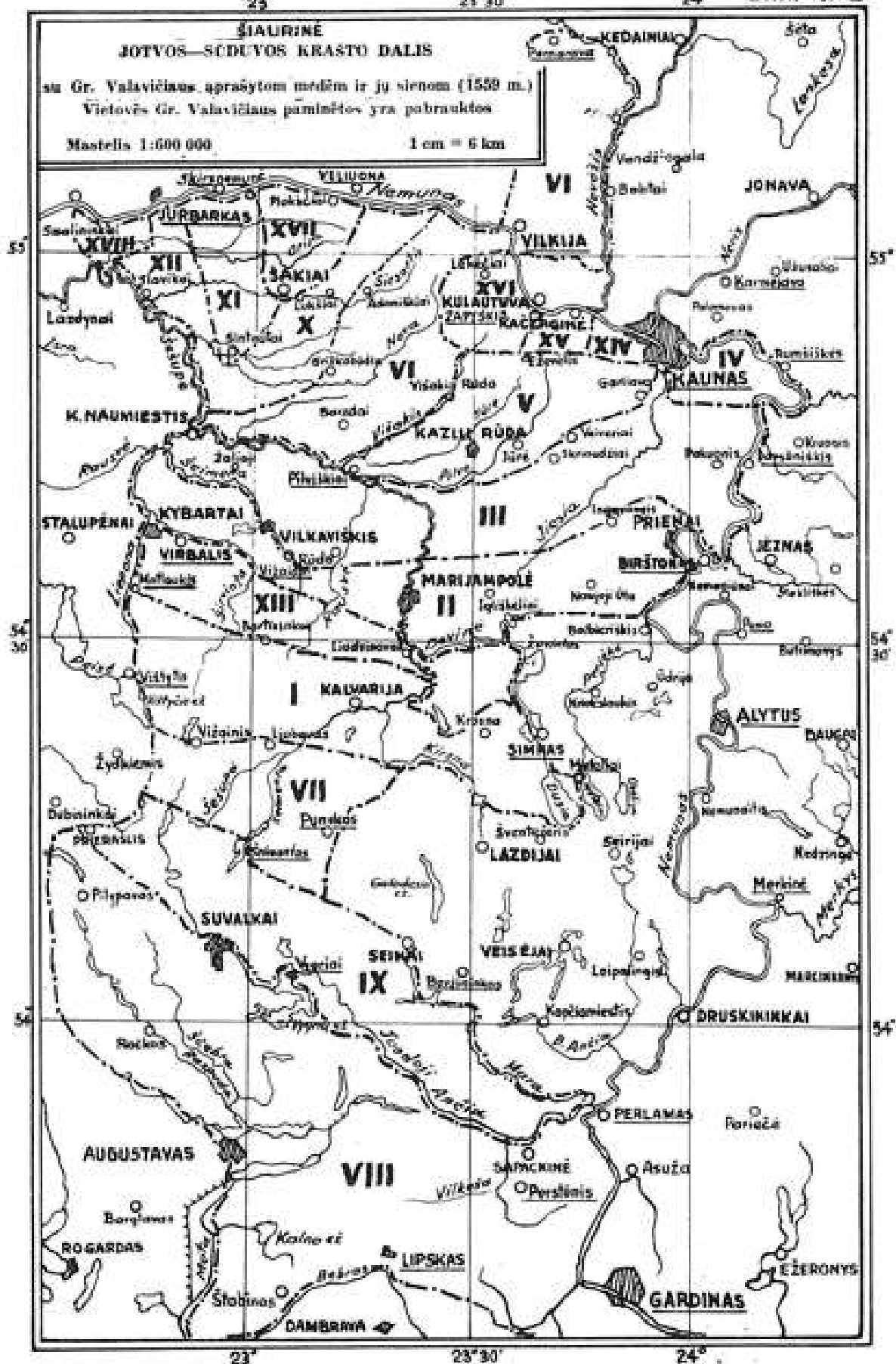

23°

23° 30'

24°

Žml. Nr. 2

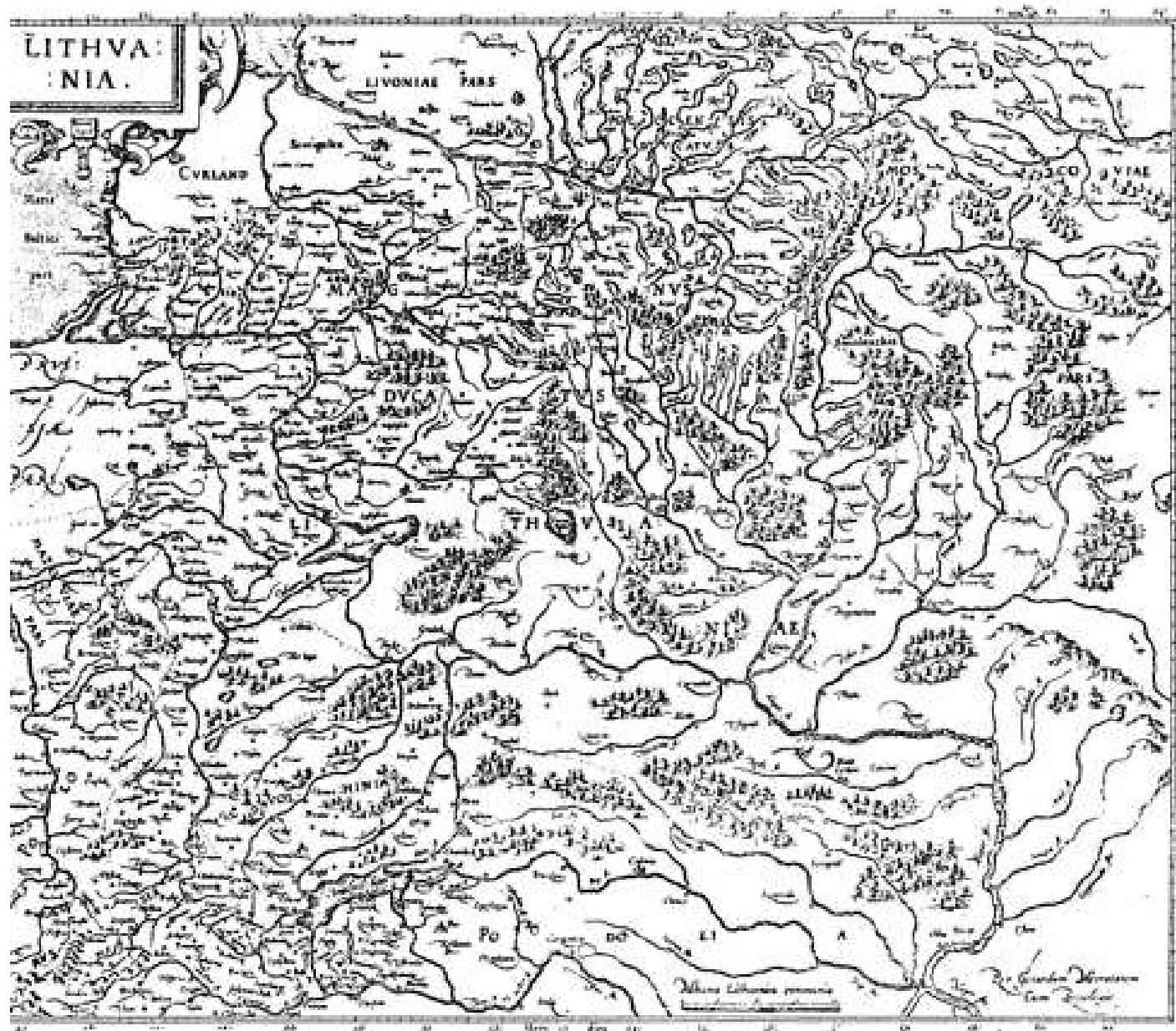
MEDĖS:

Alytus	I	Merkinys	VII	Puškės	XIII
Biržona	II	Peršėliai	VIII	Kauno miestas	XIV
Darsūnėliai	III	Perlėnas	IX	Kamėliai	XV
Romėliškis	IV	Veliūnava	X	Zagėlio Sapiegos	XVI
Kauno	V	Skirsnemūnė	XI	Grigauliškio Sapiegos	XVII
Vilkija	VI	Jurbarkas	XII	Uleno	XVIII

Paiškinimas prie žemėlapis Nr. 2

Sūduvos-Jotvos krašto šiaurinė dalis žemėlapyje apima visas G. Valavičiaus medes, kurios yra jo aprašytos, ar tik paminėtos, jo veikalo vertimo antram skyriuje. Medžių sienas, sekant jo aprašymo duomenimis, buvo stengtasi duoti kiek galint tikslesnės, bet, iš tiesų, jos yra tikslios tik ten, kur eina upėmis, ežerais - sudaro natūralią ribą. Buvo vengta nubrėžti apgyventus siaurus ruožus, sakysime, panemuniais ar paprūse, nes kaip matosi iš to ir vėlesnio laiko įvairių inventorių sąrašų, bažnytkaimių įsteigimo datų, ir krikšto metrikuose išvardintų kaimų, pavyzdžiui, kad ir į vakarus nuo dab. Vilkaviškio miesto, šios girios jau Valavičiaus laikais galėjo būti labiau apgyventos, ką jam sunku buvo pastebėti, važiuojant panemuniais. Dalis gyventojų jau nuo senų laikų galėjo gyventi šiose sunkiai peržengiamose medėse; jų atminty bus palikę, užsikonservavę ir senieji sūduvių vandenvardžiai.

Panašus žemėlapis, kiek platesnis (jame nurodytos 7 medės į rytus nuo Nemuno), yra pridėtas prie J. Totoraičio knygos "Sūduvos-Suvalkijos istorija"; kopija to pat žemėlapis yra pridėta prie naujai išleistos (1963) A. Rukuižos "Lietuvos miškai ir jų likimas" knygos. Bet jame kai kurių medžių sienų linijos išvestos su žymiom klaidom, taip pvz., Birštono-Darsūniškio medžių siena eina Šeimenos upeliu, o ji nubrėžta žymiai į šiaurę; klaidingai nubrėžtos sienos Kau-no, Darsūniškio medžių, taip pat Vilkijos-Skirsnemunės ir Rumšiškių.

Paiškinimas prie žemėlapio Nr. 3 - 1623 m. Gerardo Mercatorio Lietuvos žml.

Jis priklauso prof. St. Kolupailos straipsniui. Iš jo matosi koks nuostabus, net to laiko geografams, buvo tas Lietuvos kraštas, kur iš to pat ežero tekėjo net kelių visai skirtingų upynų (baseinų) upės!

Paiškinimas prie žemėlapiu Nr. 4

Tai yra fotokopija žemėlapiu iš knygos Henryk Baginski, Polska i Baltyk. Zagadnienia dostępu Polski do morza. (Lenkijos priejimas prie jūros). Warszawa 1959. Wydanie trzecie. 324 psl. Nurodyta daug literatūros, taip skyriuje, "Drang nach Osten" net 200 autorių.

Žemėlapis 112 psl. (braiž. 28) - Ziemie starych Prusów (sen. prūsų žemės), kiek tai liečia buv. Rytprūsius, įdomus išvesta vakarinė sūduvių-jotvingų siena ir dviem jame falsifikatais.

1. Sūduvos (Sudawia) - Jotvos - Dainavos siena vedama iš Nemuno senąja 1422 m. Melno sutarties siena iki Vištyčio ežero, iš jo ištekantčiu Peisės upeliu, į šiaurę nuo Romintos miško (sienos su Nadruva), toliau Unguros upe pro Mauro-Deigūno ežerus, į rytus nuo Rastenburgo (sienos su Barta), toliau tiesiog į pietus - vakariau Reino (lenk. Ryn), Luknainių, Smardos (vok. Spirdingsee) ežerų, pro Baldonio ež. (lenk. Beldany), pro Vartelius (lenk. Wiartel), Nidos ežeru ir Pisos upeliu, tekančiu iš Smardos ežero, pro Kalno (sl. Kolno) mst. ir ežerą į Naros upę (siena su Galinda), į vakarus nuo Lomžos mst. Toliau Naros upe (į rytus) - aukštyn maždaug iki Lapų (lenk. Lapy) gelžk. stoties ir Naros įtakų Nareliu (lenk. Nurzec) - į pietus, tiesiog į Bugo upę.

Geografiniai - administracinių sričių Skalvos, Nadruvos, Bartos, Sūduvos gyventojai kalbėjo ta pat lietuvių kalbos tarme, taip kad išvestos tarp jų sienos neturi ypatingos reikšmės ir vakarinė sūduvių riba galėjo eiti tiesiog iš Unguros upės pro Gumbinę, Pilkainį į Šešupės žemupį.

2. Užrašas "Mala Litwa" (Mažoji Lietuva) vien ant Skalvos srities yra aiškus falsifikatas. Mažajai Lietuvai (vok. Klein Litauen, Preussisch Litauen) priklausė be Skalvos visa Nadruva, ir dalis Bartos ir Sūduvos sričių (iki į šiaurę nuo Lyko - *Lauko, lenk. Elk). Atrodo tai padaryta su tikslu - užtušuoti etnografiniai lietuviškos Suvalkų srities okupaciją.

3. Antras tos rūšies falsifikatas yra užrašas: "Pomezania" ant abiejų sričių: Pomesania (prūsų: Pamedė) ir Pogesania (prūsų: Pagudė - "Pakrūmė"), šios paskutinės visai nepaminint.

Kėslai šio falsifikato paaiškėja iš šioje knygoje 111 psl. tvirtinimo, kad, girdi: "Dancigo (lenk. Gdansk) slavų Pamariui priklausė žemės iki 1194 metų palei Elbingą (lenk. Elbląg), Drūsens (lenk. Družno) ežerą, Paserijos (lenk. Pasłęka), Žirgūnos (lenk. Dzierzgoni) ir Uosos (lenk. Ossa) upelius. Dėl to šita dalis Pamario (Pomorza) ir buvo vadinama "Pomezania" (kawalek Pomorza - Pamario sklypelis)" (?! Red.) Iš istorijos šaltinių yra žinoma, kad prūsai išlaikė dešinį Vyslos krantą nuo trečio amžiaus po Kr. (gotų-gepidų išsikraustymo) iki kryžiuočių jų pavergimo.

Autoriaus pastangos paversti senas prūsų žemes slaviškomis dar labiau matosi iš užrašo po žemėlapiu (rys. 28). Pamedės (Pomesania), Pagudės (Pogesania), Sasnos, Lubavo ir Kalno (Kulmo) sritis, jis užrašo vien lenkiškais vardais ir jų į sąrašą - sen. prūsų žemių ("Ziemie starych Prusów") neįrašo.

Kai knygos autorius (net trečioje laidoje!) operuoja panašiais falsifikatais, tas kelia rimtų abejonių ir dėl kitų jo dėstomų argumentų apie vokiečių agresiją prieš lenkus.

Paiškinimas prie žemėlapis Nr. 5

ŽEMĖLAPIS Nr. 5 parodo Lietuvos valstybės XVI amžiaus administracinį sutvarkymą (1566 m.), išlikusį be žymesnių pakeitimų iki 1795 metų. Žemaitijos, Trakų, Vilniaus (Brėslaujos - žml. įjungtas) Vilniaus) karvedijos (palatinatai) sudarė Lituaniam Propriam (Tikrąją Lietuvą). Kopija šio žml. paimta iš Carte de la Lithuanie, Lausanne, (Bureau d'information L.).

Valavičiaus veikalo pilna antraštė (lietuviškai): Surašymas ir ištyrimas medžių (girių) ir žvėrių perėjimų (takų) jo karališkos malonybės valstybėje, Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje, atliktas mano - Grigorijaus, sūnaus Bagdono, Valavičiaus, Mstibogo seniūno, pagaliską jo karališkos malonybės, mūsų malonaus valdovo.

Antraštė duota šiam Valavičiaus veikalui rusų Vilniaus Archeografinės komisijos, jį išleidžiant 1867 metais:

Rėvizija medžių (girių) ir žvėrių perėjimų (takų), buvusioje Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje, su prijungtais dokumentais ir privilegijom iėiti į medes ir žemes, padaryta Mstibogo seniūno - Grigorijaus, sūnaus Bagdono, Valavičiaus 1559 metais.

Pastaba:

Teksto originale rusų Archeografinės Komisijos įrašytas paraštėse atskirų straipsnių ir straipsnelių antraštės čia techniškais sumetimais teko išleisti. Vertimo tekste jos dažniausiai brūkšneliais pabrauktos, bet vietomis, į lietuvių kalbą verčiant, taip pat jas teko išleisti.

РЕВИЗІЯ

ПУЩЬ И ПЕРЕХОДОВЪ ЗВЪРИНЫХЪ ВЪ БЫВШЕМЪ ВЕЛИКОМЪ КНЯЖЕСТВѢ
ЛИТОВСКОМЪ, СЪ ПРИСОВОКУПЛЕНІЕМЪ ГРАМОТЪ И ПРИВИЛЕГІЙ НА ВХОДЫ
ВЪ ПУЩИ И НА ЗЕМЛИ,

СОСТАВЛЕННАЯ

Старостою Мстибоговскимъ Григоріемъ Богдановичемъ Воловичемъ
въ 1559 году,

СЪ ПРЕДВѢЩЕНІЕМЪ

другой актовъ книги, содержащей въ себѣ привилегіи, данныя
дворянамъ и священникамъ Пинскаго повѣта, составленной
въ 1554 году.

ПРИГОТОВЛЕННЫ КЪ ПЕЧАТѢ

Начальникомъ Центрального Архива и его Помощниками,

ИЗДАНЫ

ВІЛЕНСКОЮ АРХИВГРАФИЧЕСКОЮ КОММИССИЕЮ.

ВІЛЬНА.

Въ типографіи Губернскаго Правленія.

—
1867.

Регистръ списанья и вывѣданья пуцъ и переходовъ звѣринныхъ у панствѣ его королевское милости, Великомъ Князствѣ Литовскомъ, которое ся стало, за розказаньемъ его королевское милости, нашего милостивого пана, черезъ мене Григорья Богдановича Воловича, старосту Мсти-боговского.

Почавши отъ Кіева, изъ за-Днѣпрскихъ полъ, тою стороною, которою звѣрь идеть, съ полмежи Кіева и Остра, обанолъ рѣки Припети ку Чернобылю, ку Мозыру, ку Петровичомъ, ку Турову, ку Городку-Давыдову и Дубровицы, черезъ Дубую, межи Стохова и Порохонска, черезъ Припеть, мимо Порохонско—зъ одное стороны; черезъ рѣку Ясолду, приймаючи Лахвенское и Липское пуци и зася мимо Погость и Новый Дворъ, у пуцу Пинскую, у ловища Заборовицкіе. А отъ Заборовець, черезъ Зъять болото, пуцею, межи Озаричъ, Велесницы ажъ до Порѣчья, на Валища, гдѣ ловы Пинскіе. А зъ Валищъ, межи О... ска и Тишковичъ, черезъ Гоще, гдѣ ловища Пинскіе, черезъ Слонимскую, Здитовскую, Селецкую, Лысковскую пуцу, черезъ Жолобатые Мосты, гдѣ граняца пришла пуци Лысковское, ажъ до Бѣловижское пуци.

А зъ другое стороны: съ полъ дикихъ Бряславскихъ и Венницкихъ, межи Церковь-Бѣлое, Чуднова и Полоного, черезъ Цвѣтъ-Лѣсъ, черезъ пуци Житомирскіе, Овруцкіе, утираючи пуци Корецкое, Хупковское, Олыцкое, Клеванское, Степанское, Четвертенское, Чорторыское, Чернигородское—ключа Луцкого, на Тевковичи, межи селъ короля его милости Озаричъ и Кухча и промежку мѣстечка Нобля и села короля его милости Кужеличина, черезъ рѣку Припеть и Пину, мимо Долзско и Балан-

дичи, къ Глинное, межи Бѣлина и Кужеличина въ пуци Бездизскіе, межи Тараканъ и Городца и Кобрыня къ пуцимъ Кобринскимъ, мимо Грушевую, межи Кобрыня и Пруженое, черезъ рѣку Мухавецъ на болота Козлобродскіе, край рѣчки Городечницы, на село короля его милости Щерчово волости Кобринское, черезъ рѣку Иальну, межи Шерешева и корчмы Вѣшнее, черезъ поля и дворцы мѣщанъ Шерешевскихъ и черезъ село Вѣшнюю до пуци Шерешовское и Бѣловижское.

А которые села подъ пуцею и на переходѣхъ звѣринныхъ ку шкодѣ пуци и звѣру его королевское милости, тые суть въ томъ реестрѣ нижей, при каждой пуци зособна, мѣдвите писаны.

Вѣдомость границъ пуцъ ключа Луцкаго, то есть, найпервѣй граница пуци Стербельское.

Починаеть ся отъ вочища Стану Любартова, идетъ граница до вочища лѣса Колна на полмили боромъ и болоты, дѣлечи землю съ селомъ Поворскимъ князя Миколая Збаражского, держачи землю короля его милости поправѣ, а полѣвѣ князя Збаражского.

Отъ того вочища лѣса Колна идетъ граница до озера Стобохова на милю, дѣлечи землю съ княземъ Романомъ Санкгушковичомъ села его Крачевицкаго, держачи землю короля его милости поправѣ, а полѣвѣ Крачевицкое.

Отъ того вочища озера Стобохова идетъ граница до вочища броду Витиновы Кобылы на двѣ мили добрыхъ, дѣлечи землю съ княземъ Романомъ Санкгушковичомъ имѣнья его Несухотѣжскаго, держачи землю короля его милости поправѣ, а Несухотѣжскую полѣвѣ.

А отъ того вочища броду Витиновы Кобылы идетъ граница до вочища Дубовое Нивы на милю, дѣлечи землю съ паномъ Василемъ Гулевичомъ имѣнья его Качинскаго, держачи землю короля его милости поправѣ, а полѣвѣ Качинское.

А отъ того вочища Дубовыхъ Нивъ идетъ граница до вочища Дубкова Валка на милю, дѣлечи землю короля его милости Нюенскую зъ Стербельскою, держачи поправѣ земли Стербельскіе, а полѣвѣ Нюенскіе.

А отъ того вочища Дубкова Валка до вочища Клищовыхъ Горъ

на полмили, дѣлчи землю зъ Нюйнены Ковельскими, держачи землю Стербельскую поправѣ, а полѣвѣ Нюенскую.

А отъ того врочища Клящовыхъ Горъ идетъ до врочища Прорытое Горы на милю, дѣлчи землю съ паномъ Михайломъ Свинускимъ а съ княземъ Михайломъ Курцевичомъ имѣнья ихъ Обзырскаго, держачи землю Стербельскую поправѣ, а полѣвѣ села Обзырскаго.

А отъ того врочища Прорытое Горы идетъ тою жъ горою до врочища Стохота рѣки, Попелова болота на полмили, дѣлчи землю Стербельскую поправѣ, а Обзырскую полѣвѣ.

А отъ того врочища болота Попелова идетъ граница до болота Березова на полторы мили, дѣлчи землю съ княземъ Миколоасемъ Збаражскимъ села его Поворска, держачи землю Стербельскую поправѣ, а Поворскую полѣвѣ.

А отъ того врочища болота Березова идетъ граница до врочища Любартова Ставу, отколь ся граница почала, дѣлчи землю съ селомъ Поворскимъ, держачи землю Стербельскую поправѣ, а Поворскую полѣвѣ.

До тое пуци Стербельское уходы въ островъ Прорытое Горы до дерева бортиного подданныхъ князи Романа Сангушковича села Песочинскаго. По томъ уходу до дерева бортиного князь Романъ остуны короля его милости гонить и звѣрь бѣсть.

У другомъ мѣстѣ въ той пуци, у въ островъ Воркахъ подданные села его Брачевницкаго съ подданными короля его милости села Козимилицкаго дерево бортиное судеревъ мають.

Остуны пуци Стербельское.

Первый остуны: Полонный Олѣсъ.

Другой: Ретемъ.

Третій: Иконъ островъ.

Четвертый: Нѣмцовъ.

Пятый: Писанный Сметъ.

Шестой: Блощинъ.

Семий: Гвоздець.

Осмый: Великій Лѣсъ.

Девятый: Стобоховъ.

Десятый: Ясенець.

Одинадцатый у рѣки Стохота.

Уходы въ тую жъ пуцу Стербельскую людемъ Архимандрита Жидчинского а подданнымъ короля его милости села Луцкого Бруховичского зъ людьми церковными Владыки Володимерского Сушиченскими деревомъ бортное судеревъ у въ островъ Степанковъ Селища мають.

А тое село Владыки Володимерского Сушично посередъ самыхъ оступовъ къ шкоть пуци и звѣру его королевское милости сѣдить.

Пуца Черигородская.

Граница тое пуци починаеть ся отъ озера, идеть до вочища Верховъ на полторы мили, дѣлечи землю съ князи Чорторыскими имѣньемъ ихъ Голузовскимъ, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Голузовскую полѣвѣ.

Отъ того вочища Верховъ идеть граница до Дивинское Могила на милю, дѣлечи земли съ княземъ Александромъ Чорторыскимъ имѣнья его Буколского, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Буколскую полѣвѣ.

А отъ того вочища Дивинское Могила идеть до вочища Медвѣдева на четверть мили, дѣлечи земли съ князи Чорторыскими имѣньемъ ихъ Копылскимъ, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Копылскую по лѣвѣ.

А отъ того вочища Медвѣдева идеть до вочища Камня на четверть мили, дѣлечи землю съ князи Четвертенскими села ихъ Боровицкого, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Боровицкую полѣвѣ.

А отъ Камня идеть граница до вочища Болота Весела, дѣлечи землю съ паномъ Василемъ Семашкомъ имѣнья его Подрѣжкя на четверть мили, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Подрѣжскую полѣвѣ.

А отъ того вочища болота Весела Бидеть граница до вочища Лѣса Синева, дѣлечи землю имѣнья пана Василя Семашка Подрѣжского, держачи Черигородскую поправѣ, а Подрѣжскую полѣвѣ.

А отъ того Лѣса Синева идеть граница болоты Синевыми до вочища рѣчки Черневки на милю, дѣлечи землю съ паномъ Романомъ Гулевичомъ имѣнья его Грушовского, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Грушовскую полѣвѣ.

А отъ болота Синева идеть граница рѣчкою Черневою черезъ озе-

ро Черское до острова Лаврова на полмили, дѣлечи землю Грушовскую жъ, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Грушовскую полѣвѣ.

А отъ того вочища острова Лаврова идетъ граница боромъ и болотомъ до острова Радкова на полмили, дѣлечи земли Грушовскіе жъ съ Черигородскими, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Грушовскую полѣвѣ.

А отъ острова Радкова идетъ болотомъ Радковымъ черезъ Мохъ Грузскій до вочища Скибару, у рѣчку Набруску на милю, дѣлечи землю съ княземъ Булыгою а съ паномъ Михайломъ Свинускимъ имѣнья ихъ Обзырского, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Обзырскую полѣвѣ.

А отъ того вочища Скибару идетъ граница рѣчкою Набрускою на четверть мили у рѣчку Покось.

А отъ рѣчки Покоси болоты до конца Цотанского, дѣлечи землю съ княземъ Романомъ Сангушковичомъ имѣнья его Боровковымъ, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Боровскую полѣвѣ.

А отъ того конца Цотанского идетъ граница болоты до озера на милю, отколь ся граница почала, дѣлечи землю съ княземъ Миколасмъ Збарашскимъ имѣнья его милости Карасинского, держачи землю Черигородскую поправѣ, а Карасинскую полѣвѣ.

Осочниковъ пуци Черигородское чотыри.

Лѣсъ короля его милости отъ Луцка три мили, прозываемый Ретовъ. Въ томъ лѣсѣ король его милость мѣщаномъ Луцкимъ только дрова вольные дати рачилъ, а они дерево на будованье въ немъ берутъ, а панове Борздобогатые поцелы въ немъ палать.

Вѣдомость описанья границъ пуци Ковельское-Нюинское.

Найпервѣй починаеть ся граница отъ вочища Жекготина и рѣки Тури, идетъ до рѣчки Скорчи.

Отъ Корчи и къ Ровомъ. А отъ Рововъ и къ Ковшеви.

А отъ Ковша къ Раковскому млынцови, дѣлечи границу съ паномъ Свѣтицкимъ имѣнья его Раковичъ селца.

А отъ Старого Ставища до Сухожи рѣчкою Сухожкою въ рѣку Цоръ.

А зъ рѣчки Цора, уверхъ Цора, боромъ граница лежитъ къ рѣчцѣ

Локицы, дѣлечи пушу съ княземъ Андреемъ Коширскимъ имѣнья его мѣста Каменя.

А отъ Локицы рѣчкою до Добрицкого Гвозда, до дороги великое, которая идетъ зъ мѣста Ратна на Обзырь до Чорторыска.

А отъ Добрицкого Гвозда идетъ граница тымъ гостинцомъ до лѣса Кротунъ.

А отъ лѣса Кротунъ черезъ рѣчку Обзырку Конскимъ врочищомъ.

А отъ Конскаго врочища до верху Обзырки рѣчки.

А отъ верху Обзырки рѣчки идетъ граница боромъ до Клищовы Горы.

А отъ Клищовы Горы къ Лужамъ.

А отъ Лужъ до гостинца Луцкого, который идетъ съ Полясья, съ Пинска до Луцка, дѣлечи границу съ подданными его милости господарскими Луцкое волости села Козлиницкого.

А отъ гостинца Луцкого и зъ Сушиченскимъ селомъ Владыки Володимерского граница до Мацыниныхъ Новинъ.

А отъ Мацыниныхъ Новинъ по конецъ стародавний у Дубового Нивища.

А отъ того конца Дубового Нивища у Вершу лѣсъ, дѣлечи границу съ паны Гулевичи села ихъ Качина.

А отъ того Верши лѣса рѣчкою у Товиць лѣсъ до Ставища.

А отъ Ставища тою жъ рѣчкою къ Быстрежи рѣцѣ. А Быстрою жъ рѣкою у рѣку Турю.

Зъ рѣки Тури граница пришла околомъ, ажъ до першого врочища Жекотина, гдѣ ся граница почала и засъ въ тую жъ рѣку Турю внала.

Повѣдали подданные короля его милости Ноинскіе всѣ о островъ Заглинине, ижъ дей съ-стародѣнна кгрунтъ Ноинскій былъ, въ который дей панъ Гулевичъ, отецъ тыхъ теперешнихъ Гулевичовъ, еще за небожчика князя Ковелеского почалъ кизалтомъ уступатися въ дерево бортное, менечи быти наголы зъ людьми Ноинскими, и прилащать ку имѣнью своему Качинскому, а то дей николи его не бывало: одно съ того дей то пошло и уросло, ижъ дей оденъ подданный князя Ковелеского Ноинскій даровалъ пріятеля своего подданого пана Гулевича села Качинского въ томъ островѣ сосною одною зъ бчолами. І отъ того дей часу за тымъ тые подданные пана Гулевича Качинскіе всѣ почали до того острова въ дерево бортное кизалтомъ уступати: і по половицы сосну мѣти, чого дей имъ небожчикъ князь Ковел-

скій, яко своего властного, боронилъ; одно ижъ дей имъ того оборонити и съ того ихъ вытиснути не могъ, то дей не только отъ одного пана Гулевича, але и отъ иншихъ многихъ обопольныхъ сусѣдовъ своихъ кридами великими на имѣньихъ своихъ утисненъ былъ, и, хотечи дей тымъ подданнымъ своимъ Ноинскимъ покой вчинити, далъ онъ небожчику пану Гулевичу напротивко того острова своего Заглина иншій островъ свой Городище у въ отыѣиѣ. Который дей островъ Городище за тотъ островъ Заглинъ панъ Гулевичъ отыѣною въ него вземши, того острова дей ему Заглина предъ се поступити не хотѣлъ. А потомъ дей князь Ковельскій самъ змеръ, и отъ того дей часу панове Гулевичи сами и подданные села Качинского ажъ и до сего часу въ тотъ островъ Заглинъ якъ въ деревѣ бортномъ, такъ тсжъ и въ нивахъ наполю съ нами уступъ мають. Въ чомъ дей намъ кривда и инкода не малая ся дѣеть, а мы дей съ того острова, якъ передъ тымъ такъ и теперь, данъ медовую подлугъ обычаю староданного даемо.

Граница пуци Ковельское-Вишовское.

Починаеть ся отъ вочища болота Теремца. А болотомъ Теремцомъ у Вишву рѣку.

А Вишвою рѣкою полторы мили до вочища Лавъ. А отъ Лавъ полмили до вочища Кнежего Двора. А отъ Кнежего Двора полторы мили до Черноє рѣчки. А рѣчкою Черною уверхъ до дороги, которая идеть съ Норидубъ до Вишвы, мия, дѣлечи землю короля его милости мѣста Любомая коруиною, держачи землю Любомскую поправѣ, а Вишовскую полѣвѣ.

А тоє пуци около на девять миль. Островъ отъ Ратна до тоє жъ пуци Вишовское Коровичи на три мили. Другій островъ отъ Ратна дѣлать къ Вишвѣ.

Вѣдомость описанья границъ пуци около Пинска. Найпервѣй войтовства Черчицкого пуца.

И съ первое стороны, за рѣкою Ясолдою, тоє пуци починаеть ся граница отъ роскопаного млинка, который есть отъ Пинска въ шести милахъ на рѣцѣ Оторѣ.

И тою рѣчкою Оторою идетъ, болотомъ Зяцкимъ, на три мили, держачи землю Пинскую поправѣ села Велесницы и Черचितъ, а полѣву земли его милости пана воеводы Полоцкого села Крайского и съ селомъ панее Кищиное, воеводиное Витебское, Озарицкимъ, ажъ до мосту и столпа, который мостъ на дорогѣ Клецкой, на томъ же болотѣ Зяцкомъ.

Отъ того мосту и столпа тою жъ рѣкою Оторою до врочища Лавъ на милю, дѣлечи землю Пинскую съ тыми жъ селы вышеописанными пана воеводы Полоцкого и панее воеводиное Витебское.

А отъ тыхъ Лавъ, пустивши тую рѣку Отору въ землю Пинскую, идетъ граница болотомъ Туровымъ Станомъ до Липинъ на полмили, дѣлечи землю съ имѣньемъ пана воеводы Полоцкого села его милости Крайского.

А отъ Липинъ боромъ къ Толстому Лѣсу на милю, держачи землю Пинскую поправѣ, а пана воеводы Полоцкого имѣнья его милости Крайского полѣвѣ.

А отъ того врочища Толстого Лѣса идетъ граница боромъ и болоты до врочища Чаева, Бобрына рѣки на милю, держачи землю Пинскую поправѣ, а полѣву пана воеводы Виленского села его милости Прощаловского.

А отъ того врочища Чаева идетъ граница рѣкою Вислою у въ озеро Новодворское на чотыри мили, держачи Пинское поправѣ, а пана воеводы Троцкого села его милости Погостьского полѣвѣ.

Граница пуци войтовства Купетицкого.

Починаеть ся граница черезъ озеро Новодворское до устья, которымъ устьемъ рѣка Боброкъ зъ оного озера вышеописаного Новодворского встала.

И тымъ Боброкомъ идетъ граница ажъ до рѣки Припети, гдѣ Боброкъ у Припеть впала, держачи землю сель Пинскихъ Сошня и Селища, а полѣву земля пана воеводы Троцкого людей его милости Бобрецихъ.

За тою жъ границею въ земли Пинской село пана воеводы Троцкого Порохонско, и бояре его милости Малышовскіе зъ бояры его милости господарскими въ тыхъ же Малышовичохъ сумѣстную землю мають.

Граница пуши войтовства Христоболотского и Зарѣцкого, волости Пинское жъ.

Отъ того устья, гдѣ рѣчка Бобрыкъ у Припеть впала, пошла граница рѣкою Припетью, унизъ на двѣ мили, до вочища Добрыцкого рова, держачи землю села Пинского Стахова поправѣ, а полѣву земля панее Пенковое, села Луинского.

А отъ рова Добрыцкого рѣкою Припетью на версту до рова нижнего устья, держачи землю села Пинского Дубоя поправѣ, а полѣву земли пана воеводы Виленского села его милости Ястребляского.

А отъ того нижнего устья, пустивши рѣку Припеть налѣво, граница черезъ озеро Бродвы, которое встало зъ рѣки Припеть, держачи поправѣ половину озера къ селу Пинскому Дубою, а полѣву пана воеводы Виленского села его милости Ястребляского ажъ до Прости, которая съ того жъ озера пошла.

А Простью на полмили до вочища Глинища, дѣлечи землю того жъ села Пинского Дубое и землю пана воеводы Виленского села его милости Ястребляского.

А отъ того вочища Глинища лѣсомъ на милю до вочища болота Муравиницкого, держачи землю села Пинского Дубое поправѣ, а полѣву пана воеводы Виленского села его милости Могилное.

А отъ того болота Муравиницкого мхами до вочища болота Мрочного, (держачи) Пинское поправѣ, а полѣву пана воеводы Виленского села его милости Болонунского.

А тымъ болотомъ Мрочнымъ до Городища, которое есть на болотѣ Мрочномъ, держачи землю села Пинского Дубенского поправѣ, а полѣву его милости пана воеводы Виленского Городецкое.

А отъ того Городища тымъ же болотомъ Мрочнымъ до мосту, на томъ же болотѣ Мрочномъ, на великой дорожѣ, съ полмили, держачи землю села Пинского Плотницкого поправѣ, а полѣву посполитая земля князя Соломирецкого села Дубровицкого Столинского зъ землею людей Пинскихъ.

Абоѣмъ въ этомъ селѣ Столинѣ двѣ дворищи людей Пинскихъ— за границею.

А отъ того мосту великой дороги, тымъ же болотомъ Мрочнымъ, на полмили до вочища Глинищъ, держачи землю села Пинского Плотницкого поправѣ, а полѣву земля Столинская Пинская, посполитая жъ зъ землею людей князя Соломирецкого Столинскихъ.

А отъ Глинища, тымъ же болотомъ Мрочнымъ, съ полмили ажъ до врочища Турья Рога.

И тымъ же болотомъ, мимо Турій Рогъ, до врочища Хлѣвища, до Колотое грани, держачи поправѣ сего Пинское Зонинское, а полѣву земля князя Соломирецкого села Теребежова.

А отъ того Хлѣвища и колотое грани идетъ боромъ на четверть мили до Кнежего Колодезя, держачи поправѣ Пинское села Овгинского, а полѣву князя Богдана Соломирецкого села его Смородского.

А отъ того Колодезя боромъ на милю до колотое грани, на имя Кучуковы, держачи поправѣ землю села Пинского Зонгинского, а полѣву князя Соломирецкого села его Смородского.

А отъ Кучуковы грани зъ версту боромъ до Быстрое Воды, держачи поправѣ землю села Пинского Витецкого, а полѣвѣ князя Соломирецкого села его Смородского жъ.

А отъ Быстрое Воды зъ версту болотомъ до врочища Сомина Дубья, держачи поправѣ землю села Пинского Витецкого, а полѣву Смородское жъ.

А отъ Сомина Дубья болотомъ зъ версту до Грабовыхъ Островокъ.

А отъ Грабовыхъ Островокъ, болотомъ же, до Пещаного Броду, держачи поправѣ землю села Пинского Витецкого, а полѣву Смородское.

А отъ Пещаного Броду, болотомъ же, до врочища Засѣножатья, держачи поправѣ землю села Пинского Сваричского, а полѣву пана Олизара Кирдиевича села его Лютинского.

А отъ Засѣножатья, боромъ съ полмили. до Дворища, держачи поправѣ землю Пинскую села Свариченского, а полѣву Лютинское.

А отъ Дворища рѣчкою Людиною до врочища Избы на полмили, держачи поправѣ землю Пинскую села Свариченского, а полѣву земля села Селецкого пана Кирдиевича жъ.

А отъ Избы боромъ съ полмили ажъ до Ольхи, поправѣ земля Пинская Сварецкая, а полѣву Селецкая.

А отъ Ольхи болотомъ съ полмили до врочища Згоща и конца, держачи поправѣ Пинское Свариченское, а полеву Селецкое.

А отъ того конца рѣчкою Згощскою зъ версту, и пустивши рѣчку налѣво, граница пошла болотомъ Болотницею до лѣсу Черного.

А тымъ лѣсомъ на милю къ Кругови.

А отъ Круга боромъ до Рудицы.

А отъ Рудицы боромъ же зъ версту до врочища Упировского, дер-

жачи поправѣ землю села Пинского Сваричевского, а полѣву князя Чорторыского села его Радежовского.

А отъ врочища Упировского съ полмили болотомъ до озера Лукова, а черезъ тое озеро Луково, держачи поправѣ половицу того озера къ селу Пинскому къ Тевковичомъ, а полѣву половицу озера людей князя Чорторыского Хиноцкихъ.

А отъ того озера на полмили болотомъ до врочища Запруды, держачи поправѣ землю села Пинского Тевковского, а полѣву князя Чорторыского людей его Липневскихъ.

А отъ врочища Запруды съ полмили боромъ до рѣки Стыра, держачи землю тогожъ села Пинского Тевковского поправѣ, а полѣву земли князя Чорторыского Липневскихъ и иныхъ селъ его.

Войтовства Фоенского пуща.

Отъ рѣки Стыра до села его милости господарского Озерецъ на двѣ мили, дѣлечи землю съ княземъ Александромъ Чорторыскимъ села его Молчичи, держачи землю его милости господарскую поправѣ, а полѣвъ князя Чорторыского.

А отъ Озерецъ пять миль до села Пинского Кухча пущею, дѣлечи землю съ княземъ Андреемъ Коширскимъ, старостою Луцкимъ, держачи землю короля его милости поправѣ, а полѣвъ князя Коширского имѣнья его Любишевского.

Въ томъ селѣ короля его милости Кухчи люди Матея Сазенковича, земенина Пинского, посполу домами своими сѣдять, земли, нивы посполу жъ, сумежъ, и дерево бортное судеревъ мають.

А отъ Кухча до села князя Коширского Хоцыня двѣ мили. Граница все пущею идетъ, дѣлечи землю съ княземъ Коширскимъ имѣнья его Хоцыня, держачи поправѣ короля его милости, а полѣвъ князя Коширского.

А отъ Хоцыня до озера Скорина пана Завишича и князя Довского идетъ граница пущею на милю, дѣлечи землю съ княземъ Довскимъ, держачи землю короля его милости села Пинского Сваловицкого, а князя Довского полѣвъ.

Съ тымъ селомъ Сваловицкимъ люде пана Завишины села его Бо-

ланичского по правой сторонѣ, за границю короля его милости, земли, нивы сумежь и дерево бортное мають.

Граница пуши Пинское жъ, войтовства Кужелицкого.

Починаеть ся отъ озера Скорина, чрезъ грань, въ рѣчку Шатренку впадала.

А тою рѣчкою Шатренкою идетъ граница до врочища болота Витина на полторы мили, дѣлечи землю князю Александру Чорторыскому отъ имѣнья его села Городского съ княземъ Михайломъ Курцевичомъ а съ паномъ Михайломъ Свинускимъ имѣнья ихъ села Дрыжелинского, держачи землю князя Чорторыского полѣвъ, а князя Курцевича и пана Свинуского поправѣ.

Въ той пуши есть озеро его королевское милости, надъ которымъ озеромъ сѣдять люди князя Курцевича Дрыжане и, другое село пана Завишича, Баландичане, которые тамъ одно земли пашинные мають. А уступу въ ловенью рыбъ до озера не которого не мають. Въ томъ озерѣ неводами на короля его милость до замку Пинского волочать. Оступы тежь и ловы короля его милости.

А отъ болота Витина идетъ до рѣчокъ съ полмили, дѣлечи землю съ княземъ Александромъ Чорторыскимъ имѣнья его села Городка, держачи землю князя Чорторыского полѣвъ, а короля его милости поправѣ, и землянскихъ Матея Войтеховича, Якова Гричиновича зъ Семеновое Туровое посполу.

Село Глинно. Земля нко на волоки помѣрена: по одной сторонѣ подданнымъ короля его милости, а ку другой обѣ межу подданнымъ землянскимъ дано. Одно жъ въ той пуши дерево бортное судеревъ и сѣножати посполу мають. И пана Полозовы, земенина Пинского жъ, подданные села его Бѣлина по тому жъ: дерево бортное судеревъ, и сѣножати посполу съ подданными его милости господарскими и землянскими Глиненскими мають, а тое село Бѣлино отъ села Глинное у дву миляхъ.

А отъ рѣчокъ Скликъ до врочища Зъять, дѣлечи землю съ княземъ Чорторыскимъ имѣнья его Городска, держачи ему полѣвъ а короля его милости и землянское поправѣ Глинское.

А отъ врочища Зъять идетъ болотомъ до врочища Криковъ.

А отъ Криковъ до затученья Реневы нивки.

А отъ Реневы нивки съ полмили до великого лѣса. А отъ великого лѣса до Залипья. А отъ Залипья до врочища Дѣдень.

Тая вся граница по тыхъ урочищахъ идетъ пущою, дѣлечи землю съ селомъ Ветелскимъ Ратенское волости, держачи Ратенское полѣвъ, а Пинское поправѣ.

Граница пущи села Гати.

Починаеть ся отъ врочища Камарного до врочища Передѣла. Къ той пущи прилегли борти Порицкіе Войны пана Миколая Кирдиевича и иншихъ вчастниковъ ихъ земель тамошнихъ о пущи его милости господарскіе.

А отъ Передѣла рѣчкою Затурецкою до врочища Яменца.

Отъ Яменца до Телеханова, дѣлечи земли опата Троцкого, держачи господарскую поправѣ, а землю опатову полѣвъ.

А отъ Телеханова до Млиница. А отъ Млиница до рѣчки Тугошаны.

А отъ рѣчки до острова Остревца, дѣлечи землю короля его милости волости Слонимское села Гнойна и Любисчичъ, держачи поправѣ пущу Вадскую, а села Гнойна и Любисчичъ полѣвъ.

А отъ Остревца ажъ въ рѣчку Зборшу.

А зъ рѣчки Борши ажъ въ рѣчку Березову.

А зъ рѣчки Березовы въ рѣку Недѣнову.

Зъ рѣки Недѣновы до озера вышейописаного Свѣтицка, отколь ся граница почала, въ того жъ ся озера и зкончила.

Тое пущи вдоль на чотыри мили, а впоперекъ на три мили.

Вѣдомость списанья границъ пущи Пинское волости Вяжское

Починаеть ся граница отъ озера Свѣтицка, въ которомъ озерѣ поданные его милости господарскіе Вядяне третью часть, а пана Кищини люде Выгонощи двѣ части мають.

А отъ того озера идетъ до врочища Вулхи Тимошева стану, держа-
чи пуцу короля его милости Вяжскую поправѣ, а полѣвѣ Выгонощскую.

А отъ того врочища Вулхи до Витовтова Колодезя врочища Надлевѣ.

А отъ врочища Надлевѣ идетъ до врочища Суховерши.

А отъ врочища Суховерши идетъ до Вонячее Воды.

А отъ Вонячее Воды, дорогою великою Пинскою, до врочища Насѣка.

А отъ врочища Насѣка рѣчкою Узлухою идетъ до врочища Комар-
ного, въ болото.

А отъ врочища Комарного идетъ ажъ въ болото Зѣять.

А отъ болота Зѣять до врочища подѣ Валища.

А отъ Валища въ рѣку Утолю.

А отъ Утоли до врочища Избища. А отъ Избищѣ до врочища Мутвицы.

А отъ Мутвицы до рѣчокѣ Утрынскихѣ.

И рѣчкою Утрынскою до бродовѣ Восовскихѣ.

А отъ бродовѣ до рѣчки Узлухи.

Тутъ пята земли Колонское, (*) которые мають во всей пуци съ под-
данными пана Кяциными зѣ Озеричаны а Крейглювцы судеревѣ.

Списанье границъ пуци Пинское, села Ковнятинского и Сверетинского.

Починать ся граница отъ врочища Оторы, границы Вадское, идетъ
въ Зѣятьское болото. А Зѣяскимъ болотомъ къ врочищу Лавамъ. А
отъ Лавъ въ Рѣчицкое болото, дѣлечи землю пана Довойны имѣнья его
милости села Краювъ, держащи пуцу господарскую поправѣ, а пана До-
войны землю полѣвѣ.

А зѣ Рѣчицкого болота ажъ въ рѣчку Жидятинскую.

А зѣ рѣчки Жидятинки ажъ въ Толстый Лѣсъ. А съ Толстого Лѣ-
су въ рѣчку Вислицу, до границы пана воеводы Виленского села его
милости Рожчаловскаго, держащи короля его милости поправѣ, а пана
воеводы полѣвѣ.

А Вислицою въ Новодворское озеро, дѣлечи пуци пана воеводы
Троцкого имѣней его милости волости Бобрецкое, держащи короля его
милости поправѣ, а пана воеводы полѣвѣ.

*) Въ подлинникѣ вѣроятно пропущено нѣсколько словъ; потому что смыслъ текста совершенно непонятенъ.

Въ той пуци подданные пана воеводы Виленского Рожчаловскіе а пана Довойны воеводы Троцкого Крайницкіе, и земляне Пинскіе Завиши а панъ Миколай Щепичъ и иншіе земляне тамошніе, Пинскіе жъ, входы къ дереву борному мають.

Панъ Семенъ Оедюшко, на властивомъ игрунтѣ короля его милости въ селѣ Гати пять человекѣвъ осадивши, и немало земли короля его милости за себе забралъ.

Вѣдомость описанья границъ пуци Слонимское Загривецкое.

Найпервей починаеть ся граница пуци Загривецкое отъ рѣчки Суроминки и мѣстечка пана Викторина Ивачевича, которая рѣчка чинить границу подданнымъ его милости господарскимъ Загривецкимъ зъ людьми пана Викторина Грачевичскими.

А рѣчкою Суроминкою поѣмили до врочища Купиного, дѣлечи пуци короля его милости съ пущею пана Лва Образцова имѣнья его Гоцковского. А отъ врочища Купиного верста до врочища Скрадова.

И поѣдили осочники Слонимскіе, вгды есмо на тоє мѣсто прѣѣхали, ижъ дей панъ Левъ Образцовъ, черезъ границу стародавнюю перешедши, не мало пуци его милости господарское забравши, людей зъ одинацать служобъ вжо осадилъ.

А отъ врочища Скрадова до остуна Плящи, дѣлечи пуцу Слонимскую съ пущею Бѣлавицкою и пана Лва Гоцовскою.

А отъ Плящи мила до остуна Великого Острова, дѣлечи пуцу Слонимскую зъ Здѣтовскою.

А отъ Острова Великого мила до остуна Гончаровъ, дѣлечи пуцу Слонимскую зъ Здѣтовскою.

А отъ Гончаровъ поѣмили до остуна Бѣлина.

А отъ Бѣлина до врочища Сосонки, дѣлечи пуцу Слонимскую съ паномъ Тишкевичомъ имѣнья его Сноровского.

А отъ Сосонки до остуна Бѣгани, который остунъ дѣлаеть грань съ пущею опата Троцкого имѣнья его Обровского.

И прѣѣхавши намъ къ тому мѣстцу, тые жъ осочники Слонимскіе поѣдили, ижъ дей люде опата Троцкого Обровскіе, переходечи черезъ границы стародавныє, немало пуци короля его милости забрали: почав-

ши отъ мосту Обровского ажъ до болота великого впоперекъ на милю, а кругомъ чотыре мили въ томъ дей осегнены дванадцать оступовъ.

А отъ Бѣганки миля до мосту Обровского, дѣлечи границы пущи короля его милости Слонимское съ пущею опата Троцкого жъ.

А отъ мосту миля до Млинищъ, дѣлечи пущу господарскую Слонимскую съ пущею Видскою и Гатскою.

А отъ Млинищъ миля до рѣчки Хабишовки, дѣлечи пущу господарскую Слонимскую съ пущею Видскою и Гатскою.

А отъ Хабишовки болотомъ двѣ мили до рѣки Гривды. Тутъ ся скончила пуца Загривецкая.

Тое пущи Загривецкое вдоль три мили, а впоперекъ двѣ мили.

Пуца Любиская.

Пуци Любиское починаеть ся граница отъ рѣчки Золотое, на которой копецъ пана Солтановъ законанъ, дѣлечи пущу его милости господарскую Любискую съ пущею пана Солтана имѣнья Жировицкого.

А рѣчкою Золотою миля до дороги, которая идетъ съ Слонима до Любисичъ.

А тою дорогою три мили до рѣчки Рѣчицы. Тая дорога дѣлать пущу господарскую Любискую съ пущею пана Солтановою жъ, ажъ до границы пана Яроша, конюшего его милости господарского, имѣнья его Бытеского.

А рѣчкою Рѣчицою миля до рѣчки Негуни, дѣлечи пущи господарскую Любискую съ пущею пана конюшего, имѣнья его Бытеского жъ.

А рѣчкою Нѣгуною зъ версту до рѣки Гривды.

А рѣчкою Гривдою двѣ мили до вочища Дошна.

А отъ Дошна рѣчкою Утьчею миля до рѣки Щары, дѣлечи пущу господарскую Любискую съ пущей пановъ Ходкевичовъ Добромыскою.

А отъ рѣки Щары миля до оступа Сомычина, дѣлечи пущу господарскую Любискую съ пущею господарскою жъ Пинскою.

А отъ Сомычина оступа миля до оступа Старынки, дѣлечи пущу господарскую Любискую съ пущею Видскою.

А отъ Старынки полмили до острова Полховца. А отъ острова Полховца болотомъ полмили до рѣки Гривды.

А рѣкою Гривдою вверхъ до ставу пана Викторина имѣнья его Ивачовского.

А отъ того ставу, тою жъ рѣкою Гривдою, мила до рѣчки Радунни, дѣлечи пуцу его милости господарскую съ землею пана Викторина имѣнья его Ивачовского. А рѣкою Радуншею мила до дороги, которая идетъ съ Любисичъ до Девятковичъ.

А тою дорогою мила до рѣчки Коросчи, дѣлечи пуцу господарскую съ паномъ Викториномъ имѣнья его Ивачовского.

А рѣкою Коросчею мила до рѣки Дрыгини, дѣлечи пуцу господарскую Любискую съ подданными господарскими волости Словимское жъ Буяны.

А рѣкою Дрыгиншею мила до рѣчки Золотое, до того жъ конца, который панъ Солтанъ закопалъ съ подданными господарскими Любискими и Буяны. Тутъ ся скончила граница пуци Любиское, гдѣ и початокъ свой взяла.

А тое пуци Любиское вдоль пять миль, а впоперекъ четыре мили.

Оступы пуци Любиское:

а Оступъ Занивье.

б Лутоласъ.

в Мостища.

г Чолова.

д Березовець.

е Зыто.

ж Оступъ Лѣски.

и Оступъ Сомычинъ.

з Старынь.

й Ялосмычъ. Подъ тымъ оступомъ сѣножати подданныхъ его милости господарскихъ Любискихъ.

л Оступъ Имникъ, и подъ тымъ оступомъ сѣножати людей Любискихъ жо.

м Оступъ Вилы.

А перешедши рѣку Гривду, отъ границъ пана Солтана имѣнья его

милости Жировичъ а пана Викторына Любисичъ три остуны: а Бере-
зовъ, б Городокъ, г Великіе Пасѣи.

Пуца Бульская на поля розроблена и у волоки помѣрена, которое жъ пуци кругомъ со тры мили.

Починаеть ся граница пуци Бульское отъ рѣчки Золотое мила до
рѣчки Дрыгини, дѣлечи пущу Бульскую съ пущею Любискою.

А отъ рѣчки Дрыгини полмили до рѣчки Форосчи.

А рѣчкою Форосчею до рѣчки Гривды, дѣлечи пуцу Бульскую зъ
землею пановъ Андрушевичовъ села ихъ милости Хвороща.

А рѣкою Гривдою полмили до вочища Далекыхъ, дѣлечи землю
Бульскую зъ и грунтомъ пановъ Хрибтовичовъ села ихъ Гривды.

А отъ вочища Далекыхъ Скликъ до вочища Передѣла, дѣлечи зе-
млю Бульскую и пановъ Мелешковичовъ имѣнья ихъ Девятковского.

А отъ Передѣла мила до луга Угловъ, дѣлечи зъ Девятковичи жъ.

Пуца Переволотская.

Починаеть ся граница отъ вочища Оребинъ и границы пана Юнди-
ла имѣнья его Бусеского.

А отъ вочища Оребинъ верста до лѣса Дошна, дѣлечи пуцу гос-
подарскую Переволотскую зъ землею пана Юдила, имѣнья его Бу-
сеского.

И повѣдiani бортники Переволотскіе, ижъ дей мы въ пуци Пере-
волотской уступъ до дерева бортного мѣвали, а теперъ дей насъ панъ
Юндило и панъ Тишкевичъ не выпускають.

А отъ Дошна полмили до вочища Овсища, дѣлечи пуцу господа-
рскую Переволотскую зъ землею бояръ господарскихъ повѣту Слоним-
ского Мизигиры.

Тые жъ данники Переволотскіе повѣдили, ижъ дей передъ тымъ

тые бояре Мизигиры не которого вступу до пуци господарское Переволотское не мѣли, а тепере дей, можетъ тому быти зъ десеть годъ, якъ почали до тое пуци входить—дерево бортное рубажуть и пуцу его милости господарскую на поля собѣ розробливають, а намъ дей до тое пуци вступу мѣти забороняють, насъ дей бьють и грабять.

А отъ Овсища миля до врочища Чмелевна, дѣлечи пуцу господарскую Переволотскую зъ землею пана Миколая Остина, имѣнья его милости Косовского.

Тые жъ бортники дади миѣ справу, ижъ дей люде пана Остика Косовскіе, перешедши черезъ границу стародавнюю, не мало пуци его милости господарское Переволотское на поля собѣ розробивши, на нихъ пагуть.

А отъ Чмелевна полмили до Сокола, дѣлечи пуцу его милости господарскую Переволотскую зъ землею пана Василя Тишкевича, села его милости Студеницы.

Тые жъ бортники повѣдили, што жъ дей подданые пана Тишкевича Студеницкіе, перешедши границу стародавнюю, не мало пуци господарское Переволотское на поля розробили.

А отъ Сокола полмили до Христинича, до мосту Роженое.

И тая дей пуца была сполная подданымъ его милости господарскимъ Переволотскимъ зъ людьми пана Тишкевича Роженскими; одно жъ дей пахать не было вольно. А теперь дей тое пуци панъ Василей Тишкевичъ боронить и до нее не выпускаеть.

Бортники войтовства Яруцкого волости Слонимской повѣдили, ижъ дей мы мѣли входъ до дерева бортного, и въѣздъ по дерево на будованье и на дрова, верхъ урочища пуци Яруцкое, надъ рѣкою Гривдою. Тамъ жо дей есмо и сѣножати свои звѣчистые мѣли, нижали дей тепере панъ Иванъ Хрибтовичъ, нѣтъ вѣдомо для чого, тыхъ намъ входовъ забороняеть, и надъ то дей, перешедши черезъ границу стародавнюю, не мало властивое пуци его короевское милости Еруцкое забравши, на поля розробилъ. Чому дей третій годъ, якъ почалъ пуцу его милости господарскую собѣ привлащати и на поля розробливати.

Яко жъ и границу тое пуци Яруцкое, кды есмо приѣхали къ тому мѣстцу, миѣ повелили по человѣка его милости господарского, на имя Свирида, который недалеко двора пана Хрибтовича сѣдитъ, а онъ дей черезъ того человѣка Свирида пуцу господарскую посетаеть.

А отъ Свирида Скликъ до врочища Передѣла, дѣлечи пуцу госпо-

дарскую Еруцкую зъ землею пана Суходольского а панее Мелешковое, села ихъ Бусеского.

И прїѣхавши намъ къ тому мѣстцу, повѣдали даники Еруцкіе, ижъ дей панъ Суходольскій а пани Мелешковая не мало пуцы его милости господарское Еруцкое на поля розробили, а намъ дей входовъ нашихъ звѣчистыхъ до тое пуцы, якъ до дерева борного, такъ въѣзду по дерево на будованье и на дрова, забороняють.

Описанье границъ пуцы Здитовское.

Выѣхавши зъ двора Здитовского въ миля, починаеть ся граница пуцы Здитовское отъ врочища Полагина и граница пана Василя Тишкевича имѣнья его Спорова, держачи пуцу Здитовскую поправѣ, а землю Споровскую полѣвѣ.

А оттоль идеть до острова Тонила. Къ тому острову прилегаи поля подданныхъ его милости господарскихъ Здитовскихъ и людей его милости пана Остафья Воловича и пановъ Протасовичовъ и иныхъ села Нивского, держачи пуцу короля его милости Здитовскую поправѣ, а поля людей Нивскихъ полѣвѣ.

А отъ острова Тонила Скликъ до врочища Чаль и поля панее Ивановое Волховское села ее Хрисы. Тыя поля концами своими къ пуцы Здитовской прилегаи, держачи пуцу Здитовскую поправѣ, а поля панее Волховское полѣвѣ.

А отъ врочища Чаль, болотомъ Скликъ, до острова пана Остафья Воловича, пановъ Протасовичовъ и иныхъ Нивского, на имя Орельцова.

И повѣдали осочники Здитовскіе, ижъ дей тотъ островъ Орелецъ сполный подданнымъ его милости господарскимъ Здитовскимъ.

А отъ острова Орелцова до острова Дубковъ.

А отъ острова Дубковъ съ полмили до острова Семенова.

А отъ острова Семенова миля до рѣчки Рѣчицы.

А отъ рѣчки Рѣчицы по вселю до врочища Рѣчицы. Тутъ людей двѣ службѣ, праве *) подъ самою пуцею сѣдять.

А отъ врочища Рѣчицы до врочища Ритицы. А отъ врочища Ритицы лугомъ до дороги великое Березинское и Здитовское, которая идеть

*) Т. е. почти.

зъ Волыни до Виляна, дѣлечи пуцу Здитовскую зъ землею пановъ Гомшеевъ имѣнья ихъ Березинского.

А дорогою Березинскою до мосту Зозкугулинского, дѣлечи пуцу Здитовскую зъ вгрунтомъ пановъ Гомшеевъ, имѣнья ихъ Березинского жъ.

А отъ мосту Зезькугулинского рѣкою Хрисою, дѣлечи пуцу Здитовскую съ пуцею пана Лва Образцова, держачи пуцу господарскую Здитовскую поправѣ, а Гоцовскую полѣвѣ, ажъ до острова Осового рѣкою Хрисою пуци Здитовской границы съ паномъ Львомъ.

А отъ острова Осового болотомъ до острова пана Остафья Воловича и пановъ Протасовичовъ, имѣнья ихъ милости Нивского, на имя Выгонина, а пана Лва имѣнья его Гоцовского, держачи пуцу Здитовскую поправѣ, а пана Лва Гоцовскую полѣвѣ.

А отъ острова Выгонина до вочища Заплаченого.

А отъ Заплаченого болотомъ до вочища Теребѣва, дѣлечи пуци Здитовскую съ Слонимскою, держачи Здитовскую поправѣ, а Слонимскую полѣвѣ.

А отъ Теребѣва до болота Копейного. А отъ Копейного до рѣчки Передѣлиницы.

А рѣчкою Передѣлиницею до острова Дерговъ, дѣлечи пуцу Здитовскую съ Слонимскою жъ.

А отъ Дерговъ до острова Бѣгани. А отъ Бѣгани до острова Молочкова, дѣлечи пуцу Здитовскую зъ землею пана Василя Тишкевича, имѣнья его Споровского, держачи пуцу Здитовскую поправѣ, а вгрунтъ земельный пана Тишкевича полѣвѣ.

А отъ острова Молочка мимо гай березовыхъ до лѣса Ровища Полагина, дѣлечи пуцу Здитовскую зъ землею пана Тишкевича жъ.

Тутъ ся скончила граница пуци Здитовское, гдѣ и початокъ свой взяла.

Тое пуци вдоль на чотыри мили, а впоперекъ на двѣ мили, а индѣй мила.

Оступовъ въ той пуци Здитовской меновите названыхъ нѣтъ, только гдѣ звѣрь обсочать, тамъ оступаютъ.

Село Ходаковцы волости Слонимское отъ Здитова двѣ мили; людей чотыри службы, подъ самою пуцею Здитовскою, на переходѣ звѣрниномъ сѣдять.

Вѣдомость пуши Лососинское остуновъ.

Дворъ его королевской милости Лососинскій стоитъ середъ пуши Лососинское.

Отъ двору Лососинского до Лыкова миль ї.

До Бѣлавичъ ї.

До Селца миль ї.

До Яселды рѣки миль ї.

До Хоровы миль ї.

То есть пуша уноперекъ. Отъ Хороши, отъ Лыковское границы до Rogoznitsy миль ї.

Пуша подъ Новый Дворъ лежитъ.

Рогозницкій верхъ къ лѣсу Максимову припалъ и остунъ перешолъ.

Вѣдомость остуновъ въ той пуши.

а Лѣсъ Максимовъ	остунъ.
б Королева Гать	остунъ.
в Избинскій Верхъ	остунъ.
г Пинчуковъ Грудъ	остунъ.
д Въ Лексохъ	остунъ.
е Ялосничъ	остунъ.
ж Острый Уголъ	остунъ.
и Тарасовъ Грудъ	остунъ.
ѡ У брода у Темри рѣчки	остунъ.
ї Улица	остунъ.
ѡ Ясенецъ	остунъ.
ѡ Грузкая	остунъ.
ѡ Полько	остунъ.
ѡ Ущита	остунъ.
ѡ Поросильскій	остунъ.
ѡ У Березова Болота	остунъ.
ѡ Изобный	остунъ.
ѡ Невировъ Мохъ	остунъ.
ѡ Влуговъ	остунъ.
ѡ Ольховая	остунъ.

кѧ Кривый	оступъ.
кѢ У Кривого Моста	оступъ.
кѣ У Воевого	оступъ.
кѧ Верхъ Темное	оступъ.
кѣ Коросча	оступъ.
кѧ Готовая	оступъ.
Тыхъ оступовъ у пуши Лососинской всихъ кѧ.	

Вѣдомость пуши Бѣлавицкое и оступовъ.

Отъ Бѣлавиць до Здитова миль ѧ.
 До Селца миль ѣ.
 То у поперокъ пуши Бѣлавицкое.
 До Ходаковъ миль ѥ.
 Отъ Ходаковъ до Нового Двора и до устья рѣки Яселды, гдѣ ся почала
 таѧ рѣка надолжъ миль ѧі.

Вѣдомость оступовъ пуши Бѣлавицкое.

ѧ Отъ Селца отъ Шеранча Брода	оступъ.
Ѣ Хведошова	оступъ.
Ѥ Хороща	оступъ.
ѧ Мостонъ	оступъ.
ѣ Млынице	оступъ.
ѧ Красная Похема	оступъ.
ѧ Высокій	оступъ.
Ѣ На Иванинахъ	оступъ.
Ѥ Гвоздець	оступъ.
Ѥ Голецъ	оступъ.
ѧі Велкемъ Островець	оступъ.
Ѣі Церебій	оступъ.
Ѥі Плаща	оступъ.
ѧі Березщина	оступъ.

ѣ Дубита	оступъ.
ѥ Верхъ Дубитое	оступъ.
ѥ Лазища	оступъ.
ѥ Левтятищъ	оступъ.
ѥ Конейна	оступъ.
ѥ Боркій	оступъ.
ѥ Язумыкій	оступъ.
ѥ Въ Замцахъ	оступъ.
ѥ Выхайный	оступъ.
ѥ Доброгощъ	оступъ.
ѥ Свиній	оступъ.
ѥ Пъхій	оступъ.
ѥ Вороній Лѣсъ	оступъ.

Всѣхъ оступовъ тоѣ пушци Бѣлавицкое ѥ.

Люди Бѣлавицкіе мѣшкають у пушци Бѣлавицкой на переходѣ звѣринномъ. На рѣцѣ Олшаницѣ мѣшкаеть человѣкъ именемъ Филиппъ. А на Федюсцѣ служебъ ѥ, именемъ, Петръ а Лавринъ Хрищоновичи. На Ятвизи Лососинскихъ людей ѥ служебъ, мѣшкають домами; отъ Ясолды полъ ѥ мили. На той же рѣцѣ Федюсцы мѣшкають люде Мелешковы на переходѣ звѣринномъ, человѣковъ ѥ.

Вѣдомость списанья границы пушци Селецкое.

Починаеть ся граница отъ озера Березинского Слуга Черемешная, которая дѣлится съ пань Гомшеи зъ границею Березинскою.

Отъ Бѣлавицъ грань чинить Вороній Лѣсокъ. Отъ Вороннего идетъ граница за Мосты до Становищъ, а опираеть ся отъ Ельное.

Отъ Лососинское границы грань чинить островъ Гованскій и приходитъ къ Березову болоту.

Отъ Березова болота къ Рытицкой Градѣ и на поромъ, и, перешедши зъ милою, къ Ломиску.

Отъ Ломиска упадаеть грань у Темру рѣку. Потомъ ся опираеть отъ Лососинское пушци грань.

Зъ Лысковскою пущею грань пуци Селецкой.

Темрою рѣкою грань идетъ до Юшкова острова. Отъ Юшкова острова до Слюзова острова. Отъ Слюзова острова до Вялицы. Отъ Вялицы до Хвощинца. Отъ Хвощинца до Колодязя.

Отъ Колодязи до Черныхъ Лозъ, по границу землю Кгабриалову Яновича а Войтеха Дрожжи зъ братьею его.

Отъ тыхъ землянъ по дороге Кобринку, которая идетъ съ Кобрини до Нового Дюра.

Вѣдомость пуци Лысковское.

Починаеть ся граница отъ поль Теребужскихъ, межи пуцъ Рожанское и Лысковское, зоставуючи пуцу короля его милости Лысковскую поправу, а Рожанскую полѣву, ажъ до Осовы, гдѣ Темра рѣка встала, миль.

Отъ Осовы рѣкою Темерею грань идетъ до Ясенца, миль ѿ до границы пуци Селецкое.

Отъ того Ясенца грань идетъ рѣкою Темрею, дѣлячи пуци Лысковскую поправу, а Селецкую полѣву, ажъ до рѣки Яселды, миль поль ѿ.

Тою рѣкою Яселдою до Мостовъ Жолобатыхъ, до дороги, гостинца великого, до пуци пана Виленского, миль ѿ.

Тамъ къ той рѣцѣ Яселдѣ, зъ лѣвое стороны отъ поль, грань менять быти подданные Селецкіе пана Станислава Фальчевского, старосты Пинского, а пана Станислава Гоминя зъ селъ ихъ Хоровы и Рудникъ и Замошанъ и тежъ села и люде землянъ повѣту Кобринского Войтеха Дрожича и его братьи а Кгабриела Яновича Хмѣлища. Тамъ тые земляне люде свои посадили ку шкодѣ пуци, и тые вси села, земли, сѣножати и уходы свои здавна менять быти грань по рѣку Яселду.

А тамъ есть переходъ великій звѣринный, край рѣки Яселды, черезъ Мосты Жолобатые до пуцъ.

Отъ тое рѣки Яселды, отъ Мостовъ Жолобатыхъ, гостинцомъ великимъ къ Новому Двору ѣдучи, зоставуючи пуцу короля его милости Лысковскую поправу, а пана Виленского пуцу полѣву, до мосту Мъховатого миль ѿ.

Отъ мосту Мъховатого, повернувши границю управо, зоставуючи

пущу короля его милости Лысковскую поправу, а мѣщанскій боръ Новодворскихъ полѣву, до рѣчки Медвенки полмиле.

Черезъ тую рѣчку Медвенку грань пошла сухимъ мѣстцомъ, оставляючи пущу короля его милости Лысковскую поправу, а боръ и поля проробки мѣщанъ Новодворскихъ полѣву, ажъ до верхъ рѣчки Медвенки, подъ дворъ Василевского, полмиле.

Тою рѣчкою Медвенкою, чинячи грань пущи, оставляючи пущу Лысковскую поправу, а Василевского обрубъ полѣву, ажъ до Верхболотъ, полмиле.

Отъ тѣхъ Верхболотъ до дороги Порозовское, которая дорога идетъ до дороги великое Лысковское, обрубъ землянскіе повѣту Лысковского оставляючи полѣву и королевскіе люди Лысковскіе полѣву жъ, а пущу поправу, ажъ до дороги Лысковское, мила.

Отъ тое дороги до Контева колодезя полмиле до гостинца, дороги великое, которая зъ Новаго Двора до Лыскова идетъ.

Отъ того Контева колодезя гостинцомъ, дорогою великою, къ Лыскову ѣдучи, пущу королевскую оставляючи поправу, а Андрея Одинцова обрубъ Соболковскій полѣву, ажъ до обруба городничого Семендяева полмиле.

Отъ того обруба Семендяева, оставляючи пущу Лысковскую поправу, а Семендяевъ обрубъ полѣву, ажъ до обруба земли Антонова, войта Лыковского, мила.

Отъ того Антонова обруба земли, дѣлячи грань пущу полѣву, а мѣстскую землю Ысовскихъ мѣщанъ полѣву и волостную землю Лысковскихъ людей полѣву, ажъ до границы пущи Рожанецкое и до полъ Теребужскихъ, миль ѣ.

Отколы початокъ тыхъ границъ пущи взялъ ся.

Вѣдомость оступовъ пущи Лысковское.

А Дубовица оступъ; отъ Лыскова мила; того оступа около миль ѣ; на поперекъ миль 3.

Б Рогозница оступъ; отъ Лыскова полъ ѣ миле; около миль ѣ; на поперекъ миль 4.

Г. Пердакъ оступъ; отъ Лыскова миль ѳ; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

Д. Рудецъ оступъ; отъ Лыскова миль ѳ; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

Е. Миколай оступъ; отъ Лыскова миль ѳ; около миль Г; напоперокъ миль полъ ѳ.

Б. Пугачевка оступъ; отъ Лыскова миль Г; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

З. Дзчаръ оступъ; отъ Лыскова миль Г; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

И. Завечье оступъ; отъ Лыскова миль Г; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

Ж. Сметана оступъ; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ; отъ Лыскова миль Г.

И. Сѣножати оступъ; отъ Лыскова миль Г; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

Й. Потороча оступъ; отъ Лыскова миль ѧ; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

Й. Хвойный оступъ; отъ Лыскова миль ѧ; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

Г. Мохъ оступъ; отъ Лыскова миль ѳ; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

А. Истоки оступъ; отъ Лыскова миль ѳ; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

Въ томъ оступѣ встала рѣчка Истока и потекла на полдень и впа-
ла въ Иселду.

Б. Руде оступъ; отъ Лыскова миль Г; около миль Г; напоперокъ миль полъ ѳ.

В. Унизь Медвенки, Мохъ оступъ; отъ Лыскова миль Г; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

З. Сосновикъ оступъ; отъ Лыскова миль ѧ; около миль ѳ; напоперокъ миль ѧ.

Сознавали осочники Демидъ Новодворецъ и зъ инши помочники сво-
ими, осочники Лысовскими, ижъ забралъ земли черезъ рѣчку Медвенку
Богущъ Василевскій по дороге великую, которая зъ Нового Двора до
Лыскова идетъ. А то забралъ тую землю, послѣ панее Матеевое, ста-
ростинное Жомойтское, яко пани умерла, а Василевскій черезъ Медвенку
не масть ничего.

Граница пуши Бѣльское зъ Бѣловѣжскою.

Починаеть ся граница отъ рѣки Нарвы. Отъ тое Нарвы рѣки великое Наровскою рѣчкою уверхъ, до рѣчки Величковки. А отъ рѣчки Величковки до рѣчки Криницы. А Криницею уверхъ до Юркова Городища. А отъ Юркова Городища до Койловой дороги. А Койловою дорогою до Фониъ. А отъ Фониъ тою жъ дорогою Койловою до рѣчки Вѣжанки. Отъ тое рѣчки Вѣжанки, край полъ, zostавуючи пущу поправу, а поля полѣву, ажъ до стѣны, ново отъ полъ, волокъ, заложенныхъ копцами и гранми старыми. Тамъ тою стѣною, zostавуючи поля полѣву, а пущу по праву, ажъ до рѣчки Колашовки. Тою рѣчкою Колашевскою уверхъ грань идетъ водою ажъ до дороги Чижевичъ.

Тою дорогою Чижевичъ, отъ рѣчки Колашевки до Заболотья. Отъ того Заболотья до бору Сухого. Тымъ боромъ Сухимъ до рѣчки Лосиницы. Отъ тое рѣчки Лосиницы, край дороги тое жъ Чижевичъ, ажъ до рѣчки Хрубостовки, ажъ до бору Маковки. Отъ того бору Маковки, край дороги тое жъ Чижевичъ, до бору Порослого. Отъ того бору Порослого до рѣчки Кривца. Тымъ Кривцомъ рѣчкою у Нарву рѣку и до Городища Попова.

Вѣдомость описанья границъ и остуновъ пуши Криское, Одельское, Молявицкое и Кузницкое.

Напервѣй, граница пуши Криское очинаеть ся отъ пуши дворца короля его милости Колодеженского, отъ границы долины, идетъ дорогою Наровскою до Кринокъ, по край поля надъ пущою, на три мили.

Зась на другую сторону Кринокъ, также надъ полемъ стороны Зубовичъ села осочниковъ Кринскихъ, ажъ до Одельское пуши, на милю.

А отъ тыхъ осочниковъ починаеть ся граница лѣсничества Одельского. Также надъ полемъ до Шимакова гаю, ажъ до третего лѣсничества Молявицкого, на милю.

А отъ того Шимакова гаю того жъ лѣсничества Молявицкого съ

стороны Городенское, такъ жо надъ полемъ до Шишки боярина миль.

А отъ того боярина рѣчкою Соколдкою до корчмы короля его милости, до Жыда.

До четвертого лѣсничества Кузницкого миль.

А отъ тоей корчмы великою дорогою, которая идетъ съ Тикотина до Городна, по край полъ Скочка и Богуфала на милью, ажъ до всѣхъ рѣки Сидры.

А рѣкою Сидрою до Маковичъ дороги.

А отъ тое дороги Маковичъ, взявши съ полъ отъ стороны Городенское, дѣлечи тые пуци вышнейонисанные зъ лѣсничествомъ Новодворскимъ, граница идетъ черезъ пуцу поперекъ, держачи тые пуци полѣвъ, а Новодворскую поправѣ. Черезъ горы Карпановичъ, старою стежкою, ажъ до Карпановичъ мылничца.

А отъ полъ тою жъ стежкою до мылничца Жакова. А отъ Жакова мылничца на тую сторону пуци, до Подляское стороны.

А отъ рѣки Сидры до Березовое рѣки на семь миль.

А тою рѣкою Березовою уверхъ идетъ граница до млына пана Ясенского, кухмистра короля его милости, на имя Круковщины, на милью.

И тою жъ рѣкою Березовою въ рѣчку Черную. А тою рѣчкою въ Соколдку. А Соколдкою на чотыри мили, дѣлечи пуцу лѣсничества Оделского съ пущею Кышинскою на двѣ мили.

А лѣсничества Кринского съ пущею Кышинскою на двѣ жъ мили, держачи пуцу Кышинскую поправѣ, а Кринскую полѣвъ.

Тутъ малая Соколдка внала уверхъ, въ рѣку Супраслю.

А отъ устья рѣчки Соколдки идетъ граница рѣкою Супраслею на шесть миль, до рѣки Великой Соколды. А отъ Соколды двѣ мили до рѣки Слои.

А отъ устья рѣки Слои, предъ ся рѣкою Супраслею, идетъ на три мили до рѣчки Грибовки, дѣлечи пуцу Кринскую съ пущею пана Григорья Ходкевича, имѣнья его милости Городка, держачи пуцу Кринскую полѣвъ, а Городецкую поправѣ.

А зъ рѣки Супрасли идетъ граница рѣчкою Грибовкою уверхъ, ажъ до границы пуци Колодеженское, зась по долину тую жъ. Отколь початокъ тые пуци взяли тутъ и конецъ границамъ своимъ приняли.

Вѣдомость оступовъ тыхъ пуцъ вышеописанныхъ.

- а Оступъ Брисщачий, черезъ который идетъ рѣчка Брыщача.
- б Оступъ на рѣцѣ Лищаной.
- в Оступъ великій Радунинъ, черезъ него идетъ рѣчка Радунинка.
- г Четвертый оступъ на рѣцѣ Турьи надъ Слоєю.
- д Оступъ Завадный надъ тоєю жъ рѣкою Слоєю.
- е Оступъ Скроботинка надъ тоєю жъ Слоєю.
- ж Оступъ великій Мылничный надъ тоєю жъ Слоєю.
- и Оступъ въ концу волокъ Кринскихъ.
- ѡ Оступъ Тристаный, надъ тоєю жъ рѣкою Слоєю.
- й Оступъ Засадный, уверхъ лѣса, надъ тоєю жъ рѣкою Слоєю.
- ѡ Оступъ Дерязинъ великій.
- и Оступъ Засадный Ивники.
- й Оступъ Мохъ великій.
- ѡ Оступъ Истокъ надъ рѣкою Соколдою въ томъ же лѣсничствѣ
и сторожи Суковичъ.
- ѡ Оступъ Козлища надъ рѣкою Соколдою.
- ѡ Оступъ Васняковъ великій надъ Супраслою.
- ѡ Оступъ Понурый.
- и Оступъ Еловка засадный.
- ѡ Оступъ Рамутевъ засадный.
- б Оступъ Чолновъ.
- ѡ Оступъ Прибытковъ.

Въ той же пуцѣ лѣсничствѣ Оделскомъ оступы:

- а Оступъ Миковичъ, надъ Соколдою рѣкою, черезъ который идетъ
рѣчка Миковичъ Стокъ.
- б Оступъ Шамунино, межи горами, въ бору.
- г Оступъ великій Грузскій, обанолъ рѣчки Грузское.
- д Оступъ Кореневичъ Лѣсъ, обанолъ рѣчки Коренихи.
- е Оступъ Липина.

- ѣ Оступъ Верхъ Лѣсъ, обаполъ рѣчки Верхлѣсн.
- ѝ Оступъ на рѣчцѣ Вороничой.
- й Оступъ Сучокъ,
- ѡ Оступъ Сухинино.
- ѣ Оступъ Кобылья Узнога, черезъ который идетъ рѣчка Каменна.

У лѣсничствѣ Молявицкомъ оступы:

- ѣ Оступъ на вспольи отъ рѣки Каменос, на имя, Дойгутевъ.
- й Оступъ обаполъ рѣки Соколды Великое, реченый Край.
- Третій оступъ великій на-Клѣтвахъ.
- ѣ Оступъ великій Еловскій, уверхъ рѣчки Еловки.

У лѣсничствѣ Кузницеомъ оступы.

Еловый, уверхъ Соколды одинъ толко.

Вѣдомость описанья селъ, которые около ку шкодѣ пуци сѣдять.

Найпервѣй человекъ двorca Колодеженскаго, именемъ Борисикъ, чотыри дома, зъ братьею, подъ оступомъ Брѣсчачимъ, на берегу пуци, на рѣчцѣ Грибовцѣ сѣдитъ, самъ стрѣлецъ.

Другое село Шимка Грибоковскаго, пять человекъ надъ тосю жъ Грибовкою сѣдять, ку шкодѣ пуци.

Третье село Кутни короля его милости надъ рѣкою Нетуною, подъ оступомъ Лисчанымъ, ку шкодѣ пуци.

Четвертое село короля его милости на той же рѣцѣ Нетунѣ, напротивку того жъ села, Пацута Романовичъ стрѣлецъ, а Васко Мичейковичъ бортникъ, зъ братьею сѣдять ку шкодѣ пуци.

На пятомъ мѣстцы за Кринками, за концами мѣстскими на застѣнку, мѣщанинъ Кринскій Станиславъ Сыпневскій сѣдитъ домомъ подъ пуцею.

Подлѣ того жъ Станислава нѣкоторые мѣщане Кринскіе въ концы волокъ халуны свои поселили, также на шкодѣ пуци.

На семомъ мѣстцы, тамъ же конецъ волокъ мѣстскихъ, Пацولي Друтевичъ стрѣлецъ домомъ своимъ сѣдитъ на шкодѣ.

Бояринъ господарскій Щастный Швалевичъ домою своимъ сѣдитъ на шкодѣ пуци.

Посполъ съ тымъ же бояриномъ, Стаччикъ, кухаръ, зъ Яковомъ, братомъ своимъ, сѣдитъ на шкодѣ пуци.

Бояре Миленкіе домами своими въ роли сѣдять, нижи ихъ ган властные отъ пуци его королевское милости зашли.

Войтъ Костюй Шипичъ, которому не малый обрубъ пуци приданъ, на шкодѣ пуци.

Засе на другомъ мѣстцы, тотъ же войтъ Костюкъ Шипичъ другій домъ маеть на шкодѣ пуци.

Зъ другое стороны Подляшское, тамъ же покрай пуци, село короля его милости Березовая на шкодѣ пуци и стрѣлцы въ томъ селѣ.

А надъ рѣкою Березовою стрѣлецъ короля его милости Войтешко на шкодѣ пуци.

Надъ тою же рѣкою Березовою три села, на имя, Ясеновка, Соломенца а Каменка пановъ старостичовъ Пинскихъ, такъ же на великой шкодѣ пуци его королевское милости.

Вѣдомость описанья границъ и оступовъ пуци Кнышинское.

Починаеть ся граница отъ имѣнья пана Ивана, старестича Пинского, села Ясеновки, идетъ до Березовое рѣчки. Тая рѣчка дѣлитъ пуцу Кнышинскую съ пущею Городенскою, держачи Кнышинскую поправѣ, а Городенскую полѣвѣ.

А отъ тое рѣчки верха Березовое до рѣчки Чорное, которая идетъ отъ полуночи на полудень. Тая дѣлитъ тые жъ двѣ пуци вышеописанные.

А отъ Чорное рѣчки до Соколдки, Тая Соколдка зъ веля рѣчокъ повстала а идетъ на полудень,

А отъ Соколдки ажъ до границы пана Юрья Добрыневского, бывшего войта Добрыневского, который имѣнье свое Соколдку надъ рѣкою Соколдкою и Суприслею праве подъ самою пущею маеть. Тотъ Добрыневскій дерево бортное въ пуци его милости господарской, съ которого данъ перво сего на господаря его милость приходила, за себе забралъ,

и теперь якъ того дерева поступити, такъ и дани подаугъ обычаю стародавнего давати не хочетъ.

А отъ границы Добриневскаго ажъ до границы Ленцовъ, которыхъ зовутъ Зеновцы.

Тое пуци Кнышинское вдоль чотыри мили, а впоперокъ три мили.

Оступы пуци Кнышинское.

Первый оступъ Нерестекъ, который ся починаеть отъ дороги великое Виленское, которая идетъ презъ Кнышинъ. Посередъ того оступу, рѣчка тымъ жо именемъ названа Нерѣстка, идетъ съ полудня на полночь.

Другій оступъ Гвоздная. Посередъ того оступу рѣчка Водлаовка, идетъ съ востоку на западъ. Подъ тымъ оступомъ села за пана Петра Фаличовскаго, старосты Кнышинскаго. новоосажонные, чому три лѣта, на имя: село Чорная землины Чорнѣвскими осажено, которые, продавши имѣниенка и оѣлости свои въ Мазовинахъ, тутъ въ той пуци, за его королевскою милостію, оѣбли и тепере менікаючи повинности такіе яко и иншіе люде тяглыи полнить. Другое село Шафлевъ, которого села волоки концами своими подъ самый оступъ прилегли.

Третій оступъ Красный надъ Березовою рѣчкою. Посередъ того оступу рѣчка Красная упала у Березову рѣчку, которая идетъ съ полудня на полночь.

Четвертый оступъ Проваленый, надъ тоею жъ рѣчкою Березовою. Въ томъ оступѣ рѣчка Проваленка у Березову жъ впала, идетъ съ полудня на полночь.

Пятый оступъ Олѣшковый Лядъ, вверхъ Чорное рѣчки, которая рѣчка посередъ оступу идетъ съ полуночи на полудень.

Шостый оступъ Долгій, починаеть ся отъ тоей жъ рѣчки Чорное вышеописанное, которая впала у Соколдку.

Семый оступъ Каракулинъ. Посередъ того оступу рѣчка Каракулинъ, отъ которое и тотъ оступъ названъ. Идетъ съ полуночи на востокъ, а упала въ Соколдку. Тотъ оступъ Каракулинъ на двое оступуетъ. На той жо рѣчцѣ Каракулинѣ и на Рыбнику панъ Петръ Фаличовскій ставъ занялъ.

Осмый оступъ Удача Омедяный, черезъ который идетъ гостинецъ великій до Вильни. Подъ тою пущею и оступами вышешоменеными села пана Петра Фаличовского новоосаженные: найпервѣй село Храболы вверху оступа Каракулина. Другое село Куликовка вверху того жъ оступа Каракулина. Третье село Лѣтники. Тые три села подъ самою пущею и оступами головными лежать. Четвертое село Сунрясле надъ самою рѣчкою Сунряслею. Пятое село Криница. Шестое село Обрубники. Семое Вясковцы. Осмое Гѣзлаа. Девятое Погорѣлка. Десятое Козопатры. 11 Борсуковка. 12 Руда. 13 Кобылянка.

Оступъ Попелевъ, который учиненъ на звѣринецъ его королевское милости. Который оступъ тые села вышешописанные новопосаженные кругомъ ошѣли напередъ Храболы, Борсуковка, Козопатры, Руда а Кобылянка.

Вѣдомость описанья границъ, рѣкъ и оступовъ пуци Олитское.

Починаеть ся граница отъ Симна а отъ рѣчки Бомбены, которая повстала зъ озера Симна а впадываетъ въ озеро Жувинтъ, идетъ съ полночи на востодъ.

А отъ тое рѣчки Бомбены идетъ до озера Ильи. Надъ тымъ озеромъ оступъ, отъ того озера названъ Илій, которого оступу вдоль двѣ мили. А тотъ оступъ отъ мѣстечка Симна полмили.

А отъ того оступу Ильи идетъ до оступу Трохима, до рѣчки Свиныи, которая повстала зъ болотъ межи бору Гриместского, идетъ съ полудня на востодъ, дѣлечи пущу Пунскую, держащи Олитскую поправѣ, а Пунскую полѣвѣ. Того оступу Трохима вдоль двѣ мили, а впоперекъ мила. До того оступу Трохима отъ Симна двѣ мили.

Тая рѣчка Свинья идетъ черезъ тотъ оступъ вышешописаный Трохимъ, а впадываетъ зась въ озеро Жувинтъ.

А отъ рѣчки Свиныи идетъ до озера Зельчичъ. А съ того озера вышла рѣчка, которая отъ того озера названа есть Зельчичъ, повстала съ полудня а идетъ на востодъ, а впадываетъ въ рѣку Шашуну. Надъ тою рѣчкою Шашуною оступъ Зельчичъ, черезъ который тая рѣчка Зельчичъ идетъ, а впадываетъ въ Шашуну.

До того оступу Зельчичъ отъ хоромъ Олитскихъ полмили. А отъ тыхъ хоромъ до Симна чотыри мили. Того оступу вдоль двѣ мили, а впоперекъ мили.

А зъ другое стороны тое жъ рѣки Шашуны оступъ Мулинъ. Того оступу около двѣ мили, дѣлечи пусчи, держачи Олитскую поправѣ, а Пунскую полѣвѣ.

А отъ рѣки Шашуны идетъ до рѣчки Судони. Надъ которою рѣчкою оступъ, отъ тое жъ рѣчки названъ Судонъ. Которая рѣчка Судони встала зъ болота Шлейна, идетъ съ полудня на полночь а впадываетъ въ рѣку Шашуну.

При томъ болотѣ Шлейнѣ оступъ; отъ того болота названъ боръ Шлейно; того оступу около три мили.

А черезъ Судонию рѣчку дорогою, которая идетъ до Мотловки, ажъ до рѣчки Ровсы, до поля Кгернова. Которая рѣчка Ровси постала зъ озера Ровси и оттого есть тымъ именемъ названа, идетъ съ полудня на полночь а впадываетъ въ Шашуну, дѣлечи пусчи, держачи Олитскую поправѣ, а Пунскую полѣвѣ.

Отъ Симна Олитская полѣвѣ, а Пунская поправѣ. А отъ Пруское границы Олитская поправѣ, а Пунская полѣвѣ.

А черезъ рѣку Судонию дорогою, которая идетъ до села Мотоловки Пруское границы, а до рѣчки Липори, которая постала съ криницы Олитское жъ пусчи, идетъ зъ всходу на заходъ а впадываетъ въ рѣку Шервину въ Пунской стороны. Которая рѣчка Липони дѣлитъ землю короля его милости съ княжатеъ Прускимъ, держачи съ полудня на заходъ, бдучи пусчу короля его милости поправѣ, а княжате Пруского полѣвѣ.

Другая стѣна тое жъ пусчи Олитское.

Починаеть ся отъ конца озера Дусе съ пусчею пана воеводы Троцкого. Конецъ того озера прилегъ къ двору его милости господарскому Метелямъ, дѣлечи пусчи, держачи пусчу короля его милости Олитскую поправѣ, а пана воеводы Троцкого полѣвѣ.

А отъ конца того озера Дусе идетъ боромъ Первый Мостъ отъ Римецкого пана воеводы Троцкого, ажъ до мосту, который есть у рѣцѣ Кирснѣ, дѣлечи пусчи, держачи Олитскую поправѣ, а Мерецкую полѣвѣ.

Тая рѣчка повстала зъ озера пана воеводы Троцкого Римецкого, идетъ же всходу а на западъ, впадаетъ въ Шашуну.

А отъ того мѣсту рѣчкою Кирснєю идетъ до Полицы рѣчки, двѣ мили. А Полицею рѣчкою полмили до озера Ровденицы; съ того жъ Ровденицы рѣчка тая повстала. Полица идетъ съ полудня полмили и впадаетъ на заходъ въ рѣку Кирсну.

А отъ Полицы рѣчки дубровою до озера Арие, занимаючи третью часть того озера, въ пусчу Олитскую або Немононтскую.

По концу того озера Арие, оступъ Криный Лѣсъ; того остуну вдоль двѣ мили, а впоперекъ миль: отъ двора его милости господарского Немононтского полмили.

А отъ того озера Арие дубровою ажъ до озера Келноничъ, занимаючи того озера половицу въ пусчу Олитскую, а другую въ пусчу Мерецкую.

А отъ того озера Келноничъ лѣсомъ до сѣножати высокое Ондумъ.

А отъ тое сѣножати до озера Вижени, которого займуть двѣ части въ сторону Олитскую, а третью въ Мерецкую.

А съ того озера Вижени повстала рѣка и отъ того жъ озера названа Вижени, идетъ отъ всходу а впадаетъ въ озеро Вистинецъ княжате Прусского. А тутъ конецъ пусчи короля его милости съ княжате Прусскимъ.

Оступъ недалеко границы Мерецкое въ пусчи Олитской або Немононтской, которому остуну имя Кравжи надъ рѣчкою Кравжскою, которая повстала зъ болотъ пусчи Олитское жъ, идетъ же всходу а на заходъ, впадаетъ въ Шашуну. Того остуну вдоль и впоперекъ миль. Отъ двора его милости господарского Немононтского двѣ мили.

Другій оступъ Эйето надъ рѣчкою Эйстою, которая повстала съ Криницы пусчи Олитское жъ, идетъ съ полудня на полночь, въ Ширвинтъ впадаетъ. Того остуну около чотыри мили, посередъ пусчи Олитское отъ двора Немононтского чотыре мили.

Тое пусчи Олитское вдоль 10 миль, а впоперекъ двѣ мили, а людей и три.

Списанье сѣножатей въ пущи Олитской.

Найпервѣй сѣножати при Олитскихъ хоромахъ на стоговъ ѿ, которые осочники Олитскіе на потребу свою косить, и на тые стрѣлцы, которые отъ его королевское милости для стрѣлянья звѣру высланы бывають.

А въ Пекарова поли, подѣ оступомъ Зельчичъ, надѣ озеромъ Зельчичъ лезачизъ, сѣножати лѣсенного на три стырте.

При Кирсѣ дубровѣ сѣножати на десеть стырть. Тую сѣножати дасть лѣсенчій людемъ съ поклону.

При Кирсѣ болотѣ сѣножати на семь стоговъ, и тую лѣсенчій съ поклону дасть косить.

Надѣ рѣкою Свинысю сѣножати на три стырте косить на дворную потребу до Симна.

Надѣ тоею жѣ рѣкою Свинысю по другой сторонѣ сѣножати на три стырте, которую до Метель на дворную потребу косить.

На дубровѣ Сесекулѣ сѣножати на двѣ стырте, которые до Симна на дворную потребу косить.

На болотѣ надѣ Кирсною рѣкою сѣножати на двѣ стырте, до Метель на потребу дворную косить.

На Бомбѣ при самой стѣнѣ, отколы ся пуща начинается сѣножати на три стырты до Симна на потребу дворную косить.

При той же рѣцѣ Бомбенѣ сѣножати на дванадцать стоговъ, которую лѣсенчій съ поклону дасть.

Ицко земляниа повѣту Олитского на болотѣ на Кевлюцѣ рѣцѣ, въ самомъ оступѣ, сѣножати масть на два стога.

Дорога идетъ на поля Покарви, черезъ Свиный оступъ до мѣстечка Верболова. Дорогу новую Ганусъ Скопъ протеребилъ.

Люде подѣ оступами самыми мѣшкаючіе.

Пана Беняша землянина повѣту Олитского дворъ и людей шесть служобъ, подѣ оступомъ Сускимъ, въ пущи Олитской.

Олехна Костентиновича, землянина повѣту Мерецкого, дворъ его подъ тѣмъ жо оступомъ Сускимъ и людей три службы, надъ рѣкою Кирсною.

Михна Костентиновича подъ тѣмъ жо оступомъ дворъ и осмь служобъ людей.

Село его милости господарское волости Сименское Бомбенское надъ рѣкою Бомбею, подъ самымъ оступомъ Иаымъ.

Въ тей пусчи Олитской Ганусъ Скопъ, посередъ самой пусчи, для робленья вачосу буды поставилъ.

Панъ Станиславъ Райскій у Бурбича службу людей зъ землею оремою, а сѣножати на двѣ стырѣ купилъ. И повѣдали осочники Олитскіе, ижъ ку той земли пусчи его королевское милости Олитское на боярѣ Метельскомъ при рѣцѣ Абелицѣ немало за себе забралъ, яко жъ дей и дворъ на вѣстивомъ кгрунтѣ его милости господарскомъ поселилъ.

Списанье озеръ старосты Вобруйского, Мерецкого, Довековского и Перелайского, его милости пана Станислава Андреевича Довойна, которые купилъ въ боярѣ Троцкого повѣту въ Монкгейловичотъ, лежащихъ въ пусчахъ его королевское милости Мерецкой и Сименской.

Найпервѣй:

Озеро Рекетіе, Шорокиєъ, Шоркайтисъ, Солоперезо, Вистутисъ, Илгели. Тые шесть озеръ лежать въ пусчи Мерецкой. Къ тому озеро Ровденица лежитъ въ пусчи Сименской, ку которому сѣножати належачіе суть. Озеро Аріе, которого двѣ части лежать въ пусчи Мерецкой; а третья часть въ пусчи Сименской.

Озеро Белновица однимъ бокомъ лежитъ до пусчи Мерецкой, а другимъ къ пусчи Сименской.

Озеро Вижейни однимъ концомъ лежитъ въ пусчи Мерецкой, а двѣ части его въ пусчи Сименской.

Озерца малые, на имя: Талійки, Талайкайти, Винграйти, Шалски, Шакайти, Бебринисъ, Егодижерайтисъ, Питижерисъ, Свайстажерей. Тыхъ девять озерей лежать въ пусчи Сименской. Исуса озерцо, Сугойти тежъ, въ пусчи Сименской.

Вѣдомость списанья границъ рѣкъ пусчи Бирштанское.

Выѣжчаючи съ пусчи Пунское, починаеть ся граница рѣкою Давиною, которая повстала зъ Жувинта озера, идетъ зе всходу на заходъ, чотыри мили ажъ въ рѣку Шашуну.

А отъ рѣки Шашуны черезъ польцо Шермухеново двѣ мили до поля Болшеловки, дѣлечи пусчи, держачи Бирштанскую поправѣ, а Пунскую полѣвѣ.

А отъ Болшеловки полторы мили до будъ Андрея Мацкевича, мили до рѣчки Вимбры, которая вышла съ Пунское пусчи, идетъ съ полудня на заходъ, а впадываетъ въ рѣчку Ширвинту.

А отъ рѣчки Ширвенты три мили до рѣки Липони, до границы Прусское. Тутъ ся скончила граница пусчи короля его милости съ княземъ Прускимъ.

А тая Лепони рѣка по конецъ пусчи Бирштанское, почонши тою рѣкою Ширвентою три мили, ажъ въ рѣку Шеймену, которая встала съ пусчи Пунское, зъ болотъ идетъ зе всходу на западъ до границы Дорсунское впадываетъ.

А Шейменою рѣкою идетъ граница назадъ, тое пусчи чотыри мили въ рѣку Шашуну.

А отъ рѣки Шашуны двѣ мили до вровича Виля Буды.

А отъ Виля Буды три мили къ рѣку Есю, которая повстала съ пусчи Бирштанское. Идетъ съ полудня на западъ. А знимаетъ ся зъ рѣкою Швентуною, которая идетъ съ полудня на заходъ.

А отъ Швентуны двѣ мили дорогою ажъ къ Нѣмонъ.

А отъ Нѣмна рѣкою Болою до рѣки Ринки мили.

Рѣкою до дороги, которая идетъ къ рѣцѣ къ Слованцѣ, повстала зъ Бирштанского озера Восока, идетъ съ полуночи на полудень, ажъ до озера князя Ярославова Опшира двѣ мили, дѣлечи пусчи, держачи Бирштанскую поправѣ, а князя Ярослава полѣвѣ.

А отъ Опшира миля до рѣки Давины. Тутъ ся скончила граница тое пусчи Бирштанское, гдѣ и конецъ свой взяла.

Тое пусчи вдоль неровно: двадцать, а индеи осмьнадцать и шестьнадцать миль, а впоперекъ пять миль.

Списанье для вѣдомости сѣножатей въ пущи Биританской.

Подъ рѣкою Швентуною сѣножати на тридцать стыртъ, которые косять на дворъ его милости господарскій Биританскій.

На другомъ мѣстѣ ку Шагунѣ рѣкѣ у двухъ миль на востокъ Геласловки сѣножати на дванадцать стыртъ, которые косять на дворъ Биританскій же.

На востокъ Висавайды надъ рѣкою Шейменою на дванадцать стыртъ, которые косить Ганусъ Скопъ.

На востокъ Лютѣ на двѣ стыртѣ сѣножати. И тѣмъ Ганусъ Скопъ на себѣ косить.

На полѣ Бужани сѣножати на шесть стыртъ, которые косники Биританскіе на себѣ косить.

Подъ пущею Биританскою стрѣзцы: Юрій Шимковичъ, Масуль Матіевичъ, Болко Шимковичъ, Юхно и Мишко Шурменовичи, Матій и Романко Бернатовичи.

Село, которое подъ пущею Биританскою основана князи Простановичи: и на озерѣ Ошери.

и надъ озеромъ Лейцонъ князь Простановичъ же.

и надъ рѣкою Ренкою село Ренковичи. Озеро князи Простановичи въ пущи Биританской на имя Омола, кругомъ земли.

Вѣдомость описанья границъ пущи Дорсуинское, выѣзжаячи съ пущи Биританское.

- 1) Начинаеться границы отъ Иѣмна, миль до горы Турсина; и отъ горы Турсинъ рѣкою Витемъ, которая повстанъ съ пущи Дорсуинское жъ, въ болотъ; и деть за веходу на полночь двѣ мили до рѣки Есье. Таа рѣка Есье дѣлитъ пущу, держащи Дорсуинскую полѣвъ (1) и Руминскую полѣвъ.

(1) Сѣлауенъ, чина: и: сооратъ.

А отъ рѣки Есье три мили дорогою великою, которая идетъ до Ковна, ажъ до рѣчки Юра. Повсталъ зѣ болотъ пусчи Дорсунское, идетъ съ полудни на заходъ.

А отъ Юра три мили до рѣки Вишакисъ, идетъ съ веходу на заходъ и вплываеъ въ Шашупу.

Шашупою пять миль до рѣки Шервенты.

А отъ рѣки Шервенты миль до рѣки Шеймены.

А рѣкою Шейменою пять миль до вровича Вишасайда. Тутъ ся скончила пусча.

Остуновъ меновите названныхъ въ тыхъ въ двоухъ пусчахъ Бирштанской и Дорсунишской нѣтъ, абовѣмъ гдѣ звѣрь найдутъ, тамъ и остунають.

Сѣножати въ пусчи Дорсунишской.

На вровича Венелишка сѣножати на осмь стырть, Ганусъ Скопъ косить.

На другомъ мѣстцы, на вровичи Друбааисъ, сѣножати на три стырты, Ганусъ Скопъ косить.

Князи Ярославъ сѣножати надъ рѣкою Кгермоною на десять стырть.

Нана Григорья Трызны, земанина повѣту Мстибоговского, сѣножати и нана Мартина Подссадковского сѣножати на Криницы Солтиничъ.

Грышко Таборовъ, земанинъ повѣту Ковенского, надъ рѣчкою Стырвицею сѣножати масть.

Описанье границъ пусчи Румшиское.

Починаеть ся отъ рѣки Нѣжъна, идетъ на гору Турсанъ.

А отъ горы Турсанъ рѣчкою Вицямъ, которая повсталъ зѣ болотъ и идетъ съ веходу на заходъ.

А таи рѣчка Вица вплываеъ въ рѣчку Есью, а Есьею, ажъ въ Нѣжонъ.

Тое пусчи влоажъ три мили, а впоперекъ миль.

Мѣрчій Девелтовскій въ томъ часѣ, якъ волоки мѣрилъ, завелъ и за-

граница пану Мартину Подсудковскому, конюшему Троцкому, пусчи его королевское милости Румшиское на полмили поперекъ, такъ же и вдоль, ку имѣнью его Поиѣмонскому, которое подъ пусчею лежитъ, на самомъ переходѣ звѣринномъ.

И осочники всѣ Румшискіе повѣдали, ижъ то здавна пусча Румшиская была, только дей теперь Девелтовскій, не вѣдаемо для чого, завелъ и концы законалъ.

Вѣдомость переходовъ звѣринныхъ съ пусчъ господарскихъ Дореунишское и Румшиское за рѣку Нѣмонъ.

Первій переходъ, подъ горою, Турсаный, въ пусчу князя Ярослава Швентиницкую, съ тое пусчи въ пусчу въ Олкиницкую.

Другій переходъ вышей двора пана Мартина Подсендковского, подлѣ рѣчки Ансоны. Тотъ звѣрь идетъ тымъ переходомъ у пусчу Сомилишскую, съ пусчи Сомилишское у пусчу Рудницкую.

Третій переходъ подлѣ рѣчки Пелиши, напротивъ Горы Дѣвочое. Тотъ звѣрь, который тымъ переходомъ идетъ до пусчъ господарскихъ: Кормяловское, Жижморское, Кгекгужинское, ажъ до Ловарышокъ.

Четвертый переходъ былъ ниже двора господарского Румшиского, нижели тотъ переходъ сважонъ, а то тымъ, ижъ по обанолъ Нѣмъна села поосажоны, а тымъ переходомъ звѣрь хоживалъ до пусчи Кормяловское, Кгекгужинское и Жижморское. Подъ тымъ переходомъ село Шилицы, которому вжо, якъ посажено, осмъ лѣтъ.

Вѣдомость списанья границъ пусчи Ковенское.

Починаеть ся граница пусчи Ковенское его милости господарское отъ дороги Криштофоровы, которая идетъ черезъ мѣстскую пусчу, ажъ до границы пусчи Дореунишское, дѣлячи пусчи, держачи Ковенскую поправѣ, а Дореунишскую полѣвѣ.

А отъ границы Дореунишское, черезъ дорогу, которая идетъ поперекъ, до нового мѣстечка, ажъ до рѣчки Пиавы, которая повстала съ

пусчи Ковенское жъ. Идетъ же востоду на полудень и впадываетъ въ Шашупу.

А отъ Шашупы полмили до рѣчки Вышсакисъ, которая повстала съ пусчи пана Сопѣги. И тая рѣчка Вышсакисъ дѣлитъ пусчи Ковенскую зъ Вилкѣйскою, вѣдучи отъ Шашупы—Ковенская поправѣ, а Вилкѣйская полѣвѣ.

А отъ Вышсакисъ рѣчки на Долгій Куть, дѣлечи пусчи, держачи Ковенскую поправѣ, а пана Сопѣги полѣвѣ.

Отъ Долгого Кута до озеръ его милости господарскихъ у пусчи Ковенской, дѣлечи пусчи, держачи Ковенскую поправѣ, а пана Сопѣжину полѣвѣ.

А отъ озеръ черезъ дорогу, которая идетъ до Ковна, ажъ до рѣчки Леки, которая дѣлитъ пусчу его милости господарскую съ пусчею пана Павла Сопѣги.

А отъ Леки идетъ до рѣчки Керупы, вѣдучи до Ковна, держачи Ковенскую поправѣ а пана Ивана Кунцевича полѣвѣ.

А отъ Керепы до вочисча Смоктера, которое вочисчо дѣлитъ пусчу Ковенскую съ пусчею пана Ивана Кунцевича, вѣдучи до Ковна, держачи Ковенскую поправѣ, а пана Ивана Кунцевича полѣвѣ.

А отъ Смоктера до пусчи мѣсчанъ Ковенскихъ, до кургану мѣсчанского первого, который надъ рѣчкою Девякголою, дѣлечи пусчи, держачи пусчу его милости господарскую Ковенскую по правѣ, а мѣтскую полѣвѣ.

А отъ кургановъ мѣтскихъ, ажъ до дороги, которая идетъ черезъ мѣтскую пусчу, до границы пусчи Дорсунишское. Тутъ, въ тое дороги, граница тое пусчи скончила ся, гдѣ и конецъ свой приняла.

Переходы звѣринные пусчи Ковенское.

Идетъ звѣръ съ пусчъ его милости господарскихъ Ковенское, Дорсунишское, Румшиское и Вилкѣйское до пусчи пана Сопѣги и мѣсчанъ Ковенскихъ.

Осочники его милости господарское Ковенское повѣдили, ижъ дей панъ Иванъ Кунцевичъ, не вѣдати которымъ обычаемъ, къ дворцу своему, который надъ рѣчкою Дивакгулею, забралъ властивого игрунту господарского въ пусчи Ковенской на чотырохъ мѣстцахъ.

То есть, на первомъ мѣстцѣ сѣножати подлѣ рѣчки Вышоя, у троухъ мляхъ отъ его обрубѣ.

А на другомъ мѣстцѣ сѣножати подлѣ рѣчки Юры, у троухъ жо мляхъ отъ его обрубѣ.

А на третьемъ мѣстцѣ сѣножати Смоликгерисъ, которые дей мы сѣножати кошивали.

На четвертомъ мѣстцѣ, подѣ пусчею его милости господарскою Ковенскою, не мало дей властного кгрунту его милости господарского забрании, дванадцать служобъ людей посадилъ, абовѣмъ дей онъ только одну пустовщину, на имя Митнушки, упрасилъ быть.

Тые жѣ осочники повѣдали, ижѣ Ганусъ Скопъ въ пусчи его милости господарской Ковенской на господаря его милость семь лѣтъ вачось, попель и тартицы сосновые, ажѣ и до сего часу роби. И не только дей на короля его милость, але и на потребу свою тартицы и иншое дерево, на потребу домовую, во всей пусчи Ковенской роби и выпускаетъ дерево, якожѣ всю пусчу спустошилъ.

Вѣдомость списанья границъ пусчи Вилкѣйское.

Починаеть ся отъ Вилкси, просто отъ Немѣна, ажѣ до по Шушны, ку границы Ясвенской вдоль.

Съ одное стороны, почонши отъ Нѣмѣна, бояре сѣдять ведля тое пусчи, которые имѣнья мають у Кгойжовѣ, найпервей: панъ Инъ Ганцевичъ, хоружичъ, и Богденичи, тамъ за ними бояре иншіе Кгойжовскіе.

Зась панъ Инъ Скокградовскій тотъ обрубъ лѣсу маєтъ межи Вилкѣйскихъ волокъ мѣстскихъ. А тые иншіе бояре мають сѣножати въ той пусчи.

Зась пани Балтроевская маєтъ обрубъ въ той же пусчи отъ бояръ Кгойжовскихъ. Тамъ зась далѣй князь Боровскій зѣ имѣнья своего Кгойжовского лѣсъ свой маєтъ ведля боку тое жѣ пусчи.

Потомъ за княземъ Боровскимъ подданные его королевское милости Кгучкамши.

Потомъ зась ку той же пусчи Ойрангольскіе люди и бояре прилегли. За тыми людьми панъ Миколай Володковичъ маєтъ обрубъ у пусчу.

А за паномъ Миколоасемъ села Пернаровскіе, волость Вилкейсая, то есть: даѣ селѣ Пелутовы, а третее Рукганы Рудони.

И зась въ пусчу за тыми селы и къ рѣцѣ Шушѣ волюки пустые лѣсныя помѣрены. А межи тыхъ селъ, въ той жо пусчи, Никель Золотаръ дворомъ сѣдять и обрубъ свой въ пусчи масть. За Никелемъ Золотаромъ бояре Довборовичи.

По другой сторонѣ Вилкін, почонши отъ Нѣмъна, отъ стороны Поневяжское, найпервѣй: Евтики, которые къ пуци обрубъ свой прилеглы мають подлѣ волокъ Вилкейскихъ мѣстныхъ и лѣсныхъ концомъ ку обрубъ Кградонского.

А потомъ бояре Жакговичи ведля самое пусчи его королевское милости.

Потомъ село его милости господарское Подовыгово.

За тыми бояры и за тымъ лѣсомъ волокъ лѣсныхъ въ пусчу ѣ вымѣрныхъ. А подлѣ того села Подовыгова село князя Вокгинского Ревбутовичи.

Зась тутъ къ Нѣмъну и ку Невяжи у бокъ пошло дубровы съ лѣсками, въ которыхъ дубрахъ бояре Поштонскіе свои обрубъ и проробки мають, то есть, панъ Янъ Стецкевичъ Бейнартовичи.

А потомъ отъ Невяжи у пусчу ажъ до волокъ сѣножатныхъ, которые волюки на одномъ мѣстцы ѣ, а на другомъ мѣстцы зъ волокъ обрубъ немалый у пусчу пана Матыся Чашниковъ.

Зась ведля того обрубъ бояре Монтовтоне тые лѣсу его милости господарского пять волокъ розробили, которые имъ Ганско въ отмѣнѣ за ихъ поля далъ.

За тыми бояры села его королевское милости пришли къ лѣсу. Потомъ зась подлѣ того лѣсу бояре Поневяжскіе мають сѣножати свои въ пусчу его милости господарскую. За тыми бояры князя Вокгинского имѣнье Поневяжское. Съ того имѣнья князь Вокгинскій за тыми бояры въ пусчи его королевское милости свой обрубъ повѣдаеть.

За Дворомъ князя Вокгинского надъ Невяжою дворы Инушевича а Войтѣха Михайловича и Князиковичовъ.

Съ тыхъ имѣней дубровы свои и лѣски ку обрубъ Никеля Золотари и ку пуци его королевской милости прилеглы мають.

А потомъ бояре Помпове, которые сѣдять ведля Невязи и на рѣцѣ Шушѣ, ажъ съ тыми бояры Домбровичи, которые розробки нема-

лые мають подѣ границу Исвенскую, тутъ ся обѣ стороны пусчи Вилкѣйское ку рѣцѣ Шушьѣ зышли.

Осочниковъ Вилкѣйскихъ девять.

Оступы пущи Вилкѣйское.

а.

Оступъ Нарейковъ: отъ рѣчки Нарейки названъ, которая повстала зѣ болотъ пущи Вилкѣйское жѣ, идетъ съ полночи на полудень. Того оступу около полторы мили; отъ Вилкен пять миль.

б.

Веруна, черезъ который идетъ рѣчка Веруна, а тотъ оступъ отъ Вилкен чотыри мили.

в.

Оступъ Шилуписъ. Черезъ него идетъ рѣчка Шилуписъ, и отъ нее названъ. Повстала зѣ болотъ пущи Вилкѣйское, идетъ съ полночи на полудень а внадываетъ въ Наву. Того оступу вдоль мила, а впоперекъ три мили; отъ Вилкен чотыри мили.

г.

Оступъ Карписъ. Того оступу вдоль двѣ мили, а впоперекъ мила; отъ Вилкен ½ мили.

д.

Оступъ Жвяини. Того оступу около ½ мили. А отъ Вилкен ½ мили.

е.

Оступъ Ройсто, около ½ мили.

ж.

Оступъ Варшель, около чотыри мили.

и.

Оступъ Себини, около семь миль.

Вѣдомость списанья границъ пусчи Мерецкое.

Починаеть ся отъ Нѣмецкое границы и отъ озера Блинды въ пусчи Переломской. А отъ Блинды двѣ мили до озера Анчи Переломское границы.

Отъ Анчи миля до озера Ясна, дѣлечи пусчи, держащи отъ Прусь Мерецкую полѣвъ, а Переломскую поправѣ.

А отъ Ясна озера полмили до озера Пирчазя, по половицы въ Мерецкой и въ Переломской того озера.

А отъ Пирчазя полмили до озера Круглое, также по половицы и тое озеро въ тыхъ двоухъ пусчахъ.

А отъ Круглое полмили до озера Лихого.

А отъ озера Лихого полмили до озера Сумова, и тое по половицы въ пусчи Мерецкой а Переломской.

А отъ озера Сумова лѣсомъ полмили до озера Елника, и тое по половицы.

А отъ Елника до другого озера Елника жъ четверть мили, и тое по половицы.

А отъ Елника полмили до озера Великого Козина, и тое по половицы.

А отъ Козина миля до болота Тумашова.

А отъ болота Тумашова миля до озера пана воеводы Троцкого Шелментовъ Милкій Рогъ. Тое озеро граница пусчи Мерецкой и Переломской.

А отъ Шелментовъ полтрети мили до конца озера Кгровжа. Озеро тое въ Переломской пусчи, нияли дѣлить пусчу Мерецкую съ Переломскою.

А отъ Кгровжа двѣ мили до озера княжатъ Слуцкихъ а пана Сопѣги Черного.

А отъ озера Черного рѣчкою Сейвою, которая повстала съ того жъ озера.

Другая стѣна пусчи Мерецкое починаеть ся отъ границы Переломское, ѣдучи до Прусь. Отъ Черного озера Сейвовъ миля до озера княжатъ Слуцкихъ Пунска.

А отъ Пунска двѣ мили до Пустого Озерца.

А отъ Пустого Озерца двѣ мили до рѣчки Зубриное Головы, которая повстала зъ Озера Пустого Кгилбайцова.

А отъ Зубриное полторы мили въ Кирену рѣку. Тая рѣчка Кирена дѣлитъ пущу Мерецкую зъ Нѣмонойтскою: держачи Мерецкую полѣвъ, а Нѣмонойтскую поправѣ.

А рѣкою Киреною полторы мили до Поличи рѣчки, которая повстала зъ озера Ровдени. съ пущи Мерецкое жъ.

А Полицою полмили до озера Ровденицы.

А отъ Ровденицы дорогою мила до озера Аріе.

А отъ озера Аріе мила до озера Келновицысь.

А отъ Келновицы четверть мила въ Шашуну.

А Шашуною полмили до рѣчки Кравжи, которая повстала зъ озера въ пущи Нѣмонойтской.

А отъ рѣчки Кравжи ѓ мила до врочисча Высокого Селища.

А отъ Высокого Селища полторы мила до озера Виженя.

А отъ озера Виженя рѣкою, которая повстала съ того жъ озера, двѣ мила до озера Вистинца.

А отъ Вистинца границою Прускою три мила до Баниды границы Черномоее. Тутъ ся скончила граница пущи Мерецкое, гдѣ и конецъ свой приняла.

Тое пущи вдоль десеть миль, а впоперекъ ѓ, а индеи мѣй, неровно.

Вѣдомость оступовъ пущи Мерецкое.

Оступъ Микловъ около чотыри мила; тотъ оступъ отъ Фолварку Булгаковского двѣ мила.

б.

Аріе надъ озеромъ Аріе: около три мила.

г.

Шоркисъ около три мила.

а.

Рекетисъ надъ озеромъ Рекетисъ около три мила.

д.

Оступъ Постовъ надъ рѣчкою Шерментою, около три мила.

з.

Оступъ Войсенись. Черезъ тотъ оступъ идетъ рѣчка Войсенись, и

отъ тое рѣчки названъ тымъ именемъ. Повстала съ криниць пусчи Мерецкое же. Около того оступу полчетверты мили.

ѣ.

Оступъ Пунскій, надъ озеромъ Пунемъ, около чотыри мили. Подъ тымъ оступомъ людей осмъ служобъ волости Мерецкое.

ѥ.

Оступъ Куповой надъ озеромъ пана Пацовымъ Куповымъ, около три мили.

Сѣножати въ пусчи Мерецкой.

Сѣножать на устьи Ширменты на двѣ стырте, которую косятъ на дворъ его милости господарскій Сейвы.

Надъ рѣкою Винтрею сѣножать на двѣ стырте; до двора Сейвовъ косятъ.

Обаполъ озера Бонды сѣножати на двѣ стырте; до двора Сѣвовъ косятъ.

У Высокого Селисча сѣножать на стырту; до Сейвовъ косятъ.

На Вижени сѣножать на стырту; до Сейвовъ косятъ.

На Поличи рѣцѣ на двѣ стырте; до Стабинокъ, на дворъ его милости господарскій косятъ.

Тыс сѣножати у чотырохъ мняхъ въ пусчи, межи оступомъ.

Повѣдали осочники Мерецкіе, изъ Гришко, вридикъ Стабинскій, за стѣною, въ пусчи на рѣцѣ Зубриной Головъ, подъ самымъ оступомъ Микловымъ, пусчи его королевское милости Мерецкое на ѥ бочокъ розроблять.

Пуща Перстуньская.

Починасть ся граница отъ Бобры рѣки а отъ лѣса Липска, которая Бобра повстала отъ Нового Мѣста. Идетъ же всходу на заходъ. Тая рѣчка дѣлитъ пущу Перстунскую зъ Новодворскою.

А Боброю рѣкою ѥи миль до рѣчки Мигы, которая повстала зъ озера Мицка въ той же пусчи Перстунской.

А уверхъ рѣки Митьсѣ ѿ мѣли до озера Мицка.

А Мицкомъ озеромъ мѣли до рѣчки Пруски, которая повстала зъ Нѣмецкое стороны.

А отъ Пруски мѣли до врочисча Превиншокъ, дѣлечи пусчи короля его милости съ княжатемъ Прускимъ: держащи Перстунскую поправѣ, а княжати Пруского полѣвѣ.

А отъ Превиншокъ двѣ мѣли до врочисча Коношного.

А отъ Коношного двѣ мѣли до селисча Мирунушокъ.

А отъ Мирунушокъ ѿ мѣли до рѣчки Переросаи. Отъ тоє рѣчки починаеть ся граница пусчи Переломское зъ Городенскою.

А рѣчкою Перероселью двѣ мѣли до озера Зусна, которое озеро, повѣдали осочники Городенскіє, Гомнїєя Кгедройца.

А кгда есмо приѣхали до того озера Зусна, тутъ споръ вчинили осочники Городенскіє съ Переломскими. Городенскіє повѣдали: ижъ то есть граница пусчи Городенское идеть поперекъ Зусна, што осочники Переломскіє менятъ быть пусчею Переломскою.

А отъ озера Зусна поперекъ полторы мѣли до рѣчки Блинды, которая повстала съ Нѣмецкое стороны и съ Нѣмецкую пошла.

А отъ Блинды полторы мѣли до лавни Ланевичъ, дѣлечи пусчи: держащи Перстунскую поправѣ, а Переломскую полѣвѣ.

А отъ лавень полмили до озера Ланевичъ Боцного.

А отъ озера Боцного двѣ мѣли до остуну Грабового.

Отъ Грабового остуну Скликъ до врочисча Мелехова.

А отъ врочисча Мелехова дѣсѣмъ мѣли до врочисча Угла Улейкова.

А отъ Угла Улейкова до дороги Шелменское.

А Шелменскою дорогою мѣли до дороги великое Окменское, которая идеть до Викгровъ.

А дорогою великою двѣ мѣли до рѣки Омеловки.

А отъ Омеловки Скликъ до Анчи рѣки. А Анча рѣка дѣлать пусчу Переломскую съ Перстунскою, держащи Перстунскую поправѣ, а Переломскую полѣвѣ.

А рѣкою Анчею три мѣли до болота Мшаного.

Болотомъ Мшанымъ мѣли до дороги Переломское.

А дорогою Переломскою мѣли до Шлемниця рѣчки.

А Шлемницею рѣчкою мѣли до рѣчки Морихи, а Морихою рѣчкою въ рѣку Анчу.

И повѣдали осочники Городенскіє, ижъ, черель девять оступовъ пус-

чи Перстунское, дорога Окменская протеребена, и часть пусчи по другой сторонѣ тое дороги къ Переломской пусчи привласчаютъ.

Оступы въ дѣсничествѣ Перстунскомъ.

На украй поля отъ рубежа и поля осочниковъ Куряновичъ оступъ Липско, который къ рѣцѣ Бобры прилегъ. За тымъ Липскомъ прилегли оступы Раковичъ.

У осодѣ Раковичъ:

Оступъ Красный. ā.

Есеновый оступъ. ē.

Перелѣсье оступъ. ī.

Оступъ Дорогушинъ. ā.

Оступъ въ Луцѣ. z.

Оступъ Яковъ. z̃.

Оступъ Тристѣный. z̃.

У Богатыревичъ:

У Боркахъ оступовъ два.

У Малешовки оступовъ десять.

Побойный оступъ āi.

У Миколова оступовъ ēi.

У Зябичь земли:

Недалеко Сервей озеро остуновъ два.
У Серветковичь земли недалеко Викгровъ остуновъ ѿ.
У Волинцевичь земли у татей остуновъ ѿ.

У Богатыревичь:

У болота Мошкинского и у валу остуны: ѿ.	
У Селища Королева надъ Краснымъ Боромъ остуны зубриный	и.
За Викграми у Куряновичь земли остуны зубриные.	
Надъ рѣкою Анчею въ сѣножатей остуны	ѿ.
У Кривого болота остуны	ѿ.
Остуны Тристѣный	ѿ.
У Кругао и въ Боброва селища остуны	ѿ.
Верхъ Озерецъ остуны	ѿ.
У селища Татеничъ остуны	ѿ.
У переймы Чорного озера остуны	ѿ.
У во Мелнестого озера остуны	ѿ.
У Лавеничъ земли надъ Жуеномъ озеромъ остуны	ѿ.
Надъ рѣкою Анчею у Долгого селища остуны	ѿ.
Къ дорожъ Лавеничъ отъ рѣки Анчи остуны	ѿ.
Тамъ же надъ Анчею рѣкою остуны	ѿ.
На островѣ остуны	ѿ.
За рѣкою Анчею у Кобасичъ Грабовецъ остуны	ѿ.
Остуны Околища	ѿ.
У Кривого лѣска остуны	ѿ.
Остуны Коневецъ	ѿ.
Остуны Вязовецъ	ѿ.
Лещовъ остуны	ѿ.
Тые вси остуны зубриные.	

Пуца Переломская.

Граница Переломское пуци починаеть ся отъ рѣчки Баниды границы Мерецкое и Пруское.

А отъ Баниды три мили до рѣчки Переросли, дѣлечи пуечи: держачи короля его милости полѣвѣ, а князяти Прусского поправѣ.

А рѣчкою Перерослью у къ озеро Переросль, дѣлечи пуечи: держачи Переломскую полѣвѣ, а Перетунскую поправѣ.

А озеромъ Перерослемъ мили къ Долгое озеро.

А отъ озера Долгого къ конецъ озера, его милости панъ коеводы Виленского Виленского, Пристального.

А съ конца Пристального рѣчкою Ручасмъ до дороги великое Окменское.

Тую дорогу повѣдали осочники Переломскіе еще за великого князя Витовта.

Тою дорогою мили до рѣки Жуены и лавни Усенковы.

Тутъ осочники Переломскіе повѣдали: изъ осочники Городенскіе, отъ озера Жуена, поперекъ пуечи Переломское, ажъ до границы Мерецкое, отъ границы Мерецкое долажъ съ одное стороны на пять миль, а поперекъ на три мили, пуечи Переломское отнимають, и то къ пуци Перестунской прилацають.

А отъ лавни Усенковы тою жъ дорогою Окменскою великою три мили до Окминна озера къ пуечи Переломской.

И тутъ повѣдали осочники Переломскіе, изъ тутъ встародавна лавни осочниковъ Переломскихъ бывали. Осочники Городенскіе отпоръ чинили, изъ тутъ во которыхъ лавни не бывало, только сѣновники, и осочники Переломскіе становяща свои дѣи сторожи озеро мѣтали.

А отъ Окминна озера, дорогою великою, которая идетъ до Вакровъ, мила до сѣножатей господарскихъ Переломскихъ околищъ, къ пуечи Переломской жо, дѣлечи пуци: держачи Городенскую полѣвѣ, а Переломскую поправѣ.

А отъ сѣножатей мила до другихъ сѣножатей господарскихъ Студенцовъ къ пуечи Переломской.

А отъ Студенцовъ, дорогою тою жъ, двѣ мили до озера его милости

господарского Викгровъ, въ пущи Переломской же. Надъ тымъ же озеромъ дворъ его королевской милости Викгры.

Повѣдали оочники Переломскіе, ижъ тотъ дворъ въ пущи Переломской, а Городеискіе же въ пущи Перестунской.

А отъ двора озеромъ Викграми мила до врочища Рова. Тотъ Ровъ дѣлитъ пущу Переломскую съ Перестунскою: Переломская полѣвъ, а Перестунская поправѣ.

А Ровомъ мила у рѣку Анчу до мосту Постави.

А отъ мосту Постави рѣкою Анчею три миль до рѣки Криное.

А отъ рѣки Криное три миль Анчею жъ до мосту Кортовичъ.

А отъ мосту Кортовичъ двѣ миль Анчею жъ до устья рѣки Морихи, гдѣ Мориха въ Анчу впаде.

А отъ Морихи мила до болота Перестокъ. Тутъ къ тому болоту пришла пуща нанее Контевое.

А границю нанее Контевое помяли въ рѣку Мориху.

А Морихою рѣкою вверхъ двѣ миль до врочища Поставили, дѣлячи пущи: держачи Переломскую полѣвъ, а нанее Контевое поправѣ. Къ тому концу пущи Переломское волости Бержиницкіе подъ пущу придегли, по другой сторонѣ рѣки Морихи.

Отъ врочища Поставили мила до озера Моря. Тая рѣчка Мориха дѣлитъ пущу Переломскую съ Бержиницкою, держачи Переломскую полѣвъ, а Бержиницкую поправѣ.

А озеромъ Моремъ помяли въ рѣку Сайну.

А рѣкою Сайною мила до Оливанки рѣки.

И повѣдали оочники Переломскіе, ижъ князь Андрей Вишневскій, черезъ границу старовинную вдежъ на мило, а впоперекъ на помяли, пущи его королевское милости Переломское забравъ.

Андрей Овирскій, землянинъ Городеискій, на тотъ часъ будучи при миѣ, повѣдалъ: што жъ дѣй я, будучи часъ немалый отъ нава Миколан Андрушевича лѣсничимъ, наметамъ, же по тую дорогу Ожмевскую Переломцы бороили до границы Прусское.

Оступы пущи Переломское.

Оступъ Рѣцкій, надъ озеромъ его милости господарскимъ Рѣцкимъ отъ Перелома штъ миль: около полторы миль.

в.

Остунъ Чалый. Подъ тымъ остуномъ люди князя Андрея Вишневецкого по розныхъ мѣстцахъ сѣдять. Тотъ остунъ отъ Перелома пять миль, а около его двѣ мили.

г.

Остунъ Погорѣлый отъ Перелома шесть миль, а около его полторы мили.

д.

Осередокъ около мила.

е.

Остунъ Дмитровскій, надъ озеромъ его милости пана Ходкевича, воеводы Кіевского, на имя Дмитрово. Тутъ же межн остуны, озеро Соново, і Допухово его милости пана воеводы Кіевского жъ.

ж.

Остунъ Боршевечь около полтрети мила.

з.

На рѣчцѣ Павловцѣ: около двѣ мили.

и.

Остунъ Боцый, надъ озеромъ пана воеводы Полоцкого Боцнымъ, около полтрети мила.

ѳ.

Остунъ Черный надъ озеромъ пана воеводы Полоцкого Кгремзды Черныс. Того остуну полтрети мила около, отъ Перелома 3 миль.

ї.

Остунъ Долгій, надъ озеромъ пана воеводы Полоцкого Долгимъ.

аі.

Ромыйквинсь, надъ озеромъ князя Андрушевича, бискупа Луцкого, около полтрети мила.

ііі.

Довтенись остунъ, надъ озеромъ князя Андрушевича жъ Довтенись; а другое озеро князя Андрушевича къ тому жъ остуну прилегло: около того остуну двѣ мили.

їі.

Остунъ Монецъ надъ рѣчкою Монецкою, около полторы мили.

аі.

Остунъ Полулеховскій. Около того остуну полторы мили.

ѿ.

Оступъ Красный около его двѣ мили, отъ Перелома ѿ миль.

ѿ.

Вилейковъ; около двѣ мили.

ѿ.

Оступъ Мишки, около три мили.

ѿ.

Оступъ Глухій, надъ озеромъ пана воеводы Полоцкого Глухимъ.

ѿ.

Оступъ Дхлый надъ озеромъ пана Полоцкого жъ Дхлымъ. Около двѣ мили.

Озера въ пуци Переломской.

Его милости пана Довойны, воеводы Полоцкого, озера межи остуны ѿ Юрково, ѿ Котелцеъ, ѿ Плоское, ѿ Глубокое. Тыя чотыри озера подъ остунами засадными и Премъзинскими. ѿ озеро Бѣлый Погорѣлецъ. ѿ Чорный Погорѣлецъ, ѿ Чорное подъ остуномъ Погорѣлымъ, ѿ Версемцы, ѿ Думбае, і Бѣлые Веремы, межи остуны.

Пана воеводы Кіевского озера подъ остуномъ Осередки: ѿ Осередки ѿ Мшаное.

Пана Ходкевича, крайчого его милости господарского, озера: ѿ Вилкокукъ, ѿ Зелеве, подъ остуномъ Вилкокукомъ.

Граница пуци господарское Веленское.

Напервѣй починаеть ся граница отъ дороги и рѣчки Имнитвееъ, которая дорога потекла отъ Нѣмъна, дѣлечи пуци Вилкейскую полѣву, а Веленскую поправу, ажъ до рѣки Шешуны, то есть, на должъ миль ѿ.

Другая сторона границы пуци Вилкейское, лѣскае отъ поля и отъ рѣки Нѣмъна, zostавуючи пуцу Веленскую полѣву, а поли поправу, ажъ до границы пуци пана Софѣжины, миль ѿ.

Тутъ село его королевской милости, у поля, на границы земли пана Софѣжины, сѣдять Войкгово, волости Веленское.

Отъ того села Войногова починаеть ся граница пуци его королевской милости Веленской съ пущею пана Сопѣжиною Кодигендишскою, зоставуючи пуцу его королевской милости Велскую (*) полѣву, а пана Сопѣжина поправу, ажъ до рѣчки Ятіе полмиле. Тая рѣчка Ятіа встала съ пуци Веленское и потекла на заходъ у пуцу пана Сопѣжину, черезъ границу.

Отъ тое рѣчки Ятіе пошла грань, якобы на полдень, сухими мѣстцомъ, дѣлечи пуци Веленскую полѣву, а пана Сопѣжину поправу, ажъ до рѣчки Оріе мила.

Тая рѣчка Орія встала съ пуци Веленское и потекла черезъ грань на заходъ солнца у пуцу пана Сопѣжину.

Отъ тое рѣчки Оріе пошла грань сухими мѣстами, дѣлечи пуцу Веленскую полѣву, а пана Сопѣжину поправу, ажъ до рѣчки Цесарки полторы мили.

Тая рѣчка Цесарка встала съ пуци Вилкейское и потекла черезъ пуцу Веленскую до рѣки Шешуны, дѣлечи пуци Веленскую полѣву, а пана Сопѣжину поправу, ажъ до дороги, которая дорога идетъ отъ Нѣмъна, черезъ пуцу пана Сопѣжину, и пошла черезъ рѣку Цесарку ажъ до рѣчки Окспирты три миле, дѣлечи пуци короля его милости—Веленскую полѣву, а Скирстомонскую поправу.

Тою рѣчкою Окспиртою до рѣчки Пенты полмиле, держачи пуцу Веленскую полѣву, а Скирстомонскую поправу.

Тою рѣчкою Пентою, чинечи грань пуцамъ короля его милости, Веленскую полѣву, а Скирстомонскую поправу, ажъ до рѣчки Навы мила 3.

Тая рѣчка Нава пришла съ пуци Юрбарское, чинить грань пуци Юрбарской зъ Веленскою, Веленскую полѣву, а Юрбарскую поправу, ажъ до рѣки Шешуны миль 4.

Вѣдомость оступовъ пуци Веленское.

3. На Оріе рѣчцы оступъ; уоперокъ мила, надолжъ миль 4, около миль 3, до того оступа отъ Велены пол-4 миле.

4. Мазурипусъ оступъ; уоперокъ мила, надолжъ полторы миле. Тотъ оступъ отъ Велены 3 миле.

(*) Сопѣжины назид. Веленскую.

Г. Варниязъ оступъ: уперокъ пол-а миль, вдоль двѣ миль, около миль 5. Тотъ оступъ отъ Велены 3 миль.

Д. Окспиртъ оступъ. Уперокъ 6 миль, вдоль полтрети миль, около полшесты миль. Тотъ оступъ отъ Велены шесть миль.

Переходъ зѣбринный до тое пуши Веленское съ пуши Вилкейское черезъ рѣку Нану и черезъ рѣку Вышоку.

Пуши тое надоажъ, почонъ отъ поль, миль 4 до рѣки Шешуны, а на перекъ миль 1.

Подъ тою пушею Веленскою, у нѣ угаѣ, отъ села королевского отъ Вирбутовичъ далеко, осочники Веленскіе, подъ которыми земли волокъ 5, тые сѣдять на переходѣ зѣбринномъ.

На другомъ мѣстцѣ, черезъ рѣку Нику, село сѣдять короля его милости, Веленского поѣту, Шилжени. За тымъ селомъ, у полмиас у пуши, сѣдять три службы людей подъ оступами кнѣтня Семеновое Одицевича, именемъ: Симонъ Станевичъ, Болгромей Судейковичъ, Болчулъ, приходичи на переходѣ зѣбринномъ.

На третьемъ мѣстцѣ, подъ пушею, мѣшкаеть на переходѣ зѣбринномъ человекъ пана Миколаи Станковича Бѣлевича, тинуна Тиирского, именемъ Болгромей.

На четвертомъ мѣстцѣ, на переходѣ зѣбринномъ, подъ пушею, мѣшкають три службы людей земянина Унитского Бердовского.

На пятомъ мѣстцѣ, на переходѣ зѣбринномъ, подъ пушею, мѣшкають люди князя Семна Огинского пять службы, именемъ: село Войково.

Граница пуши его королевской милости Скирстомонское.

Починаеть ся граница пуши Скирстомонское отъ рѣки Цесарки, отъ колѣна, которая рѣка Цесарка пошла до Шешуны рѣки, черезъ пушу Скирстомонскую. Отъ того колѣна рѣки Цесарки, границею сухою, дѣлечи пуши: королевскую пушу полѣву, а пана Соѣжину поправу, ажъ до рѣчки Пенты миль.

Отъ тое рѣчки Пенты также сухими мѣстцами пошла грань, дѣлечи пуши: королевскую полѣву, а пана Соѣжины поправу, ажъ до рѣчки Оріе миль. Тая рѣчка Оріа пошла у пушу Скирстомонскую.

Отъ тое рѣчки Оріе, недалеко Однострубу, до рѣчки Ятіе, которая пошла у пущу Скирстомонскую.

Отъ тое рѣчки Ятіе до рѣчки Кержданчи, которая рѣчка Кержданча встала съ пущи пана Сопѣжины и пошла у пущу королевскую Скирстомонскую, а грань все чинить пущомъ: королевскую полѣву, а пана Сопѣжину поправу, ажъ до горы Якововы полмили.

Отъ тое горы Якововы полми пашными. кгрунтъ королевскій подданныхъ Скирстомонскихъ полѣву, а пана Сопѣжину поправу, ажъ до Нѣмъна.

Другая стѣна границы пущи Скирстомонское его королевской милости, лежащая отъ поль, отъ Нѣмъна стѣною волочною, новозаложеною, отъ границы пана Сопѣжины, починаеть ся, ѣдучи на заходъ сухими мѣстцами ажъ до границы земли земянина Юрбарского Яновы Улановы мила.

Третья стѣна тое пущи его королевской милости Скирстомонское, ѣдучи якобы на полдень отъ Нѣмъна, чинячи грань пущамъ его королевской милости: Скирстомонскую полѣву, а Яна Уланову поправу, ажъ до рѣчки Маркушъ полмили.

Отъ тое рѣчки Маркуша до рѣчки Пенты мила, чинячи грань: Скирстомонскую пущу полѣву, а Юрбарскую поправу, а то есть пущи обѣдвѣ его королевской милости.

Тою рѣчкою Пентою грань идетъ тымъ пущамъ: Скирстомонскую полѣву, а Юрбарскую поправу, черезъ лѣсы до рѣчки Навы полмили.

Отъ тое рѣчки Навы, якобы на полночь ѣдучи, до коѣна рѣки Цесарки, до границы пана Сопѣжины, чинячи грань пущамъ его королевской милости: оставляючи пущу Веленскую поправу, а Скирстомонскую полѣву миль двѣ, отколь початокъ границы взялъ ся.

До тое пущи Скирстомонское переходъ звѣринный съ пущи Веленской а съ пущи пана Сопѣжины черезъ рѣку Наву а черезъ рѣку Цесарку.

Тое пущи надолжъ полтрети миле, наперокъ двѣ миле.

Тая пуща отъ Скирстомоня мѣста и двору короля его милости Скирстомонского полмили.

Лововъ и остуновъ звѣринныхъ подданные его королевской милости повѣдяти у вѣдомость и меновите не вмѣли, а осочниковъ ку той пущи отъ давныхъ часовъ нѣтъ.

Граница пуши его королевской милости Юрбарское.

Починаеть ся граница отъ земли земенина Юрбарского Яна Улановы, отъ рѣчки Маркуня, гдѣ впала въ рѣчку Кержданчу.

Отъ тое рѣчки Кержданчи до горы Сутка зъ версту, чинечи грань пуцамъ, заставуючи пуцу его королевской милости Юрбарскую полѣву, а земли пашные подданныхъ королевскихъ Юрбарскихъ поправу, ажъ до дороги, которая дорога идетъ зъ села королевского Юрбарского, съ Кидуль, до рѣки Шешулы миль.

Тою дорогою поѣхавши якобы на полдень до подданныхъ королевскихъ Юрбарскихъ, которые подъ пущею по розныхъ мѣстахъ мѣшкуютъ надъ рѣкою Ятею село Гансейсисъ.

Тою рѣчкою грань мѣнять быти пуци Юрбарской, ѣдучи яко на полдень, заставуючи пуцу Юрбарскую полѣву, а пашни подданныхъ королевскихъ поправу, ажъ до рѣчки Цесарки миль.

Отъ тое рѣчки Цесарки до Навы рѣчки зъ версту, которая рѣчка дѣлитъ пуци Веленскую, бочною стѣною, а Юрбарскую и Скирстомонскую у концовъ, ажъ до границы пуци Скирстомонское, которая граница пришла отъ поля и земли земенина Юрбарского Яна Улановы отъ рѣчки Маркуня миль ѣ.

А отъ тое рѣчки Навы до рѣчки Маркуня миль ѣ, то есть грань около пуци Юрбарское.

Тое пуци около миль ѣ.

Оступовъ ловенья звѣру въ той пуци и меновите подданные его королевской милости повѣдти не въѣли, а осочниковъ ку сторожи тымъ пуцамъ Скирстомонской, Юрбарской отъ давнихъ часовъ не было.

Гдѣ жъ я, Григорей Воловичъ, староста Метибоговскій и далѣй, разумѣючи быти въ тыхъ пуцахъ зъ шкодою его королевской милости безъ осочниковъ и сторожи тыхъ пущъ, установиломъ осочники ку тымъ пуцамъ волости села Юрбарского Кидили коней десять, которые мають, съ полностью стерегучи и станье звѣру въ тыхъ пуцахъ, гдѣ на которомъ мѣстцю звѣрь становити ся будеть, и остуны лѣсничій списавши, до его королевской милости мають дать знати на реестръ списавши.

Подъ тою пущею мѣшкають, далеко отъ селъ и иныхъ королевскихъ, подданные его королевской милости по разныхъ мѣстцахъ, которыхъ зъ реестру мѣрчого тамошнего Девелтовского помѣры, колко на тыхъ разныхъ мѣстцахъ подъ тыми подданными волокъ, бо тамъ земли не розгоняны, едво моркованы. Едво жъ подданные господарскіе, гдѣ который мѣшкаеть, колко подъ ними разморкованы земли и меновите повѣднали.

Люде подданные его королевской милости три человекъ мѣшкають у пущи, промежку рѣчокъ Ятіе и Кержданчи, то есть, именемъ Матешайтисъ Жомонтинъ а Матеи Буникейтисъ а Янъ Щербайтисъ мають подъ собою земли волокъ три, морковъ 6.

На другомъ мѣстцю мѣшкають подданные его королевской милости у пущи надъ рѣкою Ятею, гдѣ Кержданчи ушли у Ятію, три человекъ, именемъ: Гансейсъ Романайтисъ, Станисъ Петрашайтисъ а Икубусъ Шимонайтисъ мають подъ собою земли, повѣднали тые подданные сами волокъ три, морковъ 11.

На третьемъ мѣстцю у пущи мѣшкають подданные его королевской милости надъ рѣкою Ятею три человекъ, именемъ: Лавринайтисъ, Мачулисъ а Крикъ Миколайтисъ Петрашайтисъ. Повѣднали тые подданные господарскіе, ижъ мають подъ собою земли волокъ 4, морковъ 3.

На четвертомъ мѣстцю, далеко отъ тыхъ подданныхъ его королевской милости, мѣшкають человекъ короля его милости у пущи надъ рѣкою Ятею, именемъ Койлюнъ Фуимайтисъ. Тотъ повѣдналъ подъ собою земли волоку 2.

На пятѣмъ мѣстцю у пущи, далеко отъ селъ, которое сѣднѣ надъ Шешупою у мѣсе, то есть, именемъ Бортонъ Войтвайтисъ Наринайтисъ, Болтромей Тесминатайтисъ а Яцко Булюсъ. Тые подданные повѣднали, ижъ мають подъ собою земли волокъ 1, морковъ 3.

Соснавали оочники Веленскіе, ижъ въ тыхъ всѣхъ селлахъ у подданныхъ его королевской милости, ико и меновите верху описано, ручницы есть и звѣрь стрѣляють у пущахъ его королевской милости и ишкodu великую пущамъ чинить зъ людьми Прускими.

Оповѣдалъ грань земли своея а лѣсу земенинъ его королевской милости Юрбарскій Янъ Улавъ.

Починаеться граница отъ Нѣмъви рѣки грань сухою землею концы старые, ижъ до поля Кирминики. Отъ того поля Кирминики концами старыми до рѣки Маркуня, все земли короля его милости Скиргедонскую полевую, а его землю поправу, ижъ до рѣчки Кержданчи. Тою рѣчкою

Кержданчою до мосту, который на дорожѣ Княжей, на рѣчцы Кержданчи. Отъ того мосту Книжего граньми старыми, которые дѣлятъ земли его полѣву, а короля его милости земли Юрбарскую поправу, ажъ до дерева вольхи Зубатое. Отъ тое вольхи Зубатое до липы Великое, а то все граньми старыми. Отъ тое липы Великое до сѣножати Дейкасы и до конца, который подъ дубомъ Великимъ зсыпанъ. Отъ того конца до сѣножати Бѣля и до конца старого. Отъ тое сѣножати Бѣля и отъ конца старого до рѣчки Веншнуны. Тою рѣчкою Веншнуною до рѣчки Нѣмъна. А то все грань, отъ пущи ѣдучи ку Нѣмну, составляючи землю его королевской милости полѣву, а того Яна Уланову поправу.

Marijampolės Petro Kriaučiūno
viešoji biblioteka

000051170

K 84/474 1/10943
155